

**T.C.
İSTANBUL GEDİK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

**DİLEKÇE HAKKININ KULLANILMASININ ENGELLENMESİ
SUÇU**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Enes Turgut METİNER

Kamu Hukuku Anabilim Dalı

Kamu Hukuku Tezli Yüksek Lisans Programı

**NİSAN 2025
İSTANBUL**

**T.C.
İSTANBUL GEDİK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

**DİLEKÇE HAKKININ KULLANILMASININ ENGELLENMESİ
SUÇU**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Enes Turgut METİNER
(221231010)**

Kamu Hukuku Anabilim Dalı

Kamu Hukuku Tezli Yüksek Lisans Programı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Gürkan ÖZOCAK

İstanbul 2025

T.C.
İSTANBUL GEDİK ÜNİVERSİTESİ
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürlüğü

Jüri Tez Onay Formu

25/05/2025

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

Bu çalışma 25/05/2025 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Kamu Hukuku (Tezli Yüksek Lisans) Programı Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

TEZ JÜRİSİ

Dr. Öğr. Üyesi Gürkan ÖZOCAK

Danışman

İstanbul Gedik Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Erdi YETKİN

Üye (İmza)

İstanbul Gedik Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Merve DUYSAK

Üye (İmza)

İstanbul Okan Üniversitesi

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “*Dilekçe Hakkının Kullanılmasının Engellenmesi Suçu*” adlı çalışmanın, tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim. (25.04.2025)

Enes Turgut METİNER

Sevgili Hayat Arkadaşım, Yoldaşım, Eşime...

ÖNSÖZ

Dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçuna ilişkin tarafımda hazırlanan bu yüksek lisans tezi ile en eski ve önemli siyasal haklardan biri olan dilekçe hakkının daha etkin bir şekilde kullanılmasının sağlanması amaçlanmıştır; kişiler tarafından yetkili kamu makamlarına sunulan dilekçelerin hukuki bir sebep olmaksızın kabul edilmemesi halinde karşılaşılabilecek cezai müeyyide üzerinde durulmuştur.

Tezimin tüm aşamalarında bana yol gösteren, yardım ve desteğini esirgemeyen, içtenlikle bilgi ve tecrübelerini paylaşan tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Gürkan ÖZOCAK'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Bu çalışmanın değerlendirilmesinde önemli katkılar sunan Prof. Dr. Osman Korkut KANADOĞLU'na, jüri üyeleri Dr. Öğr. Üyesi Erdi YETKİN ve Dr. Öğr. Üyesi Merve DUYSAK'a, eleştirileri ve önerileri sayesinde çalışmamı daha ileriye taşıma fırsatı bulduğum için teşekkür ederim.

Tez sürecinde bana destek olan Erkan ELMACI ve Erdi ŞIK arkadaşlarıma, bu günlere ulaşmamı sağlayan, katkılarını esirgemeyen ve her zaman yanımda olan sevgili annem, babam, ablam ve abime, yoğun çalışma temposu içinde tezin yazım sürecinde her türlü desteğini benden esirgemeyen sevgili eşim Elif POLAT METİNER'e sonsuz teşekkür eder, bu çalışmanın hukuk camiasına en azından bir nebze katkı sunmasını temenni ederim.

Nisan 2025

Enes Turgut METİNER

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No.
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	ix
ÖZET.....	x
ABSTRACT	xi
1. GİRİŞ	1
2. DİLEKÇE KAVRAMI, DİLEKÇE HAKKI VE TÜRK HUKUKUNDAKİ YERİ.....	3
2.1 Genel Olarak Dilekçe Kavramı	3
2.2 Dilekçe Hakkı.....	5
2.3 Dilekçe Hakkının Hukuki Niteliği ve Hak ve Özgürlükler İçindeki Yeri.....	7
2.4 Dilekçe Hakkı ile Bilgi Edinme Hakkı Arasındaki İlişki.....	10
2.5 Dilekçe Hakkının Temel Fonksiyonları	12
2.5.1 Yönetimi etkileme fonksiyonu	13
2.5.2 İdarenin denetlenmesi fonksiyonu.....	15
2.5.3 Dilekçe hakkının Türk hukukundaki tarihsel gelişimi	16
2.5.4 1921 Anayasası'nda dilekçe hakkı	18
2.5.5 1924 Anayasası'nda dilekçe hakkı	18
2.5.6 1961 Anayasası'nda dilekçe hakkı	19
2.5.7 1982 Anayasası'nda dilekçe hakkı	20
2.6 Dilekçe Hakkının Kullanım Esasları.....	24
2.6.1 Dilekçe hakkından yararlanacak olanlar.....	24
2.6.2 Dilekçe hakkının konusu	34
2.6.3 Dilekçe hakkının muhatabı.....	37
2.6.3.1 Yetkili makamlar	38
2.6.3.2 Türkiye Büyük Millet Meclisi	40
2.6.4 Dilekçenin şekil şartları ve incelenemeyecek dilekçeler	41
2.6.4.1 Dilekçenin şekil şartları	41

2.6.4.2 İncelenemeyecek dilekçeler	47
2.6.5 Dilekçe hakkının kullanılma süresi	48
2.7 Dilekçe Hakkının Kullanılması İle İlgili Sorumluluklar	49
2.7.1 Dilekçe sahibinin sorumluluğu	49
2.7.2 Dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi	52
2.8 TBMM'ye ve Yetkili Makamlara Verilen Dilekçelerin İncelenme Usulü.....	54
2.8.1 Dilekçe komisyonu ve TBMM'ye verilen dilekçelerin incelenme usulü..	54
2.8.1.1 Dilekçe komisyonu	54
2.8.1.2 Başkanlık divanınca dilekçelerin incelenmesi (İlk inceleme aşaması)	55
2.8.1.3 Dilekçe komisyonu genel kurulunca dilekçelerin incelenmesi.....	56
2.8.1.4 Komisyon genel kurulu kararlarına itiraz ve TBMM Genel Kurulu aşaması.....	56
2.8.1.5 Dilekçeler hakkında kesinleşen kararın sonucu.....	57
2.8.1.6 Dilekçe komisyonu ve TBMM'ye verilen dilekçelerin bağlayıcılığı .	58
2.8.2 Yetkili makamlara verilen dilekçelerin incelenme usulü	58
2.8.2.1 Yetkili makamlarca dilekçeye süresi içerisinde cevap verilmemesi ..	62
3. DİLEKÇE HAKKININ KULLANILMASININ ENGELLENMESİ SUÇU- SUÇUN UNSURLARI-ÖZEL GÖRÜNÜŞ BİÇİMLERİ-YAPTIRIMI- MUHAKEMESİ	65
3.1 Genel Olarak	65
3.2 Suçun Hukuki Konusu	71
3.3 Suçun Maddi Konusu	72
3.4 Suçun Faili.....	82
3.5 Suçun Mağduru	91
3.6 Suçun Unsurları.....	94
3.6.1 Genel olarak.....	94
3.6.2 Maddi unsur.....	94
3.6.2.1 Fiil.....	95
3.6.2.2 Netice	100
3.6.2.3 Nedensellik bağı	101
3.6.3 Manevi unsur	102
3.6.4 Hukuka aykırılık	104
3.7 Suç ve Cezaya Etki Eden Nedenler	113

3.7.1 Suçun nitelikli halleri.....	114
3.7.2 Suçu hafifleten nedenler	114
3.8 Kusurluluğa Etki Eden Nedenler.....	114
3.8.1 Cebir ve şiddet, korkutma ve tehdit.....	115
3.8.2 Haksız tahrik.....	119
3.8.3 Hata.....	121
3.9 Suçun Özel Görünüş Biçimleri	124
3.9.1 Teşebbüs	124
3.9.2 İştirak.....	127
3.9.3 İçtima	132
3.9.3.1 Görünüşte içtima.....	133
3.9.3.2 Fikri içtima.....	138
3.9.3.3 Zincirleme suç.....	141
3.10 Yaptırım	144
3.11 Zamanaşımı	147
3.12 Muhakemeye İlişkin Kurallar.....	148
4. SONUÇ.....	151
KAYNAKLAR	157
ÖZGEÇMİŞ.....	165

KISALTMALAR

ACK	: 1632 sayılı Askeri Ceza Kanunu
BEHK	: 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu
Dr.	: Doktor
DHKDK	: 3071 sayılı Dilekçe Hakkının Kullanılmasına Dair Kanun
CMK	: 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu
DMK	: 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu
E.	: Esas
ed.	: Editör
EİK	: 5070 sayılı Elektronik İmza Kanunu
E.T.	: Erişim Tarihi
HMK	: 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu
K.	: Karar
m.	: Madde
Öğr.	: Öğretim
Prof.	: Profesör
s.	: Sayfa
s.s.	: Sayfa Sayısı
T.	: Tarih
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCK	: Türk Ceza Kanunu
TDKS	: Türk Dil Kurumu Sözlüğü
TSKİHK	: 211 sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanunu
vb.	: Ve Benzeri
vd.	: Ve Diğerleri
vs.	: Ve Sonrası

DİLEKÇE HAKKININ KULLANILMASININ ENGELLENMESİ SUÇU

ÖZET

5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 121. maddesinde, dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu düzenlenmiştir. Bu suç, kişinin belirli bir hakkını kullanmak amacıyla yetkili kamu makamına sunduğu dilekçesinin hukuki bir neden olmaksızın kabul edilmemesi durumunda oluşur. Dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu dilekçe hakkını korumayı amaçlayan bir suçtur.

Suçun hukuki konusunun dilekçe hakkı olması nedeniyle, suçun kanuni tanımında özellikle belirli durumların varlığı dikkati çekmektedir. Suçun kanuni tanımında yer alan “yetkili kamu makamlarına” ve “hukuki bir neden olmaksızın” ibarelerinin anlamının tespiti, suç tipinin anlaşılması bakımından önem arz etmektedir. Ayrıca, dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçunun hukuki konusunun dilekçe hakkı olması nedeniyle, bu suç yalnızca ceza hukuku ile değil, aynı zamanda anayasa hukuku ile de sıkı bir ilişkiye sahiptir.

İki bölümden oluşan çalışmamızda öncelikle; suçun hukuki konusunun dilekçe hakkı olması sebebiyle, dilekçe kavramı, dilekçe hakkı, dilekçe hakkının hak ve özgürlükler içerisindeki yeri, bilgi edinme hakkı ile dilekçe hakkı arasındaki ilişki, dilekçe hakkının temel fonksiyonları, dilekçe hakkının Türk hukukundaki tarihsel gelişimi, dilekçe hakkının kullanım esasları, dilekçe hakkının kullanılması ile ilgili sorumluluklar ve TBMM'ye ve yetkili makamlara verilen dilekçelerin incelenme usulüne değinilmiştir. İkinci olarak, dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu, suç inceleme sistematığı çerçevesinde ayrıntılı olarak incelenmiştir. Son olarak ise, suçun özel görünüş biçimlerinden içtima başlığı altında Yargıtay kararları çerçevesinde görevi kötüye kullanma suçuyla ilişkisi ve yaptırım ile muhakeme usulü değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Dilekçe Hakkının Kullanılmasının Engellenmesi Suçu, Dilekçe Hakkı.*

OFFENSE OF PREVENTING THE EXERCISE OF THE RIGHT TO PETITION

ABSTRACT

Article 121 of the Turkish Penal Code No. 5237 regulates the crime of obstructing the exercise of the right to petition. This crime occurs when a person's petition submitted to authorized public authorities in order to exercise a certain right is not accepted without a legal reason. The crime of obstructing the exercise of the right to petition is a crime that aims to protect the right to petition.

Since the legal subject of the crime is the right to petition, the existence of specific situations in the legal definition of the crime draws attention. Determining the meaning of the phrases "to authorized public authorities" and "without a legal reason" in the legal definition of the crime is important in terms of understanding the type of crime. In addition, since the legal subject of the crime of obstructing the exercise of the right to petition is the right to petition, this crime has a close relationship not only with criminal law but also with constitutional law.

In our study consisting of two parts, first of all; Since the legal subject of the crime is the right to petition, the concept of petition, the right to petition, the place of the right to petition among rights and freedoms, the relationship between the right to information and the right to petition, the basic functions of the right to petition, the historical development of the right to petition in Turkish law, the principles of using the right to petition, the responsibilities regarding the use of the right to petition and the procedure for examining petitions submitted to the Turkish Grand National Assembly and authorized authorities are discussed. Secondly, the crime of obstructing the use of the right to petition is examined in detail within the framework of the criminal examination systematic. Finally, under the title of concurrence, one of the special forms of the crime, its relationship with the crime of abuse of office within the framework of the decisions of the Court of Cassation and the procedure for sanctioning and prosecution are evaluated.

Keywords: *Offense of Preventing The Exercise of The Right to Petition, Right to Petition.*

1. GİRİŞ

Dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun (TCK) İkinci Kitabı olan “Özel Hükümler”in, “Kişilere Karşı Suçlar” başlıklı ikinci kısmının, “Hürriyete Karşı Suçlar” başlıklı yedinci bölümünün 121. maddesinde düzenlenmiştir. Anayasada, bireylere tanınarak güvence altına alınan, çıkarılan kanunlar ve diğer alt normlar ile desteklenen dilekçe hakkının, yetkili kamu makamında dilekçeyi almakla görevli ve yetkili kamu görevlisi tarafından hukuki bir neden olmaksızın kullanılmasının engellenmesi suç olarak düzenlenmiştir.

Dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçunun hukuki konusu dilekçe hakkıdır. Dilekçe hakkı, anayasa hareketleriyle birlikte temel hak ve özgürlükler arasında yer almasına karşın, aslında anayasalardan çok daha eski ve derin bir geçmişe sahiptir. Bu hakkın uygulama alanı, ilkçağ medeniyetlerine kadar izlenebilir. Dilekçe hakkına dair ilk yasal düzenlemenin ise 1215 tarihli Magna Carta Libertatum olduğu kabul edilmektedir (Aykanat, 2020, s. 1,13). Dilekçe hakkı ile bir ülkedeki yönetim biçimi arasında güçlü bir ilişki bulunmaktadır. Baskıcı yönetimlerde dilekçe hakkına yönelik olumsuz bir yaklaşım hâkimdir. Dilekçe hakkının varlığı ve kullanım biçimi, bir rejimin otoriterlik ile özgürlük arasındaki dengeyi nasıl kurduğunu da yansıtmaktadır (Armağan, 1972, ss. 3-4). Dilekçe hakkı, altlık üstlük ilişkisini ifade eden normlar hiyerarşisinin en tepesinde bulunan ve alt basamakta yer alan her türlü hukuki düzenlemenin geçerliliğini ondan aldığı Anayasamızın, Siyasi Haklar ve Ödevler başlıklı ikinci kısmında düzenlenmiştir.

Dilekçe hakkı Anayasa ile tanımlanmış bir hak olmakla birlikte hakkın kullanılma biçimi 3071 sayılı Dilekçe Hakkının Kullanılmasına Dair Kanun (DHKDK) ile düzenlenmiştir. Öte yandan hakkın kullanılmasına ilişkin ayrıntılı hususlar Dilekçe ve Bilgi Edinme Hakkının Kullanılmasına Dair 2004/12 Numaralı Başbakanlık Genelgesi'nde yer almaktadır. Bu haliyle dilekçe hakkı Anayasa ve Kanundan kaynaklanan en eski ve önemli siyasal haklardandır.

Dayanağını Anayasa ve kanundan alan bu hakkın önemine binaen ilk defa 5237 sayılı TCK ile hakkın hukuki bir neden olmaksızın kullanılmasının engellenmesi hali suç olarak düzenlenmiştir.

Dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçuna ilişkin bu çalışmamız iki bölüm üzerine inşa edilmiştir.

Tez çalışmamızın ilk bölümünde dilekçe kavramı, dilekçe hakkı, dilekçe hakkının hak ve özgürlükler içerisindeki yeri, bilgi edinme hakkı ile dilekçe hakkı arasındaki ilişki, dilekçe hakkının temel fonksiyonları, dilekçe hakkının Türk hukukundaki tarihsel gelişimi, dilekçe hakkının kullanım esasları, dilekçe hakkının kullanılması ile ilgili sorumluluklar ve TBMM'ye ve yetkili makamlara verilen dilekçelerin incelenme usulü DHKDK ve Dilekçe ve Bilgi Edinme Hakkının Kullanılmasına Dair 2004/12 Numaralı Başbakanlık Genelgesi çerçevesinde ele alınmıştır. Çalışmamızda temel olarak bu mevzuatlar esas alınmış, ancak dilekçe ile ilgili farklı yasal düzenlemelere de değinilmiştir.

Tez çalışmamızın ikinci bölümünde ise dilekçe hakkının kullanımının engellenmesi suçu, bağımsız bir suç olarak klasik inceleme planı çerçevesinde ele alınmıştır. TCK'nın 121. maddesinde düzenlenmiş olan bu suçun mevzuat çerçevesindeki yeri, hukuki konusu, maddi konusu, fail ve mağdur, suçun unsurları, suç ve cezaya etki eden faktörler ile kusurluluğa etki eden hususlar detaylı bir şekilde incelenmiştir. Ayrıca, suçun özel görünüm biçimleri, yaptırım, zamanaşımı ve muhakemeye ilişkin kurallar da değerlendirilerek, konu kapsamlı bir biçimde ele alınmıştır.

Tez çalışmamızda TCK'nın 121. maddesinde düzenlenen dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçuna ilişkin doktrindeki tartışmalı hususlara ve mahkeme kararlarına yer verilerek konunun daha iyi anlaşılabilmesi sağlanmaya çalışılmıştır. Yargıtay kararları çerçevesinde suçun özel görünüş biçimlerinden içtima başlığı altında görevi kötüye kullanma suçuyla ilişkisi üzerinde durulmuştur.

Sonuç kısmında ise, dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu ile ilgili olarak genel değerlendirilmeler yapılmış olup, çalışmamıza bu şekilde son verilmiştir.

2. DİLEKÇE KAVRAMI, DİLEKÇE HAKKI VE TÜRK HUKUKUNDAKİ YERİ

Çalışmamızın ilk bölümünde dilekçe kavramı, dilekçe hakkı, dilekçe hakkının hak ve özgürlükler içerisindeki yeri, bilgi edinme hakkı ile dilekçe hakkı arasındaki ilişki, dilekçe hakkının temel fonksiyonları, dilekçe hakkının Türk hukukundaki tarihsel gelişimi, dilekçe hakkının kullanım esasları, dilekçe hakkının kullanılması ile ilgili sorumluluklar ve TBMM'ye ve yetkili makamlara verilen dilekçelerin incelenme usulü ayrı ayrı incelenecektir.

2.1 Genel Olarak Dilekçe Kavramı

Dilekçe kavramı, Türk Dil Kurumu Sözlükleri'ne (TDKS) göre, bir talebin iletilmesi amacıyla resmi mercilere sunulan, imzalı ve adresi belirtilmiş, pul takılı veya takılmamış yazılı belgedir; dilekçe veya arzuhal olarak tanımlanmıştır (TDKS İnternet Sözlüğü, E.T.: 05.11.2024).

Ansiklopedik hukuk sözlüğünde dilekçe kavramı “*Bir dileği, istemi bildirmek için resmî makamlara, mahkemelere (tek başına veya topluca) sunulan târih-imza ve adresli başvuru, istida (istîdâ), yazı; (Lâyihâ). Arzuhal (arz-ı hâl), arıza*” olarak tanımlamıştır (Yelbaşı, 2014, s. 153).

Adalet Bakanlığı Hukuk Sözlüğü'nde ise dilekçe, “*bir isteği üst makama ulaştıran yazı*” olarak tanımlanmıştır (<https://sozluk.adalet.gov.tr/Harf/D?Sayfa=2>, E.T.: 26.04.2025).

TCK'nın 121. maddesinde yer alan dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçunun gerekçesinde ise dilekçe kavramı, bir bireyin belirli bir hakkı talep etmek amacıyla yetkili kamu makamlarına yazılı olarak yaptığı resmi başvuru olarak tanımlanmıştır.

Dilekçenin içeriği açısından neleri kapsayabileceğine ilişkin; yukarıda yer alan dilekçeye ilişkin tanımlar ile TCK'nın dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçunu düzenleyen 121. maddesinin gerekçesinde yer alan tanım ayrıca

DHKDK'nın 3. maddesi ve Dilekçe ve Bilgi Edinme Hakkının Kullanılmasına Dair 2004/12 Numaralı Başbakanlık Genelgesi'ndeki düzenlemeler doğrultusunda, dilekçe kavramı ile birlikte dilek, öneri, şikâyet ve müracaat gibi kavramların da açıklanması gerekmektedir.

TDKS'de dilek bir kişinin arzu ettiği veya gerçekleşmesini istediği şey, temenni veya murat olarak tanımlanmıştır (TDKS İnternet Sözlüğü, E.T.: 05.11.2024).

Başka bir tanıma göre ise dilek, bir şeyin yapılması veya verilmesindeki arzuyu, isteği ifade etmektedir (Armağan, 1972, s. 77).

Öneri, TDKS'de bir konu hakkında düşünce, görüş veya tavsiye sunma eylemi; genellikle birinin bir şey yapmasını teşvik etmek amacıyla dile getirilen fikir anlamlarını içerir (TDKS İnternet Sözlüğü, E.T.: 23.11.2024).

Ansiklopedik hukuk sözlüğünde ise öneri “*Teklîf. Tavsiye. Bir sorunu çözmek için öne sürülen görüş, düşünce. Fikir verme. Öğüt. İcap (îcâb)-talepte bulunma*” olarak tanımlanmıştır (Yelbaşı, 2014, s. 482).

TDKS'ye göre, şikâyet, itiraz veya olumsuzluk ifade eden bir sözcük veya yazı olarak tanımlanmıştır; ayrıca eleştiri, rahatsızlık ve itiraz da bu anlamda yer alır (TDKS İnternet Sözlüğü, E.T.: 05.11.2024).

Hukuk sözlüğünde ise şikâyet hakkı “*dilekçe hakkı*” olarak tanımlanmaktadır (Yılmaz, 2017, s. 723).

Yine bir başka ansiklopedik hukuk sözlüğünde ise şikâyet “*Sızlanma, yakınma. Hoşnutsuzluk belirten söz ve yazı. Birinin yaptığı yanlış bir iş ve davranışı gereğini yapmaya yetkili daha üst makamlara bildirme. Takîbi şikâyete bağlı suçlarda mağdurun Cumhuriyet Savcılığına başvurusu*” olarak tanımlanmıştır. Şikâyet hakkı ise “*Yurttaşların şikâyet ve dileklerini yetkili makamlara-dilekçeyle veyâ sözlü olarak – bildirip başvurma hakkı*” şeklinde tanımlanmıştır (Yelbaşı, 2014, s. 591).

TDKS'ye göre, bilgi edinme, bir durumu anlamak ve bilgiye sahip olmak şeklinde tanımlanmaktadır (TDKS İnternet Sözlüğü, E.T.:23.11.2024).

Mürâcaat, TDKS'ye göre başvuru yapma, rehberlik alma ve bir eserden faydalanma anlamında kullanılmaktadır (TDKS İnternet Sözlüğü, E.T.: 23.11.2024).

Hukuk sözlüğünde ise mürâcaat “Başvurma; başvuru” olarak tanımlanmaktadır (Yılmaz, 2017, s. 544).

Ansiklopedik hukuk sözlüğünde ise mürâcaat “Başvuru, başvurma; (Dilekçe verme), yardım isteme; danışma. Geri dönme. Kaynaklara bakıp bilgi edinme” olarak tanımlamıştır (Yelbaşı, 2014, s. 438).

2.2 Dilekçe Hakkı

1982 tarihli Anayasamız ve DHKDK’da dilekçe hakkı, Türk vatandaşları ve karşılıklılık ilkesine bağlı olarak Türkiye’de ikamet eden yabancıların, kendilerine ait dilek ve şikâyetlerini Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne (TBMM) ve yetkili kamu kurumlarına yazılı olarak iletebilmesi amacıyla düzenlenmiştir.

Dilekçe ve Bilgi Edinme Hakkının Kullanılmasına Dair 2004/12 Numaralı Başbakanlık Genelgesi’nde dilekçe hakkı, bilgi edinme amacıyla sorulara yanıt alma, denetim amaçlı şikâyetlerde bulunma ve demokratik katılımı artırmak için dilek ve önerilerde bulunma yollarını içeren önemli bir siyasi haktır (<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/01/20040124.htm#4>, E.T.: 23.11.2024).

Dilekçe hakkı hukuk sözlüğünde “*Vatandaşların, kendileriyle ilgili dilek ve yakınmaları (şikâyetleri) hakkında, tek başlarına veya topluca, yetkili makamlara ve Türkiye Büyük Millet meclisine yazı ile başvurma hakkı*” olarak tanımlanmıştır (Yılmaz, 2017, s. 192).

Ansiklopedik hukuk sözlüğünde ise dilekçe hakkı “*Yurttaşların kendilerini ilgilendiren şikâyet ve dileklerini, şahsen veya topluca yetkili makamlara, TBMM’ne yazı ile bildirme, başvurma konusundaki hakları. Bu başvurular TBMM’de dilekçe komisyonunda değerlendirilir*” olarak tanımlamıştır (Yelbaşı, 2014, s. 153).

Dilekçe hakkı, bireylerin kendi meseleleri veya kamuya ilişkin konular hakkında, bireysel veya toplu olarak, yargı dışındaki devlet organlarına başvurarak sorunlarını, şikâyetlerini ve maruz kaldıkları adaletsizlikleri ileterek çözüm talep etme yetkisi olarak tanımlanabilir. Bu hak, “yumuşak” bir baskı aracı olarak nitelendirildiğinden, yönetim üzerinde etkisi sınırlı olan bir hak arama yöntemidir. Dilekçeler, kamu düzenini bozmadığı ve yönetimin huzurunu rahatsız etmediği için çoğu zaman idari süreçler içinde göz ardı edilebilmektedir (Madiot’tan aktaran:

Anayurt, 2001, s. 96). İdari süreçlerde göz ardı edilme durumu, dilekçe hakkının faydalarını ve yönetim üzerindeki etkileyici özelliklerini ortadan kaldırmaz. Bireyler, bizzat kendilerini veya kamu çıkarlarını ilgilendiren konularda, kamu otoritelerinin dikkatini çekmek amacıyla dilekçe hakkını bir doğrudan demokrasi aracı olarak kullanmaktadır. Hukuksal açıdan etkinliği sınırlı olsa da, özellikle toplu dilekçe başvurularının yönetimler üzerinde yaratabileceği siyasal ve psikolojik baskı göz ardı edilemez (Knapp'tan aktaran: Anayurt, 2001, s. 96).

Bir yurttaşın, kendi taleplerini ya da ihtiyaçlarını siyasi karar alma organlarına sunabilme hakkı, anayasa tarafından güvence altına alınan haklardan biridir. Dilekçe hakkı, bireylerin, çıkarlarını devletin yönetimi karşısında savunmalarına olanak tanır (Çukurbayır, 2006, s. 175).

Dilekçe hakkı, demokratik sistemlerin sağlıklı ve etkili bir şekilde işlemesi açısından son derece önemlidir. Dilekçe hakkı, hem ülkemizde hem de Batılı ülkelerde köklü bir geçmişe sahiptir. Zamanla anayasal bir hak niteliği kazanarak, toplumun her kesiminden bireylere isteklerini ve taleplerini yönetime iletme fırsatı sunmuştur (Güner Yaşar, 2023, s. 789).

Bir başka tanımlamaya göre, dilekçe hakkı, resmi bir makama başvuruda bulunmak, o makamdan doğrudan kendisi için veya kamu yararına yönelik bir işlem, eylem veya karar talep etmek anlamına gelmektedir. Bu tür başvurular çeşitli kategorilere ayrılabilir ve farklı şekillerde gerçekleştirilebilir. İdari müracaatlar, niteliğine göre talep, şikâyet, rica veya ihbar biçiminde sınıflandırılmaktadır. Resmi bir makama yapılan talep, o makamın yetki alanı doğrultusunda bir uygulama gerçekleştirmesini, eyleme geçmesini, karar almasını ya da mevcut bir iş veya faaliyeti sonlandırmasını talep etmek anlamına gelmektedir. Şikâyet, kanun dışı bir muameleye maruz kalan (ya da maruz kaldığını beyan eden) bireyin, resmi bir makama başvurarak haksızlığın giderilmesini talep etme sürecini ifade eder (Hız ve Yılmaz, 2004, s. 14).

Anayasa Mahkemesi 12.11.2019 tarihli ve 2015/54 Başvuru Numaralı Hasan Ercan kararında, dilekçe hakkını, bireylerin kişisel ya da kamusal konularda taleplerini ve şikâyetlerini ilgili otoritelere iletme imkânı tanıyan bir hak olarak tanımlamıştır. Mahkeme söz konusu kararında kamu makamlarına bireylerin görüşlerini iletebilmelerini sağlayan bu hakkın, aynı zamanda hak arama

özgürlüğünün temel araçlarından biri olarak önemli bir işlev gördüğünü de belirtmiştir.

Kanaatimizce dilekçe hakkı, bireylerin kamu kurumlarına veya TBMM'ye başvuruda bulunarak yaşadıkları sorun ve şikâyetleri ile dilek, öneri ve istemleri hakkında işlem, eylem veya karar alınmasını talep ettikleri siyasal haklardan biridir. Tarihsel süreç içerisinde önemini koruyan bu siyasal hak, aynı zamanda yönetenler için de önemli bir işlev taşımaktadır. Yönetilenlerin memnuniyeti veya memnuniyetsizliği hakkında bilgi edinilmesine olanak tanıyan dilekçe hakkının, geri bildirim sağlama ve halkın görüşlerini değerlendirme açısından kritik bir rol oynadığını düşünmekteyiz.

2.3 Dilekçe Hakkının Hukuki Niteliği ve Hak ve Özgürlükler İçindeki Yeri

Yönetim ile bireyler arasındaki ilişki, her zaman çeşitli sorunların ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır. Bireyler, zaman zaman kendilerine ve kamuya ilişkin şikâyetlerini başka mercilere iletme gerekliliği duymaktadırlar. Bu nedenle, tarihte hiçbir yönetici, bireylere bu hakkı tanımaktan kaçınmamıştır. Her dönemde hukuki bir hak olarak resmiyet kazanmamış olsa da, bireyler şikâyetlerini yönetime iletmenin yollarını bulmuşlardır. Günümüzde ise dilekçe hakkı, modern hukukun en hızlı benimsenen hakları arasında yer almaktadır (Anayurt, 2001, s. 97).

Temel hak ve özgürlükler tarihin her döneminde çeşitli açılardan sınıflandırılmıştır (Fendoğlu, 2020, s. 30). Doktrinde çeşitli ayrımlar yapılmakta olup, bu ayrımların detaylarına girmek çalışmamızın kapsamını ve sınırlarını aşacaktır. Bu nedenle, çalışmamızda günümüzde esas alınan ve Anayasamızda da sınıflandırma açısından referans alınan Alman hukukçu Georg Jellinek'in ayrımına dayanarak temel hak ve özgürlüklerin nasıl sınıflandırıldığını ve dilekçe hakkının bu sınıflandırma içindeki yeri incelenecektir.

Gözler (2023, ss. 111-112), Anayasamızdaki temel hak ve hürriyetlerin sınıflandırılmasında Jellinek'in sınıflandırmasının esas alındığını belirtmektedir.

Bireyin devlet karşısındaki konumu esas alınarak haklar, “*negatif statü hakları*”, “*pozitif statü hakları*” ve “*aktif statü hakları*” olmak üzere üçe ayrılmaktadır (Georg Jellinek'ten aktaran: Fendoğlu, 2020, s. 31).

Negatif statü hakları, klasik bireysel haklar, kişisel haklar veya koruyucu haklar olarak adlandırılabilir. Bu haklar, devletin müdahale edemeyeceği ve bireylerin özgürlüklerini koruyan haklardır. Devletin bu haklara yönelik herhangi bir engelleme veya müdahale gerçekleştirmemesi gerektiği ifade edilebilir (Fendoğlu, 2020, s. 31). Negatif statü haklarını "*kişisel haklar*" olarak da adlandırılabiliriz (Gözler, 2023, s. 111). Kapani (1981, s. 6)'ye göre, negatif statü hakları (kişisel haklar), bireyin devlet müdahalesinden korunması gereken özel alanlarını belirleyen haklardır. Bu haklara, yaşam hakkı, inanç özgürlüğü, düşünce özgürlüğü gibi bireyin özgürlüklerinin ihlal edilmemesini amaçlayan haklar örnek verilebilir.

Pozitif statü hakları, sosyal, ekonomik ve kültürel haklar olarak tanımlanabilir. Bu haklarda devletin yerine getirmesi gereken yükümlülükler söz konusudur (Fendoğlu, 2020, s. 32). Sosyal devlet anlayışının bir yansıması olarak, bu tür haklar genellikle "sosyal haklar" olarak adlandırılmaktadır (Gözler, 2023, s. 112). Devlete, belirli hizmetlerde bulunma yükümlülüğü getiren haklar, "pozitif statü hakları" olarak tanımlanabilir. Bu haklar, Anayasamızda "*Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler*" başlığı altında yer almaktadır. Pozitif statü hakları, kişilere devletin belirli eylemlerde bulunmasını talep etme hakkı tanıdığı için, aynı zamanda "*isteme hakları*" olarak da adlandırılmaktadır (İba, 2018, ss. 132-133). Kapani (1981, s. 6)'ye göre, pozitif statü hakları, devletin bireylere belirli hizmetler sunma, katkı sağlama ve destek olma yükümlülüğünü getiren haklardır. Bu haklar, negatif statü haklarının tersine, sosyal alanda devletin aktif bir rol üstlenmesini gerektirir. Sağlık, eğitim, çalışma ve sosyal güvenlik gibi haklar bu tür statü haklarına örnek teşkil eder.

Aktif statü hakları, katılım hakları olarak tanımlanabilir. Bu haklar aynı zamanda siyasal haklar olarak da bilinir. Bu haklar, bireylerin devlet yönetimine katılmalarını sağlamak amacıyla tanımlanmıştır (Zabunoğlu, 2013, s. 17). Bireylerin siyasal hayata katılımını mümkün kılan haklar, genellikle "*aktif statü hakları*", "*katılma hakları*" veya zaman zaman "*vatandaşlık hakları*" olarak adlandırılmaktadır. Bu hakların işlevsel ve yapısal özellikleri dikkate alındığında, bunların "*siyasal katılım hakları*" olarak tanımlanmasının daha yerinde olacağı söylenebilir (İba, 2018, s. 133). İnsanlar, seçimlerde ve halk oylamalarında oy kullanma, adaylık başvurusu yapma gibi çeşitli yollarla ülke yönetiminde etkin rol oynama ve siyasi kararların alınmasına katılma hakkına sahip olurlar. Genel vatandaşlık hakları da bu kategori altında değerlendirilen haklardandır (Atar, 2019, s.

130). Aktif statü haklarına Anayasamızda yer alan seçme ve seçilme hakkı, siyasi parti kurma hakkı, siyasi faaliyetlerde bulunma hakkı, kamu hizmetine girme hakkı gibi haklar örnek olarak gösterilebilir. Bu haklar, aynı zamanda "*siyasi haklar*" olarak da bilinir (Gözler, 2023, s. 112).

Dilekçe hakkının Georg Jellinek sınıflandırmasındaki yeri konusunda doktrinde çeşitli görüşler mevcuttur.

Dilekçe hakkı genellikle aktif statü hakları kapsamında değerlendirilmekte, yani bireylerin devlet yönetimine katılımını sağlayan haklar arasında yer almaktadır. Ancak, dilekçe hakkının negatif statü hakları içerisinde yer almaması için herhangi bir engel bulunmamaktadır. Ayrıca, dilekçe hakkı, ilgili mercilere ve yasama organına belirli yükümlülükler yüklediği için, bu hak, aynı zamanda pozitif statü hakları kategorisinde de ele alınabilir (Anayurt, 2001, s. 98).

24.01.2004 tarihli ve 25356 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 2004/12 sayılı Başbakanlık Genelgesi'ne göre, dilekçe hakkı, vatandaşların sorular aracılığıyla bilgi edinmesini, şikâyetlerde bulunarak denetim talep etmesini ve dilek ve önerilerde bulunarak demokratik katılımıda bulunmasını sağlayan önemli bir siyasal hak olarak kabul edilmektedir (Hız ve Yılmaz, 2004, s. 30).

Amar, dilekçe hakkını seçme ve seçilme hakkı ile birlikte siyasi haklar kapsamında değerlendirmiştir (Amar'dan aktaran: Aykanat, 2020, s. 68).

Armağan (1972, s. 53)'a göre dilekçe hakkı, iki önemli özellik barındıran bir haktır. İlk olarak, dilekçi kendi veya toplumun menfaatlerini koruma amacı taşıırken; diğer yandan, yetkili makamlar ve TBMM gibi devlet organları da, kendilerine iletilen dilekçeleri kabul etmek, içeriğini incelemek ve sonuçları dilekçiye bildirmekle yükümlüdür. Bu iki yönüyle dilekçe hakkının, "*Subjektif-Amme Hakkı*" olarak hürriyetler arasında değerlendirilebileceğini ifade etmiştir.

Dilekçe hakkının haklar kategorisindeki sınıflandırması bakımından çalışma konumuz olan TCK'nın 121. maddesinin gerekçesinde hakkın toplu veya münferiden bireyler tarafından kullanılabilen ve bireylerin taleplerini resmi makamlara iletme olanağı bulunduğu "*sübjektif kamusal hak*" olduğuna yer verilmiştir.

Aykanat (2020, s. 67)'a göre dilekçe hakkı, Georg Jellinek sınıflandırmasında aktif statü hakları arasında yer alır. Çünkü dilekçe hakkı, bireyin devlet yönetimi süreçlerine katılımını sağlayan bir haktır.

Dilekçe hakkı, 1982 tarihli Anayasa, DHKDK ve 2004/12 sayılı Başbakanlık Genelgesi ile güvence altına alınmıştır. Bu düzenlemeler, vatandaşların dilekçe verme, öneri sunma, şikâyet etme ve bilgi edinme gibi siyasal haklarını etkin bir şekilde kullanabilmelerine olanak tanımaktadır.

Anayasa Mahkemesi 28.01.2010 tarih ve E.2008/111, K.2010/22 sayılı kararında, demokratik bir toplumda yönetime ilişkin dilekçe ve şikâyetlerin bireysel ya da toplu olarak iletilmesinin belirli sorunların çözülmesinde etkili bir yöntem olduğunu belirtmiştir. Mahkeme söz konusu kararında ayrıca dilekçe hakkının siyasal bir hak olduğunu ve anayasal güvence altına alındığını ifade etmiştir.

Yukarıda belirtilen bilgiler doğrultusunda, dilekçe hakkı genellikle dilek, öneri ve şikâyetlerin iletilmesi ile bilgi edinme amacıyla kullanılmaktadır. Dilekçe hakkının şikâyet veya bilgi edinme amacıyla kullanılması, bireylerin kişisel sorunlarını dile getirmelerine veya bilgi edinmelerine olanak tanırken, bu durumda hak, kamusal çıkarlar yerine bireysel çıkarlar doğrultusunda öne çıkmakta ve negatif statü hakları (kişisel haklar) niteliği taşımaktadır. Öte yandan, dilek ve öneri amacıyla yapılan başvurular ise genellikle bireysel çıkarlar yerine kamusal çıkarları gözetmekte olup, bu bağlamda dilekçe hakkı, daha çok kamusal faaliyetlere yön verme ve devlet yönetimini etkileme amacıyla kullanılan bir aktif statü hakkı (siyasi hak) olarak değerlendirilebilir. Dilekçe hakkının yönetimi etkileme ve idarenin denetlenmesi gibi işlevleri ile tarihsel süreç göz önünde bulundurulduğunda, bireylerin kamusal faaliyetlere katılımını sağlayarak devlet yönetimini etkilemesini temin eden bir aktif statü hakkı (katılma hakkı veya siyasal hak) olduğu kanaatindeyiz. Nitekim, Aykanat (2020, s. 67) da günümüzde dilekçe hakkının çoğunlukla siyasi haklar kapsamında değerlendirildiğini ifade etmiştir.

2.4 Dilekçe Hakkı ile Bilgi Edinme Hakkı Arasındaki İlişki

4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu (BEHK), 24.10.2003 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanarak, 32. maddesi uyarınca yayımlanma tarihinden itibaren 6 ay sonra, 24.04.2004 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

BEHK'nın amacını düzenleyen 1. maddesinde, kişilerin bilgi edinme hakkını kullanmalarını sağlamak amacıyla, demokratik ve şeffaf yönetimin bir gereği olarak eşitlik, tarafsızlık ve açıklık ilkelerine uygun esaslar ve usuller belirlediği belirtilmiştir.

Anayasa Mahkemesi 15/02/2023 tarihli ve 2016/6815 Başvuru Numaralı Yaman Akdeniz kararında ise bilgi edinme hakkının devletin elinde bulundurduğu ve erişimi kısıtlanmış olan bilgilere ulaşma hakkını güvence altına aldığını ifade etmiştir. Bu hakkın kapsamı, resmi kurumlar tarafından tutulan ve bireyin kendisiyle ilgili olan ya da olmayan verilere erişim talebini içerebileceği gibi, aynı zamanda kamu yararına hizmet eden ve kişisel olmayan verilere dair talepleri de kapsayabileceğini belirtmiştir.

Anlar (2006, s. 102), bilgi edinme hakkının Türk Anayasalarının hiçbirinde doğrudan düzenlenmediğini, ancak ifade özgürlüğüne ilişkin düzenlemelerin, bilgi edinme hakkını dolaylı olarak içerdiğini ifade etmiştir.

1982 tarihli Anayasamızın 74. maddesinin kenar başlığı “*VII. Dilekçe Hakkı*” iken, 07.05.2010 tarihinde kabul edilen 5982 sayılı Kanun'un 8. maddesiyle yapılan değişiklikle “*VII. Dilekçe, Bilgi Edinme ve Kamu Denetçisine Başvurma Hakkı*” olarak yeniden düzenlenmiş ve bu değişiklikle birlikte bilgi edinme hakkı açıkça anayasal bir temele oturtulmuştur (Duran, 2019, s. 61).

Yapılan değişiklik ile dilekçe hakkına ek olarak bilgi edinme hakkı da düzenlenmiştir. Bu değişiklik, bilgi edinme hakkı ile dilekçe hakkı arasındaki güçlü ilişkiye işaret etmektedir. Bilgi edinme hakkı, idarenin şeffaf ve hesap verebilir olmasının bir gerekliliğidir ve bilginin dilekçe yoluyla talep edilmesi nedeniyle dilekçe hakkı ile doğrudan bağlantılıdır (Aykanat, 2020, s. 77).

BEHK'nın bilgi edinme başvuru usulünü düzenleyen 6. maddesinde, bilgi edinme başvurusunun dilekçe ile yapılacağı ve dilekçede yer alması gereken unsurlar belirtilmiştir. Bu durum, bilgi edinme hakkı ile dilekçe hakkının kullanım biçimlerinin benzerlik gösterdiğini ve her iki hakkın birbirine yakın bir ilişki içinde olduğunu ortaya koymaktadır (Duran, 2019, s. 65).

Dilekçe hakkı, bilgi edinme hakkının öncüsü ve destekleyicisi konumundadır (Hız ve Yılmaz, 2004, s. 22).

Taşkın (2012, s. 187), BEHK çerçevesinde yapılan başvuruların mutlaka dilekçe ile yapılmasının zorunlu olmadığına dikkat çekmekle birlikte, bilgi edinme hakkının dilekçe hakkı kapsamına girdiğini vurgulamıştır.

Anayasa Mahkemesi 23.07.2024 tarihli ve E.2023/25 K.2024/139 sayılı kararıyla dilekçe hakkı ile yakından ilişkili olan bilgi edinme hakkının insan hakları

ve özgürlüklerinin ayrılmaz bir parçası olduğunu vurgulamıştır. Mahkeme, söz konusu kararında dilekçe hakkı ile bilgi edinme hakkının birbirine sıkı sıkıya bağlı olduğunu ifade etmiştir.

Dilekçe hakkı ve bilgi edinme hakkı yakın ilişki içerisinde yer alsa da, her iki hak aslında farklı hukuki değerleri korumaktadır. Bilgi edinme başvurusunun amacı, kurum ve kuruluşlardaki bilgi ve belgelere erişimi talep etmektir. Bilgi edinme başvurusu ile idarenin herhangi bir işlem ya da eylem gerçekleştirerek hukuki bir değişiklik yapması talep edilmemektedir (Aydın, 2004, s. 343). Dilekçe hakkı ise, kişilerin kendileri veya kamu ile ilgili dilek, öneri, şikâyet ve müracaat haklarını korumaktadır. Kişiler, kamu kurum ve kuruluşları ile kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarından bilgi edinme başvurusu çerçevesinde elde ettikleri bilgi ve belgeleri kullanarak dilekçe hakkı kapsamında başvuruda bulunabilirler (Kenan, 2007, s. 34).

TBMM Dilekçe Komisyonu, BEHK'nın yürürlüğe girmesinden önce bilgi ve belge istemlerine ilişkin talepleri de değerlendirmekteydi. BEHK'nın yürürlüğe girmesinin ardından ise sadece bilgi ve belge edinme istemlerine ilişkin başvuruları, *“İlgili kurum nezdinde Bilgi Edinme Hakkı Kanunu çerçevesinde gerçekleştirilecek müracaatla bilgi ya da belgelerin elde edilebileceği”* ibaresi eklenerek sonuçlandırmaktadır (Kenan, 2007, s. 34).

2.5 Dilekçe Hakkının Temel Fonksiyonları

Dilekçe hakkının, birden fazla işlevi bulunmaktadır (Aykanat, 2020, s. 237). Dilekçe hakkı, yönetilenlerin en güvenilir haber alma kaynağını oluşturur. Yönetilenlerin sunduğu dilekçeler, genellikle en fazla sorun yaşadıkları ve şikâyet ettikleri konulara odaklanmaktadır (Anayurt, 2001, s. 125). Dilekçe hakkı yönetilenler tarafından sorularına cevap almak suretiyle bilgi edinmeyi, sorun ve şikâyetlerini dile getirmek anlamında denetlemeyi ve dilek veya öneride bulunarak demokratik katılım fonksiyonunu sağlayan en önemli siyasal haklardandır (Hız ve Yılmaz, 2004, s. 25). Dilekçe hakkının işlevi yalnızca bu alanlarla sınırlı olmayıp, bu hak aynı zamanda dava açma ve savunma haklarının kullanılmasında da önemli bir rol oynamaktadır. Ancak dava açma ve savunma, Anayasamızda yer alan hak arama hürriyeti kapsamında yer almakta olup, dilekçe, bu hakların kullanılma biçiminin dışı yansımasından ibaret bir işlev görmektedir.

Çalışmamızın bu kısmında, dilekçe hakkının temel fonksiyonları başlığı altında, yönetimi etkileme fonksiyonu ve idarenin denetlenmesi fonksiyonu ayrı ayrı incelenecektir.

2.5.1 Yönetimi etkileme fonksiyonu

Dilekçe hakkı, siyasal karar alma süreçlerinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu hak, özellikle topluca kullanıldığında, geniş halk gruplarının yönetimle ilgili kararlara etki etmesini mümkün kılar. Dilekçe hakkı, bu özelliğiyle yarı-temsili bir hükümet aracı olarak değerlendirilebilir (Teziç, 2021, ss. 287-288). Dilekçe hakkının ihlal edilmesi veya dilekçe komisyonuna ya da yetkili kamu kurumlarına iletilen dilekçelerin dikkate alınmaması durumunda, bireylerin ellerinde yönetim üzerinde “seçim hakkı” gibi bir etki aracı bulunmaktadır. Dilek ve şikâyetleri dikkate alınmayan vatandaşlar, bir sonraki seçimde oy kullanırken bu durumu göz önünde bulundurabilirler. Seçimlerde oy kaybı yaşamak istemeyen milletvekilleri, yurttaşların taleplerinin yerine getirilmesi ve şikâyetlerinin çözülmesi için daha fazla çaba sarf edebilirler (Küçük, 2020, s. 283). Kanaatimizce dilekçe hakkına sahip bireylerin hem yetkili kamu makamlarına yapacakları başvurular hem de yukarıda belirttiğimiz üzere TBMM dilekçe komisyonuna yapacakları başvurulara istinaden başvurularının dikkate alınmaması, dilek ve şikâyetlerinin yerine getirilmemesi gibi durumlar neticesinde dilekçe hakkı “seçim hakkı” ile birlikte yönetimi etkileme fonksiyonu görmektedir. Bu başlık altında doktrinde genel olarak “yönetime katılma” terminolojisi kullanılsa da biz dilekçe hakkının yönetime katılma işlevinden çok yukarıda belirttiğimiz görüş çerçevesinde “yönetimi etkileme” fonksiyonu terminolojisinin kullanılmasının daha yerinde olacağı kanaatindeyiz. Aşağıda doktrinde yer alan görüşlere yer veriyoruz.

Dilekçe hakkı, ilk ortaya çıktığı dönemlerde yönetimle etkileşimde daha etkin bir rol oynamıştır. Özellikle meclislere sunulan dilekçeler büyük bir öneme sahiptir. Bu bağlamda, dilekçeler aracılığıyla görüş ve önerilerin iletilmesi, yönetime katılımın sağlanması biçiminde bir işlev üstlenmiştir. Bununla birlikte, şikâyet ve soru içeren dilekçeler de, yönetimin karar alma süreçlerine katılımın bir aracı olarak kullanılabilir (Aykanat, 2020, s. 258).

Demokratik bir devletin en temel nitelikleri, ulus egemenliği, çok partili siyasal sistem ve özgür seçimler olarak tanımlanabilir. Bu üç ögenin yanı sıra, hukuk devleti

ilkeleri ve insan haklarına saygı da demokratik yapının tamamlayıcı unsurlarını oluşturur (Eren, 2022, s. 351).

TBMM'ye veya yetkili makamlara sunulan dilekçeler, vatandaşlar ile kamu idaresi arasında bir iletişim kanalı işlevi görmektedir. Bu dilekçeler, TBMM ve yetkili makamlara, devlet dairelerinde karşılaşılan sorunların hangi alanlarda yoğunlaştığını, idari organların mevcut eksikliklerini ve aksaklıklarını, ayrıca vatandaşların kamu hizmetlerinden faydalanırken karşılaştıkları zorlukları ve problemlerin neler olduğunu belirleme fırsatı sunmaktadır (Anayurt, 2001, s. 125). Yöneticilerin karar alma sürecinde, bireylerin etkisi gittikçe önem arz etmektedir. Yöneticiler tarafından da bu durum önemsenmektedir. Demokrasiden bahsedebilmemiz için seçim, tek başına yeterli olmamaktadır. Yönetenlerin karar alma süreçlerine yönetilenleri de dâhil etmeleri bakımından, yönetimi etkileme biçimleri önem arz etmektedir.

Halkın, kanun yapım sürecine katılması ve kanun önerileri sunması, hem geçmişte hem de günümüzde varlık gösteren bir uygulamadır. Bugün, bu süreç "halk teşebbüsü" olarak adlandırılmakta olup, İsviçre, Avusturya ve Amerika Birleşik Devletleri gibi ülkelerde belirli sayıda seçmenin, kanun önerisi sunabilme hakkı bulunmaktadır (Gözler, 2017, ss. 293-294). Dilekçeler, doğrudan bir kanun teklifi olmasa da, yasama organına mevcut kanunlar hakkında fikir verebilir. Yasama organı, bu dilekçeler ve şikâyetlerden, hangi alanlarda yasal düzenlemelere ihtiyaç duyulduğunu ve hangi kanunlarda hangi tür değişikliklerin yapılması gerektiğini tespit edebilir (Armağan, 1972, s. 145). Yönetimi etkileme fonksiyonu kanun teklifi mahiyetindeki bu dilekçeler ile de sağlanmaktadır. Ülkemizde kanun teklifinin kimler tarafından sunulacağı 1982 Anayasamızın 88. maddesinde düzenlenerek milletvekillerinin yetkili olduğu belirtilmiştir.

Yönetimin sunduğu hizmetlerle ilgili şikâyetler ya da hizmetin sunumunda yaşanan aksaklıklar gibi konuları dile getiren başvurular, yerel meclislerin ve yöneticilerin kendi faaliyetlerini denetlemeleri ve hataları düzeltmek için adımlar atarak vatandaşların çıkarlarını gözetken bir yaklaşım sergilemelerine olanak tanır. Bu tür başvurular, anayasal bir hak olarak önemli bir işlevi yerine getirir (Knemeyer'den aktaran: Çukurbayır, 2006, s. 175).

Armağan (1972, ss. 52-53), dilekçe hakkının devlet yönetimi üzerindeki etkisinin fazla abartıldığını belirtmiş ve bu hakkın yalnızca kamuoyu yaratma amacı

taşıdığını savunmuştur. Aykanat (2020, s. 258), Armağan'ın yukarıda belirttiğimiz iddiasının, çalışmanın yapıldığı dönemde doğru kabul edilebileceğini belirtmekle birlikte, geçmişte dilekçe hakkının yönetim sürecine katılım açısından önemli bir hak olarak değerlendirildiğini ifade etmiştir.

2.5.2 İdarenin denetlenmesi fonksiyonu

İdarenin denetimi, idarenin organizasyon ve faaliyetlerinin Anayasa, yasal düzenlemeler ve hukukun genel ilkelerine uygunluğunun; idari faaliyetlerin mevzuat, kamu yararı ve hizmet gereklilikleri çerçevesinde sürdürülüp sürdürülmediğinin değerlendirilmesidir (Akyılmaz vd., 2020, s. 1). İdarenin yargı dışı denetim yollarından biri de yasama organı tarafından gerçekleştirilen denetimin içerisinde yer alan TBMM dilekçe komisyonudur (Akyılmaz vd., 2020, ss. 2, 7).

İdarenin faaliyetlerinin denetlenmesine yönelik ilk adım, bireylerin dilekçe verme hakkıdır. Bu bağlamda, hukuk devletinde dilekçe hakkının korunması ve güvence altına alınması büyük önem taşır (Aykanat, 2020, ss. 2-3).

1982 Anayasası'nın Cumhuriyetin niteliklerine yer verilen 2. maddesine göre Türkiye Cumhuriyeti bir hukuk devletidir.

Devletin hukuk devleti olarak nitelendirilebilmesi için belirli unsurların sağlanması gerekmektedir. Bu unsurlara, temel hak ve hürriyetlerin güvence altına alınması, devlet organlarının işlemlerinin yargısal denetimi, kazanılmış haklara saygı gösterilmesi, kanunsuz suç ve ceza olmayacağı ilkesinin benimsenmesi, mahkemelerin bağımsızlığının ve yargıç güvencesinin sağlanması, idarenin yargısal denetime tabi olması, kuvvetler ayrılığı ilkesinin uygulanması ve son olarak, kanunlar ile düzenleyici işlemlerin genel ve soyut prensiplere uygun olarak düzenlenmesi örnek gösterilebilir (Atay, 2021, ss. 92-123).

Demokratik hukuk devletinin en temel özelliği, devletin vatandaşlarına hukuki güvence sağlaması ve faaliyetlerini hukuk kurallarına uygun bir şekilde yürütmesi; bu kuralları ihlal ettiğinde ise belirli yaptırımlara tabi olabilmesidir. Hukuk devletini polis devletinden ayıran en önemli unsurlardan biri, idarenin hukuki normlara riayet etmesi ve eylem ile işlemlerine karşı yargı yolunun her zaman açık olmasıdır (Gözübüyük ve Tan, 2019, ss. 33-35).

İdare üzerinde gerçekleştirilebilecek en etkili denetim türü, yargı denetimidir (Gözübüyük, 2002, s. 339). Ancak yalnızca hukuka uygunluk denetimi ile sınırlı olması, belirli şekil şartlarına tabi olması ve sürecin uzun olması gibi bazı dezavantajlar taşımaktadır. Bu nedenle, idare ile bireyler arasında yargı yoluna başvurmadan kullanılabilecek alternatif bir mekanizma olarak dilekçe hakkı önemli bir rol oynamaktadır (Kocaman, 2016, s. 29).

Dilekçe hakkı, dilek ve öneri, şikâyet ve bilgi edinme imkânı sağlayan bir siyasal hak olması bakımından, özellikle yönetilenlerin yönetenlerden rahatsız oldukları hususlara ilişkin şikâyetle bulunmaları nedeniyle geri bildirim ve yönetimin denetlenmesi açısından önem arz etmektedir.

Dilekçe hakkının etkin bir şekilde kullanılabilmesi, ülkede hesap verme ve hesap sorma mekanizmalarının işleyişini güçlendirecektir. Bu durum ise, kamu yönetiminde şeffaflık ve açıklık ilkesinin sağlanmasına katkıda bulunacaktır. Sonuç olarak, tüm bu süreçler demokratik hukuk devleti ilkelerinin tam anlamıyla uygulanmasını temin edecektir (Erol, 2005, s. 292).

Bu nedenle, Armağan (1972, ss. 146-147)'da dilekçe hakkı kapsamında verilen dilekçelerin, aynı zamanda yöneticilere, yönetim yetki ve görevinin nasıl yerine getirildiğinin bir yansıması olarak ayna işlevini üstlendiğini belirtmiştir.

TBMM'nin yönetimi denetlemesi, sadece soru ve gensoru araçlarıyla olmayıp, TBMM'ye siyasal denetimlerin içerisinde yer alan dilekçe hakkı kapsamında verilen dilekçeler de bir denetleme aracı olarak karşımıza çıkmaktadır (Gözübüyük, 2016, ss. 370-371).

Bireyler, ilgili mercilere sundukları dilekçeler aracılığıyla taleplerini, isteklerini ve şikâyetlerini ileterek kamu gücünü denetleme imkânı bulurlar. Bu süreç, bireylerin yönetimin işleyişinde gözlemledikleri eksiklik ve aksaklıkları, ilgili otoritelere bildirerek düzeltilmesini talep etme haklarını kullanmalarını sağlar. Bu bağlamda, Dilekçe Komisyonu, idarenin faaliyetlerini denetlemek amacıyla siyasi denetimin bir unsuru olarak önemli bir rol üstlenmiştir (Güner Yaşar, 2023, s. 791).

2.5.3 Dilekçe hakkının Türk hukukundaki tarihsel gelişimi

Dilekçe hakkının ne zaman ortaya çıktığına dair kesin bir tarih belirlenmemiştir. Ancak, bu hakkın, yönetenler ve yönetilenler arasındaki ilişkinin

başladığı ilk döneme kadar uzandığı sonucuna varılmaktadır (Armağan, 1972, s. 2; Erol, 2005, s. 293). Tarihin farklı dönemlerinde ve çeşitli yönetim biçimlerinde, bireylerin resmî mercilere başvuru yapabilmesi mümkün olmuştur. Ancak, bu başvuruların her zaman bir bireysel hak olarak yasal temele dayandığını söylemek güçtür (Hız ve Yılmaz, 2004, s. 14). Yöneten-yönetilen ilişkisinin başladığı insanlık tarihinin başından itibaren yönetenler, yönetilenlerin dilek ve şikâyetlerini sözlü veya yazılı olarak değerlendirmişlerdir. Türk tarihinde de bu durum böyle cereyan etmiştir (Keser, 2014, s. 29).

Türk anayasalarının tümünde, 1921 Anayasası hariç, dilekçe hakkına yer verilmiştir. Bu hak, sırasıyla 1876 tarihli Kanun-i Esasi'nin 14. maddesinde, 1924 tarihli Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun 82. maddesinde, 1961 Anayasası'nın 62. maddesinde ve 1982 Anayasası'nın 74. maddesinde düzenlenmiştir (Aykanat, 2020, s. 54).

Dilekçe hakkı fertler için kanuni bir hak olarak ilk kez 1876 tarihli ilk Anayasamız olan Kanun-i Esasi'nin 14. maddesinde şu şekilde düzenlenmiştir:

“Tebaa-i Osmaniye’den bir veya birkaç kişinin gerek şahıslarına ve gerek umuma müteallik olan kavânîn ve nizâmâta muhalif gördükleri bir maddeden dolayı işin merciine arzuhal vermeğe ve memurinin ef’alinden ıstikâye selahiyetleri vardır” (Aybay vd., 2021, s. 153).

Yine 1876 sayılı Kanûn-ı Esâsî'nin 52. maddesinde yer alan;

“Bir kimse şahsına müteallik dâvâsından dolayı Meclis-i Umûmînin iki heyetinden birine arzuhal verdiği halde, eğer, evvelâ ait olduğu memurin-i Devlete veyahut o memurların tabi bulundukları mercie müracaat etmediği tebeyyün ederse arzuhali reddolunur” hükmü de dilekçe hakkına ilişkindir (Aybay vd., 2021, s. 153).

1876 Anayasası'ndan önceki dönemlerde de Anayasa metninde olmamakla birlikte dilekçe hakkının uygulaması mümkündü (Kenan, 2007, s. 54). 1876 tarihli Kanun-i Esasi'den önce dilekçe hakkı kaynağını İslam hukukundaki hükümdarın *“adlî-ihsan”* yani adalet ve iyilik kuralları gereğince mağdurlar tarafından müracaat kabul etme ve şikâyet dinleme hem dini görev olarak belirlenmiş hem de asgari adalet olarak görülmüştür. Hükümdarlar bu dönemde fertler için kanuni bir hak olarak gördüklerinden dolayı değil, dini bir görev olduğundan dolayı bu hakka önem vermişlerdir (Başgil, 1943, ss. 10-11).

Bu kısa açıklamalardan sonra, çalışmamızın bu kısmında dilekçe hakkının Türk Hukukundaki yeri irdeleneceğinden özellikle 1921 Anayasası, 1924 Anayasası, 1961 Anayasası ve 1982 Anayasası çerçevesinde dilekçe hakkına ilişkin düzenlemeler incelenecektir.

2.5.4 1921 Anayasası'nda dilekçe hakkı

20 Kanun-u Sani 1337 (1921) tarihli ve 85 sayılı Teşkilât-ı Esasiye Kanunu, Kurtuluş Savaşı ve Millî Mücadele devam ederken, çok kısa zamanda ve olağanüstü şartlarda çıkarıldığından kişi hak ve özgürlükleri düzenlenmemiş ve dolayısıyla dilekçe hakkına da yer verilmemiştir (Armağan, 1972, s. 36). Ancak 1921 Anayasası, 1876 tarihli Kanun-ı Esasi'nin değiştirilmiş şekli olan 1909 Anayasası'nı ilga etmemiş olduğundan, 1921 Anayasası döneminde 1876 tarihli Kanun-ı Esasi'nin 14. ve 52. maddeleri yürürlükte bulunmaktadır (Hız ve Yılmaz, 2004, s. 19).

23 Nisan 1920'de Ankara'da toplanan TBMM döneminde, daha ilk günde Encümenler oluşturulmuş, meclise gelen dilekçeleri incelemek ve karara bağlamak amacıyla “*İstid'a Encümeni*” kurulmuştur. Halk önceki uygulamanın devamı niteliğinde de TBMM'ye başvurmuş ve TBMM de halk tarafından sunulan dilekçeleri görüşüp karara bağlamıştır. Böylelikle 1921 Anayasası'nda dilekçe hakkı bulunmasa da bu dönemde de bu hakkın kullanımı mümkün hale gelmiştir (<https://acikerisim.tbmm.gov.tr/server/api/core/bitstreams/adea603e-52ef-4ec7-aa42-c6b755ddb72f/content>, E.T.: 20.04.2025).

2.5.5 1924 Anayasası'nda dilekçe hakkı

491 Kanun Numaralı ve 20/4/1340 (1924) kabul tarihli Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'nun 82. maddesinde “*ihbar ve şikâyet*” hakkı şöyle düzenlenmiştir: “*Türkler, gerek şahıslarına, gerek âmmeye mütaallik olarak kavanin ve nizamata muhalif gördükleri hususatta merciine ve Türkiye Büyük Millet Meclisine münferiden veya müçtemian ihbar ve şikâyetle bulunabilirler. Şahsa ait olarak vuku bulan müracaatın neticesi müstediye tahriren tebliğ olunmak mecburidir.*” (<https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1924-anayasasi/>, E.T.: 13.04.2024).

Maddede yer alan şikâyetler kişisel meselelerle ilgiliyken, ihbarlar ise toplumla ilgili durumları kapsar (Anayurt, 2001, s. 101). İhbar ve şikâyet hakkı 1924

Anayasası döneminde yalnızca Türk vatandaşlarına, bireysel ve toplu olarak kullanabilecekleri şekilde tanınmıştır.

2 Mayıs 1927 tarihli ve çeşitli değişiklikler geçirmiş olan TBMM Dahilî Nizamnamesi, 11 Nisan 1945 tarihli değişikliklerle esas şeklini almıştır. Bu Nizamnamenin 22. maddesinde, "*Meclis vazifeleri ile mütenasır Encümenler*" arasında "*Arzuhal Encümeni*" de yer almakta olup, 50 ila 59. maddelerde Arzuhal (dilekçe) Encümeni'nin çalışma usulleri detaylandırılmıştır (Kenan, 2007, s. 62).

1924 Anayasası döneminde, müracaat sahibine adli ve idari mercilere müracaat etmeden doğrudan Meclise başvurma imkânı tanınmaktadır (Kenan, 2007, s. 63). Bu anayasa döneminde, müracaat sahibi, idari ve adli makamlar tarafından verilmiş bir karara karşı başvuru yaptıktan sonra verilen karara karşı Meclise başvurabileceği gibi, adli ve idari makamlara başvurmadan doğrudan doğruya Meclis'e müracaat edebilirler. Öncelikle başka makamlarca incelenmesi gereken dilekçeler, Meclis'in Arzuhal Encümeni (Dilekçe Komisyonu) tarafından ilk olarak o makama gönderilecektir (Başgil, 1943, s. 558).

Askerler, 30 Mayıs 1933 tarihli ve 3410 sayılı Kanun gereğince dilekçe hakkı bakımından TBMM'ye müracaat edemezlerdi. Bu kapsamda yer alan dilekçeler, 3410 sayılı Kanun'dan sonra Askeri Temyiz Mahkemesi'ne intikal ettirilmekteydi (Armağan, 1972, s. 64).

1924 Anayasası'nın 82. maddesi, 1961 Anayasası'na kadar yürürlükte kalmaya devam etmiştir. 12 Haziran 1960 tarihli ve 1 sayılı Geçici Kanun'un 24. maddesiyle, 1924 Anayasası'nın 82. maddesi geçerliliğini korumuş; bu madde uyarınca verilen dilekçelerin Türkiye Cumhuriyeti Millî Birlik Komitesi'ne iletilmesi ve dilekçelerin bu komite tarafından incelenmesi sağlanmıştır (Hız ve Yılmaz, 2004, s. 20).

2.5.6 1961 Anayasası'nda dilekçe hakkı

1961 Anayasası'nın 62. maddesinde "*dilekçe hakkı*" şu şekilde düzenlenmiştir:

"Vatandaşlar, kendileriyle veya kamu ile ilgili dilek ve şikâyetleri hakkında, tek başlarına veya topluca, yetkili makamlara ve Türkiye Büyük Millet Meclisine yazı ile başvurma hakkına sahiptir.

Kendileriyle ilgili başvuruların sonucu, dilekçe sahiplerine yazılı olarak bildirilir.” (<https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1961-anayasasi/>, E.T.: 19.10.2024).

Maddeden de anlaşılacağı üzere, dilekçe hakkı geniş bir problem yelpazesinde yer almaktadır ve bu hak, her kesimden yurttaşın faydalanabileceği şekilde geniş bir çerçeveye sahiptir. Başka bir deyişle, her vatandaş, ister özel ister kamuya ait bir konu olsun, sorununu sadece meclislere değil, aynı zamanda yönetim organlarına da yazılı olarak iletme hakkına sahiptir (Kazancı, 1977, s. 124).

1961 Anayasası'nın 62. maddesi, Alman Anayasası'nın 17. maddesi örnek alınmak suretiyle hazırlanmıştır (Erol, 2005, s. 297).

1961 Anayasası'nda dilekçe hakkı yalnızca Türk vatandaşlarına tanınmış olup, yabancılar için söz konusu hakkın kullanılması mümkün değildir. Bu anayasa döneminde dilekçe hakkı, bireysel ve toplu olarak kullanılabilir. Bu anayasa döneminde dilekçe hakkı, bireysel ve toplu olarak kullanılabilir.

1961 Anayasası'na kadar dilekçelerin TBMM'de görüşülmesi, içtüzüklerle düzenlenmişken; 26.12.1962 tarihli ve 140 sayılı Türk Vatandaşlarının TBMM'ye Dilekçe ile Başvuruları ve Dilekçelerin İncelenmesi ile Karara Bağlanması ile Karara Bağlanması Dürzenlenmesine Dair Kanun ile TBMM'de dilekçelerin görüşülmesi artık kanuni bir düzenlemeye bağlanmıştır (Hız ve Yılmaz, 2004, s. 21).

Söz konusu düzenleme, dilekçe hakkının gelişmesinde pozitif etki doğurmuştur. Bu kanunla “*Dilekçe Karma Komisyonu*” kurulmuş olup, bu komisyon, Türk vatandaşlarının Millet Meclisi Başkanlığı'na tek başlarına veya toplu olarak gönderdikleri dilekçeleri, TBMM adına inceler (https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc046/kanuntbmmc046/kanuntbmmc04600140.pdf, E.T.: 13.04.2024). Bu kanun, 1961 Anayasası'nın 62. maddesinde yer alan dilekçe hakkının sadece TBMM'yi ilgilendiren yönlerini düzenlemekte olup, yetkili makamlara yapılacak başvurulara ilişkin Anayasa dışında başka bir düzenleme yer almamaktadır (Kenan, 2007, s. 69).

2.5.7 1982 Anayasası'nda dilekçe hakkı

1982 Anayasası'nın 74. maddesinde “*dilekçe hakkı*” şu şekilde düzenlenmiştir:

“Vatandaşlar ve karşılıklılık esası gözetilmek kaydıyla Türkiye’de ikamet eden yabancılar kendileriyle veya kamu ile ilgili dilek ve şikayetleri hakkında, yetkili makamlara ve Türkiye Büyük Millet Meclisine yazı ile başvurma hakkına sahiptir.

Kendileriyle ilgili başvuruların sonucu gecikmeksizin, dilekçe sahiplerine yazılı olarak bildirilir.

Bu maddede sayılan hakların kullanılma biçimi...kanunla düzenlenir.”

Madde metninin ilk halinde dilekçe hakkı sadece vatandaşlara tanınan bir hak iken, 03.10.2001 tarihli ve 4709 sayılı Kanun’la yapılan değişiklik ile karşılıklılık esası gözetilerek Türkiye’de ikamet eden yabancılara da bu hak tanınmıştır. Yine aynı değişiklik ile hakkın önemi gözetilerek, yetkili makamlar tarafından dilekçe sahiplerine başvurularının sonucunun gecikmeksizin bildirileceği eklenmiştir.

1982 Anayasası, 1961 Anayasası’na kıyasla yabancılara belirli şartlar altında dilekçe verme hakkı tanımaktadır. Şu ana kadar bu düzenleme ile ilgili herhangi bir sorun yaşanmamış olsa da, bu hükmün titizlikle uygulandığı bir durumda, yetkili makamlar yabancılara Türkiye’de ikamet edip etmediklerini veya kendi ülkelerinde Türk vatandaşlarına benzer bir hakkı tanıyıp tanımadıklarını sorgulamalıdır (Sabuncu, 2005, s. 57).

Yabancılara, belirli şartlarda dilekçe hakkı kullanma imkânını sağlayan, 03.10.2001 tarihli ve 4709 sayılı Kanun’la 1982 tarihli Anayasa’nın 74’üncü maddesinde meydana gelen değişikliğe paralel olarak, 02.01.2003 tarihli ve 4778 sayılı Kanun’la DHKDK’nın bazı maddelerinde de değişiklik yapılmıştır. 02.01.2003 tarihli ve 4778 sayılı Kanun’la, TBMM’ye yapılan başvuruların 60 gün içinde sonuçlandırılacağı ve TBMM Dilekçe Komisyonu tarafından ilgili kamu kurum ve kuruluşlarına gönderilen dilekçelerin 30 gün içinde cevaplandırılması gerektiği hükme bağlanmıştır (Anayurt, 2001, s. 102).

1982 Anayasası’nın 74. maddesinin kenar başlığı, daha önce “*VII. Dilekçe Hakkı*” iken, 07.05.2010 tarihli ve 5982 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın bazı maddelerinde değişiklik yapılmasına dair Kanun’un 8. maddesiyle “*VII. Dilekçe, Bilgi Edinme ve Kamu Denetçisine Başvurma Hakkı*” şeklinde değiştirilmiştir. Ayrıca, yine bu değişiklikle maddenin üçüncü fıkrası yürürlükten kaldırılmış ve maddeye bilgi edinme ve kamu denetçisine başvurma hakkı da eklenmiştir (<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/05/20100513-1.htm>, E.T.: 03.11.2024).

1982 Anayasası’nın dilekçe hakkının düzenleyen 74. maddesinde, önceki düzenlemelerden farklı olarak dilekçe hakkının “*toplu*” kullanımına dair ibare

kaldırılmıştır. Bu değişiklik, dilekçe hakkının toplu şekilde kullanılmasına yönelik olumsuz görüşlerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Kaboğlu (1998, s. 86), 1982 Anayasası'nda "*tek başına veya topluca*" ifadesinin yer almaması sebebiyle dilekçelerin yalnızca bireysel haklar çerçevesinde ele alınması gerektiğini belirtmiştir. Tanör (1995, ss. 141-142)'e göre ise, 1982 Anayasası'nın 74. maddesi, toplu dilekçelere olumsuz bir yaklaşım sergilemektedir. Dilekçe hakkı geçmişte hem bireysel hem de toplu olarak kullanılabilirken, 1961 Anayasası bu durumu kabul etmesine rağmen, mevcut anayasa toplu başvuru hakkını anayasal bir güvence olarak ele almamıştır. Mevcut anayasada dilekçe hakkını bireysel başvuru çerçevesinde kullanılacak şekilde yeniden düzenlemiştir.

Doktrinde toplu dilekçe verilebileceğini savunanlara göre, 1982 Anayasası'nın 74. maddesi bireysel veya topluca şeklinde bir ayrımı yapmamakla birlikte, aynı zamanda toplu dilekçe sunmayı yasaklamamıştır (Anayurt, 2001, s. 104; Teziç, 2021, s. 288).

Dilekçe hakkının toplu bir şekilde kullanılamayacağına ilişkin görüşe katılmıyoruz. Anayasa koyucu, bir hakkı yasaklama yönünde bir irade göstereceği zaman, bunu hakkın düzenlendiği maddede açıkça belirtmektedir. Örneğin, 1982 Anayasası'nın "*Grev hakkı ve lokavt*" başlıklı 54. maddesinde grev ve lokavtın yasaklanabileceğine net bir şekilde yer vermiştir. Benzer şekilde, 1982 Anayasası'nın "*Zorla çalıştırma yasağı*" başlıklı 18. maddesinde de angaryanın yasak olduğu ve kimsenin zorla çalıştırılamayacağı açıkça belirtilmiştir. Anayasa koyucunun, 1982 Anayasası'nda "topluca" ifadesine yer vermemiş olmasından hareketle, dilekçe hakkının yalnızca bireysel olarak kullanılabilmesi ve toplu dilekçe verilmesinin mümkün olmadığı görüşü, Anayasa koyucunun amacı ile bağdaşmadığı kanaatindeyiz. Zira kanun koyucu, dilekçe hakkına ilişkin özel statü, görev ve hizmetlerde bulunan askerler için, 211 sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanunu'nun (TSKİHK) 28. maddesinde toplu olarak şikâyetin yasak olduğunu düzenlemiştir. Bu düzenlemeye dayanarak, Anayasa'da bireysel ve toplu dilekçe ayrımına gidilmemiş olmasından hareketle, toplu dilekçe verilmesinin mümkün olmadığı düşüncesi doğru değildir. Kanunlarla özel görev ve hizmetler için konulan yasaklar dışında, toplu dilekçe verilmesinin mümkün olduğu kanaatindeyiz. Dilekçe hakkından yararlanacak olanlar başlığı altında, özel statü, görev ve hizmetlerde bulunan kişilerin dilekçe hakkı daha detaylı bir şekilde incelenecektir.

1982 Anayasası'nda dilekçe hakkına ilişkin değişikliklerden önce, 1961 Anayasası'ndan farklı olarak bu hakkın kullanılma biçiminin kanunla düzenlenmesi hükmü ilave edilmiştir. Bu hüküm doğrultusunda, 10.11.1984 tarihli DHKDK yapılmıştır. Bu düzenleme, genel düzenleme işlevi görmektedir. TBMM'ye ait düzenleme ise Meclis İçtüzüğü'ne bırakılmıştır (Anayurt, 2001, s. 102).

Dilekçe hakkını düzenleyen Anayasa hükmünün son fıkrasında, dilekçe hakkının kullanılma biçimine ilişkin usul ve esasların kanunla düzenlenmesi gerektiğine yer vermiştir. Söz konusu hükme rağmen TBMM'ye gönderilen dilekçelere ilişkin esasların TBMM İçtüzüğü'nde düzenlenmesinin Anayasa'nın bütünlüğü ve bağlayıcılığı prensibine aykırılık teşkil edeceğine ilişkin doktrinde tartışma söz konusudur. Doktrinde bir kısım yazarlar, dilekçe hakkını düzenleyen yukarıda belirttiğimiz Anayasa'nın amir hükmüne rağmen, İçtüzük ile yapılacak bir düzenlemenin kabul edilemeyeceğini belirtmektedir. Doktrinde yukarıda belirtilen görüşten ayrılan yazarlar ise bu hususun, hakkın kullanım esasları ile ilgili olmayıp, dilekçenin incelenmesine ilişkin bir durum olduğunu ve İçtüzük düzenlemesinin yeterli olacağını savunmaktadır (Hız ve Yılmaz, 2004, s. 151).

Kanaatimize göre, Anayasa'nın 74. maddesinin son fıkrasında dilekçe hakkının kullanım biçimi ile usul ve esasların kanunla belirleneceği açıkça düzenlenmiştir. Bu düzenlemeye rağmen, TBMM'ye gönderilen dilekçelerin TBMM Dilekçe Komisyonu tarafından incelenmesine ilişkin usul ve esasların TBMM İçtüzüğü ile düzenlenmesi, Anayasa'nın bütünlüğü ve bağlayıcılığıyla çelişmektedir. Zira, TBMM'ye gönderilen dilekçelerin incelenmesi, değerlendirilmesi ve karara bağlanması, TBMM'nin iç işleyişi ile ilgili bir husus olmayıp, dilekçe hakkının kullanım esaslarıyla doğrudan ilgilidir. Öte yandan Anayasamızın 104. maddesi uyarınca kişi hak ve ödevleri ile siyasi hak ve ödevler Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile düzenlenemez. Aynı şekilde, maddeye göre münhasıran kanunla düzenlenmesi gereken konularda Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi çıkarılamaz. Bu bağlamda, aksi düşünüldüğünde benzer bir gerekçe ile Anayasamızın 104. maddesine aykırı olarak Cumhurbaşkanının yürütme yetkisine ilişkin konularda idare yönünden inceleme, değerlendirme ve karara bağlama usullerinin Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri ile düzenlenebileceği ileri sürülerek kişi hak ve ödevleri ile siyasi hak ve ödevler Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin konusunu oluşturabilir. Bu durum Anayasadaki kanun kaydına aykırılık teşkil edecektir.

DHKDK, 1961 Anayasası döneminde çıkarılan, 26.12.1962 tarihli ve 140 sayılı Türk Vatandaşlarının TBMM'ye Dilekçe ile Başvurmaları ve Dilekçelerin İncelenmesi ve Karara Bağlanması ve Düzenlenmesine Dair Kanunu yürürlükten kaldırmıştır (Keser, 2014, s. 32).

2.6 Dilekçe Hakkının Kullanım Esasları

Dilekçe hakkının kullanım esasları başlığı altında dilekçe hakkından kimlerin yararlanabileceği, dilekçe hakkının konusu, dilekçe hakkının muhatabı, dilekçenin şekil şartları ve incelenemeyecek dilekçeler ile dilekçe hakkının kullanılma süresi incelenecektir.

2.6.1 Dilekçe hakkından yararlanacak olanlar

Dilekçe hakkını kullanacak kişiler 1982 tarihli Anayasamız ve akabinde DHKDK hükümleri ele alınarak incelenecektir.

1982 tarihli Anayasa'nın dilekçe hakkını düzenleyen 74. maddesinin ilk metninde sadece Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları dilekçe hakkını kullanma kapsamına alınmışken, 03.10.2001 tarihli ve 4709 sayılı Kanun'un 26. maddesi ile karşılıklılık esası gözetilerek Türkiye'de ikamet eden yabancılara da bu hak tanınmış olup hakkın muhatabı genişletilmiştir.

02.01.2003 tarihli ve 4778 sayılı Kanun'un 25. maddesi ile DHKDK'nın 3. maddesine Türkiye'de ikamet eden yabancıların, karşılıklılık ilkesinin varlığı ve dilekçelerinin Türkçe olarak düzenlenmesi şartıyla bu haktan faydalanabilecekleri fıkrası eklenmiştir.

Dilekçe hakkı, vatandaşlara ve belli şartların bulunması halinde yabancılara tanınmıştır.

1982 tarihli Anayasamızın “*Türk Vatandaşlığı*” başlıklı 66. maddesinde vatandaş kavramı “...*Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türktür...*” şeklinde tanımlanmıştır. Vatandaş kavramına ilişkin bir başka tanımlama da, 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun “*Tanımlar*” başlıklı 3. maddesinin (ç) bendinde “...*Türk vatandaşı: Türkiye Cumhuriyeti Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan kişiyi...*” yapılmıştır.

Vatandaşlık statüsüne sahip olmak, herhangi bir ek koşul aranmaksızın yeterlidir; bu bağlamda, yaş, cinsiyet veya Türkiye'de ikamet etme gibi faktörler dikkate alınmamaktadır. Dolayısıyla, Türkiye'de ikamet edenler ile yurt dışında geçici veya sürekli olarak yaşayan Türk vatandaşları da bu hakka sahip olurlar (Anayurt, 2001, s. 107).

Gerçek kişiler bakımından doktrinde tartışmalı olan husus küçüklerin dilekçe hakkını kullanıp kullanamayacaklarıdır.

Doktrinde çoğunlukta yer alan görüşe göre, 1982 tarihli Anayasamızda ve DHKDK'da herhangi bir yaş şartı öngörülmemiş olup, küçüklerin de dilekçe hakkını kullanmaları mümkündür (Anayurt, 2001, s. 108; Armağan, 1972, ss. 55-58; Kenan, 2007, s. 86; Keser, 2014, s. 35).

Azınlıkta kalan bir görüş, siyasal haklar arasında yer alan dilekçe hakkının kullanımının, seçme ve seçilme hakkı ve diğer siyasal hakların kullanılmasında olduğu gibi belirli bir yaş şartına bağlanması gerektiğini savunmaktadır. Bu görüşe göre, dilekçe hakkının kullanılabilmesi için kişinin reşit olması ve medeni haklarını kullanmaya ehil olması gerekmektedir (Duran, 1946, s. 135).

Kanaatimizce 1982 tarihli Anayasamızda ve DHKDK'da herhangi bir yaş şartı öngörülmemesine rağmen küçüklerin şikâyetlerini ve kendilerini borç altına sokmayan isteklerini dahi dile getirme amacıyla dilekçe hakkını kullanamayacakları şeklinde temel hak ve hürriyeti kısıtlayıcı bir yorumda bulunmak yerinde olmayıp küçüklerin de dilekçe hakkını kullanması mümkündür.

1982 tarihli Anayasamız ve DHKDK'da tüzel kişilerin dilekçe hakkını kullanabileceğine ilişkin herhangi bir hüküm yoktur. Ancak daha alt norm olan Dilekçe ve Bilgi Edinme Hakkının Kullanılması konulu 2004/12 sayılı Başbakanlık Genelgesinde *“Bireylerin ve tüzel kişilerin başvuru dilekçelerini alan idari makamlar, dilekçelerin alındığı tarih, kayıt numarası ve konusu gösteren alındı belgesini düzenleyip, bu alındı belgelerini, herhangi bir ücret talep etmeden, başvuru sahiplerine vereceklerdir.”* ifadesine yer vermiştir. Yine söz konusu genelgede *“Bireylerin ve tüzel kişilerin, kendileriyle veya kamuyla ilgili, dilekçeyle usulüne uygun bir şekilde yaptıkları başvuruların idarece geciktirilmeksizin en kısa sürede cevaplandırılması yasal bir zorunluluktur.”* hükmü düzenlenmiştir. Aşağıda tüzel kişilerin dilekçe hakkından yararlanıp yararlanamayacağına ilişkin tartışmaya yer

verilecek olup söz konusu genelgedeki düzenlemeye ilişkin kanaatimiz belirtilecektir.

Armağan (1972, s. 66), dilekçe hakkından kimlerin yararlanabileceği ile ilgili olarak Kanun-ı Esasi'ye benzer bir düzenleme içeren 1961 Anayasası'nda ki düzenlemeyi eleştirmiştir. Anayasada geçen “*vatandaş*” teriminin yalnızca gerçek kişilere ait bir sıfat olduğunu, bu nedenle tüzel kişilerin kapsam dışında kaldığını belirtmiştir. Ancak, uygulamada tüzel kişilerin de dilekçe hakkını kullanabildiği ve bu durumun haklı ve yerinde bir uygulama olduğunu ifade etmiştir.

Anayurt (2001, s. 107)'a göre, vatandaş kavramının dilekçe hakkı açısından yalnızca gerçek kişileri mi yoksa tüzel kişileri de kapsayıp kapsamadığı, açıklığa kavuşturulması gereken bir meseledir. Gerçek kişilere özgü olan cinsiyet, yaş ve vatandaşlık gibi unsurlar, bu kişilerin haklardan yararlanmasına olanak tanırken, tüzel kişilerin de bu haklardan belirli ölçülerde yararlanmaları için bir engel bulunmamaktadır. Dilekçe hakkı, vatandaşlıkla bağlantılı bir hak olarak değerlendirilse de, tüzel kişilerin bu haktan mahrum kalmalarının makul bir dayanağı yoktur .

Erol (2005, s. 272), 1982 tarihli Anayasa ve DHKDK'da kullanılan “*Türk vatandaşları*” kavramından Türkiye Cumhuriyeti uyruğunda olan gerçek veya tüzel kişilerin anlaşılması gerektiği, Türkiye de ikamet eden yabancılar ifadesinden ise “*Türkiye de ikamet eden yabancı uyruklu gerçek kişiler ile Türkiye de faaliyette bulunan yabancı tüzel kişilikleri*” anlaşılması gerektiğini belirtmiştir.

Keser (2014, s. 34) ise, dilekçe hakkını düzenleyen 1982 tarihli Anayasa ve DHKDK'da vatandaş kavramının kullanıldığı, vatandaş kavramının yalnızca gerçek kişiler için kullanıldığını tüzel kişiler için ise vatandaş kavramı kullanılmadığını belirterek Anayasa ve kanundaki düzenlemenin düzeltilmesi gerektiği ifade etmiştir.

Tüzel kişilerin dilekçe hakkından yararlanıp yararlanamayacağına ilişkin değerlendirmemiz çalışmamızın ikinci bölümde yer alan dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçunun mağduru bakımından önem arz etmektedir. Anayasamızdaki ve DHKDK'daki “*vatandaş*” ifadesinin sorunlu bir kullanım olduğunu belirtmek istiyoruz. Anayasamız ve DHKDK'da “*tüzel kişiler*” ibaresine açıkça yer verilmemiş olması tüzel kişilerin bu haktan yararlanamayacağı sonucunu çıkarmamaktadır. Zira, Dilekçe ve Bilgi Edinme Hakkının Kullanılması konulu

2004/12 sayılı Başbakanlık Genelgesinde yer alan düzenlemelerde tüzel kişilerin açıkça bu haktan yararlanabilecek kişiler arasında zikredilmesi, hakkın tarihsel süreç içerisinde kullanılma biçimi, uygulamada tüzel kişilerin kullanımına imkan tanınması ve temel hak ve hürriyetlerin yasaklayıcı şekilde genişletici bir yorum yapılmasının insan hakları ile bağdaşmayacağı hususları değerlendirildiğinde tüzel kişilerin dilekçe hakkından yararlanabilecek kişiler arasında yer aldığı kabul edilmelidir. Bu bağlamda, bizim de benimsediğimiz doktrindeki hâkim görüş, tüzel kişilerin dilekçe hakkından yararlanabileceği yönündedir. Anayasamız ve DHKDK’da kullanılan “vatandaş” ifadesi isabetsiz olup “*Türkiye Cumhuriyeti uyruğunda bulunan gerçek veya tüzel kişiler ifadesine yer verilmesi*”, Türkiye de ikamet eden yabancılar ifadesi yerine de “*Türkiye de ikamet eden yabancı uyruklu gerçek kişiler ve Türkiye de faaliyette bulunan yabancı tüzel kişiler*” ifadeleri kullanılarak tüzel kişilerin açıkça dilekçe hakkının süjesi olarak düzenlenmesi gerektiği kanaatindeyiz.

Tüzel kişilerin dilekçe hakkında bahsederken burada sadece özel hukuk tüzel kişilerin bu hakka sahip olduğunu kamu hukuku tüzel kişilerin bu hakka sahip olmadığını belirtmek gerekir. Nitekim Anayurt (2001, s. 107), dilekçe hakkının muhataplarının yalnızca kamu kurum ve kuruluşları ile TBMM olduğunu göz önünde bulundurarak, kamu hukuku tüzel kişilerine yönelik dilekçe hakkından bahsedilmesinin, hakkın doğasıyla uyumlu olmadığını ifade etmiştir.

Tüzel kişilerin dilekçe hakkını kullanırken tüzüklerindeki amaç dışındaki konulara ilişkin dilekçe hakkını kullanıp kullanamayacaklarını hususu tartışmalıdır. Doktrinde Armağan (1972, s. 68)’a göre, tüzel kişiler tüzüklerinde belirtilen amaçları dışında dilekçe hakkını kullanamayacaktır. Bizim de katıldığımız görüş olan Anayurt (2001, s. 107)’un görüşüne göre, belirtilen tüzel kişilerin sivil toplumun unsurları olması sebebiyle dilekçe hakkının kendi konu amaçlarıyla sınırlı olmaması ve kamusal işlere ilişkin konularda da tüzüklerindeki amaç dışında kalsa dahi dilekçe hakkını kullanma hakkına sahip olduğu sonucu çıkarılmalıdır.

Dilekçe hakkının kullanılmasına ilişkin, özel statü, görev ve hizmetlerde bulunan askerler ve memurlara ilişkin özel düzenlemeler yer almaktadır. Bu düzenlemeler, söz konusu meslek grupları için hem hakkın kullanılmasına ilişkin belirli usuller öngörmüş hem de hakkın kullanımına yönelik bazı sınırlamalar getirmiştir.

Dilekçe hakkının kullanılması bakımından özel düzenlemeye tabi olan ilk grup askerlerdir. TSKİHK'nın 2. maddesi ve 1632 sayılı Askeri Ceza Kanunu'nun (ACK) 3. maddesine baktığımızda kimlerin asker olduğuna ilişkin gerekli tanımlama yapılmıştır. Askerlerin dilekçe hakkına ilişkin düzenleme TSKİHK'nın müracaatlar başlıklı 25. maddesi uyarınca, her asker, resmi ve kişisel işlerine ilişkin taleplerini, sözlü veya yazılı olarak öncelikle en yakın amirine ileterek hiyerarşik bir şekilde başlatır. Başvurular, takip edilip incelendikten sonra bir karara bağlanarak, sonuçları müracaat sahibine en kısa sürede, ancak hiçbir şekilde bir ayı geçmeden bu sürede bildirilir. Birden fazla kişinin aynı anda sözlü veya yazılı olarak başvuruda bulunması yasaklamıştır (<https://www.lexpera.com.tr/resmi-gazete/metin/turk-silahli-kuvvetleri-ic-hizmet-kanunu-10702-211>, E.T.: 12.11.2024). Benzer bir düzenleme, Almanya Federal Anayasası'nın 17a maddesinde de yer almaktadır. Bu maddeye göre, askerlik ve yedek hizmetlerle ilgili yasalar, silahlı kuvvetlerdeki ve yedek hizmetteki bireylerin dilekçe haklarını, askerlik veya yedek hizmet süresince toplu şekilde kullanmalarını sınırlayabilir (Küçük, 2020, s. 273).

TSKİHK'nın 26'ncı maddesi ile 31'inci maddeleri arasında ise şikâyetle ilişkin esaslara yer verilmiştir.

Söz konusu madde ile hakkın kullanımında bazı sınırlamalar öngörülmüştür. Nitekim askerlerin hakkın kullanımında hiyerarşik silsileye uymalarının şart koşulması ve birden fazla askerin aynı anda başvuruda bulunmalarının yasaklanması, hakkın sınırlandırılması anlamına gelmektedir. Bu sınırlandırmalardan, hakkın hiyerarşik silsile gözetilerek kullanılması, askerin talebini öncelikle en yakın amirine iletmek zorunda olması gibi koşullar, hakkın amacına engel olmayan veya hakkın etkisini ortadan kaldırmayan sınırlamalardır. Bu nedenle, söz konusu sınırlandırmanın hakkın özünü etkilemeyeceği kanaatindeyiz. Bu aşamada hakkın özünün ne olduğunu belirtmek gerekir. Temel hak ve özgürlüklerin her birinin özünü genel bir çerçevede tanımlamak mümkün değildir. Her bir hak ve özgürlük özü kendine özgü özelliklerine göre ayrı ayrı tanımlanmalıdır. Ancak genel olarak ifade edilecek olursa, bir hakkın ve özgürlüğün özü, onun vazgeçilmez unsuru olup, bu unsura müdahale edilmesi durumunda, ilgili hak veya özgürlüğün anlamını ortadan kaldıracak asli çekirdeğini oluşturmaktadır (Özbudun, 2016, s. 117). Nitekim, Anayasa Mahkemesi, 18.06.2009 tarihli ve E.2006/121, K.2009/90 sayılı kararında, hakkın amacına uygun şekilde kullanılmasını büyük ölçüde zorlaştıran, ciddi şekilde

engelleyen, dolaylı olarak kullanılamaz hale getiren ve etkinliğini sınırlandıran düzenlemelerin, hakkın özüne müdahale teşkil ettiğini değerlendirmiştir. Öte yandan, toplu dilekçe verilmesinin yasaklanmasının, hakkın özünü etkileyen bir sınırlama olmamakla birlikte ölçülülük ilkesini ihlal edip etmediği tartışılabilir. Temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılmasına ilişkin Anayasanın 13. maddesi uyarınca temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılması ölçülülük ilkesine aykırı olamaz. Bu ilke, devletin temel hak ve özgürlükleri kısıtlarken, bu kısıtlamanın amacıyla orantılı ve gerekli olmasını sağlar. Müdahale, amaca ulaşmak için uygun olmalı, başka bir seçenek yoksa yapılmalı ve zarar ile fayda arasında denge kurulmalıdır. Ölçülülük ilkesi, devletin müdahalelerinin aşırı olmamasını ve haklara saygılı olmasını garanti eder (Tanör ve Yüzbaşıoğlu, 2020, ss. 164-166). Askerlerin toplu dilekçe verme hakkı yasak olduğundan bu durumda, örneğin yemekhanede çıkan yemeklerin yağlı olduğundan rahatsız olan askerler, hep birlikte dilekçe veremeyeceklerdir. Askerlerin toplu bir şekilde dilekçe kullanımının askeri düzen ve disiplini nasıl ve ne yönde bozacağına meçhul olması, toplu dilekçenin kaç kişi tarafından verileceği hususuna ilişkin kanunda herhangi bir düzenlemeye yer verilmemiş olması yine askerlerin aynı sorun ve şikâyetlerini tek tek iletmesinin mümkün kılınmasına rağmen birden fazla kişinin sunulmasının yasaklanması hususları değerlendirildiğinde toplu dilekçe verilmesinin yasaklanmasının ölçülülük ilkesine aykırılık oluşturacağı söylenebilecektir. Bununla birlikte bu yasaklamanın demokratik hukuk devletiyle de bağdaşmayacağı kanaatindeyiz. Anayasa Mahkemesinin 28.01.2010 tarih ve E.2008/111, K.2010/22 sayılı, toplu dilekçe veren memurların aylıktan kesme cezasıyla çarptırılmasına ilişkin hükmün iptaline yönelik kararının bizim de katıldığımız gerekçesinde bu husus detaylı bir şekilde izah edilmiştir. Bu sebeple kanaatimizce, söz konusu sınırlama hakkın özünü etkilememekle birlikte temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılmasında ölçülülük ilkesine aykırılık oluşturmaktadır.

Nitekim benzer düzenleme memurlar için de söz konusu olmasına karşın 13.02.2011 tarihinde 6111 sayılı Kanun'un 117. maddesiyle yapılan değişiklik ile memurlar için toplu dilekçe verme hakkı getirilmiştir.

Dilekçe hakkının kullanılması bakımından özel düzenlemeye tabi olan diğer kesim memurlardır.

Memurlar, diğ er vatandaşlar gibi dilekçe verme hakkına sahiptirler; ancak kamu görevi ifa etmeleri nedeniyle dilekçe kullanma süreçlerinde bazı özel kurallara tabi olabilirler (Armağ an, 1972, s. 59 vs.).

657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun (DMK) 4. maddesinin birinci fıkrasının (a) bendinde memur kavramından ne anlaşılmaması gerektiğ i düzenlenmiştir. Memurlar da Türk vatandaşı olduklarından dilekçe hakkını kullanma hakkına sahiptirler. Ancak D M K'nın *"Müracaat, şikâyet ve dava açma"* başlıklı 21. maddesinin kanuni düzenlemesi şöyledir:

"Devlet memurları kurumlarıyla ilgili resmi ve şahsi işlerinden dolayı müracaat; amirleri veya kurumları tarafından kendilerine uygulanan idari eylem ve işlemlerden dolayı şikâyet ve dava açma hakkına sahiptirler.

Müracaat ve şikâyetler söz veya yazı ile en yakın amirden başlayarak silsile yolu ile şikayet edilen amirler atlanarak yapılır.

Müracaat ve şikâyetler incelenerek en kısa zamanda ilgiliye bildirilir. Müracaat ve şik yetlerle ilgili esas ve usuller Cumhurbaşkanınca hazırlanacak bir yönetmelikle düzenlenir."

DMK'nın 26. maddesinde, 21. maddesinde memurların toplu dilekçe vermeleri yasaklanarak bu yasağ a uymayan memurlar hakkında anılan kanunun 125/C-h h k m  uyarınca aylıktan kesme cezası verileceğ i öngörülmüştü (Anayurt, 2001, s. 110).

Bursa 1. İdare Mahkemesi, memurların toplu dilekçe vermesi halinde haklarından uygulanan D M K'nın 125. maddesinin birinci fıkrasının (c) bendinin *"Toplu müracaat veya şikâyet etmek"* biçimindeki (h) alt bendinin Anayasa'ya aykırı olduğ u kanısı  zerine Anayasa Mahkemesi'ne söz konusu hükümün iptali istemiyle somut norm denetimi başvurusunda bulunmuştur. Anayasa Mahkemesi 28.01.2010 tarih ve E.2008/111, K.2010/22 sayılı kararı ile memurların toplu dilekçe vermesi halinde haklarından uygulanan D M K'nın 125. maddesinin birinci fıkrasının (c) bendinin *"Toplu müracaat veya şikâyet etmek"* biçimindeki (h) alt bendini oy  okluğ yla iptal etmiştir. Bu karar ile devlet memurlarının toplu dilekçe vermesi yolu açılmıştır.

Anayasa Mahkemesi'nin anılan iptal kararı sonrası 6111 sayılı Kanun'un 117. maddesi ile 13.02.2011 tarihinde yapılan değişiklikle, memurlar toplu dilekçe verme hakkına sahip hale gelmişlerdir.

Memurlar, dilekçe hakkını şahsi meselelerle ilgili konularda 1982 tarihli Anayasamız ve DHKDK'da düzenlendiği üzere herhangi bir kısıtlamaya maruz kalmaksızın kullanabileceklerdir. Ancak DMK'nın 21. maddesi uyarınca devlet memurları, görevlerine ilişkin resmi ve özel işler nedeniyle kendilerine uygulanan idari işlemler veya eylemler hakkında başvuru, şikâyet ve dava açma hakkına sahip olmakla birlikte başvurular ve şikâyetler, öncelikle en yakın amire sözlü veya yazılı olarak yapılmalı, ardından hiyerarşik sıra takip edilerek, şikâyet edilen amirler atlanarak üst amirlerine iletilmelidir (Anayurt, 2001, s. 109). DMK ile memurlar için hakkın kullanımı bakımından bir takım ek koşullar getirilmiştir.

Keser (2014, s. 36)'e göre ise, 1982 tarihli Anayasa'nın "*Temel hak ve hürriyetlerin sınırlanması*" başlıklı 13. maddesinde yer alan hüküm doğrultusunda, memurlar için şahsi ve resmi başvurular arasında ayırım yapılması suretiyle getirilen söz konusu sınırlama, temel hak ve özgürlüklerin özüne aykırıdır.

Keser'in görüşüne katılmak mümkün değildir. Zira, memurların resmi hususlarla ilgili olarak verecekleri dilekçelerde hiyerarşik silsileyi gözetmelerinin zorunlu kılınması, yukarıda belirtildiği gibi, hakkın amacına engel teşkil etmez veya hakkın etkisini ortadan kaldırmaz. Bu durum, yalnızca hakkın etkin kullanımını zorlaştıran ek bir koşul oluşturur. Bu nedenle, kanaatimizce söz konusu sınırlama, hakkın özünü etkileyecek nitelikte değildir.

Anayurt (2001, s. 108), askerlerin de memurlar gibi ikili bir ayrıma tabi olduğunu ifade ederek; içinde bulundukları görev, statü ve hizmetlerle ilgili konularda dilekçe hakkının sınırlandığını, ancak görevleriyle ilgili olmayan şahsi konularda diğer vatandaşlar gibi dilekçe hakkına sahip olduklarını belirtmiştir.

Dilekçe hakkında yararlanacak olan son kesim yabancılardır. 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun "*Tanımlar*" başlıklı 3. maddesinin birinci fıkrasının (d) bendin de "*yabancı*" kavramı "*...Türkiye Cumhuriyeti Devleti ile vatandaşlık bağı bulunmayan kişiyi...*" olarak tanımlanmıştır. 1982 tarihli Anayasamız ve DHKDK'nın ilk halinde dilekçe hakkı sadece Türk vatandaşlarına tanınmıştır. Ancak 03.10.2001 tarihli ve 4709 sayılı Kanun'la 1982 tarihli Anayasamızın 74.

maddeesinde değişiklik yapılmış ve yabancılar da dilekçe hakkının süjeleri kapsamına alınmıştır. Anayasa değişikliği sonrasında DHKDK'nın 2. maddesinde 4778 sayılı Kanun'un 24. maddesi ile 02.01.2003 tarihinde yapılan değişiklikle yabancıların da Anayasaya uygun olarak dilekçe hakkına sahip olacağı düzenlenmiştir.

1982 tarihli Anayasamızın 74. maddesi ve DHKDK'nın 3. maddesinde yabancıların dilekçe hakkını kullanması bakımından birtakım şartlar ngrlmştr. Yabancıların dilekçe hakkını kullanabilmeleri için sunulan dilekçenin Türkçe yazılması, yabancınn Türkiye'de ikamet etmesi ve aynı zamanda karşılıklılık esası bulunması gerekmektedir. Karşılıklılık esası yabancınn kendi ülkesinde Türk vatandaşlarına dilekçe hakkının tanınmasıdır. Yabancı kişi dilekçesini sunarken bu hakkın kendi lkelerindeki Türk vatandaşları tarafından kullanılabildiğini ispat etmek zorunda olmayıp aksinin İdare tarafından ispatı gerekmektedir (Kaya, 2005, s. 219). Türkiye'de ikamet etme şartının ise dilekçe sahibi yabancı tarafından ispat edilmesi gerektiği kabul edilmekte sundukları dilekçeye “*ikamet tezkere*”lerini eklemeleri gerekmektedir (Aydın, 2004, s. 334).

Mütekabiliyet kavramı hukuk sözlüğünde şöyle tanımlanmıştır: “*Karşılıklılık; karşılıklı olma; “bana nasıl davranırsan, ben de sana karşı öyle hareket ederim” kuralı*” (Yılmaz, 2017, s. 552). Mütekabiliyet, uluslararası hukukun temel prensiplerinden biri olup karşılıklılık anlamına gelmektedir. Bu ilkeye özellikle antlaşmalar hukuku, diplomasi ve konsolosluk hukuku, azınlık antlaşmaları, insan hakları hukuku, insani hukuk ve mültecilik hukuku alanlarında sıklıkla atıfta bulunmaktadır (Dost, 2015, s. 32). Milletlerarası mütekabiliyet ilkesi, devletlerin birbirleriyle eşit egemenlik haklarına sahip olduklarının bir göstergesi olarak değerlendirilmektedir (Watts'dan aktaran: Dost, 2015, s. 4).

Kanun koyucu, devletlerarası eşitlik ilkesi çerçevesinde, mütekabiliyet ilkesine dayalı olarak Türk vatandaşlarının dilekçe hakkından yararlanabildiği ülkelerin vatandaşlarına da aynı hakkı tanımaktadır. Ancak, bu haktan yararlanabilmeleri için belirli şartlar bulunmaktadır; bunlar arasında Türkiye'de ikamet etme zorunluluğu ve dilekçelerin Türkçe olarak sunulması gerekliliği yer almaktadır.

Yabancılar için mütekabiliyet (karşılıklılık esası) ve Türkiye'de ikamet etme şartı gibi sınırlamalar getirilmesinin henüz Türkiye de ikamet kurmamış olan yabancılar veya Türkiye'den ayrılmış ve ikameti son bulmuş ancak ayrılırken

gümrükte karşılaştığı kişisel sorunlarla ilgili idari makamlara şikâyetlerini kullanamayacak durumda olmaları açısından eleştirmiştir (Anayurt, 2001, ss. 106-107).

Kenan (2007, s. 99), dilekçe hakkının ikamet ve karşılıklılık esaslı şartı aranmaksızın ülkemizde bulunan (göçmen, sığınmacı, mülteci ve vatansızlar dâhil) tüm yabancılara tanınması gerektiğini ifade etmiştir.

Sonuç olarak, Anayasamızda ve DHKDK’da yer alan “*vatandaş*” kavramı yalnızca gerçek kişileri kapsamaktadır. Bu nedenle, hem gerçek kişileri hem de tüzel kişileri kapsayacak şekilde “*gerçek ve tüzel kişiler*” ifadesinin kullanılması daha uygun olacaktır. Ayrıca, küçüklerin de dilekçe hakkından yararlanabilecek kişiler arasında yer aldığını belirtmek gerekir. Çünkü Anayasamız ve DHKDK, yaş sınırı getirmemektedir ve bu grup da dilekçe hakkından faydalanmalıdır. Memurlar ve askerler gibi özel statüye sahip kişiler için yapılan düzenlemelerde, hakkın kullanımına yönelik birtakım sınırlamalar getirilmiş olsa da, askerlerin toplu dilekçe verme yasağının kaldırılması ve benzer şekilde askerler için de toplu dilekçe verme imkânı tanınması gerektiği kanaatindeyiz. Nitekim toplu başvuru yapılmasının yasaklanması, yukarıda açıkladığımız gerekçelerle temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılmasının sınırına ilişkin Anayasanın 13. madde hükmünde öngörülen ölçülülük ilkesini ihlal etmektedir. Zira 6111 sayılı Kanun’un 117. maddesiyle, 13.02.2011 tarihinde yapılan değişiklik ile memurlar için toplu dilekçe verme hakkı getirilmiştir. Benzer şekilde, askerler için de toplu dilekçe verme düzenlemesi yapılması gerektiği kanaatindeyiz. Askerlerin de toplu taleplerini ya da ortak yaşadıkları sorunları dile getirebilmeleri mümkün kılınmalıdır. Bu, askeri düzen ve disipline aykırı bir durum oluşturmaz. Bu nedenle, memurlar için kaldırılan toplu dilekçe yasağının askerler için de kaldırılması gerektiğini savunuyoruz. Yabancılara gelince, uluslararası hukukta devletlerin denkliliği ve müteakabiliyet ilkesine dayanarak, Türk vatandaşlarına dilekçe hakkı tanımayan devletin vatandaşlığına sahip kişilere aynı hak verilmemesine ilişkin düzenlemeyi yerinde bulduğumuzu belirtmek istiyoruz. Zira Türk vatandaşları, dilekçe hakkından yararlanamayacakları bir yabancı ülkeye gittiklerinde, benzer şekilde bu haktan faydalanamayacaklardır. Yukarıda dilekçe hakkının hukuki niteliği ve haklar arasındaki yeri başlığı altında ayrıntılı olarak açıklama yaptığımız üzere, bu hak siyasi bir hak olup bu tür haklar genel olarak sadece vatandaşlara tanınmaktadır. Bu bağlamda, yabancılara dilekçe

hakkından yararlanabilmesi için bazı ek koşulların getirilmesine ilişkin düzenlemenin de yerinde olduğu kanaatindeyiz.

2.6.2 Dilekçe hakkının konusu

Anayasa'nın 74. maddesi, 3071 sayılı Dilekçe Hakkının Kullanılmasına Dair Kanun'un 3. maddesi ve Dilekçe ile Bilgi Edinme Hakkının Kullanılmasına Dair 2004/12 sayılı Başbakanlık Genelgesi incelendiğinde; vatandaşların ve karşılıklılık esası gözetilmek kaydıyla Türkiye'de ikamet eden yabancıların, kendileriyle veya kamu ile ilgili konularda dilek, öneri, şikâyet ve bilgi edinme taleplerinde bulunabilmelerinin, dilekçe hakkının konusunu oluşturduğu anlaşılmaktadır.

Hukukumuzda dilekçe hakkının konusu itibarıyla bir ayırım yapılmış olup, bu ayırım dilek ve şikâyet olarak ikiye ayrılmaktadır. Dilek, kanun kapsamına giren gerçek ve tüzel kişilerin yetkili kamu makamlarına kendileriyle yahut kamu tarafından sunulan hizmetlerle ilgili taleplerde bulunmalarını ifade eder. Şikâyet ise, kişinin çıkarlarının zarar gördüğü veya yapılan faaliyetlerden dolayı hukuki aksamaların bulunduğu durumlarda mağduriyetinin giderilmesini, düzeltilmesini veya çözümlenmesini istemesi olarak ifade edilmektedir (Erol, 2005, s. 272).

Dilek ve şikâyetler, hem bireysel hem de toplumsal çıkarları ilgilendiren talepler olarak, idari makamlara ve TBMM'ye sunulmaktadır. Bu talepler, bir şeyin yapılması, yapılmaması, yerine getirilmesi, kaçınılması ya da düzeltilmesi gibi istekleri içerir. Ancak dileklerde, istenen şeyin gerçekleştirilmesi veya bir şeyden kaçınılması istenirken, şikâyetlerde mevcut bir durumun düzeltilmesi ya da tanınan bir hakkın ihlali gündeme gelir. Dolayısıyla, yalnızca kişisel düşünce ve yorumlardan oluşan, toplumsal ya da bireysel bir talep veya şikâyet içermeyen dilekçeler, dilekçe hakkı çerçevesinde değerlendirilmez. Bunun yanı sıra, dilek ve şikâyetlerde dilekçe sahibinin haklı olup olmaması ya da hak ihlali olup olmadığı önemli değildir (Anayurt, 2001, ss. 112-113).

Dilekçe hakkı, Anayasamızda, bireylerin kendileriyle ya da kamuyla ilgili taleplerini ve şikâyetlerini ilgili mercilere veya TBMM'ye iletebilmeleri olarak tanımlanmıştır. Bu bağlamda, kişilerin kendi durumlarıyla doğrudan bağlantılı olmayan veya toplumsal bir boyut taşımayan dilek ve şikâyetleri, dilekçe hakkı çerçevesinde değerlendirilemez. Örneğin, bir bireyin yakın çevresindeki kişiler, akrabaları, eşi ya da ayırt etme gücüne sahip olan çocuklarıyla ilgili meselelerde

dilekçe hakkına sahip olması beklenemez. Zira, bu kişilerin kendileri doğrudan dilekçe sunma hakkına sahiptir (Anayurt, 2001, ss. 111-112). Yukarıda belirtilen durum, kişinin vekâletname olmaksızın, yakın çevresindeki kişiler, akrabaları, eşi ya da ayırt etme gücüne sahip çocuklarıyla ilgili meselelerde dilekçe verme hakkına sahip olamayacağını göstermektedir. Usulüne uygun olarak verilen vekâletname kapsamında, vekil tarafından dilekçe verme hakkı çerçevesinde gerekli başvurular yapılabilecektir.

Dilekçenin içeriği ile dilekçe sahibi arasında bir bağ kurulması gerekmektedir. Balta (1970, s. 212)'ya göre eğer dilekçeyi veren ile dilekçe konusu arasında bir ilişki yoksa bu durumda dilekçeyle kamu arasında bir ilişki olup olmadığına bakılmalıdır. Dilekçe, kamu ile bir ilişki kurabiliyorsa işleme alınmalıdır. Ancak dilekçe, ne birey ile ne de kamu ile ilgiliyse ve yalnızca genel bir görüş beyanı içeriyorsa, bu tür dilekçeler reddedilmelidir.

DHKDK ve 1982 tarihli Anayasası'nın 74. maddesinde yer alan "*kendileriyle veya kamu ile ilgili*" ifadesindeki "*kendileriyle*" ibaresinin dar yorumlanması durumunda, temyiz kudretinden yoksun ya da kısıtlı (mahcur) bireylerin dilekçe, şikâyet, talep veya öneride bulunma haklarını fiilen kullanamamalarına yol açabilir. Bu durum, söz konusu bireylerin hak arama özgürlüğü bakımından ciddi bir mağduriyete neden olacaktır. Bu nedenle, söz konusu kişiler adına yakınlarının dilekçe sunabilmesine imkân tanınması, temel hakların korunması açısından gereklidir. Anayasa ve ilgili kanunda yer alan "*kendileriyle*" ifadesi, kişinin mutlaka bizzat kendisinin dilekçeyi sunması gerektiği biçiminde dar ve katı bir şekilde yorumlanmamalı; aksine, hak arama yollarının etkin biçimde işletilmesi amacıyla yorumda esneklik sağlanmalıdır. Aksi takdirde, temyiz kudreti bulunmayan bireylerin dilekçe hakkından yararlanması tamamen engellenmiş olur ki bu durum, dilekçe hakkının özüne ve ruhuna aykırıdır. Dilekçe sahibi ile dilekçe arasında bir ilişki olup olmadığı, dilekçenin içeriğinde bu ilişkinin açıkça ortaya konulmasıyla tespit edilebilir. Eğer dilekçe veren kişi ile dilekçe arasında bir ilişki varsa, bu durumda haklı bir durum ortaya çıkacaktır. Geniş bir yorumla, içinde bulundukları durum nedeniyle kendileri dilekçe hakkını kullanamayan küçükler, akıl hastaları, kısıtlılar ve engelli kişiler adına yakınlarının bu hakkı kullanabilmesi, hakkın özüne ve ruhuna uygun olacaktır (Anayurt, 2001, s. 112). Zira, dilekçe hakkı, bireylerin kendilerini veya kamuyu ilgilendiren konularda dilek, öneri, talep ve şikâyetlerde

bulunmalarına imkân tanıyan temel bir hak olduğundan bu hakkın, iyiyi kötünden ayırt edemeyen ve kendini idare edemeyecek durumda olan bireyler bakımından hiçbir şekilde kullanılamayacağı sonucuna ulaşmak, hakkın özülüyle bağdaşmaz. Bedensel veya zihinsel engeli bulunan ve tam ehliyetsiz bir çocuğun velisi tarafından yetkili kamu makamına onun adına bir talepte bulunulması durumunda, dilekçeyi sunan kişi ile dilekçe konusu arasında açık bir ilişki bulunduğu ortadadır. Bu bağlamda, temyiz kudreti bulunmayan bireyler adına velileri tarafından yapılan başvuruların kabulü, DHKDK ve 1982 Anayasası'nın 74. maddesinde yer alan "*kendileriyle*" ifadesinin genişletici bir yaklaşımla yorumlanması suretiyle mümkün olacağı kanaatindeyiz.

Dilekçe ile kamuda görevli olan veya olmayan gerçek veya tüzel kişiler şikâyet edilebilir (Kenan, 2007, s. 102).

Dilekçede ifade özgürlüğü kapsamı dışında kalan ve meşru olmayan hakaret, tehdit gibi ifadeler yer verilmesi, dilekçenin vasfını ortadan kaldırmaz. Hakaret içeren dilekçeler işleme alınır ve bu durumda hakaret edilen taraf da bilgilendirilir. Ancak, hukuken yasaklanmış ya da gerçekleştirilemez nitelikteki talepleri içeren dilekçelerin kabul edilmesi mümkün değildir (Tamer, 1990, s. 211).

Gözler (2019a, s. 222)'e göre ise, hakaret içermeyen bir şekilde hazırlanması mümkün olan bir dilekçenin hakaret barındıracak şekilde yazılması, söz konusu dilekçenin temel hak ve güvence alanı dışına çıkmasına yol açar. Bu konuya ilişkin Federal Anayasa Mahkemesi bir kararında hakaret veya tehdit içeren dilekçelerin dilekçe hakkı kapsamında kalmadığını belirtmiştir (BVerfGE'den aktaran: Sağlam, 1982, s. 50). Müller söz konusu kararı şu şekilde değerlendirmiştir: Dilekçe hakkının içeriğinin suç teşkil eden şekilde yazılması ifadelerin hakkın özgül koruma alanının dışında kalmasına neden olur. Ancak dilekçenin hakaret içermeyen yazılmasının nesnel olarak mümkün olmayacağı bir durumda dilekçe hakaret içermiş olsa da dilekçe hakkının kapsamına sokulmalıdır. Ceza kanunları sınırlayıcı kanunlar olup farazi de olsa hakaret içermeyen bir dilekçenin kaleme alınmasının mümkün olmadığı bir durumda, dilekçe, Anayasanın dilekçe hakkını düzenleyen maddesi çerçevesinde güvence altında olduğundan anayasanın üstünlüğü gereğince dilekçe sahibinin cezalandırılmayacağını belirtmiştir (Müller'den aktaran: Sağlam, 1982, s. 50). Dilekçe de hakaret ve tehdit gibi ifadeler yer verilmesi, dilekçe sahibinin

hukuki sorumluluğunu gündeme getirecektir. Aşağıda, dilekçe sahibinin sorumluluğu başlığı altında bu durum detaylı bir şekilde incelenecektir.

Konu bakımından dilekçe hakkının kapsamında dışında kalan hususlara DHKDK'nın 6. maddesinde yer verilmiş olup; bir konuyu içermeyen, yeni bir kanun veya kanun değişikliği gerektiren, yargı mercilerinin görev alanına giren veya haklarında yargı mercilerince karar verilmiş olan, idarî makamlarca verilen fakat kesin cevap niteliğinde olmayan konular dilekçe hakkının kapsamı dışındadır (Keser, 2014, s. 39).

2.6.3 Dilekçe hakkının muhatabı

Dilekçe hakkı ve bunun korunması, diğer tüm temel haklar gibi, devletin sorumluluğundadır. Bireyler, özel sektördeki kurumlar veya işletmelerde karşılaştıkları haksızlıklar, talepler ya da şikâyetler konusunda bu alanlarda başvurular yapabilirler, ancak bu durum dilekçe hakkının kullanılması anlamına gelmez. Öte yandan, dilekçe hakkı, devletin her kurumunda geçerli olan bir hak değildir (Anayurt, 2001, s. 115).

Vatandaşların ve karşılıklılık esası gözetilmek kaydıyla Türkiye'de ikamet eden yabancıların işyerlerinde veya şirketlerde uğradıkları haksızlık, rahatsızlık ve zararlarla ilgili şikâyetlerini veya dileklerini, bu birimlerin yönetici veya yetkililerine iletmeleri dilekçe hakkı kapsamı dışındadır (Kenan, 2007, s. 103).

Ülkemizde, dilekçe hakkının daha etkin bir şekilde kullanılmasını sağlamak amacıyla çeşitli kurumlar tesis edilmiştir. Bu bağlamda, 2003 yılında oluşturulan "*Bilgi Edinme ve Değerlendirme Kurulu*", 2004 yılında faaliyete geçen "*Kamu Görevlileri Etik Kurulu*", 2006 yılında vatandaşların şikâyet, talep, görüş ve önerilerini hızlı bir şekilde işleme alıp değerlendiren ve sonuçlandıran, günümüzde "*Cumhurbaşkanlığı İletişim Merkezi*" (CİMER) olarak bilinen BİMER (Başbakanlık İletişim Merkezi), 2012 yılında kurulan "*Kamu Denetçiliği Kurumu*", 2016 yılında oluşturulan "*Kişisel Verileri Koruma Kurumu*" ve "*Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu*" gibi örnekler verilebilir (Güner Yaşar, 2023, s. 804). Söz konusu kurumların her biri, kendi yasaları ile belirlenmiş ve geniş bir kitleye hitap eden yapılar olup, bu çalışmada yalnızca isimleri belirtilmiş, ayrıntılı inceleme yapılmamıştır.

Dilekçe hakkını düzenleyen Anayasamızın 74. maddesinde yer alan “...*yetkili makamlara ve Türkiye Büyük Millet Meclisine...*” düzenlemesi ve benzer mahiyette DHKDK'nın 3. maddesinde yer verilen “...*Türkiye Büyük Millet Meclisine ve yetkili makamlara...*” ifadesinden, dilekçe hakkının muhatabının yetkili makamlar ve TBMM olduğu sonucuna varmaktayız. Anayasa'nın 74. maddesi ve DHKDK'nın 3. maddesindeki düzenlemeler dikkate alındığında, dilekçe hakkının muhatabı, yetkili makamlar ve TBMM'dir.

Nitekim, doktrinde de dilekçe hakkının muhatabını yetkili makamlar ve TBMM olduğu belirtilmiştir (Güner Yaşar, 2023, s. 803; Kenan, 2007, s. 103; Keser, 2014, s. 39).

Yetkili makamlar ve TBMM, bu başlık altında ayrı ayrı incelenecektir.

2.6.3.1 Yetkili makamlar

Dilekçe hakkının muhataplarından ilki, yetkili makamlardır. Yetkili kamu makamları, 1982 tarihli Anayasamız ve DHKDK'da tek tek sayılmamıştır.

Yetkili makamlar, Türkiye Cumhuriyeti'nin idari teşkilatında yer alan ve TBMM ile yargı organlarının dışında kalan bütün kurum ve kuruluşları ifade etmektedir. Dilekçeler, yalnızca ilgili kuruma sunulmalıdır. Eğer bir dilekçe yanlış kuruma verilirse, bu durum başvurunun reddedilmesine sebep olmaz. Türk idari teşkilatının karmaşıklığı göz önünde bulundurulduğunda, dilekçenin yanlış kuruma verilmesi halinde, söz konusu makam dilekçeyi kabul eder ve yetkili kuruma iletir. Bu düzenleme, vatandaşların idari yapı hakkında ayrıntılı bilgiye sahip olamayacakları gerçeğiyle uyumludur ve başvuru sahiplerini olumsuz bir duruma sokmamalıdır (Anayurt, 2001, s. 115).

Armağan (1972, s. 84)'a göre, yetkili kamu makamı, dilekçe sahibinin dileği veya şikâyeti hakkında karar yetkisini haiz olan makamdır.

Erol (2005, s. 275)'a göre ise, DHKDK'nın yetkili kamu makamları; genel bütçeli ve katma bütçeli tüm kamu kurum ve kuruluşları, mahalli idareler, il özel idareleri, belediyeler, köy tüzel kişilikleri, TRT gibi özerk bütçeli kurum ve kuruluşlar ile sermayesinin yarısından fazlası devlete ait olan kurum ve kuruluşlar olarak anlaşılmalıdır.

Yetkili makamlardan ne anlamamız gerektiği konusunda yol gösteren, 24.01.2024 tarih ve 25356 sayılı Resmi Gazete de yayımlanan “Dilekçe ve Bilgi Edinme Hakkının Kullanılması” konulu 2004/12 sayılı Başbakanlık Genelgesi'nde; *“...Bu bağlamda, bilgi edinme hakkı ile dilekçe hakkının mevzuatımızda yer alan esas ve usullere uygun olarak etkin kullanılmasını teminen, bakanlıkların merkez ve taşra teşkilâtları, valilik, kaymakamlık ve mahalli idareler ile diğer kamu kurum ve kuruluşları...”* hükmüne yer verilmiştir (https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/01/20040124.htm#4, E.T.: 02.03.2025).

Dilekçe sahibinin dilek ve şikâyeti, ilgili olduğu yetkili kamu kurum ve kuruluşuna sunulmalıdır. Ancak, dilekçe ve şikâyet, yetkili kamu makamı dışında bir kamu kurum ve kuruluşuna verilse de, bu durum dilekçenin reddi için bir neden oluşturmaz. DHKDK'nın 5'inci maddesinde, dilekçenin konusu ile ilgili olmayan bir idari makama verilmesi durumunda, bu makamın dilekçeyi kabul etmek ve yetkili kamu makamına iletip dilekçe sahibini bilgilendirmekle yükümlü olduğu belirtilmiştir. Bu düzenlemenin, Türkiye Cumhuriyeti'nin karmaşık idarî teşkilatındaki kamu makamlarının görev ve yetki sınırlarının bireyler tarafından belirlenmesinin oldukça zor olduğu göz önünde bulundurulduğunda yerinde bir düzenleme olduğu kanaatindeyiz.

Ancak belirtmek gerekir ki, yetkili makamda yapılan hatanın açık bir hata olması hali, dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçunun oluşması açısından önem arz etmektedir.

Dilekçenin yanlış bir makama sunulması durumunda, dilekçenin kabul edilerek yetkili makama iletilmesi öngörülmekle birlikte, yapılan hatanın açık bir hata olup olmadığı belirleyici olmaktadır. Zira, dilekçenin konusuyla tamamen ilgisiz ve açıkça yetkisiz bir makama sunulması hâlinde, dilekçenin kabul edilmemesi fiili hukuka aykırı sayılmayacak ve bu durumda dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu da oluşmayacaktır. Örneğin, üniversite kaydı yapılmasına ilişkin bir dilekçenin ilçe belediyesine sunulması, açık bir hata niteliği taşımakta olup, dilekçenin bu makamca kabul edilmemesi hukuka aykırılık oluşturmayacaktır. Buna karşılık, işyeri açma ve çalıştırma ruhsatı verilmesine ilişkin bir dilekçenin büyükşehir belediyesine sunulması durumunda, büyükşehir ve ilçe belediyeleri arasındaki görev ve yetki sınırlarının net bir şekilde ayrımının yapılması dilekçe

hakkı sahiplerinden beklenemeyeceğinden dilekçeyi teslim alan büyükşehir belediyesi görevlisinin başvuruyu kabul ederek yetkili ilçe belediyesine iletmesi gerekmektedir. Çalışmamızın ikinci bölümünde yer alan “*Hukuka aykırılık*” başlığı altında bu husus ayrıca incelenmiştir.

2.6.3.2 Türkiye Büyük Millet Meclisi

Dilekçe hakkının muhataplarından ikincisi ise TBMM'dir. 1982 tarihli Anayasamız ve DHKDK'da TBMM de dilekçenin sunulacağı makam olarak sayılmıştır.

TBMM’de yasama ve denetim faaliyetlerini gerçekleştiren çok sayıda komisyon vardır. Vatandaşların ve Türkiye’de ikamet eden yabancıların kendileriyle veya kamuyla ilgili şikâyetlerini incelemek amacıyla ihtisas komisyonu olarak dilekçe komisyonu kurulmuştur (https://tr.wikipedia.org/wiki/TBMM_Dilek%C3%A7e_Komisyonu, E.T.: 22.05.2024).

TBMM bünyesinde Dilekçe Komisyonu'nun yanı sıra vatandaşların başvurabileceği iki önemli komisyon daha bulunmaktadır. Bunlardan ilki, 1990 yılında kurulan İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu'dur; bu komisyon, hem ulusal hem de uluslararası alandaki gelişmeleri izleyerek gerekli değerlendirmeleri yapma amacı taşımaktadır. İkincisi ise 2009 yılında kurulan Kadın-Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu'dur; bu komisyon ise, kadın haklarının korunması ve geliştirilmesi ile cinsiyet eşitliğinin sağlanması hedeflerini amaçlamaktadır (Güner Yaşar, 2023, ss. 803-804). Bu komisyonları ayrı ayrı incelemek, çalışmanın kapsamını aşacağından sadece komisyonların isimleri ve amaçları belirtilmekle yetinilmektedir.

Dilekçe komisyonuna başvuru için çeşitli yollar bulunmaktadır. Dilekçe sahipleri, başvurularını bizzat komisyona gelerek yapabilecekleri gibi; posta, faks veya elektronik ortam aracılığıyla da başvuruda bulunabilirler. Ayrıca, milletvekilleri aracılığıyla, TBMM Başkanı tarafından havale edilerek ya da diğer komisyonlar vasıtasıyla dilekçeler Komisyona iletilebilir (<https://cdn.tbmm.gov.tr/TbmmWeb/Yayinlar/Dosya/5a8b40af-5a93-47f8-b98d-84c4b4551635.pdf>, E.T.: 24.12.2024).

Dilekçe hakkını kullanacak bireylerin, dilekçe komisyonuna daha hızlı ve kolay erişiminin sağlanması amacıyla girilen kişisel verilerin korunmasına yönelik

güvenlik önlemleri de alınarak, 1 Mayıs 2013 tarihinde “E-Dilekçe Programı” hayata geçirilmiştir (Keser, 2014, s. 41).

TBMM'ye e-dilekçe ile başvuru yapmak için e-devlet, kimlik kartı, nüfus cüzdanı veya yabancı kimlik kullanılabilir (<https://edilekce.tbmm.gov.tr/>, E.T.: 24.12.2024).

TBMM Dilekçe Komisyonu'na telefon ile başvuru yapılması mümkün değildir. Yazılı başvuru sayfasında başvuru formu ve dilekçede uyulması gereken unsurlar, posta adresi ve faks bilgilerine yer verilmiştir (<https://www.tbmm.gov.tr/ih-tisaskomisy onlari/Icerik/ih-tisaskomisy onlaridilekce-yazili-basvuru/dilekce-komisy onu/f72877d1-b46e-037b-e050-007f01005610>, E.T.: 24.12.2024).

TBMM'nin görev süresinin sona ermesi veya herhangi bir sebeple seçim yapılması (örneğin erken seçim kararı veya cumhurbaşkanınca seçimlerin yenilenmesi gibi) hali daha önce verilmiş ancak henüz işleme konmamış bir dilekçeyi geçersiz kılmaz. Bu durumda, dilekçe sahibi, tekrar dilekçe verme yükümlülüğü altında değildir (Anayurt, 2001, s. 116).

2.6.4 Dilekçenin şekil şartları ve incelenemeyecek dilekçeler

Dilekçe hakkının kullanılması bakımından 1982 tarihli Anayasamız ve DHKDK belirli bazı şekil şartlarını öngörmektedir. Dilekçe hakkının kullanımı, bu şekil şartlarına uyulmasına bağlıdır. Bu başlık altında, meri mevzuat hükümleri çerçevesinde dilekçede aranan şekil şartları ile DHKDK'nın 6. maddesi kapsamında incelenemeyecek dilekçeler ele alınacaktır.

2.6.4.1 Dilekçenin şekil şartları

Kanun koyucu, dilekçe hakkının kullanımına ilişkin bazı şekil şartları belirlemiştir. 1982 tarihli Anayasamızın 74. maddesinde dilekçe hakkı güvence altına alınmış ve bu hakkın nasıl kullanılacağına dair usul ve esasları düzenlemek amacıyla DHKDK kabul edilmiştir.

1982 tarihli Anayasanın 74. maddesinin birinci fıkrasında başvuru şekli olarak “...yazı...” ifadesi kullanılmıştır. Ayrıca, DHKDK’da, anayasal düzenlemeye uygun şekilde, başvuruların sözlü, telefonla veya elektronik ortamda yapılabileceğine dair herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır. Ancak daha alt norm niteliğinde bulunan Dilekçe ve Bilgi Edinme Hakkının Kullanılması konulu 2004/12 sayılı Başbakanlık

Genelgesinde “Ayrıca; dilek ve şikâyetlerini, kamu ve kurum kuruluşlarına gelerek sözlü olarak ileten başvuru sahipleri, hoşgörü ve güler yüzle karşılanarak kendilerine yardımcı olunacaktır. Başvuru sahiplerinin talepleri anında incelenerek, sorunlarının mümkün olduğu oranda mahallinde çözümlenmesine özen gösterilecektir.” düzenlemesine yer verilmiştir

(<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/01/20040124.htm#4>, E.T.: 22.05.2024). Aşağıda dilekçe hakkında sözlü olarak yararlanıp yararlanamayacağına ilişkin görüşlere yer verilecek olup bu husustaki görüşümüz ve sözlü başvurunun genelge ile düzenlenmesine ilişkin kanaatimiz belirtilecektir.

Balta (1970, s. 211)’ ya göre kamuyu ilgilendiren ve idarenin re’sen harekete geçmesi gereken haller ile yazılı başvurunun gecikmeye sebebiyet vereceği hallerde sözlü başvuru kabul edilmelidir. Ancak, sözlü başvuru 1982 tarihli Anayasamız ve DHKDK’da güvence altına alınmamıştır.

Keser (2014, s. 42), şekil şartı olarak yazılı başvurunun zorunlu tutulmasının, dilekçe hakkını büyük ölçüde sınırlandırdığını; bu durumun ise demokratik ve çağdaş hukuk devleti anlayışı, hakkın niteliği ve hukuk devleti ilkesi ile bağdaşmadığını ifade etmektedir.

Hız ve Yılmaz (2004, s. 30)’a göre ise, 1982 Anayasası’nın 74. maddesi ile DHKDK’nın 3. maddesinde yer alan ‘...yazılı...’ ibaresinin metinden çıkarılması ve konunun, 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu ile 5070 sayılı Elektronik İmza Kanunu (EİK) hükümleri çerçevesinde değerlendirilerek çözüme kavuşturulması gerekmektedir.

BEHK’nın bilgi edinme başvuru usulüne ilişkin 6. maddesinde, “...kişinin kimliğinin ve imzasının yanı sıra yazının kimden geldiğine dair diğer bilgilerin yasal olarak belirlenebilir olması kaydıyla, başvuruların elektronik ortamda veya diğer iletişim araçlarıyla da yapılabileceği...” belirtilmiştir. Bu madde, bilgi edinme başvurularının yalnızca yazılı olarak değil, aynı zamanda diğer iletişim araçlarıyla da yapılabileceğini göstermektedir.

Kamu kurum ve kuruluşlarının çoğu, bireylerin dilek ve şikâyetleri için iletişim merkezleri kurup telefon kanalıyla sözlü başvuruları almaktadırlar. Türkiye’de özellikle belediyelerce uygulanan bu yöntemle, bireyler tarafından gelen talep, öneri ve şikâyetler değerlendirilmektedir (https://tr.wikipedia.org/wiki/ALO_153, E.T.:

22.05.2024). Sağlık Bakanlığı bünyesinde kurulan Alo 184 hattı, soru veya sorunlarının çözüme kavuşturulması noktasında bireylere sözlü başvuru imkânı sunmaktadır

(<https://www.saglik.gov.tr/TR,11430/isleyisimiz.html#:~:text=T%C3%BCrkiye'nin%20d%C3%B6rt%20bir%20yan%C4%B1ndan,h%C4%B1zl%C4%B1%20%C5%9Fekilde%20%C3%A7%C3%B6z%C3%BCmlendi%C4%9Fine%20tan%C4%B1k%20olmaktad%C4%B1r.,E.T.:22.05.2024>).

1982 tarihli Anayasamız ve DHKDK, Türk vatandaşları ile Türkiye'de ikamet eden yabancıların, kendileriyle veya kamu ile ilgili dilek ve şikâyetlerini yetkili kamu makamlarına ya da Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne yazılı olarak iletebileceklerini hüküm altına almaktadır. Anılan düzenlemelerde, dilekçe hakkının sözlü olarak kullanılabileceğine dair herhangi bir ifadeye yer verilmemiştir. Bu durum, dilekçe hakkının yalnızca yazılı başvuru yoluyla mı kullanılabileceği sorusunu gündeme getirmektedir. Ancak, 2004/12 sayılı “Dilekçe ve Bilgi Edinme Hakkının Kullanılması” konulu Başbakanlık Genelgesi ile sözlü başvuru yapılabileceğine dair düzenlemelere yer verilmiştir. Anayasa ve 3071 sayılı Kanun'da yalnızca “yazı” ibaresinin geçmesi, dilekçe hakkının yalnızca yazılı başvurularla sınırlı olduğu şeklinde dar bir yoruma yol açmamalıdır. Böyle bir yaklaşım, hem çağdaş iletişim teknolojilerinin sunduğu olanaklarla hem de demokratik hukuk devleti ilkesinin gereklilikleriyle bağdaşmamaktadır. Nitekim söz konusu düzenlemelerde sözlü başvuruya açıkça yer verilmemiş olması, dilekçe hakkının yalnızca yazılı yollarla kullanılabileceği anlamına gelmemelidir. Günümüzün dijitalleşen dünyasında, sözlü başvuruların da dilekçe hakkının kapsamı içinde değerlendirilmesi gerektiği açıktır

Aykanat (2020, s. 162), dilekçe hakkının kullanılma biçiminin tarihsel süreç içerisinde de yazılı veya sözlü olarak kullanılabildiğini belirtmiştir. Erol (2005, s. 273), bireylerin dilek ve şikâyetlerini sözlü olarak iletmeleri hâlinde, bu beyanların bir tutanakla kayıt altına alınması gerektiğini; Anayasa ve ilgili kanunlarda yer alan “yazı” ibaresinin de bu şekilde yorumlanması gerektiğini savunmaktadır.

Dilekçe hakkı ile bilgi edinme hakkının yakın ilişki içerisinde olduğunu belirtmiştik. Taşkın (2012, s. 228), bilgi edinme hakkının dilekçe hakkı kapsamında değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Dilekçe hakkına ilişkin “yazılı” başvuru şeklinin yukarıda BEHK'nın bilgi edinme başvuru usulüne ilişkin 6. maddesinde yer alan “*başvuruların elektronik ortamda veya diğer iletişim*

araçlarıyla da yapılabileceği” hükmü doğrultusunda geniş yorumlanması gerektiği, Erol tarafından belirtildiği gibi “yazı” ibaresinin sözlü başvuruların yetkili kamu görevlileri tarafından tutanak altına alınması şeklinde yorumlanmasının günümüz modern iletişim çağına uygun olduğu kanaatindeyiz. Ancak tüm bu tereddütlerin giderilmesi adına gerek Anayasanın dilekçe hakkının düzenlendiği 74. maddesinde gerekse de DHKDK’da sözlü başvuruların dilekçe hakkı kapsamında olduğuna açıkça yer verilmesi isabetli olacaktır.

Sözlü başvuruların dilekçe hakkı kapsamında değerlendirilip değerlendirilemeyeceğine ilişkin yukarıdaki açıklamalarımız, çalışmamızın ikinci bölümünde yer alan suçun maddi konusu bakımından önem arz etmektedir. Zira, dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçunun maddi konusu dilekçedir. Dilekçenin kapsamına salt yazılı başvuruların girdiğinden bahsedecek olursak sözlü olarak yapılan başvuruların hukuki bir neden olmaksızın kabul edilmemesinin TCK’nın 121. maddesinin kapsamı dışında kalacağını söylememiz gerekecektir. Yukarıda belirttiğimiz açıklamalardan hareketle sözlü başvurularında da dilekçe hakkının kapsamında kaldığı kanaatindeyiz. Bu bağlamda, dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçunun maddi konusunu sözlü başvurular da kapsamaktadır. İkinci bölümde suçun maddi konusu başlığı altında bu hususa ilişkin ayrıca değerlendirmede bulunulacaktır.

Dilekçe hakkının kullanılmasına ilişkin şekil şartlarından bir diğeri, dilekçenin Türkçe olmasıdır. DHKDK’nın 3. maddesi ve 2004/12 sayılı Başbakanlık Genelgesi’nde dilekçenin Türkçe olması gerektiği belirtilmiştir.

Anayurt (2001, s. 116)’a göre, idareye verilecek dilekçelerin Türkçe olması gerekmektedir. Söz konusu düzenleme, Türk vatandaşlarını zorlayıcı bir durum arz etmese de, Türkiye’de ikamet eden yabancılar açısından hakkın kullanılmasını güçleştirmektedir.

Güner Yaşar (2023, ss. 809-810) ise yabancıların Türkiye’de ikamet etme ve dilekçelerini Türkçe yazma zorunluluğu birlikte değerlendirildiğinde, bu hakkın yabancılara tanınmasının anlamının sorgulanabilir hale geldiğini Osmanlı döneminde, şikâyet hakkını sözlü olarak kullanan yabancılara tercüman hizmeti sağlanmışken, günümüzde siyasi hakların bu kadar genişletilmesine rağmen dilekçe hakkının bu denli kısıtlanmasının, insan haklarının gelişimi açısından olumsuz bir durum teşkil ettiğini ifade etmiştir.

BEHK'da yapılacak başvuru için dil şartı söz konusu değildir (Erol, 2005, s. 274).

Dilekçe hakkının kullanımına ilişkin son şekil şartı, DHKDK'nın 4. maddesinde düzenlenmiştir. Söz konusu madde, dilekçelerde bulunması gereken temel unsurları belirlemektedir. Buna göre, TBMM'ye veya yetkili makamlara sunulan dilekçelerde, dilekçe sahibinin adı, soyadı, imzası ve iş ya da ikametgâh adresinin yer alması zorunludur.

Erol (2005, s. 275)'a göre DHKDK'nın 4. maddesinde yer alan düzenleme uyarınca dilekçede, dilekçe sahibinin adı, soyadı, imzası ve iş veya ikametgâh adresi bulunmak zorundadır. Bu unsurlar, olmazsa olmaz nitelikte olup, herhangi birinde eksiklik olması durumunda dilekçe işleme konulmaz.

24.01.2004 tarihli ve 2004/12 sayılı Başbakanlık Genelgesi'ne göre, bir dilekçe, DHKDK'nın 4. maddesinde belirtilen gerekli unsurlara tam olarak uymasa da, dilekçede başvuru konuya ilişkin inandırıcı bilgi ve belgelerin bulunması veya dilekçenin somut verilere dayanan açıklamalar içermesi durumunda, söz konusu dilekçe ihbar olarak kabul edilerek ilgili idare tarafından işlem yapılacaktır. Bu şekilde, dilekçede yer alan bilgilerin güvenilirliği ve somutluğu, resmi süreçlerin başlatılmasına yeterli görülebilir (Hız ve Yılmaz, 2004, s. 331).

Dilekçelerde belirli şekil şartlarının aranmasının temel amacı, yetkili kamu kurumlarının dilekçe sahibine yanıt verebilmesini sağlamak ve gerektiğinde ek bilgi veya belge talebinde bulunarak başvuru sürecini etkin bir şekilde yürütebilmektir. Bunun yanı sıra, dilekçenin içeriğinde üçüncü kişilere yönelik hakaret, iftira, tehdit gibi suç teşkil edebilecek ifadeler yer verilmesi durumunda, ilgili kişilerin hukuki yollara başvurabilmesini temin etmek amacıyla da bu şekil şartlarına ihtiyaç duyulmaktadır. (Erol, 2005, s. 276).

Dilekçe hakkı ancak bu şekil şartlarını taşıması halinde anayasal bir hak olarak koruma altında olur (Anayurt, 2001, s. 116).

Yukarıda belirtmiş olduğumuz başvuru şartlarına ek olarak, iletişimin elektronikleşmesiyle birlikte pek çok yeni başvuru kanalı oluşturulmuş ve bu sayede vatandaşların dilekçe haklarını kullanmaları daha erişilebilir hale getirilmiştir. Dilekçe Komisyonu, yıllar içinde kendini yenileyerek gelişimini sürdürmüştür. Yenilikçi bir yönetim anlayışı doğrultusunda, 2010 yılı Haziran ayından itibaren

“turkiye.gov.tr” ve “tbmm.gov.tr” web siteleri üzerinden elektronik dilekçe kabul etmeye başlamıştır (<https://cdn.tbmm.gov.tr/TbmmWeb/Yayinlar/Dosya/8729e64c-1d38-4f95-8a68-a5c305f0a00d.pdf>, E.T.: 22.12.2024).

TBMM’nin 27. Yasama Dönemi’nde toplam 26.131 dilekçe alınmıştır. 25 Haziran 2018 ile 10 Ocak 2023 tarihleri arasında yapılan başvurulardan 22.033’ü (%84,21) e-dilekçe yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Başvuru yöntemlerine göre yapılan incelemede, internet üzerinden gönderilen dilekçelerin oldukça yüksek bir orana sahip olduğu görülmektedir. Bu başvuruları, 2.956 başvuru (%11,27) ile posta yoluyla, 478 başvuru (%1,90) ile elden, 468 başvuru (%1,85) milletvekilleri aracılığıyla ve 144 başvuru (%0,56) kurumlar üzerinden yapılan başvurular takip etmektedir (<https://www.tbmm.gov.tr/ihisaskomisyonlaridilekce-gelen-basvurular#>, E.T.: 22.12.2024).

Çalışmamızın bu kısmına kadar, 1982 tarihli Anayasamız, DHKDK ve 2004/12 sayılı Başbakanlık Genelgesi çerçevesinde dilekçede öngörülen genel şekil şartlarını inceledik. Bazı özel kanunlarda, dilekçe için yukarıda belirttiğimiz unsurların dışında farklı şekil şartları ve unsurlarının aranması da mümkündür.

Bunların başında dava dilekçeleri gelmektedir. 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun (HMK) “*Dava dilekçesinin içeriği*” başlıklı 119. maddesinde dava dilekçesinde bulunması gereken unsurlar düzenlenmiştir. HMK’nın 119. maddesinin ikinci fıkrasında ise, dava dilekçesinde bu unsurların yer almaması durumunda doğacak sonuçlar belirtilmiştir.

Yine HMK’nın “*Cevap dilekçesinin içeriği*” başlıklı 129. maddesinde cevap dilekçesinde bulunması gereken unsurlar düzenlenmiştir. Cevap dilekçesinde, kanun koyucu tarafından aranan unsurlarda eksiklik bulunması halinde HMK’nın 130. maddesi, doğacak sonuçları düzenleme altına almıştır. Bunun yanı sıra 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu’nun (CMK) 158. maddesinde şikâyetin tutanağa geçirilmek suretiyle sözlü veya yazılı yapılabileceği, örneğin, cumhuriyet başsavcılığına yazılı dilekçe ile de şikâyetle bulunulabileceği düzenlenmiştir. Ayrıca 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu’nun 3. maddesinde de idari davaların, Danıştay, idare mahkemesi ve vergi mahkemesi başkanlıklarına hitaben yazılmış dilekçelerle açılacağı düzenlenmiş olup, bu hükmün ikinci fıkrasında idari yargı sürecindeki dava dilekçesinin içermesi gereken unsurlara yer verilmiştir.

Ne var ki çalışmamızın konusu, yetkili kamu makamlarına ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne sunulan dilekçelere ilişkin şekil şartları ile bu şartlara uyulmaması hâlinde ortaya çıkabilecek sonuçlarla sınırlı olduğundan; adli ve idari yargı süreçlerinde kullanılan dava dilekçesi ve cevap dilekçelerine ilişkin şekil unsurlarına, bu unsurların kapsamına ve anılan şartlara uyulmaması durumunda doğabilecek sonuçlara dair ayrıntılı bir değerlendirmeye yer verilmeyecektir.

2.6.4.2 İncelenemeyecek dilekçeler

Dilekçe hakkının düzenleyen DHKDK'nın "*İncelenemeyecek dilekçeler*" başlıklı 6. maddesinin amir hükmü şöyledir:

"Türkiye Büyük Millet Meclisine veya yetkili makamlara verilen veya gönderilen dilekçelerden;

- a) Belli bir konuyu ihtiva etmeyenler,*
 - b) Yargı mercilerinin görevine giren konularla ilgili olanlar,*
 - c) 4 üncü maddede gösterilen şartlardan herhangi birini taşımayanlar,*
- İncelenemezler."*

DHKDK'da yer verilmemesine rağmen Anayurt (2001, s. 115)'a göre, yeni bir kanun veya kanun değişikliğini gerektiren dilekçeler de incelenemeyecek dilekçeler arasındadır.

Anayurt (2001, s. 115), idari makamlarca verilen fakat kesin cevap niteliği taşımayan konularla ilgili dilekçelerin dilekçe hakkının konusu dışında kaldığından ilgili mercilerce veya TBMM'ce incelenemeyeceği belirtmiştir.

Kenan (2007, s. 111), Anayurt tarafından yukarıda belirtilen görüşe katılmadığını, dilekçe hakkının düzenlendiği 1982 Anayasası'nın 74. maddesi, DHKDK ve TBMM İçtüzüğü'nün 115-120'nci maddelerinde bu yönde bir hüküm olmadığından dilekçe hakkı sùjelerinin öncelikle idari makamlara başvurmadan direkt TBMM'ye başvurabilecekleri gibi idari makamlara başvurup bir sonuç alamadıkları takdirde de TBMM'ye müracaat edebileceklerini belirtmiştir.

DHKDK'nın 6. maddesinin birinci fıkrasının (a) bendinde yer alan belli bir konuyu içermeme ifadesinden incelemeye, araştırılmaya, soruşturulmaya değer anlamda herhangi bir konuyu ya da cevaplandırılması gereken bir istemi, dileği

arzuyu içermeyen dilekçeleri anlamak gerekir (Erol, 2005, s. 278). Dilekçenin incelenebilmesi için dilek, şikâyet veya bunların her ikisi birden bulunmalıdır. Bir makamı öven veya ona sadakatini ifade eden dilek ve şikâyet içermeyen dilekçeler dilekçe hakkı kapsamında değildir.

Ad, soyad ve adres bilgileri bulunmayan, imza taşımayan, belirli bir konuya yönelik olmayan ya da yargı mercilerinin yetki alanına giren konuları içeren dilekçelere cevap verilmeyecektir (Hız ve Yılmaz, 2004, s. 26). DHKDK'nın 6. maddesinde yer alan “incelenemez” ibaresi dilekçenin alınmaması veya kayda geçirilmemesi olarak anlaşılmamalıdır. İncelenemez ibaresi TBMM ve yetkili makamların sunulan dilekçeleri almak zorunda olduklarını ancak dilekçe hakkında işlem yapılamayacağını ifade etmektedir (Erol, 2005, s. 278).

Dilekçe hakkının sùjeleri tarafından yetkili kamu makamlarına ve TBMM'ye sunulan dilekçelerin resmi kayda alınıp ilk inceleme sonrasında incelenemeyecek dilekçeler kapsamında olduğu anlaşılsa dilekçe sahibine yazılı olarak bildirilmesi gerekmektedir.

Yukarıdaki belirtmiş olduğumuz incelememe ve kabul etmemeye ilişkin ayrım dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçunun maddi konusu ve fiil unsuru bakımından önem arz etmektedir. İncelememe-kabul etmemeye ilişkin bu ayrıma ikinci bölümün ilgili kısımlarında da ayrıca yer verilecektir.

2.6.5 Dilekçe hakkının kullanılma süresi

Kanun koyucu, hukuk düzeni içerisinde bir hakkı çoğunlukla belirli bir süreyle koruma altına almakta ve bu sürenin sonunda hakkın kullanılmasını çeşitli şekillerde sınırlamaktadır. Bu duruma, haksız fiilden doğan tazminat davaları ya da kira sözleşmelerine dayanan alacak davaları gibi örnekler verilebilir. Öte yandan, kanun koyucu bazı hakların kullanımını da belirli sürelerle sınırlandırmakta ve bu sınırlamaları açıkça kanuni düzenlemelere konu etmektedir. Bu çerçevede değerlendirildiğinde, dilekçe hakkının kullanım süresine ilişkin olarak ne 1982 Anayasası'nda ne de 3071 sayılı DHKDK' da herhangi bir süre kısıtlamasına yer verildiği görülmektedir. Bu durum, kanun koyucunun dilekçe hakkını süre bakımından sınırlamaya tabi tutmadığı şeklinde yorumlanabilir.

Yasal yollara başvurmak için tüm süreler geçmiş olsa da, dilekçe hakkına başvurmak mümkündür (Armağan, 1972, s. 96). Bu hakkın konusunun, bireylerin

sorunlarını ve şikâyetlerini yetkili kamu idareleri ile paylaşmak olduğu düşünüldüğünde, tüm sürelerin geçmiş olması, bu hakkın kullanımına engel teşkil etmeyecektir.

Kanunda bir süre sınırlaması olmasa da, dilekçede yer alan başvuru konusunun üzerinden uzun bir süre geçmişse ve başvuranın artık bireysel ya da kamusal bir çıkarı yoksa, bu durumda dilekçe hakkının kullanılması, hakkın kötüye kullanımı olarak değerlendirilebilir. Bu şart altında, dilekçe sahibinin başvurusuyla ilgili dikkate değer bir kişisel ya da kamusal çıkarın olup olmadığı, dilekçenin verildiği tarihte incelenmelidir (Anayurt, 2001, s. 117).

2.7 Dilekçe Hakkının Kullanılması İle İlgili Sorumluluklar

Dilekçe hakkının kullanımı, hem dilekçe sahibine hem de dilekçeyi inceleyen ve yanıtlayan kamu makamına belirli sorumluluklar yüklemektedir. Bu bağlamda, dilekçede yer alan ifadeler nedeniyle dilekçe sahibinin doğrudan sorumluluğu ile dilekçenin yetkili kamu makamına sunulmasının engellenmesi hâlinde doğabilecek sorumluluklar bu başlık altında ayrı alt başlıklar hâlinde incelenecektir.

2.7.1 Dilekçe sahibinin sorumluluğu

Dilekçe hakkı, Anayasamızda açıkça düzenlenmiş ve anayasal güvence altına alınmıştır. Bu hakkın anayasal düzeyde korunması ve kullanımına ilişkin yasal düzenlemelere yer verilmiş olması, bireyin dilekçe hakkını kullanırken başkalarının temel hak ve özgürlüklerini ihlal edebileceği anlamına gelmemektedir. Dilekçe sahibinin, adı, soyadı ve imzasını taşıyan dilekçede yer verdiği ifadelerden hukuki sorumluluğu bulunmaktadır. Aksi hâlde, dilekçe sahiplerinin, ifade özgürlüğü sınırlarını aşarak üçüncü kişiler hakkında gerçeğe aykırı beyan, iftira, hakaret gibi isnatlarda bulunmaları önlenemez hâle gelir. Bu tür bir durum, yalnızca bireylerin şeref ve itibarını zedelemekle kalmayacak; aynı zamanda toplumsal barışı da tehdit edecek ve temel hak ve özgürlüklerin düzenleniş mantığıyla bağdaşmayacaktır.

Kaya (2005, s. 252)'ya göre, bir dilekçe sahibinin dilekçe hakkını kullanması, diğer bireylerin başkaca haklarını ihlal eder nitelikte ise, söz konusu kullanım hakkın kötüye kullanımı olarak değerlendirilecektir ve böyle bir durumda Anayasa kapsamında korunma sağlanmayacaktır.

Yine Karaarslan (2012, s. 7)’a göre, dilekçe sahibinin dilekçesinde bir başka kişiye karşı hakaret, sövme, tehdit veya iftira vb. ifadeler yer vermesi halinde hak Anayasal koruma kapsamında kalmayacak olup dilekçe sahibinin sorumluluğu söz konusu olacaktır. Herhangi bir delil göstermeksizin başka bir kişinin zan altında bırakılması hakkın kötüye kullanılmasıdır. Dilekçe sahibinin dilekçe içeriğinden dolayı hukuki sorumluluğuna ilişkin Yargıtay 4. Hukuk Dairesi 07.04.1989 tarihli ve E.10406, K.3213 sayılı kararında davalının, herhangi bir somut delil olmaksızın yalnızca kişisel tahmin ve kanaatlerine dayanarak başvuru hakkını kullanması, hakkın kötüye kullanılması anlamına gelmektedir. Bu durum, davacının kişisel haklarını ihlal etmekte olup, şikâyet edilenin manevi tazminat talebini haklı kıldığına karar vermiştir.

Kanaatimizce bu durumda hakkın kötüye kullanımından ziyade bir “hak çatışması” söz konusudur. Anayasanın 74. maddesi kapsamında güvence altına alınan dilekçe hakkının kullanımı sırasında dilekçede kullanılan ifadeler nedeniyle bireylerin kişilik haklarını ihlal etmesi hâlinde, dilekçe hakkı ile kişilik hakkı arasında bir çatışma doğacaktır. Bu bağlamda, dilekçe sahibinin, dilekçesinde yalnızca eleştiri veya şikâyet sınırları içinde kalan ifadeler kullanması hâlinde, bu durum ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirilmelidir. Ancak, dilekçede yer alan ifadelerin eleştiri sınırlarını aşarak hakaret boyutuna ulaşması durumunda, dilekçe sahibinin bu ifadeler nedeniyle hukuki ve cezai sorumluluğu söz konusu olacaktır. Nitekim hakaret, Türk Ceza Kanunu’nun 125. maddesi uyarınca suç olarak düzenlenmiştir.

Hakkın kötüye kullanılması teorisi, temelde özel hukuk alanına ait bir kavramdır, ancak son yıllarda kamu hukuku ve özellikle anayasa hukuku alanlarına da etkisini göstermeye başlamıştır. Bu teori, bir kişinin sahip olduğu bir hakkı, o hakkın asıl amacına aykırı bir şekilde, farklı bir amaçla kullanması olarak tanımlanabilir. Türk Medeni Kanun’unun 2. ve 3. maddelerinde yer alan iyi niyet karinesi ve dürüstlük ilkesi yalnızca medeni hukukta değil, aynı zamanda insan hakları hukukunda da geçerlidir. Genel olarak, bireylerin hak ve özgürlüklerini kullanırken iyi niyetli oldukları kabul edilir; herkesin hak ve özgürlüklerini kullanırken dürüst ve iyi niyetli bir şekilde davranmaları beklenir. Hakkın kötüye kullanılıp kullanılmadığı belirlenirken göz önünde bulundurulabilecek bazı ölçütler bulunmaktadır. Bunlar arasında başkalarına zarar verme amacı güderek yapılan

kullanım, hakkın normalde sahip olacağı amacının dışında kullanılması, ahlaka aykırı ve hukuka uygun olmayan şekilde kullanılması gibi durumlar yer alır. Hakkın kötüye kullanıldığının tespit edebileceğimiz bazı örnekler ise, yalnızca vatandaşlık kazanmak amacıyla sahte evlilik yapma ya da yetim maaş almak için boşanma gibi durumlar olabilir (Gözler, 2022, ss. 302-308).

Tüm temel hak ve özgürlüklerde olduğu gibi, dilekçe hakkının çeşitli sebeplerden ötürü kötüye kullanılma olasılığı mümkündür.

Dilekçe hakkı da başkalarına zarar verme amacı güderek yapılan kullanım, hakkın normalde sahip olacağı amacının dışında kullanılması, ahlaka aykırı ve hukuka uygun olmayan şekilde kullanılması durumunda hakkın kötüye kullanıldığından bahsedilebilecektir.

Dilekçe sahibinin dilekçesinde kullandığı ifadeler nedeniyle cezai sorumluluğunun doğacağı Yargıtay 23. Ceza Dairesi'nin 22.03.2016 tarihli ve 2016/44 E., 2016/3285 K. sayılı kararının muhalefet şerhinde de vurgulanmıştır. Bu şerhte, kişilerin şikâyet dilekçesi verme hakkının Anayasa ile güvence altına alındığı ve bu hakkın engellenmesinin, TCK'nın 121. maddesi uyarınca suç teşkil ettiği ifade edilmiştir. Ancak, bu hakkın başkasına hakaret etme, tehditte bulunma veya iftira atma anlamına gelmediği de belirtilmektedir. Dolayısıyla, şikâyetçi ya da dilekçe sahibi hakkında, TCK'nın ikinci bölümünde yer alan “Adliye Karşı Suçlar” başlığı altında; iftira (m.267), suç üstlenme (m.270) ve suç uydurma (m.271) gibi suçlar kapsamında cezai yaptırımlar uygulanabileceği belirtilmiştir.

Bir kişi, dilekçe hakkını kullanarak başka bir kişiye hakaret veya sövme gibi aşağılayıcı ifadeler kullanırsa, bu durumda TCK'nın 125. maddesindeki hakaret suçuna ilişkin diğer unsurlar da göz önünde bulundurularak, kişinin hakaret suçundan sorumlu tutulması söz konusu olabilir.

Dilekçe sahibi, sunduğu dilekçede bir kişiyi tehdit ettiği takdirde, TCK'nın 106. maddesinde belirtilen diğer şartlar da oluşuyorsa, bu durum tehdit suçunun oluşmasına yol açabilir ve kişi, tehdit suçundan sorumlu tutulabilir.

Dilekçe sahibi, yetkili mercilere, gerçekte işlememiş olduğunu bildiği bir kişi hakkında, ihbar ya da şikâyetle bulunarak ya da basın ve yayın aracılığıyla, bu kişi hakkında soruşturma veya kovuşturma başlatılmasını ya da idari bir yaptırım

uygulanmasını sağlamaya çalıştığında, hukuka aykırı bir fiil isnat etmesi durumunda, TCK'nın 267. maddesinin birinci fıkrasındaki iftira suçundan sorumlu tutulabilir.

Bilinçli olarak gerçekleşmemiş bir suçu, ilgili mercilere gerçekmiş gibi bildirerek veya aslında işlenmemiş bir suçla ilgili delil ve kanıtlar uydurarak soruşturma başlatılmasına sebep olan kişi, TCK'nın 271. maddesi kapsamında suç uydurma suçundan sorumlu tutulabilir.

Asker kişilerin dilekçe hakkını kötüye kullanmaları, ACK'nın “*Yalan yere şikâyet*” başlıklı 84. maddesinde suç olarak düzenlenmiştir.

Dilekçe sahibi tarafından sunulan dilekçenin içeriğinde, 5237 sayılı TCK veya diğer özel ceza kanunlarında suç olarak nitelendirilen unsurları taşıması halinde, dilekçe sahibi bu suçlardan sorumlu olacaktır. Burada cezalandırılan, dilekçe hakkının kullanılması değil, dilekçenin içeriğinde bulunan ve dilekçe sahibinin suç unsuru teşkil eden ifadelerdir (Kenan, 2007, s. 116).

Dilekçe hakkı, gerek 2001 Anayasası değişikliği öncesinde gerekse 2001 değişikliği ile getirilen son halinde herhangi bir sınırlandırmaya tabi tutulmamıştır. Ancak bu dilekçe hakkının kullanılmasının, mutlak ve sınırsız bir serbestlik alanı olduğu anlamına gelmemektedir (Anayurt, 2001, s. 113). Basit yasa kaydı ile düzenlenerek temel hak ve özgürlüklerin kanun ile sınırlanabilmesi mümkündür (Kanadoğlu, 2000, s. 9). Basit yasa kaydı, Anayasada yer alan bazı haklar için genel sınırlama yetkisi verilmesi ve belirli bir sınırlama gerekçesinin belirtilmemesi durumudur (Sağlam, 1982, ss. 29-30). Dilekçe hakkının düzenlendiği Anayasanın 74. maddesinde belirli bir sınırlama gerekçesi belirtilmemiştir. Ancak, genel düzenleme olan Anayasanın “*Temel hak ve hürriyetlerin sınırlanması*” başlıklı 13. maddesi ile maddede düzenlenen sınırlamalara uygun olarak dilekçe hakkı kanunla sınırlandırılabilir.

2.7.2 Dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi

DHKDK'da, vatandaşların kendileriyle veya kamu ile ilgili dilekçe ve şikâyetlerini ilgili kamu makamlarına ya da TBMM'ye iletmelerinin engellenmesi durumunda uygulanacak herhangi bir cezai müeyyideye dair bir hüküm yer almamaktadır. Ancak, DHKDK'da cezai bir yaptırım öngörülmemiş olması, dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi halinde ilgili kamu görevlisinin cezai bir yaptırımla karşılaşmayacağı anlamına gelmemelidir. Anayasamızda yer alan tüm

temel hak ve hürriyetlerin kullanılmasına engel olunamayacağı gibi, dilekçe hakkının kullanılmasına da engel olunamaz. Dilekçe sahibi tarafından yetkili kamu makamına dilekçenin verilmesine rağmen kabul edilmemesi halinde, yetkili ve görevli kamu görevlisi hakkında disiplin suçu ve/veya TCK'nın 121. maddesinde yer alan dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçuna ilişkin hükümler gereğince sorumluluk doğacaktır (Yıldırım, 2006, s. 25).

TCK'nın 121. maddesinde dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu şöyle düzenlenmiştir:

“Kişinin belli bir hakkı kullanmak için yetkili kamu makamlarına verdiği dilekçenin hukuki bir neden olmaksızın kabul edilmemesi halinde, fail hakkında altı aya kadar hapis cezasına hükmolunur.”

Yine, 24.01.2004 tarihli ve 2004/12 sayılı Başbakanlık Genelgesi'nde;

“...bilgi edinme ve dilekçe haklarının kullanımı kapsamındaki başvurulara ilişkin uygulamalar mevzuat dahilinde denetlenecek ve denetimler sonucu belirtilen kurallara uymadıkları saptanan kamu görevlileri hakkında genel hükümlere göre disiplin ve ceza işlemleri uygulanacaktır...” denilmektedir.

Bu düzenleme kapsamında, bilgi edinme ve dilekçe hakkına ilişkin mevzuata uygun davranmayan kamu görevlilerinin disiplin ve cezai sorumlulukları söz konusu olacaktır (Hız ve Yılmaz, 2004, s. 331).

Çalışmamızın ikinci bölümünde, TCK'nın 121. maddesinde yer alan dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu incelenecektir. Bu nedenle, söz konusu suçla ilgili detaylı açıklamalara ilgili kısımda yer verilecektir.

TCK'nın 121. maddesinde, yetkili kamu görevlisinin, herhangi bir hukuki dayanak olmaksızın başvuru dilekçeyi kabul etmemesi durumunda sorumluluğun nasıl düzenlendiği ele alınmaktadır. Bu düzenleme, kamu görevlisinin, hukuki bir gerekçe bulunmadan dilekçeyi reddetmesinin cezai sonuçlarını belirler. Ayrıca, dilekçe sahiplerinin üçüncü kişiler tarafından tehdit edilmesi, özgürlüklerinin kısıtlanması veya fiili müdahalelere maruz kalarak dilekçe haklarını kullanmalarının engellenmesi durumunda, bu tür davranışların TCK'nın ilgili suç hükümleri çerçevesinde değerlendirilerek, faillerin cezai sorumluluğunun ortaya çıkacağı ifade edilebilecektir (Kenan, 2007, s. 123).

Dilekçenin kabul edilmesine rağmen herhangi bir işlem yapılmaması veya cevap verilmemesi durumları, çalışmamızın ikinci bölümünde ayrıntılı bir şekilde inceleneceğinden, bu konuya burada daha fazla yer verilmeyecektir.

2.8 TBMM'ye ve Yetkili Makamlara Verilen Dilekçelerin İncelenme

Usulü

Dilekçe hakkının kullanım esasları başlığı altında, dilekçe hakkının muhataplarının yetkili makamlar ve TBMM olduğunu belirtmiştik. Bu başlık altında, TBMM'ye ve yetkili makamlara sunulan dilekçelerin bu mercilerce incelenme usulü ele alınmıştır.

2.8.1 Dilekçe komisyonu ve TBMM'ye verilen dilekçelerin incelenme usulü

Dilekçe hakkının muhatabı başlığı altında belirttiğimiz üzere, dilekçelerin muhatabı yetkili makamlar ve TBMM'dir.

DHKDK'nın 8. maddesi uyarınca, TBMM'ye sunulan dilekçelerin, Dilekçe Komisyonu tarafından incelenmesi ve karara bağlanması, altmış gün içerisinde tamamlanmaktadır. İlgili kamu kurum ve kuruluşları, Dilekçe Komisyonu tarafından kendilerine iletilen dilekçelere otuz gün içinde yanıt vermekle yükümlüdür. İnceleme ve karar alma süreçlerine ilişkin esas ve usuller, TBMM İçtüzüğü'nde belirlenmiştir.

584 sayılı TBMM İçtüzüğü'nün Yedinci Kısım'ının 115-120. maddeleri arasında dilekçelerin incelenmesi ve karara bağlanması esas ve usulleri düzenlenmiştir (<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/17.5.584.pdf>, E.T.: 10.11.2024).

2.8.1.1 Dilekçe komisyonu

TBMM'de 19 ihtisas komisyonu bulunmaktadır; bunlardan biri de Dilekçe Komisyonu'dur (<https://www.tbmm.gov.tr/ihtisas-komisyonlari/liste>, E.T.: 10.11.2024).

584 sayılı TBMM İçtüzüğü'nün 20. maddesi uyarınca komisyonlar için bir yasama döneminde iki ayrı seçim gerçekleştirilir. İlk seçimde seçilen üyelerin görev süresi iki yıl, ikinci seçimde seçilen üyelerin görev süresi ise üç yıldır. Üyelerin görev süreleri, yeni üyelerin seçilmesine kadar devam etmektedir. TBMM

İçtüzüğü'nün 21. maddesi uyarınca, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlık Divanı üyeleri, Meclis komisyonlarında görev almaktan muaf tutulmaktadır (<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/17.5.584.pdf>, E.T.: 10.11.2024).

TBMM İçtüzüğü'nün 115. maddesinde, 1982 tarihli Anayasa ve DHKDK'nın düzenlemesine paralel şekilde, komisyonun Türk vatandaşları ile karşılıklılık ilkesine tabi olarak Türkiye'de ikamet eden yabancıların, kendileriyle veya kamu ile ilgili konularda Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı'na ilettikleri dilek ve şikâyetleri inceleyeceği belirtilmiştir (<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/17.5.584.pdf>, E.T.: 10.11.2024).

Dilekçelerin Türkiye Büyük Millet Meclisi Dilekçe Komisyonu tarafından incelenme süreci üç temel aşamadan oluşmaktadır. Bu aşamalar, dilekçelerin ilk inceleme süreci, ardından Dilekçe Komisyonu Genel Kurulu'nda değerlendirilmesi ve son olarak, Dilekçe Komisyonu Genel Kurulu kararlarına itiraz edilmesi durumunda, dilekçelerin Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulu'nda görüşülmesi olarak sıralanmaktadır (Kenan, 2007, ss. 140-141).

2.8.1.2 Başkanlık divanınca dilekçelerin incelenmesi (İlk inceleme aşaması)

Dilekçe Komisyonuna gelen dilekçeler, Dilekçe Komisyonu Başkanlık Divanı'nca, DHKDK ve 584 sayılı TBMM İçtüzüğü'ne uygunluk bakımından bir ön incelemeye tabi tutulmak suretiyle incelenmektedir (<https://acikerisim.tbmm.gov.tr/server/api/core/bitstreams/adea603e-52ef-4ec7-aa42-c6b755ddb72f/content>, E.T.: 15.11.2024).

TBMM İçtüzüğü'nün 116. maddesi uyarınca, Başkan, Başkanvekili, Sözcü ve Kâtip'ten oluşan Başkanlık Divanı, komisyona iletilen dilekçeleri değerlendirmektedir. Aşağıdaki durumlarda dilekçelerin görüşülmemesine karar verilmektedir:

1. Belirli bir konuya değinmeyen dilekçeler,
2. Yeni bir yasa veya mevcut bir yasada değişiklik talep eden dilekçeler,
3. Yargı mercilerinin yetki alanına giren konularla ilgili olan veya bu merciler tarafından verilmiş bir karara tabi olan dilekçeler,
4. Yetkili idari makamlarca verilen belirleyici yanıtları içermeyen dilekçeler,

5. Yasanın dilekçede bulunmasını zorunlu kıldığı koşullardan herhangi birine uymayan dilekçeler.

Bu durumlarda, söz konusu dilekçeler görüşülmeyecektir.

Komisyon Başkanlık Divanı, aldığı kararları bastırarak Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerine dağıtımını gerçekleştirir. Dağıtım tarihinden itibaren on beş gün içinde itiraza konu edilmeyen Başkanlık Divanı kararları kesinleşir ve bu durum dilekçe sahiplerine yazılı olarak bildirilir.

Komisyon Başkanlık Divanı, görüşülemeyeceğine karar verdiği dilekçelerden, yasa olarak düzenlenmelerinde toplumsal yarar gördüklerinin birer örneğini Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı'na ve bilgi vermek üzere Cumhurbaşkanlığı'na iletir (<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/17.5.584.pdf>, E.T.: 10.11.2024).

2.8.1.3 Dilekçe komisyonu genel kurulunca dilekçelerin incelenmesi

584 sayılı TBMM İçtüzüğü'nün 117. maddesinde, Komisyon Başkanlık Divanı tarafından 116. madde kapsamının dışında kaldığı değerlendirilen ve aynı madde uyarınca karara bağlanan dilekçelerden itiraza tabi olanlar, ilgili olarak Komisyon Genel Kurulu'na sevk edilir. Komisyon Genel Kurulu, kendisine ulaşan dilekçeleri, öncelikle 116. madde hükümleri doğrultusunda inceleyerek, bu dilekçelerin karar konusu olup olmayacağına yönelik bir değerlendirme yapacaktır (<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/17.5.584.pdf>, E.T.: 10.11.2024).

TBMM İçtüzüğü'nün 118. maddesi uyarınca, Komisyon Başkanlık Divanı, Komisyon Genel Kurulu tarafından alınan kararları yayımlar, bu kararları tüm milletvekillerine iletir ve ilgili işlemlerin başlatılması amacıyla Cumhurbaşkanı yardımcıları ile bakanlara gönderir (<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/17.5.584.pdf>, E.T.: 10.11.2024).

2.8.1.4 Komisyon genel kurulu kararlarına itiraz ve TBMM Genel Kurulu aşaması

TBMM üyelerinden her biri, Komisyon Genel Kurulunun aldığı karara karşı, kararın dağıtıldığı günden itibaren otuz gün içinde gerekçeli bir yazıyla itirazda bulunma hakkına sahiptir. Belirtilen süre içinde itiraz edilmediği takdirde, karar kesinleşmiş olur.

Komisyon Genel Kurulu, itiraz edilen dilekçeler hakkında, itiraz tarihinden itibaren otuz gün içinde bir rapor hazırlayarak TBMM'ye iletir. TBMM'nin vereceği karar kesin olup herhangi bir değişiklik yapılamaz.

Kesinleşen bu kararlar, dilekçe sahiplerine ve ilgili Cumhurbaşkanlığı yardımcılara ile bakanlıklara iletilir (<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/17.5.584.pdf>, E.T.: 15.11.2024).

TBMM Genel Kurulu, sunulan dilekçe ve komisyon raporu hakkında genel usul çerçevesinde bir görüşme gerçekleştirecektir. Komisyon raporunun değerlendirilmesinin ardından, dilekçe ile ilgili olarak TBMM Genel Kurulu nihai kararını alacaktır (<https://tbmm.gov.tr/Komisyon/Dilekce-CalismaUsulu>, E. T.: 15.11.2024). Karar için nitelikli bir karar çoğunluğu gerekmemekte olup, adi çoğunluğun sağlanması yeterlidir.

Adi çoğunluk, TBMM üye tamsayısının dörtte birinin bir fazlasından az olmamak kaydıyla, toplantıya katılanların salt çoğunluğunun kabul oyunun elde edilmesi halidir (Keskinsoy, 2010, s. 143).

2.8.1.5 Dilekçeler hakkında kesinleşen kararın sonucu

Komisyon Genel Kurulu tarafından alınan kararlara itiraz edilmemesi ya da itiraz üzerine Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından verilen kararlar kesinleşen dilekçelere ilişkin olarak; Cumhurbaşkanı yardımcılarını veya bakanlar, kendilerine bu kararların bildirildiği tarihten itibaren otuz gün içinde, kesinleşen kararlara ilişkin gerçekleştirdikleri işlemleri, TBMM İçtüzüğü'nün 120'nci maddesi uyarınca, Komisyon Başkanlığına yazılı olarak bildirirler. Komisyon Genel Kurulu, gerekli gördüğü durumlarda, gerçekleştirilen işlemleri veya verilen yanıtları yetersiz bulması hâlinde, bunların Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulu'nda görüşülmesini talep edebilir. Bu durumda komisyon, görüşlerini içeren bir rapor hazırlayarak Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı'na iletecektir. Komisyonun bu talepte bulunması durumunda, TBMM İçtüzüğü'nün 119'uncu maddesinin 2. ve 3. fıkralarında yer alan TBMM'de yapılacak görüşmeye ilişkin usul tekrar edilecektir (<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/17.5.584.pdf>, E.T.: 15.11.2024).

2.8.1.6 Dilekçe komisyonu ve TBMM'ye verilen dilekçelerin bağlayıcılığı

1982 Anayasası'na göre, Dilekçe Komisyonu'nun ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin dilekçelerle ilgili almış olduğu kararların yerine getirilmesi zorunlu değildir. Aksine, bu tür bir zorunluluk, yasama organının yürütme üzerindeki doğrudan müdahalesi anlamına gelir ki bu durum, kuvvetler ayrılığı ilkesine aykırı olur (Kenan, 2007, s. 145).

Dilekçe Komisyonu, dilekçe hakkından yararlanacak olan kişilerin başvuruları üzerine yasaların uygulanmasındaki eksiklikleri tespit etme görevini üstlenmektedir (Anayurt, 2001, s. 123; Aydın, 2004, s. 338; Kazancı, 1977, s. 130).

Danıştay Kararları Dergisi'nden Danıştay 10. Dairesi, Esas: 1965/3257, K. 1967/2355, Karar Tarihi: 09.11.1967 sayılı kararını aktaran Armağan (1972, s. 128)'a göre, *“Anayasanın 132. maddesi hükmüne göre ancak yargı yerlerinden verilen kararların infaz mecburiyeti olmasına binaen bir yargı organı olmayan TBMM Dilekçe Karma Komisyonunca verilen kararın mahkeme ilamı olarak ad ve kabulüne imkân bulunmadığı ...”* kararı ile TBMM Dilekçe Komisyonu'nun bir yargı merci olmadığını yüksek mahkeme kararında yer verdiğini belirtmiştir. Dilekçe Komisyonu tarafından alınan kararların bağlayıcı bir niteliği bulunmamaktadır. Aksi bir durum, yasama organının idari bir karar ile yürütme organının yetki alanına müdahale etmesi anlamına gelir ki bu da kuvvetler ayrılığı ilkesine aykırı olacaktır.

Güneş (2021, s. 283) de benzer şekilde, dilekçe hakkından yararlanacak kişilerin Dilekçe Komisyonuna yaptıkları başvurular sonucunda komisyonun aldığı kararların bağlayıcı olmadığına dikkat çekmiştir.

1982 Anayasası'nın 138. maddesinin dördüncü fıkrasına göre, yasama, yürütme organları ve idare, mahkeme kararlarına uymakla yükümlüdür; bu organlar, mahkeme kararlarını değiştirme yetkisine sahip değildir ve bu kararların uygulanmasını geciktiremezler. Bu düzenleme, TBMM Dilekçe Komisyonu tarafından alınan kararların bağlayıcı nitelikte olmadığı sonucunu desteklemektedir.

2.8.2 Yetkili makamlara verilen dilekçelerin incelenme usulü

Yetkili kamu makamlarından ne anlaşılması gerektiği, dilekçe hakkının muhatabı başlığı altında detaylı bir şekilde izah edilmiştir.

Çalışmamızın bu kısmında, yetkili kamu makamlarına sunulan dilekçelerin incelenme usulü ele alınmıştır.

Yetkili makamların kendilerine sunulan dilekçelere ilişkin çalışma usulleri, DHKDK ve bu kanunun uygulanması çerçevesinde yayınlanmış bulunan 22.01.1993 tarihli ve 1993/2 sayılı Başbakanlık Genelgesi ile 24.01.2004 tarihli ve 2004/12 sayılı Başbakanlık Genelgesinde düzenlenmiştir.

İdari makamlar, bireyler ve tüzel kişiler tarafından gönderilen dilekçeleri kabul ederek, bu dilekçelerin alındığı tarih, kayıt numarası ve konusunu içeren bir alındı belgesi düzenleyeceklerdir. Alındı belgeleri, herhangi bir ücret talep edilmeksizin başvuru sahiplerine verilecektir (Hız ve Yılmaz, 2004, s. 331).

Taşkın (2012, s. 227), 2004/12 sayılı Başbakanlık Genelgesi'nin 1/a-2 maddesi uyarınca, başvurularla ilgili olarak dilekçeyi alan makamların, başvuru tarihini, kayıt numarasını ve konusunu içeren alındı belgesini, başvuranın talebi olmaksızın ücretsiz olarak düzenleyip vermeleri gerektiğini belirtmiştir. Yazar söz konusu düzenlemeyi yerinde bulmakla birlikte, birçok kamu kurumunun bu hükme uymadığını ve vatandaşlara evrak kayıt numarası verilmesi konusunda zorluklar çıkardığını gözlemlendiğini belirtmiştir. Bu nedenle, yazar anılan düzenlemeye DHKDK'da açıkça yer verilmesini ve TCK'nın 121. maddesinin de bu düzenleme göre yeniden yapılandırılması gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca yazar hak arama özgürlüğünün etkin bir şekilde kullanılabilmesi için böyle bir düzenlemenin zorunlu olduğunu vurgulamıştır.

Taşkın tarafından yukarıda yer verilen öneriye katıldığımızı belirtmek istiyoruz. 2004/12 sayılı Başbakanlık Genelgesi'nde yer alan düzenlemeye benzer bir düzenlemenin DHKDK'da yer alması gerekir. Dilekçenin işleme alınıp alınmadığının başvuru sahipleri tarafından anlaşılabilmesi amacıyla; başvuru tarihi, kayıt numarası ve dilekçe konusunu içeren bir alındı belgesinin düzenlenmesi zorunlu olmalıdır. Uygulamada yetkili kamu makamında dilekçeyi almakla görevli ve yetkili birçok kamu görevlisinin genelge hükmüne riayet etmediği gözlemlenmektedir. Bu nedenle, dilekçe sahiplerinin başvurularının işleme alınıp alınmadığı konusunda tereddüt yaşamamaları adına, alındı belgesi verilmesine ilişkin söz konusu düzenlemenin, normlar hiyerarşisinde daha üst seviyede olan DHKDK'da da açık bir şekilde yer almasının yerinde olacağını düşünüyoruz. Zira, dilekçe karşılığında alındı belgesi verilmemesi hâlinde, dilekçenin fiilen kayda

alınmış olmasına rağmen başvuru sahipleri tarafından bu durumun fark edilmemesi ve buna bağlı olarak yanlış ya da gereksiz idari başvurularda bulunulması ihtimali doğabilmektedir. Kanuni düzeyde yapılacak bir düzenleme ile söz konusu uygulama aksaklıklarının önüne geçilmesi mümkün olacaktır.

Başvurularda, dilekçelerin kayıtları yapılır ve kayıt tarihi ile sayısı dilekçenin üzerine yazılır. Başvuru tarihi, kaydın yapıldığı tarihtir. İdare, başvuru sahiplerine imzalı ve kaşeli bir alındı belgesi sunmak zorundadır. Bu alındı belgesinde, başvuru kaydının tarih ve sayısı, başvuruyu kabul eden birim ve başvurunun konusu yer alır. Posta yoluyla yapılan başvurularda ise, başvuru dilekçesinin idarî makama ulaşma tarihi başvuru tarihi olarak kabul edilir (<https://www.bilgiedinmehakki.org/blog/2006/10/12/genel-idari-usul-tasarisi/>, E.T.: 25.12.2024).

DHKDK'nın 3. maddesi uyarınca, bireylerin ve tüzel kişilerin yetkili kamu makamlarına yapacakları başvuruların kural olarak 'yazılı' şekilde gerçekleştirilmesi esastır. Ancak, başvurunun yazılı olmaması hâlinde, yetkili kamu makamlarının söz konusu başvuruları dikkate alıp almayacağı hususu tartışmalıdır. Bu konuda açıklayıcı nitelikte olan 24.01.2004 tarihli ve 2004/12 sayılı Başbakanlık Genelgesi, soruya yanıt teşkil etmektedir.(Kenan, 2007, ss. 125-126).

Başvuru sahipleri, dilek ve şikâyetlerini kamu kurum ve kuruluşlarına ilettiğinde, hoşgörü ve güler yüzle karşılanmalı; talepleri derhal değerlendirilmeli ve sorunlarının mümkün mertebe yerinde ve derhal çözüme kavuşturulmasına özen gösterilmelidir (Hız ve Yılmaz, 2004, s. 333). Sözlü başvuru halinde, yetkili kamu makamınca tutanakla müracaat yazılı hale getirilmelidir (Keser, 2014, s. 54).

DHKDK'nın uygulanması çerçevesinde yayımlanmış bulunan 22.01.1993 tarihli ve 1993/2 sayılı Başbakanlık Genelgesi'nde yazılı ihbar ve şikâyet dilekçesini alan makamın nasıl hareket etmesi gerektiği şöyle sıralanmıştır;

1-Öncelikle, ihbar eden veya şikâyetinde bulunan kişinin kimliği ve dilekçesini verip vermediği, doğrudan ya da belirtilen adres aracılığıyla Mülki İdari Amirliği vasıtasıyla tespit edilecektir.

2-Muhbir veya şikâyet eden kişilerin kimlik bilgileri kesinlikle gizli tutulacak ve asla açığa çıkarılmayacaktır.

3-Yapılan inceleme neticesinde, dilekçede belirtilen adresin hatalı olduğu veya ihbar ve şikâyetin takma isimle yapıldığı tespit edilirse, başvuru işleme alınmayacaktır (24.01.2004 tarih ve 25356 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 2004/12 sayılı Başbakanlık Genelgesi’nde bu maddede sayılan unsurları içermemekle birlikte başvurulanan olayla ilgili olarak inandırıcı nitelikte bilgi ve belgelerin sunulması veya somut nitelikte bilgi, bulgu ya da olaylara dayanılması durumunda, bu unsurlar ihbar olarak değerlendirilerek ilgili idare tarafından gerekli işlemler yapılabilecektir).

4-Hakikat dışında ihbar ve şikâyetle bulunanlar, ilgili mercilere bildirilecektir (Hız ve Yılmaz, 2004, ss. 330-331).

Hız ve Yılmaz (2004, s. 331)’a göre, başvuranın adı, soyadı, adres bilgileri ve imzası bulunmayan ya da belirli bir konuya yönelik olmayan veya yargı mercilerinin yetki alanına giren konularla ilgili dilekçeler cevaplanmayacaktır. Başvurular, belirtilen unsurları içermese dahi, olayla ilgili inandırıcı bilgi ve belgelerin eklenmesi veya somut nitelikte bilgi, bulgu ya da olaylara dayandırılması durumunda, bu durumlar ihbar olarak değerlendirilecek ve gerekli işlemler yapılacaktır.

Başvuru dilekçesinde konu belirtilmemişse, bu durum ilgili idare tarafından başvuru sahibine bildirilecektir. Ayrıca, dilekçede konuya ilişkin dayanakların yeterince açıklanmamış olması veya gerekli belgelerin sunulmamış olması halinde, idare, başvuru sahibinden bu eksikliklerin giderilmesini talep edecektir. İşin mahiyeti gereği, belirtilen eksikliklerin giderilmesi için belirli bir süre öngörülmemiştir (Keser, 2014, s. 55).

Başvuru sahiplerinin, merkez teşkilatının daha üst bir makam olduğu düşüncesiyle sorunun çözümünde daha etkili olacağını varsaymaları, başvurulması gereken makamı tam olarak bilmemeleri, taşra teşkilatının sahip olduğu yetkiyi kullanmaktan imtina etmeleri ya da bu yetkiye sahip olmadığı kanaatine varmaları gibi nedenlerle dilekçelerini doğrudan merkez teşkilatına sunmaları sıkça karşılaşılan bir durumdur. Bu gibi hâllerde, sunulan dilekçeler Genel Evrak Sistemine kaydedilmekte ve evrakın aslı, ilgili birimler aracılığıyla ve zimmet karşılığında taşra teşkilatına ‘gereği yapılmak üzere’ gönderilmektedir. Ayrıca, başvuru sahibine bilgi verilmesi sağlanmakta; başvuru konusunun önem arz ettiği durumlarda ise merkez teşkilatının da bilgilendirilmesi istenebilmektedir. Bununla birlikte, bazı durumlarda dilekçenin önem derecesine bakılmaksızın, merkez teşkilatı söz konusu başvuruyu

taşra teşkilatına iletmemekte; taşra ile yapılan yazışmalar sonucunda başvuruya doğrudan merkez teşkilatı tarafından yanıt verilebilmektedir (Gökpınar, 1969, ss. 118-123).

Dilekçeler, yurt içinde, dilekçenin konusuna göre yetkili makama; yurt dışında ise ilgili makama iletilmek üzere dış temsilciliklere sunulmaktadır. Dilekçenin, yetkili olmayan bir makama verilmesi hâlinde, söz konusu makam tarafından dilekçenin yetkili kuruma iletilmesi mümkündür. Birden fazla konuyu içeren dilekçeler söz konusu olduğunda ise, dilekçe çoğaltılarak ilgili kurumlara dağıtımı sağlanmaktadır. Dilekçenin birden fazla kurumu ilgilendirmesi durumunda dahi, başvuru sahibine tek bir yanıt verilmektedir (Gökpınar, 1969, ss. 118-119).

Yetkili kamu makamları tarafından, yasada aranan şartları taşıyan dilekçelerin sonuçları ve safahatına ilişkin DHKDK'nın 7. maddesi uyarınca en geç otuz gün içinde gerekçeli olarak bilgi verilecektir. Şayet safahat bildirildiyse, sonucun tekrardan bildirileceği konusunda başvuru sahibi haberdar edilecektir.

DHKDK'nın, TBMM'ye yapılan başvuruların incelenmesi başlıklı 8. Maddesi uyarınca, Dilekçe Komisyonu tarafından yapılan başvuruların sonuçlandırılmasını teminen, ilgili kamu kurum ve kuruluşlarına iletilen dilekçelerin otuz gün içinde yanıtlanması, kanunun amir hükmü niteliğindedir.

Kamu kurum ve kuruluşunun başvuru sahibine iletceği cevap, yapılan işlemin sonucunu ifade edebileceği gibi, eğer işlem henüz sonuçlanmamışsa, işlemin sürecine dair bilgilendirmeyi de içerebilir. Cevabın verilme süresi, ilgili düzenlemelere göre otuz günü geçmemelidir. Ancak, işlemin bu süre zarfında tamamlanması mümkün değilse, kurumca başvuru sahibine işlemin aşamaları hakkında gerekçeli olarak bilgi verilecektir (Erol, 2005, s. 280; Gökpınar, 1969, s. 123).

2.8.2.1 Yetkili makamlarca dilekçeye süresi içerisinde cevap verilmemesi

1982 Anayasası'nın dilekçe hakkını düzenleyen 74. maddesindeki “...gecikmeksizin...” ibaresi ile DHKDK'nın 7. ve 8. maddelerinde yer verilen “...en geç otuz gün...” ibarelerinden kanun koyucunun başvuruya ilişkin olarak dilekçe sahibine belirli bir süre içerisinde yanıt verme yükümlülüğü öngördüğü sonucu çıkarılmaktadır.

Anayurt (2001, s. 118) ‘a göre, tehdit veya hakaret içeren dilekçeler, suç teşkil eden içerik barındırmaları nedeniyle anayasal dilekçe hakkı kapsamında değerlendirilemez. Bu tür dilekçelere ilişkin olarak, yetkili kamu makamları ile Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin yanıt verme yükümlülüğü bulunmamaktadır. Her ne kadar Anayasa, bireylerin kamu makamlarına taleplerini iletme hakkını güvence altına almış olsa da, bu hak; hukuka aykırı, özellikle de suç unsuru içeren ifadeler barındıran başvurulara cevap verilmesini zorunlu kılan bir yükümlülük doğurmaz.

Yukarıda belirtilen mevzuat hükümleri gereği dilekçe sahibine dilekçenin sonucu veya süreci hakkında mutlaka cevap verilmesi öngörülmesine rağmen yetkili makamlarca dilekçeye cevap verilmezse nasıl bir yol izlenecektir? İlk olarak belirtmek gerekir ki, idari otoriteler tarafından bir başvuruya cevap verilmemesi mümkün değildir. Ancak, idarenin yanıt verme sürecinde yaşanan gecikmelerden söz edilebilir(Gözübüyük, 2001, s. 142).

Dilekçe hakkına ilişkin mevzuat hükümlerinde, başvuru sahibine yapılan başvuruya mutlaka cevap verilmesi öngörülmüş; idari yargılama usulünde yer alan “*zımni ret*” uygulamasına yer verilmemiştir. Ancak, yetkili makamlarca başvuruya yanıt verilmemesi hâlinde başvuru sahibinin hangi yolları izleyebileceğine ilişkin açık bir düzenleme bulunmamaktadır.

2577 sayılı İdari Yargılama Usul Kanunu’nun İdari Makamların Sükutu başlıklı 10. maddesinde, ilgililerin, haklarında idari davaya sebep olabilecek bir işlem veya eylemin gerçekleştirilmesi amacıyla idari makamlara başvuruda bulunabilecekleri ve başvuruya otuz gün içerisinde bir cevap verilmez ise isteklerinin zımnen reddedilmiş sayılacağı ifade edilerek, zımni ret durumunda dava açma imkanı tanınmıştır.

Yetkili kamu makamınca cevap verilmeyen dilekçenin içeriği, idari davaya konu olabilecek bir istemi içeriyorsa, bu durumda görev ve yetki durumları dikkate alınarak zımni ret hâlinde olduğu gibi başvuranın dava açma hakkı söz konusudur. Dilekçe içeriğinde idari davaya konu olabilecek bir istem bulunmuyorsa, dilekçe sahibi başvurduğu makamın bir üst makamına başvurabileceği gibi, TBMM’ye de başvurabilir. Başvuru sahibi, iç hukuk yollarını tüketmesine rağmen başvurusu ile ilgili bir sonuç alamazsa, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’ne başvurma imkânına sahip olabilecektir (Kenan, 2007, s. 132).

Bir dilekçeye yanıt verilmediği her durumda, dilekçe sahibinin, ilgili kamu makamındaki yetkili kamu görevlileri hakkında ceza soruşturması başlatılmasını talep etmek amacıyla şikâyet hakkını kullanma yetkisi bulunmaktadır.

3. DİLEKÇE HAKKININ KULLANILMASININ ENGELLENMESİ SUÇU- SUÇUN UNSURLARI-ÖZEL GÖRÜNÜŞ BİÇİMLERİ-YAPTIRIMI- MUHAKEMESİ

Çalışmamızın ikinci bölümünde, 5237 sayılı TCK'nın 121. maddesinde düzenlenen dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu ele alınmıştır.

Öncelikle, söz konusu suçun genel çerçevesi çizilerek hukuki niteliği değerlendirilecek; ardından suçun hukuki konusu açıklanacaktır. Devamında ise, dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçunun maddi konusu, faili, mağduru, suçun unsurları, suç ve cezaya etki eden nedenler, kusurluluğa etki eden nedenler, suçun özel görünüş biçimleri, yaptırım, zamanaşımı ve muhakemeye ilişkin kurallar ayrı ayrı ele alınacaktır.

3.1 Genel Olarak

TCK'nın ikinci kitabının kişilere karşı işlenen suçlar kısmının hürriyete karşı suçlar bölümünün 121. maddesinde dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu şu şekilde düzenlenmiştir:

“Kişinin belli bir hakkı kullanmak için yetkili kamu makamlarına verdiği dilekçenin hukuki bir neden olmaksızın kabul edilmemesi halinde, fail hakkında altı aya kadar hapis cezasına hükmolunur”

TCK'nın 121. maddesinin gerekçesi ise aşağıdaki gibidir:

“Madde metninde dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi, suç olarak tanımlanmıştır.

Orijinini Latince “petitum” (talep) kavramı oluşturan ve Anayasamızda da düzenlenen dilekçe hakkı, bir sübjektif kamusal haktır. Sübjektif haktır; çünkü bu hak, toplu veya münferiden, ancak bireyler tarafından kullanılabilir. Kamusal bir haktır; çünkü bu hakkın kullanılmasıyla kişiler taleplerini resmi makamlara iletmek olanağını elde etmektedirler.

Söz konusu suç tanımıyla, dilekçe hakkının kullanılmasının güvence altına alınması amaçlanmıştır. Suçun konusu dilekçedir. Dilekçe, kişinin belli bir hakkı kullanmak için yetkili kamu makamlarına yazılı olarak yaptığı başvuruyu ifade etmektedir. Kamu makamlarına yöneltilen talebin sözlü olması da mümkündür. Örneğin bir suç vakıasına ilişkin ihbar ve şikâyetin sözlü olarak yapılması halinde, bunun tutanağa geçirilmesi gerekmektedir. Salt sözlü başvurunun kabul edilmemesi, söz konusu suçu oluşturmayacaktır. Ancak, başvurunun yazılı yapılması halinde, bunun hukukî bir neden olmaksızın kabul edilmemesi, söz konusu suçu oluşturacaktır. Bu ayırımın yapılmasının nedeni, ispat sorunlarının önüne geçmektir.

Süreli işlemlerde, dilekçenin süresinde verilmesine rağmen, kabulünün geciktirilmesi halinde de, bu suç oluşur.

Verilen dilekçenin hukukî bir nedene dayalı olarak kabul edilmemesi hâlinde, kabul etmeme fiili hukuka uygun olduğu için, suç oluşmayacaktır. Örneğin, bir suç duyurusuna ilişkin dilekçenin, ilgisiz bir makama verilmeye teşebbüs edilmesi karşısında, kabul edilmemesi, söz konusu suçu oluşturmaz.”

Dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu ilk defa 5237 sayılı TCK’da düzenleme altına alınmış söz konusu suçun 765 sayılı Mülga TCK’da karşılığı bulunmamaktadır (Artuç, 2018, s. 1257; Çakmut, 2017, s. 47; Gerçekler, 2020, s. 1241; Retornaz, 2017, s. 4).

765 sayılı Mülga TCK’da “Hürriyet Aleyhine İşlenen Cürümler” ikinci kitabının ikinci bab’ında düzenlenmiştir. Bu bab altında “Siyasî Hürriyet”, “Din Hürriyeti”, “Şahıs Hürriyeti”, “Mesken dokunulmazlığı”, “Sırrın dokunulmazlığı” ve “İş ve çalışma hürriyeti” aleyhine işlenen cürümler olarak düzenlenmiştir (Özek, 1975, s. 25).

Mülga TCK’da siyasi hürriyetler aleyhine işlenen cürümlerin tamamı tek bir madde olan 174. maddede şöyle düzenlenmiştir:

“Her kim şiddet veya tehdit göstererek veya nümayiş veya gürültü yaparak birini tamamen veya kısmen siyasi haklarını kullanmaktan men ederse kanunun başka ceza vermediği hallerde bir aydan otuz aya kadar hapis ve on beş liradan elli liraya kadar ağır cezayı nakdi ile cezalandırılır.

Eğer fail, devlet memurlarından olupta memuriyeti nüfuzunu suiistimal suretiyle bu cürmü işlemiş bulunursa bir seneden beş seneye kadar hapis olunur.

Ayrıca bir seneden üç seneye kadar memuriyetten mahrumiyet cezasına da uğrar.” (<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/5.3.765.pdf>, E.T.: 26.12.2024).

Mülga TCK’da tek maddede düzenlenen siyasi hürriyetler aleyhine işlenen cürümler suçu kapsamına girebilecek her bir suç, 5237 sayılı TCK’nın yürürlüğe girmesi ile hürriyete karşı suçlar bölümünde, suçta ve cezada kanunilik ilkesinin bir sonucu olarak ayrı ayrı tanzim edilmiştir (Duran, 2019, s. 67).

Mülga TCK’da dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu, bağımsız bir suç olarak düzenlenmediği için, yürürlükte olduğu dönemde bireylerin belirli bir hakkı kullanabilmek amacıyla sundukları dilekçelerin, yetkili kamu makamları ve görevlileri tarafından hukuki bir sebep olmaksızın kabul edilmemesi durumunun hangi suç kapsamında değerlendirilebileceği tartışılmalıdır (Duran, 2019, s. 66).

Duran (2019, ss. 67-68)’a göre, mülga TCK döneminde, kamu görevlilerinin hukuka aykırı bir şekilde bu hakkın kullanımını engelleme eylemleri, farklı bir suç olarak değerlendirilebilirdi. Bu dönemde, memurların görevlerini yerine getirmemesi, belirli bir biçimde gerçekleştirmemesi veya gecikmeli yapması, genel ve tamamlayıcı bir norm niteliği taşıyan *"görevi yerine getirmeme"* başlıklı 230. madde kapsamında cezai yaptırımlara tabi tutulmaktaydı.

Mülga TCK’nın 230. maddesinde düzenlenen *"görevi yerine getirmeme"* başlıklı suçun oluşabilmesi için, görevin yerine getirilmemesi, failin yetkili bir kamu görevlisi olmasını, suçun ihmali bir hareket ile işlenmesi ve bu yetkili kamu görevlisinin görevlerinin yasalar, tüzükler veya idari uygulama ve usullerle belirlenmiş olmasını gibi unsurların, 5237 sayılı TCK’nın 121. maddesinde düzenlenen birçok unsurla bağdaşmaktadır (Erman ve Özek, 1992, ss. 157, 159, 160).

Her ne kadar mülga Türk Ceza Kanunu döneminde dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu müstakil bir suç tipi olarak düzenlenmemiş olsa da, bireylerin anayasal bir hak olan dilekçe hakkını kullanmak amacıyla yetkili mercilere sundukları dilekçelerin, kamu görevlilerince hukuki bir gerekçe olmaksızın reddedilmesi veya işleme konulmaması, bu eylemlerin yaptırımsız kalacağı anlamına gelmemektedir. Aksi bir yaklaşım, en eski ve temel siyasal haklardan biri olan dilekçe hakkının ihlali sonucunda herhangi bir cezai yaptırım uygulanmamasına yol açar ki, bu durum hukuk devleti ilkesiyle bağdaşmaz.

Yukarıda alıntıladığımız doktrinde yapılan tartışmalarda ve açıklamalarda, Mülga TCK'nın 230. maddesindeki "*görevi yerine getirmeme*" suçunun, 121. maddede yer alan dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçuyla benzerlik taşıdığı vurgulanmaktadır. Bu çerçevede, mülga TCK döneminde anılan eylemi gerçekleştiren failin, 230. madde kapsamında cezai sorumluluğunun doğacağı kabul edilmektedir. Çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde, Yargıtay kararlarında, dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi fiilinin suç vasfında yanılığa düşülerek, TCK'nın 257. maddesinde düzenlenen görevi kötüye kullanma suçu kapsamında değerlendirildiği örnek kararlar incelenecektir. Ayrıca, bu kararlar ışığında, dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu ile görevi kötüye kullanma suçunun gerçek içtima kapsamında birlikte uygulanmasının isabetsiz olduğuna yönelik eleştiriler de tartışmaya açılacaktır. Bu bağlamda, TCK'nın 121. maddesinin ilgili suçla düzenleme getirmemesi durumunda failin, genel ve tamamlayıcı bir norm olarak TCK'nın 257. maddesinden sorumlu tutulması gerektiği sonucuna varılmaktadır. Bu nedenle, mülga TCK döneminde dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu işlendiğinde, failin TCK'nın 230. maddesinde yer alan "*görevi yerine getirmeme*" başlıklı suçtan sorumlu tutulması gerektiği kanaatindeyiz.

Nitekim, Duran (2019, ss. 67-68)'da, mülga TCK döneminde dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçunun işlenmesi hâlinde, failin TCK'nın 230. maddesinde düzenlenen "*görevi yerine getirmeme*" suçundan sorumlu tutulması gerektiğini ifade etmektedir.

Yukarıda belirttiğimiz üzere, Mülga TCK döneminde dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçunun işlenmesi halinde fail, 230. maddede yer alan "*görevi yerine getirmeme*" suçundan sorumlu olacaktır.

Mülga TCK'da "*görevi yerine getirmeme*" suçu, "*Devlet İdaresi Aleyhinde İşlenen Cürümler*" (TCK m. 202-281) bölümünde düzenlenmiştir (<https://www.lexpera.com.tr/mevzuat/kanunlar/turk-ceza-kanunu-765>, E.T.: 27.03.2024).

Mülga TCK'nın 230'uncu maddesinin ihlali söz konusu olduğunda, bireylerin menfaatlerinin korunması amaçlansa da, kanun koyucu daha çok devletin menfaatlerini ön planda tutmuştur. Bu nedenle, söz konusu suç, "*Kamu İdaresine Karşı İşlenen Suçlar*" (TCK m. 202-281) başlığı altında düzenlenmiştir (Erman ve Özek, 1992, s. 2).

TCK'nın 121. maddesinde yer alan dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu, kişilere karşı suçlar kısmının hürriyete karşı suçlar bölümünde düzenlenmiştir. Kanun koyucunun “*Hürriyete Karşı Suçlar*” bölümünde düzenlenmesindeki amaç, tamamen ferdi koruyan bir yaklaşım göstermesidir (Hafizoğulları ve Güngör, 2007, ss. 28-30).

Suçların kısımlar ve bölümlerine ilişkin tasnifinin nasıl yapıldığına dair TCK'nın gerekçesinde herhangi bir açıklama bulunmamaktadır (Hafizoğulları ve Güngör, 2007, s. 47).

Özek (1963, s. 953)'e göre, hukuka aykırı ve bireylerin özgürlüklerini sınırlayıcı nitelikteki eylemlerine karşı, dilekçe ve şikâyet hakları, temel bir siyasal hak olarak kabul edilmiştir. Siyasal hakların kullanımı yoluyla siyasal düzenin kurallarına uygun bir şekilde işleyişi sağlanır. Bu bağlamda, siyasal hakların ihlali, anayasal düzenin düzgün işlemesini engellediği veya zedelediği için, devletin siyasal iktidar yapısına karşı işlenmiş bir suç olarak değerlendirilir. Örneğin, 1930 tarihli İtalyan Ceza Kanunu, bu tür suçları “*Devletin Şahsiyeti Aleyhine Cürümler*” başlığı altında doğru bir şekilde sınıflandırıldığını ifade etmiştir (Özek, 1975, s. 26).

Bu görüşe katılmadığımızı belirtmek isteriz. Zira, dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçunun, suçların tasnifi bakımından kişilere karşı suçlar kısmının hürriyete karşı suçlar bölümünde düzenlenmesinin temel sebebinin, suçun hukuki konusu olan dilekçe hakkının bir temel hak ve hürriyet olması ve suçun oluşması halinde bu hak ve hürriyetin ihlal edilecek olmasıdır. Dolayısıyla söz konusu suçun hürriyete karşı suçlar kategorisinde yer almasının isabetli olduğu kanaatindeyiz. Bu bağlamda, dilekçe hakkı, Anayasa’da temel hak ve hürriyetler kısmının siyasal hak ve ödevler başlıklı dördüncü bölümünde düzenlenmiştir. Anayasa tarafından güvence altına alınan hak ve hürriyetlerin engellenmesi hali TCK’nın hürriyete karşı suçlar bölümünde siyasi hakların kullanılmasının engellenmesi (TCK m.114), inanç, düşünce ve kanaat hürriyetinin kullanılmasını engelleme (TCK m.115), iş ve çalışma hürriyetinin ihlali (TCK m.117), sendikal hakların kullanılmasının engellenmesi (TCK m.118) vb. suçlarıyla aynı bölümde düzenlenmesini yerindedir. Yine, çalışmamızın birinci bölümünde dilekçe hakkından yararlanacak olanlar başlığı altında detaylı bir şekilde açıkladığımız üzere; dilekçe hakkından gerçek kişiler (tam ehliyetliler, küçükler, kısıtlılar, tam ehliyetsizler), tüzel kişiler, yabancılar, memurlar ve askerler dilekçe hakkından yararlanabilmektedir. Bu

grupların her biri, Türk Medeni Kanunu çerçevesinde “kişi” olarak kabul edilmektedir. Bu doğrultuda, suçun mağdurunun dilekçe hakkını kullanan “kişi” olması ve bu hakkın bireylerin temel hak ve özgürlükleri kapsamında değerlendirilmesi nedeniyle, söz konusu suçun Türk Ceza Kanunu’nda “Kişilere Karşı Suçlar” başlığı altında düzenlendiği sonucuna ulaşmaktayız. Dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçunun failinin kamu görevlisi olması sebebiyle suçun “Kamu İdaresinin Güvenilirliğine ve İşleyişine Karşı Suçlar” bölümünde düzenlenmesinin yerinde olup olmayacağı hususuna ilişkin olarak ise kanaatimizce yukarıdaki açıklamalarımızdan hareketle suçun hukuki konusu, suçun mağduru dikkat alındığında “Kişilere Karşı Suçlar” kısmının “Hürriyete Karşı Suçlar” bölümünde düzenlenmesinin yerinde olduğunu belirtmek istiyoruz. Zira, TCK’nın 120. maddesinde yer alan haksız arama suçunun faili de kamu görevlisi olup benzer şekilde “Hürriyete Karşı Suçlar” bölümde düzenlenmiştir.

Suçun kanuni düzenlemesine baktığımızda, kanun koyucunun dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçunu tek bir madde ve tek bir fıkra ile düzenlediği görülmektedir. Kanun koyucu, bu suçun daha ağır ya da daha hafif cezayı gerektiren nitelikli hallerine yer vermemiştir.

TCK’nın 121. maddesinde düzenlenen dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçunun yer aldığı hürriyete karşı suçlar bölümünde, bazı suçlar için düzenlenen ortak hükümlere ilişkin 119. madde incelendiğinde, dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçunun anılan maddede düzenlenen suçlardan biri olmadığı görülmektedir (Duran, 2019, s. 69).

Dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçunun, 5237 sayılı TCK’da mülga TCK’dan farklı olarak müstakil bir suç olarak düzenlendiğinden bahsetmiştik. Kanun koyucu suçları müstakil düzenleyerek arka planında yatan toplumsal değer ve hakkın önemine dikkat çekmektedir. Her suç, ya bir toplumsal değer ya da bir hakkı korumak amacıyla düzenlenmektedir. Kanun koyucunun dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçunu müstakil bir suç olarak düzenlemesindeki tercihin sebeplerinden biri temel hak ve hürriyetler içerisinde yer alan dilekçe hakkının önemidir. Ayrıca, suçların müstakil düzenlenmesi hem faili hem de mağduru koruyan bir işleve sahiptir. Gerçek manada adaletin sağlanması, gerçekleştirilen farklı fiilleri genel bir norm kapsamına sokup o norma öngörülen tek bir yaptırıma tabi tutmakla mümkün değildir. Ayrıca, kanunilik ilkesi gereği, her bir

suçun düzenlendiği maddede, suçun oluşumu için gerekli unsurlar ile bu unsurların fail tarafından gerçekleştirilmesi durumunda uygulanacak yaptırımın açık ve ayrı biçimde belirlenmesi, hukuk devleti ilkesinin bir gereği olarak değerlendirilmektedir.

3.2 Suçun Hukuki Konusu

Kanun koyucuyu suç teşkil eden eylemi düzenlemeye iten soyut menfaat, hak ve yarar, suçun hukuki konusunu oluşturur. Örneğin, kasten öldürme suçunda yaşam hakkı korunurken, hırsızlık suçunda mağdurun zilyetliği, buna karşın yaralama suçunda vücut bütünlüğü korunmaktadır (Zafer, 2021, s. 195).

Dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçunun hukuki konusunu; Anayasa'nın, Temel Hak ve Hürriyetler'in yer aldığı ikinci kısmının, Siyasal Haklar ve Ödevler'in düzenlendiği dördüncü bölümünün 74. maddesinde tanzim edilerek güvence altına alınan ve 3071 sayılı Dilekçe Hakkının Kullanılmasına Dair Kanun ile düzenleme altına alınan dilekçe hakkı oluşturur.

Çalışmamızın ilk bölümünde açıkladığımız üzere dilekçe hakkı, anayasa hareketleriyle birlikte temel hak ve özgürlükler arasında yer almasına karşın, aslında anayasalardan çok daha eski ve derin bir geçmişe sahiptir. Dilekçe hakkına dair ilk yasal düzenlemenin ise 1215 tarihli *Magna Carta Libertatum*'da gerçekleştirildiği kabul edilmektedir (Aykanat, 2020, s. 1,13).

Dilekçe hakkının ihlali suçu, bireylerin Anayasa ve yasalarla tanınmış olan dilekçe haklarını kullanmalarının engellenmesine yönelik fiillerin önlenmesine yönelik korunan hukuksal değeri ifade etmektedir (Çakmut, 2017, s. 47).

Hak arama hürriyetinin etkin bir şekilde uygulanabilmesi, bireylerin bu hürriyeti kullanacakları konular hakkında yeterli bilgiye sahip olmalarıyla mümkün olacaktır (Retornaz, 2017, s. 5). Bu nedenle, TCK'nın 121. maddesinde yer alan dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu ile dilekçe hakkının hem toplu hem de bireysel olarak etkin bir şekilde kullanılmasının yanı sıra, hak arama özgürlüğünün de korunması hedeflenmiştir (Arslan ve Azizağaoğlu, 2004, s. 552).

Artuk vd. (2014, s. 4298)'ne göre, dilekçe hakkı, kamusal ve subjektif nitelikte bir hak olup söz konusu hakkın subjektif olarak nitelendirilmesi, hakkın toplu bir şekilde veya tek başına bireyler tarafından kullanılmasından kaynaklanmaktadır. Çalışmamızın birinci kısmında dilekçe hakkının hukuki niteliği

ve hak ve özgürlükler içindeki yeri başlığı altında, güncel hak doktrininde dilekçe hakkının Georg Jellinek sınıflandırmasında aktif statü hakkı (katılma hakkı veya siyasal hak) kategorisinde yer aldığını belirtmiştik. Bu suçun düzenlenmesinde, siyasal bir hakkın kullanılmasının engellenmesinin önlenmesi ve bireylerin hak arama hürriyetinin temini ve korunması da amaçlanmıştır (Çakmut, 2017, s. 47; Retornaz, 2017, s. 5). Dilekçe hakkı, kamusal nitelikte bir hak olup kişiler, talep ve şikayetlerini yetkili kamu makamlarına bildirme imkânı elde etmektedir (Artuk vd., 2012, s. 152). Dilekçe hakkı, temel hak ve özgürlükler çerçevesinde yer alan "*hak arama özgürlüğü*" nün önemli bir bileşeni ve en temel unsurlarından biridir. Bu hak, aynı zamanda vatandaşların bilgi edinme hakkını kullanmalarının bir yolu olarak da işlev görmektedir (Gerçekler, 2020, s. 1242).

Çalışmamızın ilk bölümünde, dilekçe hakkının bireyler tarafından tek başına ya da toplu olarak yetkili makamlara talep, dilek, öneri, şikâyet, bilgi edinme ve başvuru amacıyla kullanılabileceğini detaylı bir şekilde ele almıştık. Yukarıdaki açıklamalar dikkate alınarak söylenebilir ki, dilekçe hakkının önemi sebebiyle kanun koyucu, yetkili kamu makamına sunulan dilekçelerin hukuki bir sebep olmaksızın kabul edilmemesi fiilini suç olarak düzenleyip yaptırıma bağlayarak dilekçe hakkının korunmasını sağlamayı amaçlamıştır. Kanun koyucuyu dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçunun düzenlemesine iten soyut menfaat, hak ve yarar, dilekçe hakkıdır.

3.3 Suçun Maddi Konusu

Kanun koyucunun ceza normunda tanımladığı tipe uygun olarak failin hareketinin üzerinde gerçekleştiği insan, eşya veya araç, suçun maddi konusunu oluşturmaktadır (Dönmezer vd., 2021, s. 33). Örneğin, hırsızlık suçunda suçun maddi konusunu taşınır mal, insan öldürme suçunda ise suçun maddi konusunu insan oluşturmaktadır (Özbek vd., 2020, s. 213).

Dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçunun maddi konusu ise dilekçedir (Çakmut, 2017, s. 47). Dilekçe, çalışmamızın ilk bölümünde detaylı bir şekilde incelediğimiz üzere, kişinin hakkını kullanmak için yetkili makama yaptığı yazılı başvurudur (Artuk vd., 2014, s. 4298). DHKDK'nın 4. maddesinde, dilekçede bulunması zorunlu şartlar arasında dilekçe sahibinin adı-soyadı, imzası ile iş veya ikametgâh adresinin bulunması aranmaktadır. DHKDK'nın "*İncelenemeyecek*

Dilekçeler” başlıklı 6. maddesinde, belirli bir konuyu ihtiva etmeyen ve yargı mercilerinin görevine giren konular ile yukarıda belirttiğimiz dördüncü maddeye göre dilekçede bulunması zorunlu olan unsurların yer almadığı dilekçelerin incelenemeyeceği düzenleme altına alınmıştır. Çalışmamızın birinci bölümünde, “İncelenemeyecek dilekçeler” başlığı altında, söz konusu düzenlemedeki “incelenemeyecek” ibaresinin dilekçenin alınmaması veya kayda geçirilmemesi olarak anlaşılmaması gerektiğini, dilekçenin kabul edilmesinin zorunlu olduğunu ancak dilekçe hakkında işlem yapılamayacağını ve bu hususun dilekçe sahibine yazılı olarak bildirilmesi gerektiğini belirtmiştik. Dilekçenin “incelenemeyecek” dilekçeler arasında yer alması, yetkili kamu makamında dilekçeyi almakla görevli ve yetkili kamu görevlisine dilekçeyi kabul etmeme imkânı vermemektedir.

Yargıtay 4. Ceza Dairesi, 21.03.2023 tarihli ve 2021/1448 E., 2023/16333 K. sayılı dilekçede bulunması gereken zorunlu unsurlara ilişkin verdiği kararda; bir kişinin diş tedavisi sonucu dişlerinde ve çenesinde meydana gelen bozulma üzerine, tedavi eden diş hekiminin bağlı olduğu Diş Hekimleri Başkanlığı'na başvuru yaptığı ve bu başvurunun üzerinden 4 ay geçmesine rağmen bilgi verilmediği gerekçesiyle ikinci bir başvuruda bulunduğunu belirtmiştir. Ancak sanık olan oda başkanı, hukuki bir sebep olmaksızın bu başvuruyu kabul etmemiştir. Yerel Mahkeme, sanık hakkında beraat kararı verirken, bu kararda dilekçede bulunması gereken unsurlardan birinin eksik olduğuna dikkat çekmiş ve şikâyet edilen oda üyesi hakkında idari soruşturma başlatıldığını, dolayısıyla ikinci başvurunun kabul edilmemesinin hukuki bir gerekçeye dayandığını ifade etmiştir. Ayrıca, ilk dilekçede, DHKDK'nın 4. maddesinde belirtilen gerekli unsurlar eksik olduğu için Yerel Mahkeme kararının onanmasına karar verilmiştir.

Yukarıdaki kararda hukuki isabet olmadığı kanaatindeyiz. Zira, detaylı bir şekilde izah ettiğimiz üzere DHKDK'nın 4. maddesinde aranan şartlardan herhangi birini taşımayan dilekçeler aynı kanunun 6. maddesi uyarınca “incelenemeyecek dilekçeler” kapsamında olup bu dilekçelerinde kabul edilmesi ancak dilekçe hakkında işlem yapılmaması ve bu hususun dilekçe sahibine yazılı olarak bildirilmesi gerekmektedir. Bu nedenle dilekçede zorunlu unsurların bulunmadığından hareketle dilekçenin kabul edilmemesine yönelik söz konusu kararda hukuka uyarlılık bulunmamaktadır.

DHKDK'nın 6. maddesinin birinci fıkrasının (b) bendi uyarınca, yargı mercilerinin görev alanına giren konularda verilen dilekçeler incelenemeyecek dilekçeler arasında sayılmışsa da, suça ilişkin yapılan ihbar veya şikâyet dilekçeleri, yargı organlarını harekete geçirmekle birlikte doğrudan kişileri de ilgilendirdiğinden, ihbar ve şikâyetle ilişkin dilekçelerin bu bent dışında tutulması gerekip incelenmesi gerekmektedir (Duran, 2019, s. 75).

Kişi tarafından verilen şeyin dilekçe niteliğine sahip olması gerekmektedir; bu niteliğe sahip olmayan şeyin kabul edilmemesi suçun konusunu oluşturmaz (Gerçeker, 2020, s. 1243). Suçun maddi konusu olan dilekçenin hukuka uygun olmaması ve dolayısıyla hukuken bir “dilekçe” niteliğini taşıması halinde ise, suçun maddi konusu bulunmadığından, işlenemez suç (elverişsiz teşebbüs) söz konusu olacaktır (Duran, 2019, s. 74).

Fail suç işleme kastıyla harekete geçer ancak maddi konunun yokluğundan dolayı suç gerçekleşmezse 'işlenemez suç' söz konusu olur. İşlenemez suçta, failin kullandığı araçların veya gerçekleştirdiği hareketlerin öngörülen sonuca ulaşmak için uygun olmadığı veya gerekli maddi konu bulunmadığı görülür. Bu nedenle, failin cezalandırılması mümkün değildir (Özocak, 2015, s. 985). Yukarıda saydığımız hallerde de, ortada hukuken dilekçe niteliğine sahip bir maddi konunun bulunmaması veya aracın suçu işlemeye elverişsiz olması halinde işlenemez suç söz konusu olacağından, suç da meydana gelmeyecektir.

Artuç (2018, s. 1260)'a göre, içeriğinde bir hakkın kullanılmadığı örneğin “*Bakana selam ediyorum*” şeklinde, bir konuya dair dilek ve şikâyet içermeyen başvurular, dilekçe olarak kabul edilmediğinden suçun konusunu oluşturmayacaktır. Yine yazar Cumhurbaşkanına bayram tebriklerine yönelik olarak sunulan dilekçelerin reddedilmesinin, dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçunun oluşturmayacağını belirtmiştir.

Artuç'un söz konusu görüşüne katılmadığımızı belirtmek istiyoruz. Zira, “incelememe” ile “kabul etmeme”nin farklı kavramlar olduğunu çalışmamızın birinci bölümünde yer alan “incelenemeyecek dilekçeler” başlığı altında detaylı bir şekilde izah etmiştik. DHKDK'nın 6. maddesinin (a) bendi uyarınca “belirli bir konuyu ihtiva etmeyen” dilekçelerin “İncelenemeyecek dilekçeler” kapsamına girip, dilekçenin kabul edilmesi fakat akabinde belirli bir konuyu ihtiva etmemesi sebebiyle hakkında işlem yapılmayarak dilekçe sahibine bu durumun yazılı olarak

bildirilmesi gerekmektedir. Yukarıda belirtilen görüşün ortaya çıkmasının temel sebebi inceleme ve kabul etmemeye ilişkin ayrımın yapılmamasından kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda, yukarıda verilen örnekte kabul etmeme fiilini gerçekleştiren fail kamu görevlisinin TCK'nın 121. maddesinden sorumlu tutulabileceği kanaatindeyiz.

Suçun kanuni tanımında yer alan *“kişinin belirli bir hakkı kullanmak için”* ifadesi, söz konusu hakkın mevcut bir hak olabileceği gibi varsayılan bir hak da olabileceğini göstermektedir. Hakkın neyi ihtiva etmesi gerektiğine baktığımızda, mağdurun şahsi, sosyal, malvarlığı ve ekonomik durumu, vatandaşlık durumu vb. gibi herhangi bir konuyu içermesi mümkündür (Gerçeker, 2020, s. 1243). Suçun konusunu oluşturan hak, sadece bilgi edinme ve aydınlanma içeriğine de sahip olabilir (Şahbaz, 2020, s. 1730).

Gerçeker (2020, s. 1243), hakkın kapsamının, en azından BEHK veya DHKDK kapsamında yer alan hakları içermesi gerektiğini ifade etmiştir.

Dilekçe mutlaka yazılı olmalıdır. Burada dilekçenin el yazısıyla, daktiloyla veya dijital ortamda yazılıp gönderilmesinin herhangi bir önemi bulunmamaktadır (Artuç, 2018, s. 1260; Gerçeker, 2020, s. 1243).

Artuç (2018, s. 1260)'a göre, kişinin sözlü olarak yaptığı dilek, şikâyet, bildirim ve benzeri başvurular, dilekçe hakkı kapsamındaki başvurulara dahil edilmediği için, söz konusu başvuruların reddedilmesi, dilekçenin kabul edilmemesi anlamına gelmez ve bu durum dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçunu oluşturmaz. Dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçunun gerekçesinde kamu makamlarına yapılacak sözlü başvurulara ilişkin olarak; bir suça ilişkin ihbar veya şikâyetin sözlü olarak yapılmasının mümkün olabileceği, bu sözlü beyanın tutanağa geçirilmesi gerektiği bunun dışında yalnızca sözlü beyanın kabul edilmemesinin dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçunun konusu oluşturmayacağı belirtilmiştir. Gerekçede yazılı başvuru şartının öngörülmesinin sebebi olarak, ispata ilişkin sorunların önüne geçilmesinin amaçlandığına değinilmiştir.

Salt sözlü başvuruların kabul edilmemesinin dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçunun konusunu oluşturmayacağına ilişkin gerekçedeki açıklamadan hareketle doktrinde hâkim görüşe göre sözlü başvuruların kabul edilmemesi söz

konusu suçu oluşturmazdır. Çalışmamızın birinci bölümünde “Dilekçenin şekil şartları” başlığı altında, dilekçe hakkını düzenleyen Anayasanın 74. maddesinde ve hakkın kullanılma biçimini düzenleyen DHKDK’da sözlü başvuruların da dilekçe hakkının kapsamında olacağının açıkça düzenlenmesinin isabetli olacağını detaylı bir şekilde izah etmiştik. İlgili kısımda günümüz demokratik çağdaş hukuk devleti anlayışı ve iletişim çağının geldiği nokta dikkate alındığında salt yazılı başvurunun hakkın kapsamında kaldığını söylemenin hakkın konuluş amacıyla bağdaşmayacağını bu nedenle “yazı” ibaresinin sözlü başvurular bakımından “tutanak” ile kayıt altına alınan başvuru olarak anlaşılması gerektiğini belirtmiştik. Bu sebeple hâkim görüşe katılmıyoruz. Kanaatimizce yetkili kamu makamına yapılan sözlü başvuruların da hukuki bir neden olmaksızın kabul edilmemesi dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçunu oluşturacaktır. Gerekçede salt sözlü başvurunun kabul edilmemesinin suçun konusunu oluşturmamasına sebep olarak ispata ilişkin sorunların önüne geçilmesi gösterilmişse de gerekçenin bu kısmına katılmak mümkün değildir. Nitekim “ispat” usul hukukuna ilişkin bir husus olup maddi gerçeğe ulaşmak adına suçun ispatı usul hukuku çerçevesinde çözümlenebilecektir. Bu bağlamda, ispatın mümkün olup olmayacağına ilişkin sorunları ortadan kaldırmak adına sözlü başvuruların kabul edilmemesinin suçu oluşturmaya ilişkin söz konusu gerekçenin bağlayıcı olmadığını belirtmek istiyoruz. Sözlü başvurulara ilişkin gerekçede yer alan söz konusu ifadelerin yukarıda belirttiğimiz açıklamalarımızdan hareketle yerinde olmadığı kanaatindeyiz.

Dilekçe yetkili kamu makamına elden teslim edilebileceği gibi, iadeli taahhütlü mektup, posta ya da elektronik posta yoluyla dailetilebilir. Duran (2019, s. 75), faks veya elektronik posta ile yapılacak başvurularda ıslak imza olmaması sebebiyle, imzasız olan bu dilekçenin suçun maddi konusu oluşturmadığından incelenemeyeceğini ifade etmiştir.

Kişiler tarafından yetkili kamu makamlarına elektronik imzayla ve dijital ortamda yapılan başvuruların, dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu kapsamında dilekçe olarak kabul edilip edilmeyeceği tartışılabilir.

DHKDK’da fiziki ve imza ile yapılan başvurulardan bahsedilmiş olup, dijital ortamda yapılan elektronik başvurular düzenlenmemiştir. Söz konusu kanunun, dilekçede bulunması zorunlu olan unsurlar ve incelenemeyecek dilekçeler başlıklı

maddelerinden, dilekçenin yazılı ve imzalı olarak sunulması gerektiği sonucu çıkmaktadır.

BEHK'nın "*Başvuru Usulü*" başlıklı 6. maddesi uyarınca, bilgi edinme başvurusu, başvuru sahibinin adı, soyadı, imzası, oturma yeri veya iş adresi ile birlikte; tüzel kişi olması durumunda, tüzel kişinin unvanı, adresi, yetkili kişinin imzası ve yetki belgesini içeren bir dilekçe aracılığıyla ilgili kurum veya kuruluşa yapılır. Bu başvuru, kişinin kimliğinin ve imzasının doğrulanmasını sağlayacak veya yazının kaynağını belirlemeye yönelik diğer bilgilere yasal olarak ulaşılabilecek olması şartıyla, elektronik ortamda veya diğer iletişim araçlarıyla da gerçekleştirilebilir. Dilekçede, talep edilen bilgi veya belgelerin açık bir şekilde belirtilmesi gerektiği düzenlenmiştir.

EİK'nın güvenli elektronik imzanın hukuki sonucu ve uygulama alanı başlıklı 5. maddesi uyarınca, güvenli elektronik imza, el ile atılan imza ile eşdeğer hukuki sonuçlar doğurmaktadır. Ancak, yasaların resmi şekil veya özel bir merasim gerektirdiği hukuki işlemler, banka teminat mektupları ve Türkiye'de yerleşik sigorta şirketleri tarafından düzenlenen kefalet senetleri dışındaki teminat sözleşmeleri, güvenli elektronik imza ile yapılamayacaktır.

BEHK'nın amir hükmü uyarınca, dilekçe hakkıyla yakından ilişkili olan bilgi edinme başvurusunun, EİK hükümleri çerçevesinde elektronik ortamda ya da diğer iletişim araçlarıyla yapılabileceği belirtilmiştir. Ayrıca, EİK'nın amir hükmüne göre, güvenli elektronik imza ile ıslak imza arasında hukuken herhangi bir fark bulunmamaktadır.

Yetkili kamu makamına sunulan güvenli elektronik imza ile imzalanmış ve belirli bir hakkın kullanılması için sunulan her türlü dilekçe, BEHK'nın kapsamında güvenli elektronik imza ile imzalanmış dilekçeler, TCK'nın 121. maddesi olan dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçunun maddi konusunu oluşturacaktır (Bayraktar vd., 2018, s. 327).

Taşkın (2012, s. 226)'a göre, dilekçe hakkı, bilgi edinme hakkını da kapsayan daha geniş bir haktır. Bu kadar kapsamlı bir hakkın yalnızca ıslak imza ile yazılı olarak kullanılmasının, çağdaş ihtiyaçlarla örtüşmeyen bir eksiklik oluşturduğu söylenebilir. Bu nedenle, DHKDK'da da BEHK'ya paralel düzenlemeler yapılarak bireylere elektronik ortamda başvuru yapma imkânı tanınmalıdır.

Dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçunun kanuni düzenlemesi ve gerekçesi incelendiğinde, dilekçenin ıslak imzalı olması zorunluluğu aranmamaktadır. Her ne kadar DHKDK'da imza ifadesi kullanılmışsa da, dilekçe hakkı ile yakından ilişkili olan BEHK'nın amir hükmü ve EİK'nın güvenli elektronik imzanın ıslak imza ile eşdeğer olduğuna dair amir hükümleri uyarınca, ıslak imzalı dilekçeler dışındaki dilekçelerin dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçunun kapsamına girmediğini söylemek, suçun düzenlenme amacıyla çelişir. Suçta ve cezada kanunilik ilkesi gereği kıyas yasak olmakla birlikte, yorum yapılması mümkündür. DHKDK'nın kabul tarihi 1 Kasım 1984, EİK'nın kabul tarihi ise 15 Ocak 2004'tür. Bu nedenle, sonraki kanunun EİK olması ve teknolojik gelişmelerdeki değişim dikkate alındığında, güvenli elektronik imza ile imzalanan dilekçelerin, DHKDK'nın 4. maddesinde yer alan imza unsurunu kapsadığı kanaatindeyiz. Bir başka deyişle, güvenli elektronik imza ile yetkili kamu makamına yapılan başvurular ve bilgi edinme hakkı kanunu kapsamında yapılan başvurular, TCK'nın 121. maddesinde yer alan dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçunun maddi konusunu oluşturacaktır.

Bu kısımda çalışma konumuz dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçunun maddi konusunu oluşturan dilekçenin elektronik imza ile imzalanması halinin belgede sahtecilik suçlarının maddi konusunu oluşturan belgenin elektronik imza ile imzalanması halinde suçun oluşup oluşmayacağına ilişkin öğreti ve Yargıtay kararlarındaki görüş ayrılıklarına değinilerek karşılaştırması yapılacaktır. Elektronik imza ile imzalanan belgelerin belgede sahtecilik suçunu oluşturup oluşturmayacağına ilişkin hem öğretide hem de Yargıtayın farklı tarihlerde vermiş olduğu kararlarda yeknesaklık bulunmamaktadır.

Yargıtay 11. Ceza Dairesi'nin 02.10.2018 tarih ve E.2016/1436, K.2018/7538 sayılı kararında e-bildirge şeklindeki işe giriş bildirgesinin maddi varlığı haiz, somut bir belge olmaması sebebiyle TCK'nın 244/2-2 suçunu, fiziki ve ıslak imza ile yapılan başvuruların ise TCK'nın 207/1. fıkrasındaki özel belgede sahtecilik suçunu oluşturabileceğini belirtmiştir. Doktrinde Arslan ve Baştürk (2013, s. 210 vs.) de güvenli elektronik imzalanan verilerin belge kapsamına dahil olabileceğini ve belgede sahtecilik suçunun kapsamında kalacağını belirtmektedir. Buna karşın Köksal (2023, ss. 711-713) ise kanunilik prensipi uyarınca mevcut güvenli elektronik imza mevzuatı çerçevesinde imzalanan belgelerin sahtecilik suçunun maddi konusunu

oluşturmayacağı, elektronik ortamda imzalanan belgeler için sahtecilik suçları bakımından kanuni unsurları net bir şekilde belirlenmiş bağımsız bir suç tipi düzenlenmesinin yapılması gerektiğini belirtmiştir.

Yargıtay 11. Ceza Dairesi'nin 28.02.2019 tarih ve E.2018/4004, K.2019/2115 sayılı kararının çoğunluk görüşü işe giriş bildirgesinin fiziki olarak verilmesi ve imza kısmının sahte olması durumunda TCK'nın 207. maddesi kapsamındaki özel belgede sahtecilik suçunu, belgenin e-bildirge şeklinde sisteme girilmesi akabinde bu bildirim istinaden kurum tarafından belge düzenlenmesi halinde TCK'nın 206. maddesinde yer alan resmi belgenin düzenlenmesinde yalan beyan suçunu oluşturacağını belirtmiştir. Kararın karşı oyunda ise e-bildirgenin belge vasfına haiz olduğu söz konusu işe giriş belgesinin sahteciliğin fiziki varlığına bakılmasızın özel belgede sahtecilik suçunu oluşturacağını belirtmiştir.

Son olarak Yargıtay 11.Ceza Dairesi'nin 18.03.2021 E.2018/6165, K.2021/2805 sayılı kararının çoğunluk görüşü elektronik ortamda verilen işe giriş bildirgesinin belgede sahtecilik suçlarının maddi konusu oluşturan belge vasfını haiz olmadığından sahtecilik suçunu oluşturmayacağını belirtmiştir. Muhalefet şerhlerinin birinde e-bildirgenin verilmesi durumunda Sosyal Güvenlik Müdürlüğü'nce barkodlanmak suretiyle belge ve işlem haline geldiği bu haliyle TCK'nın 204. maddesinin birinci fıkrasındaki resmi belgede sahtecilik suçunu oluşturacağını belirtmiştir. Diğer karşı oy gerekçesinde e-bildirge ile işe giriş bildirgesi bakımından sanığın yetkisinin bulunması sebebiyle TCK'nın 244. maddesinin 2. fıkrasındaki veri yerleştirme suçunu oluşturmayacağı, fikri sahteciliğin resmi belgede sahteciliği düzenleyen TCK'nın 204. maddesinin 1. fıkrası ve özel belgede sahteciliği suçunu düzenleyen 207. maddesinin 1. fıkrasının kapsamına girmeyeceğini ancak e-bildirgenin gerçeği yansıtmaması sebebiyle bunu dayanak alınarak düzenlenen resmi belgeler dikkate alındığında sanığın eyleminin resmi belgenin düzenlenmesinde yalan beyan suçunu oluşturan TCK'nın 206 maddesi kapsamında kaldığını belirtmiştir.

Yukarıda yer verilen kararlarda görüleceği üzere belgede sahtecilik suçlarının maddi konusu oluşturan belge bakımından görüş birliği bulunmamakta olup üyelerin bir kısmı ıslak imzalı ve fiziki verilen belgelerin bu suçun maddi konusunu oluşturabileceğini kabul ederken diğer bir kısım üyeler ise elektronik imza ile imzalanan belgelerin belgede sahtecilik suçlarının maddi konusu oluşturan belge

vasfına haiz olabileceğini belirtmektedirler. Belgede sahtecilik suçundaki belge kavramı ile çalışma konumuz olan dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu bakımından “dilekçe kavramını “yazı” ve “imza” bakımından değerlendirecek olursak; belgede sahtecilik suçundaki “belge” nin yazılı olması, düzenleyen kişinin belirlenebilir olması ve bir düşünce ya da irade açıklaması içermesi bakımından üç temel kurucu unsuru bulunmaktadır (Gökçen, 2016, s. 79). Görüş ayrılığına neden olan “yazılılık” ve “imza” ya ilişkin değerlendirme farklılığıdır. “Yazılılık” kavramı bakımından çalışma konumuz dilekçe hakkının kullanılmasının engellemesi suçuna ilişkin birinci bölümde detaylı bir şekilde izah ettiğimiz üzere “yazı” ibaresinden sözlü başvuruya konu dilek ve şikâyetlerin “tutanak” ile tespitinin anlaşılması gerektiği nitekim Dilekçe ve Bilgi Edinme Hakkının Kullanılması konulu 2004/12 sayılı Başbakanlık Genelgesinde düzenlendiği üzere sözlü başvurunun yapılabileceği değerlendirmiştik. EİK’nın 5. maddesinde, güvenli elektronik imzanın, el ile atılan imza ile eşdeğer hukuki sonuçları doğurduğu hükmü dikkate alındığında elektronik imza ile imzalanan dilekçelerin TCK’nın 121. maddesi kapsamında kalacağı kanaatindeyiz. Nitekim yukarıda yer verdiğimiz üzere doktrinde kanaatimizi destekleyen benzer görüşler bulunmaktadır.

Elektronik imza ile imzalanmış dilekçelerin yetkili kamu makamlarına sunulması farklılaşabilir. Bunlardan ilki, TBMM’ye sunulan “e-dilekçe” örneğinde olduğu gibi sistemin doğrudan elektronik imza ile başvuru alması hali olup bu halde başvuru doğrudan sistem üzerinden yapıldığından ve başvuruyu gönderme durumunda bir evrak veya başvuru numarası verileceğinden dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçunu oluşturan dilekçenin hukuki bir neden olmaksızın kabul edilmemesi fiilinin gerçekleşmesi pek mümkün gözükmemektedir. Başvuru sonrası dilekçeye konu gerekli işlemlerin yapılmaması veya süresinde cevap verilmemesi söz konusu olsa bile bu durum dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu kapsamında değerlendirilmeyecek yasal diğer şartları taşıması halinde TCK’nın 257. maddesi kapsamında sorumluluktan bahsedilebilecektir. Elektronik imzalı dilekçenin yetkili kamu makamına sunulmasına ilişkin bir diğer hal ise, usulüne uygun elektronik imza ile imzalanan dilekçenin karekodlu ve fiziki olarak yetkili kamu makamına sunulması hali olup bu durumda da yukarıdaki açıkladığımız üzere dilekçenin elektronik imza ile imzalanmasının ıslak imzadan farkı bulunmadığından hukuki bir neden olmaksızın kabul edilmemesiyle dilekçe

hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu oluşacaktır. Son olarak yanlışlıkla veya bilerek başkasına ait güvenli elektronik imza ile imzalanarak yetkili kamu makamına sunulmuş ve dilekçeyi almakla görevli ve yetkili kamu görevlisi tarafından kabul edilmiş dilekçenin sonradan dilekçe sahibi ile imza sahibinin farklı olduğunun tespiti durumunda incelememe-kabul etmemeye ilişkin ilgili kısımda belirttiğimiz açıklamalarımızdan hareketle DHKDK'nın “incelenemeyecek dilekçeler” başlıklı 6. maddesinin 1. fıkrasının (c) bendi uyarınca zorunlu unsurlardan “imza” unsurunun bulunmaması nedeniyle dilekçe hakkında işlem yapılmayacağının dilekçe sahibine bildirilmesi gerektiği kanaatindeyiz.

BEHK'nın, yayımlanmış veya kamuya açıklanmış bilgi veya belgeler başlıklı 8. maddesinde, kurum ve kuruluşlar tarafından yayımlanan veya broşür, ilan gibi yöntemlerle kamuya sunulan bilgi ya da belgelerin bilgi edinme başvurularına konu olamayacağı; bununla birlikte, yayımlanmış veya kamuya açıklanmış olan bu bilgi ve belgelerin yayımlanma tarihi, yeri ve şekli hakkında başvuru sahibine bilgi verileceği düzenleme altına alınmıştır.

Duran (2019, s. 76)'a göre, kurum ve kuruluşlarca yayımlanmış veya yayın, broşür, ilan ve benzeri yollarla kamuya açıklanmış bilgi ve belgelere ilişkin sunulan dilekçeler dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçunun maddi konusunu oluşturmayacaktır.

BEHK'nın 15. maddesi ile 27. maddeleri arasında yer alan konularla ilgili olarak, kamu makamlarına yapılan başvurular, bilgi edinme hakkı kapsamı dışında tutulmaktadır. Bu nedenle, dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu, bu tür başvurularla ilgili olarak işlenemez, çünkü bu başvurular, bilgi edinme hakkı çerçevesinde değerlendirilemez (Duran, 2019, s. 76).

BEHK'nın 6. maddesinde, dilekçede istenilen bilgi ve belgelerin açıkça belirtilmesi gerektiğine yer verilmiştir. BEHK'nın 7. maddesinde, bilgi edinme başvurusunun, başvuru kurum veya kuruluşların ellerinde bulunan veya görevleri gereği bulunması gereken bilgi veya belgelere ilişkin olduğu düzenlenmiştir. BEHK'da açıklanan nitelik ve içerikte olmayan bilgi edinme başvurularına ilişkin başvurular, yetkili kamu makamında görevli ve yetkili kamu görevlisince kabul edilmemesi halinde dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu oluşmayacaktır (Duran, 2019, ss. 76-77).

3.4 Suçun Faili

Kanunda suç olarak tanımlanan bir fiili gerçekleştiren kişiye fail denir. Fiilsiz suç mümkün olmadığı gibi failsiz suç da mümkün değildir (Hafızoğulları ve Özen, 2018, s. 373). Failin tespitinde suçun kanuni düzenlemesi bize yol gösterici olacaktır. Suçun kanuni maddesinde “*her kimse*”, “*kimse*”, “*bir kimse*” veya “*kişi*” kavramlarının kullanıldığı suçlar herkes tarafından işlenebilen suçlar olarak değerlendirilecektir (Koca ve Üzülmöz, 2022, s. 114; Özgenç, 2022, ss. 211-212). Fail bakımından birtakım objektif kriterlerin arandığı suçlara doktrinde “*belirli kişiler tarafından işlenebilen suçlar*”, “*özgü suçlar*” veya “*mahsus suçlar*” denilmektedir (Karakehya, 2022, s. 67).

Özgü suçlar da kendi içerisinde gerçek ve görünüşte özgü suçlar olarak ikiye ayrılmaktadır (Özbek vd., 2020, s. 213). Suçun temel şeklini herkesin işleyemediği suçlara gerçek özgü suç denir (Zieschang, Heinrich ve Schmidt’ten aktaran: Kitapçıoğlu Yüksel, 2021, s. 163). Bu suçlar yalnızca belirli bir objektif faillik özelliğine sahip kişiler tarafından işlenebilir (Özbek vd., 2020, s. 213; Özgenç, 2022, s. 212). Suçun temel şekliyle faile dair belirli bir özelliğin aranması gereken bu tür suçlara, örnek olarak, irtikap (TCK m.250), zimmet (TCK m.247), rüşvet (TCK m.252) ve görevi kötüye kullanma (TCK m.257) suçları verilebilir (Kitapçıoğlu Yüksel, 2021, ss. 162). Ayrıca, çocuğun kaçırılması ve alıkonulması suçu (TCK m. 234) yalnızca velayet yetkisi elinden alınmış anne, baba veya belirli kan hısımları tarafından işlenebilir (Artuk vd., 2023, ss. 380-381). Görünüşteki özgü suç kavramı ise herkes tarafından işlenebilmekle birlikte failin özelliği suçun daha ağır cezayı gerektiren nitelikli hal veya hafifletici sebep oluşturan suçlara denir (Özbek vd., 2020, s. 213). Örneğin, TCK’nın 204. maddesinin birinci fıkrasında yer alan resmi evrakta sahtecilik suçu herkes tarafından işlenebilir. Ancak, aynı maddenin ikinci fıkrasında, bu suçun bir kamu görevlisi tarafından işlenmesi durumunda failin daha ağır bir cezaya çarptırılacağı belirtilmiştir (Özgenç, 2022, s. 212). Yine bu suçlara TCK’nın 82. maddesinin birinci fıkrasının (d) bendinde yer alan kasten öldürmenin üstsoya karşı gerçekleştirilmesi örnek verilebilir (Özbek vd., 2020, s. 213). Bu tür suçlarda failin suç işleme sürecindeki özellikleri, haksızlık düzeyinin artması halinde suçun daha ağır bir cezayı gerektiren nitelikli bir durumuna yol açabileceği gibi, haksızlık düzeyinin azalması da suçun daha hafif bir cezayı gerektiren nitelikli bir halini ortaya koyabilir. Örneğin, TCK 144. maddesinin birinci fıkrasının (a) bendinde

yer alan paydaş veya elbirliği ile malik olunan mala ilişkin hırsızlık suçunun gerçekleştirilmesi durumunda, suçun daha hafif bir cezaya tabi tutulacağına dair bir düzenleme örnek olarak gösterilebilir (Kitapçioğlu Yüksel, 2021, s. 167). Gerçek olmayan özgü suçlar ve gerçek özgü suçlar arasında norm yapıları bakımından bir ayrım bulunmaktadır. Gerçek olmayan özgü suçlarda, iki farklı norm tipi söz konusudur: Birincisi, norm süjesinin ayrıntılı bir şekilde tanımlanmadığı genel norm, ikincisi ise süjenin daha açık bir biçimde belirlendiği özel normdur. Buna karşın, gerçek özgü suçlarda yalnızca tek bir norm bulunur ve bu norm özel bir nitelik taşır. Bu durumda, norm süjesi, somut bir vakada, özel yükümlülüğün taşıyıcısı olarak karşımıza çıkar (Wagner'den aktaran: Kitapçioğlu Yüksel, 2021, s. 168).

TCK'nın 40. maddesinin ikinci fıkrasında özgü suçlara ilişkin iştirak bakımından *“Özgü suçlarda, ancak özel faillik niteliğini taşıyan kişi fail olabilir. Bu suçların işlenişine iştirak eden diğer kişiler ise azmettiren veya yardım eden olarak sorumlu tutulur.”* düzenlemesine yer verilmiştir.

Özgü suçların gerçek ve görünüşte özgü suçlar olarak sınıflandırılmasının anlamı iştirak kurallarının uygulanmasında ceza sorumluluğunun belirlenmesi açısından önemlidir (Kitapçioğlu Yüksel, 2021, s. 162). Gerçek özgü suçlarda, yalnızca özel faillik niteliğine sahip kişiler bu suçlara *“fail”* olarak katılabilir. Bu özelliklere sahip olmayan kişiler ise, yalnızca *“şerik”* olarak bu suçlara iştirak edebilirler (Koca ve Üzülmaz, 2022, s. 116). Bu durum iştirak başlığı altında daha detaylı incelenecektir.

Dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçunun düzenlendiği TCK'nın 121. maddesine baktığımızda *“yetkili kamu makamlarına”* ifadesinden suçun failinin yetkili kamu makamlarında çalışan dilekçeyi almakla yetkili ve görevli kamu görevlisi olduğu anlaşılmaktadır (Şahbaz, 2020, s. 1733). O halde, suçun düzenleniş biçimine bakıldığında, yalnızca kamu görevlisi yahut özel kanunlar tarafından kamu görevlileri gibi sorumlu tutulan ve dilekçeyi kabul etmekle yükümlü kılınan kimseler dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçunun faili olabilirler (Retornaz, 2017, s. 5). Bu nedenle dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu gerçek özgü suçlardandır (Hafızoğulları ve Özen, 2016, s. 222).

Dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçunu düzenleyen TCK'nın 121. maddesi ve gerekçesine baktığımızda suçun faili bakımından doğrudan memur veya kamu görevlisi ifadeleri geçmemektedir. TCK'nın 121. maddesinde *“Kişinin*

belli bir hakkı kullanmak için yetkili kamu makamlarına verdiği dilekçenin hukuki bir neden olmaksızın kabul edilmemesi halinde...” yer alan “*yetkili kamu makamlarına*” ifadesi, suçun gerekçesinde “*Kamusal haktır; çünkü, bu hakkın kullanılmasıyla kişiler taleplerini resmi makamlara iletmek olanağını elde etmektedirler.*” yer alan “*resmi makamlar*” ifadesi ve yukarıda belirttiğimiz doktrindeki görüşlerden suçun faili yetkili kamu makamında çalışan dilekçeyi almakla görevli ve yetkili kamu görevlisi olduğu sonucuna varmaktayız. Bu bağlamda, dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu özgü suçtur. Suçun yalnızca belirli niteliklere sahip kamu görevlileri veya özel kanunlarla kamu görevlisi gibi sorumlu tutulan kişiler tarafından işlenebilmesi, dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçunun gerçek özgü suç olduğunu göstermektedir.

Öncelikle belirtmemiz gerekir ki, dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu ancak yetkili kamu makamların sunulan dilekçelerin dilekçeyi almakla görevli ve yetkili kamu görevlince hukuki bir sebep olmaksızın kabul edilmemesine ilişkin koruma sağlamaktadır. Kamu makamı olarak değerlendirilmeyen özel kurum ve kuruluşlara sunulan dilekçelerin kabul edilmemesi halinde dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçundan bahsedilemez.

Benzer bir biçimde kişinin özel bir şirkete belli bir hakkını kullanmak amacıyla verdiği dilekçenin özel şirkette başvuruları almakla görevli kişi tarafından kabul edilmemesi halinde dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu oluşmayacaktır (Artuç, 2018, s. 1259).

Ayrıca, kamu kurumundaki yetkili kişinin hukuki bir nedenle dilekçeyi kabul etmemesi halinde de bu suç söz konusu olmaz. Zira, yetkili kamu makamında dilekçeyi almakla görevli ve yetkili kamu görevlisinin ancak hukuki bir neden olmaksızın dilekçeyi kabul etmemesi bu suçu oluşturacaktır.

Bu açıklamaların ardından, suçun işlenişi ve özgü suçun faili açısından taşıdığı önem nedeniyle, “*kamu görevlisi*” ve “*kamu makamı*” kavramlarının ayrı ayrı ele alınması gerekmektedir.

TCK’nın “*Tanımlar*” başlıklı 6. maddesinin birinci fıkrasının (c) bendinde “*kamu görevlisi*” tanımı aşağıdaki gibidir:

“Kamu görevlisi deyiminden; kamusal faaliyetin yürütülmesine atama veya seçilme yoluyla ya da herhangi bir surette sürekli, süreli veya geçici olarak katılan kişi”

Kamu görevlisi kavramı memur kavramını da içine almakla birlikte ondan çok daha geniş bir kavramdır. Cumhurbaşkanından kamuda çalışan işçiye kadar kamu görevlisi sayılabilecektir (Aydın, 2010, s. 109). Hukuki görev ve yaptığı işe bakılmaksızın kamu kesiminde görev yapan ve kamusal faaliyette bulunan herkesi ifade eder. Bu tanımlamadan gönüllü veya zorla hizmete alınanlar, ücret karşılığı çalışanlar, kadrolu veya kadrosuz çalışanlar, idare hukukuna tabi olarak çalışanlar, hâkim-savcılar, silahlı kuvvet personeli, akademisyenler, memur, işçi, sözleşmeli personel ve kamu hizmetinin gerektirdiği asli ve süreli görevlerde çalışan kişiler kamu görevlisi kabul edilmektedir. İhale ile kamusal faaliyetin yürütülmesine katılanlar kamu görevlisi kabul edilmemektedir (Erol, 2023, s. 77).

Merkezi İdare, yardımcı kuruluşlar(Milli Güvenlik Kurulu, Sayıştay, Devlet Planlama Teşkilatı, Türk Silahlı Kuvvetleri, Devlet Denetleme Kurulu vb.), mahalli İdareler ve bağlı kuruluşları, yasama, yargı organları, kamu kurumu olan Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu, Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü Başkanlığı, Türkiye Bilim ve Teknik Araştırma Kurumu ve Kamu İktisadi Teşebbüsleri de kamusal faaliyet yürütmekte olup bu faaliyete kamu hukuku usulünce katılan kişilerde kamu görevlisi olarak değerlendirilmelidir (Gerçekler, 2014, s. 150).

Çalışmamızın birinci bölümünün “Yetkili makamlar” başlığı altında yetkili kamu makamdan ne anlaşılması gerektiğine yer vermiştik. Çalışma konumuz dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu bakımından doktrinde kamu makamının Türkiye Cumhuriyeti'nin idari teşkilatında yer alan hangi kurum ve kuruluşlarını kapsadığını örneklendirerek yer vermek istiyoruz.

DHKDK'nın 2. maddesi incelendiğinde kamu makamı kavramından TBMM ve idari makamların kastedildiği anlaşılmaktadır. 23 Ocak 2004 tarihli 2004/12 sayılı Dilekçe ve Bilgi Edinme Hakkının Kullanılmasına Dair Başbakanlık Genelgesi'nde sorumlu makamlar olarak bakanlıkların merkez ve taşra teşkilatları, valilik, kaymakamlık ve mahalli idareler ile diğer kamu kurum ve kuruluşları gösterilmiştir (Duran, 2019, s. 77).

Artuç (2018, ss. 1260-1261) ile Yaşar vd., (2010, s. 3856), yetkili kamu makamından merkezi idare kapsamındaki kamu idareleri ile bunların bağlı, ilgili veya ilişkili kuruluşlarını, mahalli idareler ve bunların bağlı ve ilgili kuruluşları ile birlik ve şirketleri, Türkiye Cumhuriyeti (T.C.) Merkez Bankası, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (yeni adı Borsa İstanbul), üniversiteler gibi kamu tüzel kişiliğini taşıyan enstitü, teşekkül, fon ve başka adlar altında kurulmuş olan bütün kamu kurum ve kuruluşları, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, kamu yararına çalışan dernek ve vakıfların anlaşılması gerektiği belirtilmiştir. Kamu yararına çalışan dernek ve vakıfların yetkili kamu makamı olarak değerlendirilmesi yönündeki bu görüşe; suçun aleyhe kıyas yasağını ihlal edecek şekilde genişletilmesi nedeniyle katılmak mümkün olmadığından kamu yararına çalışan dernek ve vakıfların dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçunun kanuni düzenlemesinde belirtilen “*yetkili kamu makamı*” kavramının kapsamında kalmayacağı kanaatindeyiz.

Merkezi idare kapsamındaki kamu idareleri ile bunların bağlı ilgili veya ilişkili kuruluşlarına Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanlığı(Cumhurbaşkanlığı Özel Kalem Müdürlüğü, Cumhurbaşkanı Başdanışmanı ve Danışmanları, İdari İşler Başkanlığı, Cumhurbaşkanı yardımcıları, Cumhurbaşkanlığı Ofisleri, Cumhurbaşkanlığı Politika Kurulları vb.), Bakanlar ve Bakanlıklar(Bakan yardımcıları, bakan müşavirliği vb.), Merkezi idarenin yardımcı kuruluşları ve kurullar (Anayasal kurumlar olan Danıştay, Sayıştay, Milli Güvenlik Kurulu, Yüksek Askerî Şûra, Türk Silahlı Kuvvetleri, Devlet Denetleme Kurulu, Planlama-Ekonomik ve Sosyal Konsey, Başkomutanlık ve Genelkurmay Başkanlığı, Kamu Denetçiliği Kurumu; Cumhurbaşkanlığına bağlı kimi kurum ve kuruluşlardan olan Milli İstihbarat Teşkilatı, Toplu Konut İdaresi Başkanlığı, Hazine ve Maliye Bakanlığı, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı, Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü, Vakıflar Genel Müdürlüğü vb.), İl İdareleri, İlçe İdareleri, Bakanlıkların il veya ilçe teşkilatlanmaları(İl Milli Eğitim Müdürlükleri, İlçe Milli Eğitim Müdürlükleri vb.), Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demir Yolları örnek verilebilir (Akgüner, 2021, s. XXXI-XXVI; Atay, 2021, s. XXXI-XXXII; Çağlayan, 2020, ss. 11-13; Gözler, 2019b, s. XVIII-XXIV).

Mahalli idareler ve bunların bağlı ve ilgili kuruluşları ile birlik ve şirketlerine ise İl Özel İdareleri, Köy, Belediye, Büyükşehir Belediyeleri, Marmara Belediyeler

Birliği, İstanbul Elektrik, Tramvay ve Tünel İşletmeleri Genel Müdürlüğü ve İstanbul Su ve Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürlüğü vb. örnek verilebilir.

Üniversiteler, Yükseköğretim Kurumu, Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Türkiye Atom Enerjisi Kurumu, Düzenleyici ve Denetleyici Kurumlardan olan Radyo ve Televizyon Üst Kurulu, Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu, Sermaye Piyasası Kurulu, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu, Kamu İhale Kurumu, Rekabet Kurumu, Tütün ve Alkol Piyasası Düzenleme Kurumu, Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu yetkili kamu makamların örnek olarak verilebilir (Çağlayan, 2016, s. 379 vs.).

Kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarına barolar, noterlikler, deniz ticaret odaları, ticaret borsaları birliği, tabip odaları, diş hekimleri odaları, veteriner odaları, eczacı odaları, ticaret ve sanayi odaları, mühendis ve mimar odaları, ziraat odaları, esnaf odaları ve bunların birlikleri (Türkiye Sermaye Piyasaları Birliği ve Türkiye Değerleme Uzmanları Birliği vb.) örnek olarak gösterilebilir (Akgüner, 2021, s. 365; Gözler, 2019b, s. 702).

Yine belirtmemiz gerekir ki, dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçunun faili “*yetkili*” kamu makamında sunulan dilekçenin konusu bakımından dilekçeyi almakla görevli ve yetkili kamu görevlisidir. . Zira yukarıda belirtilen kamu makamlarında, yalnızca dilekçeyi teslim almakla görevli bir kamu görevlisinin varlığı, failin belirlenmesi açısından yeterli değildir. Bu suçun faili, dilekçeyi hukuki bir gerekçe olmaksızın kabul etmeyen ve aynı zamanda dilekçenin konusu bakımından görevli ve yetkili olan kamu görevlisidir.

Suçun kanuni tanımında failin özelliklerinin belirgin bir şekilde ifade edildiğı suçlar, “*açık özgü suçlar*” olarak nitelendirilmektedir. Bu tür suçlarda faillik durumu net bir şekilde belirlenmiş olup, bu suçların açık özgü olup olmadığına dair herhangi bir belirsizlik bulunmamaktadır. Örneğin, rüşvet, irtikap ya da zimmet suçlarında failin kamu görevlisi olma şartı açıkça belirtilmiştir. Bu bağlamda, söz konusu suçlar hem açık özgü suçlar olarak kabul edilir hem de faile ilişkin belirli hukuki niteliklerin öngörüldüğü suçlar olarak değerlendirilir (Kitapçioğlu Yüksel, 2021, s. 179).

Suçun kanuni düzenlemesinde “*kamu görevlisi*” ifadesine yer verilmemiş olmasına rağmen, bu durumun anlaşılması mümkündür. Suçun düzenlemesinde

doğrudan kamu görevlisi kavramı kullanılmasa da, suç, yetkili kamu makamlarında dilekçeleri kabul etme yükümlülüğü bulunan ve bu görevi yerine getiren kamu görevlisi tarafından işlenebileceğinden, faillik alanı dolaylı olarak kapalı bir şekilde belirlenmiş olur. Bu bağlamda, suçun faili, dilekçeyi alma yükümlülüğüne sahip özel bir görevli olarak sınırlandırıldığı için, hem zımni özgü suç hem de özel yükümlülük öngörölmüş özgü suç olduğunu değerlendirmekteyiz (Kitapçioğlu Yüksel, 2021, ss. 179-180).

Bir kamu görevini yerine getirme yetkisi, yalnızca ilgili merciler tarafından usulüne uygun olarak atanmış kişilere aittir. Hangi işlemlerin, kişinin görevine bağlı olarak gerçekleştirilmesinin zorunlu olduğu, ilgili mevzuatla belirlenen statüsü doğrultusunda belirlenir (Erman ve Özek, 1992, ss. 158, 272).

Suç tanımındaki hukuka aykırı fiilin gerçekleştirilmesinden önce fail, mağdur, kullanılan araç ve fiilin yöneldiği konuda bulunması gereken maddi, hukuki, olumlu ve olumsuz unsurlara ön şart denilmektedir. Ön şarta örnek olarak TCK'nın 250. maddesi uyarınca düzenlenen irtikap suçunun failinin kamu görevlisi olması hukuki unsurda bir ön şart iken yine TCK'nın 99. maddesi uyarınca düzenlenen çocuk düşürtme suçunda kadının gebe olması maddi bir ön şarttır (Zafer, 2021, s. 165). Doktrinde önşartlar “önkoşullar” olarak da adlandırılmaktadır (İçel, 2023, s. 246)

Önşartlar ile unsurlar arasında hukuki ve mantıki açıdan önemli bir ayrım bulunmamaktadır: Bir suçun unsurları yoksa, o suçun gerçekleşmesi mümkün değildir; aynı şekilde, bir suçun oluşabilmesi için gerekli olan önşart da bulunmazsa suç meydana gelmez (Dönmezer vd., 2021, s. 14).

Önkoşullar, suçun yapısal unsurlarına yakın olup cezalandırılabilirlik koşullarından farklıdır. Bu fark, yalnızca öncelik sırasından ibaret değildir; her iki kavram suçun oluşumunu etkileyen hukuki nitelik açısından da ayrılır. Cezalandırılabilirlik koşulları, suçun oluşumunda etkili olmayan, ancak cezai yaptırım gerekliliği doğuran unsurlarken, önkoşullar suçun gerçekleşmesinde doğrudan rol oynar. Örneğin, memur suçlarında failin memur olması veya belirli suçlarda mağdurun belirli niteliklere sahip olması suçun oluşması için zorunludur. Bu unsurlar, eylemin tipe uygunluğunu sağlamaktadırlar (İçel, 2023, s. 247). Bu bakımdan fail kamu görevlisinin yukarıda yer verilen açıklama doğrultusunda yetkili kamu makamında dilekçeyi almakla yetkili ve görevli kamu görevlisi olması

unsurunun suçun oluşumu açısından bir ön koşul olarak değerlendirilmesi gerektiği kanaatindeyiz.

Duran (2019, s. 79)'a göre, yetkisiz kamu makamına verilen dilekçenin kabul edilmemesi halinde suç oluşmamakla birlikte her nasılsa (kamu görevlisinin kamu kurumunu yetkili sanması vb.) dilekçe yetkisiz kamu makamınca kayıt numarası verilerek işleme alınmışsa DHKDK'nın 5. maddesi uyarınca bu makam tarafından dilekçe yetkili kamu makamına gönderilecek ve dilekçe sahibine de bilgi verilecektir. Söz konusu hükme aykırı hareket eden kamu görevlisinin yasanın aradığı diğer şartların da bulunması halinde TCK'nın 257. maddesinin birinci fıkrasında düzenlenen görevi kötüye kullanma suçundan sorumluluğu doğabilecektir.

DHKDK'nın 5. maddesi uyarınca yetkisiz kamu makamınca yetkili kamu makamına gönderilen dilekçenin kabul edilmemesi halinde TCK'nın 121. maddesinde yer alan dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu oluşmayacaktır (Gerçekler, 2020, s. 1244). Nitekim çalışmamızın birinci bölümünde *“Dilekçe hakkından yararlanacak olanlar”* başlığı altında detaylı bir şekilde izah ettiğimiz üzere tüzel kişilerin dilekçe hakkına ilişkin olarak sadece özel hukuk tüzel kişilerin bu hakka sahip olduğunu kamu hukuku tüzel kişilerinin ise bu hakka sahip olmadığını belirtmiştik. Bu nedenle yetkisiz kamu makamınca alınan dilekçenin yetkili kamu makamına gönderilmesi halinde dilekçeyi kabul etmeyen kamu görevlisi TCK'nın 121. maddesinde yer alan dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçundan sorumlu olmamakla birlikte yasanın aradığı diğer şartların bulunması halinde TCK'nın 257. maddesinde düzenlenen görevi kötüye kullanma suçundan sorumluluğu doğabilecektir.

Yetkili ve görevli bir kamu görevlisinin, görev başında olduğu sırada ve görevi kapsamında kendisine sunulan bir dilekçeyi alıp işleme koymaması durumunda, TCK'nın 121. maddesinde düzenlenen suçun faili sayılması mümkündür. Örneğin, Belediyede yazı işleri biriminde ilgililer tarafından sunulan talep ve şikâyetlere ilişkin dilekçeleri almakla görevli kamu görevlisi olan kişinin aynı zamanda oturduğu sitede site yöneticisi olması ve sitede oturan kat maliklerinin site ile ilgili talep ve şikâyetlerini içerir dilekçeyi çalıştığı kamu kurumunda veya dışında kabul etmemesi söz konusu suçu oluşturmayacaktır (Artuç, 2018, s. 1259).

Kamu görevlisinin suçun faili olabilmesi için dilekçenin sunulduğu yetkili kamu kurumunda dilekçeyi alma konusunda yetkilendirilmiş ve görevlendirilmiş

olması gerekmektedir. Aksi halde dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu oluşmayacaktır. Hastane ile ilgili yaşanan sorunları içerir dilekçenin, talep ve şikâyetleri almakla yetkili ve görevli hasta hakları biriminde çalışan kamu görevlisi yerine hastanede ambulans şoförlüğü yapan kişiye verilmesi halinde dilekçenin kabul edilmemesi halinde dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu oluşmayacaktır (Artuç, 2018, s. 1259).

Aldığı mahalli hizmete ilişkin talep ve şikâyeti ile ilgili dilekçe vermek için belediyeye gelen kişinin dilekçesini, yazı işleri müdürlüğünde dilekçeleri almakla görevli kamu görevlisi yerine harita müdürlüğündeki harita mühendisine vermek istemesi ve ilgili kamu görevlisinin dilekçeyi kabul etmemesi halinde, dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu oluşmaz. Dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu bakımından fail, yetkili kamu makamındaki herhangi bir kamu görevlisi değil, dilekçeleri alıp işleme koymakla görevli ve yetkili kamu görevlisidir. Kamu makamının yetkili olması yeterli değildir; kamu görevlisinin de dilekçeyi almakla görevli ve yetkili olması gerekmektedir.

Bireylerin dilekçelerinde bilgi talebinde bulunmalarının da mümkün olduğu göz önüne alındığında, BEHK kapsamındaki başvuruları hukuki bir neden olmaksızın reddeden yetkili kamu makamında dilekçeyi almakla görevli ve yetkili kamu görevlileri, dilekçe hakkının kullanımını engelleme suçunu işlemiş olacaktırlar (Retornaz, 2017, s. 6; Taşkın, 2012, s. 187). Doktrinde BEHK kapsamında yapılan başvuruların hukuki bir neden olmaksızın kabul edilmemesi durumunda failin cezai sorumluluğunun TCK 121. maddesinde yer alan dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu olmayacağı TCK 257. maddesinde yer alan görevi kötüye kullanma suçunu oluşturacağını savunan yazarlar da bulunmaktadır (Hız ve Yılmaz, 2004, s. 115; Kaya, 2005, s. 290). BEHK kapsamında yapılan başvuruların TCK 257. maddesinde yer alan görevi kötüye kullanma suçu oluşacağına ilişkin görüşe katılmadığımızı belirtmek istiyoruz. Dilekçe hakkının yetkili kamu makamından bilgi edinme başvurularını kapsayacağına ilişkin çalışmamızın birinci bölümünde yaptığımız açıklamalarımız dikkate alındığında BEHK kapsamında yapılan başvuruları hukuki bir neden olmaksızın kabul etmeyen kamu görevlisi TCK'nın 121. maddesinde yer alan dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçundan sorumlu olacaktır. Zira, TCK'nın 257. maddesinde yer alan görevi kötüye kullanma suçu tali nitelikte bir normdur. Bu nedenle, fiilin ayrıca özel bir ceza normu

kapsamında suç olarak düzenlenmediği durumlarda, failin TCK m. 257 kapsamında sorumluluğu gündeme gelebilecektir. TCK'nın 257. maddesi ile TCK'nın 121. maddesi arasındaki ilişkiyi “*Görünüşte içtima*” başlığı altında detaylı bir şekilde ayrıca incelenmiştir.

3.5 Suçun Mağduru

Töngür ve Çetintürk (2020, s. 125)’e göre suçun mağduru “*suçun konusunun ait olduğu veya suçla korunan hukuki değer in sahibi olan gerçek kişi*” dir. Her suç, bir mağdurun varlığını zorunlu kılar (Artuk vd., 2023, s. 392; Hafizoğulları ve Özen, 2018, s. 208). Suç mağduru denildiğinde, genellikle suç fiilinden doğrudan etkilenen kişi akla gelir. Ancak suç, yalnızca doğrudan zarar gören kişiyle sınırlı kalmaz; bir suçun etkisi, başka kişilere de yansiyabilir (Antolisei’den aktaran: Katoğlu, 2012, s. 659). Bu noktada, “*suçtan zarar gören*” ve “*mağdur*” kavramlarının birbirinden farklı olduğunu vurgulamak önemlidir. Her ne kadar mağdurlar genellikle suçtan zarar görseler de, her suçtan zarar gören kişi mağdur duruma düşmemektedir. “*Suçtan zarar gören*” terimi daha kapsamlı bir anlam taşır ve suç sonucu zarar gören, mağdur olmayan kişi ya da kişileri ifade eder. Suç işlenmesi sonucu hukuken korunması gereken hakları ihlal edilen kişi, suçtan zarar gören olarak tanımlanmaktadır. Başka bir deyişle, suçtan zarar gören kişi, her durumda söz konusu suçun işlenmesi nedeniyle mağdur sayılmayabilir (Artuk vd., 2023, s. 393).

Tüzel kişilerin suç mağduru olup olamayacağı, literatürde uzun süredir üzerinde tartışmaların yürütüldüğü bir konu olmuştur. Bu bağlamda, tüzel kişilerin dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçunun mağduru olup olamayacaklarının tespiti, çalışmamızı ilgilendirmektedir. Tüzel kişilerin mağdur olamayacağına dair savunulan görüşe göre, tüzel kişiler yalnızca suçtan doğrudan zarar gören taraf olarak kabul edilebilirler (Artuk vd., 2023, s. 393; Koca ve Üzülmmez, 2022, s. 117; Özgenç, 2022, ss. 223-224; Töngür ve Çetintürk, 2020, s. 125). Aksi yöndeki görüşe göre ise suçun doğasının izin verdiği ölçüde hukuk düzeni tarafından kanunlar vasıtasıyla kendilerine hak ve fiil ehliyeti tanınan tüzel kişilerin, kendilerine tanınmış bu haklara yönelik ihlal eylemleri özelinde mağdur kabul edilebilecekleri belirtilmektedir (Demirbaş, 2022, s. 599; Dönmezer vd., 2021, ss. 727-729; Katoğlu, 2012, ss. 672-673; Zafer, 2021, s. 204).

Çalışmamızın birinci bölümünde, “*Dilekçe hakkından yararlanacak olanlar*” başlığı altında, Anayasa hukuku çerçevesinde tüzel kişilerin dilekçe hakkının süjesi olup olamayacağına ilişkin doktrindeki tartışmalı görüşlere yer verip, doktrinde hâkim görüşe katıldığımızı belirterek tüzel kişilerin de dilekçe hakkından yararlanacak olan kişiler arasında yer aldığına ilişkin görüş ve kanaatimizi belirtmiştik. İlgili bölümde, bu tespitin “*Suçun Mağduru*” başlığı altında yapacağımız açıklamalarımız bakımından önem arz edeceğini ifade etmiştik. Yukarıda, ceza hukuku bakımından tüzel kişilerin suçun mağduru olup olamayacağına ilişkin doktrindeki görüş farklılıklarına yer verilmiştir. Tüzel kişilerin dilekçe hakkının süjesi olacağına ilişkin birinci bölümde Anayasa hukuku çerçevesinde yaptığımız açıklamalardan hareketle, kanaatimizce, kendilerine hak ve fiil ehliyeti tanınan tüzel kişiler, suçun doğasının izin verdiği ölçüde, kişiliklerine tanınan haklara yönelik gerçekleşen ihlaller durumunda suçun mağduru olabilirler.

Dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçunun mağduru, dilekçe veren kişi veya kişiler olabilir. Bunun tek bir kişiyle sınırlı olması gerekmez; eğer yasalarca bir engel bulunmuyorsa, birden fazla kişi de bu başvuruyu yapabilir (Hafızogulları ve Özen, 2016, s. 223).

Dilekçe hakkını kullanan mağdur Türk vatandaşı ise, yetkili kamu makamlarına sunulan dilekçenin ilgili kamu görevlisi tarafından, geçerli bir hukuki sebebe dayanmaksızın kabul edilmemesi dışında, başkaca bir koşul aranmamaktadır. Mağdurun yabancı olması durumunda ise, DHKDK'nın 3. maddesinin ikinci fıkrasındaki şartları taşıyor olması gerekmektedir. Türkiye'de ikamet ediyor olma, karşılıklılık ilkesi ve sunulan dilekçenin Türkçe olması koşullarını birlikte taşıdığı takdirde, yabancılar da suçun mağduru olabilecektir (Artuç, 2018, s. 1259; Ercan, 2013, s. 122; Gerçekler, 2020, ss. 1242-1243; Şahbaz, 2020, s. 1733).

Yukarıda belirttiğimiz açıklamalardan hareketle “*Dilekçe hakkından yararlanacak olanlar*” başlığı altında detaylı bir şekilde ele aldığımız üzere vatandaşlar, özel statü, görev ve hizmetlerde bulunan memurlar, askerler ve özel hukuk tüzel kişileri bu suçun mağduru olabilecektir. 6111 sayılı Kanun'un 117. maddesiyle, 13.02.2011 tarihinde yapılan değişiklik sonrasında memurların toplu dilekçe vermesinin mümkün olduğunu belirtmiştik. Memurların toplu bir şekilde sundukları dilekçelerin kabul edilmemesi halinde her bir memur bu suçun mağduru olacaktır. Özel statü, görev ve hizmetlerde bulunan askerlerin ise toplu dilekçe

sunmaları meri mevzuat hükümleri çerçevesinde yasak olup askerlerin topluca sundukları dilekçelerin kabul edilmemesi “*hukuki bir sebep*” ile kabul edilmemenin kapsamına gireceğinden bu durumda suç oluşmayacak dolayısıyla mağdurdan da bahsedilemeyecektir. Yine dilekçenin konusuyla ilgili olmayan bir kamu makamına verilmesine rağmen kabul edilmemesi halinde de dilekçe sahibi suçun mağduru olacaktır. Zira, DHKDK’nın 5. maddesinde dilekçe sahibi tarafından makamda hata edilmesi durumunda dilekçenin yetkili kamu makamına gönderilerek dilekçe sahibine bilgi verilmesi gerektiği düzenlendiğinden kabul edilmemesi halinde suç oluşacaktır. Türk idari teşkilatının karmaşıklığı göz önünde bulundurulduğunda salt dilekçe sahibinin makamda hata etmesi dilekçenin kabul edilmemesi sonucu doğurmayacağından bu gerekçeyle dilekçesi kabul edilmeyen dilekçe sahibi de suçun mağduru olacaktır. Ancak belirtmek gerekir ki dilekçe sahibinin dilekçenin konusu itibarıyla açık bir hata yaparak tamamen ilgisiz ve yetkisiz bir makama başvurusu hâlinde, kabul etmeme fiili hukuki bir nedene dayandığından söz konusu suç oluşmayacak bu durumda açık hata yapan dilekçe sahibi de mağdur olmayacaktır. Dilekçe sahibinin makamda hata etmesine ilişkin bu ayrım “*Hukuka aykırılık*” başlığı altında daha detaylı incelenecektir. Tüzel kişiler bakımından ise sadece özel hukuk tüzel kişilerinin bu hakka sahip olduğunu kamu hukuku tüzel kişilerin dilekçe hakkına sahip olmadığını çalışmamızın birinci bölümünde belirtmiştik. Bu bağlamda, sadece özel hukuk tüzel kişileri bu suçun mağduru olabileceklerdir. Yabancıların suçun mağduru olabilmesi için, DHKDK’nın 3. maddesinin ikinci fıkrasında belirtilen koşulları taşıması gerekmektedir. Bu şartlar, kişinin Türkiye’de ikamet etmesi, karşılıklılık ilkesinin geçerli olması ve dilekçenin Türkçe olarak sunulmasıdır. Bu koşulların hepsi birlikte sağlandığında, yabancılar da dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçunun mağduru olabilecektir.

Mülga TCK’nın 271. maddesinde suçun kamu görevlisine karşı işlenmesi durumunda cezada genel artırım nedeni olarak düzenleme yapılmışken, 5237 sayılı TCK’da ise böyle bir düzenleme benimsenmemiştir. O halde, dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu bakımından mağdurun kamu görevlisi olması halinde faile verilecek cezada herhangi bir artırım söz konusu olmayacaktır (Artuç, 2018, s. 1259).

3.6 Suçun Unsurları

Doktrinde suçun unsurları çeşitli şekillerde sınıflandırılmaktadır. Ancak çalışmamızın kapsamı ve amacı doğrultusunda, bu sınıflandırmalara ilişkin detaylı tartışmalara yer verilmeksizin, tarafımızca benimsenen üçlü ayırım esas alınacaktır. Buna göre suç, maddi unsur, manevi unsur ve hukuka aykırılık olmak üzere üç ana unsurdan oluşmaktadır. Çalışmamızda, suçun genel unsurlarını inceledikten sonra, bu unsurlar maddi, manevi ve hukuka aykırılık unsurları olarak üç alt başlık altında ayrı ayrı incelenecektir.

3.6.1 Genel olarak

Çalışmamızda, suçun maddi unsuru kapsamında ceza hukuku anlamında fiil (hareket), netice ve nedensellik (illiyet) bağı kavramları ele alınacak; bu unsurlar, inceleme konumuz olan suç bakımından değerlendirilecektir. Suçun manevi unsurları başlığı altında ise kast ve taksir kavramları incelenecek ve kanun koyucunun, çalışmamızın konusu olan suç açısından öngördüğü manevi unsur belirlenmeye çalışılacaktır. Son olarak, suçun unsurlarından biri olan hukuka aykırılık unsuru tartışılarak, ilgili suç bakımından bu unsurun nasıl tezahür ettiği tespit edilecektir.

3.6.2 Maddi unsur

Suçun maddi unsurlarından ilki olan fiil (hareket) unsuru ile harekete göre suçların sınıflandırılması bu bölümde ele alınacaktır. Bu çerçevede, çalışmamızın konusunu oluşturan dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu bakımından, hareket unsurunun niteliği değerlendirilecek ve söz konusu suçun, harekete göre yapılan suç sınıflandırmaları içerisindeki yeri tespit edilecektir.

Suçun maddi unsurları başlığı altında, ikinci unsur olarak netice (sonuç) kavramı ve neticelerine göre suçların sınıflandırılması ele alınacaktır. Bu bağlamda dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu bakımından netice unsuru ve neticelerine göre suçların sınıflandırılmasında bu suçun hangi kategoride yer aldığını ortaya konulacaktır.

Üçüncü unsur olarak nedensellik (illiyet) bağı kavramı ele alınacak; dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu bakımından failin fiili ile meydana gelen sonuç arasındaki nedensellik ilişkisinin varlığı incelenecektir.

3.6.2.1 Fiil

Suçun maddi unsurlarından ilki; fiil unsuru doktrinde davranış veya hareket olarak da adlandırılmaktadır. Hareketsiz suç olmaz ilkesi uyarınca kişinin iç dünyasında yaşadığı ve fakat henüz dış dünyaya yansımaya düşünceleri faaliyetleri ceza hukukunun konusunu oluşturmamaktadır. Ceza hukukunda genel olarak bir faaliyetin davranış (fiil) sayılabilmesi için bu faaliyetin insan hareketi olması, iradi olarak yapmak ya da yapmamak şeklinde meydana gelmesi ve dış âleme yansıtılması gerekmektedir (Özbek vd., 2020, s. 214). Suçun varlığı için en önemli şartlardan biri, ihmali veya icrai bir davranışla gerçekleştirilen fiilin varlığıdır (Artuk vd., 2023, s. 311; Hakeri, 2017, s. 160).

Suçları, gerçekleştirilen hareketin özelliklerine göre çeşitli kategorilere ayırmak mümkündür. Bu doğrultuda, suçlar; hareketin sayısına göre, şekline göre, önem derecesine göre ve suçun işlenme biçiminin süreklilik arz edip etmemesi açısından farklı şekillerde sınıflandırılabilir (Artuk vd., 2023, s. 334). Dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçunun, hareketin sayısına, şekline, önemine ve suçun işlenme biçiminin süreklilik arz edip etmemesi göre bu sınıflandırmalar içerisindeki hangi suç tiplerine girdiğinin tespiti yapılacaktır.

Hareketin sayısına göre suçun meydana gelmesi için sadece bir tek hareketin yeterli olduğu suç türlerine tek hareketli suçlar denir (Hakeri, 2017, s. 169). Dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçunun kanuni düzenlemesinde, “*dilekçenin hukuki bir neden olmaksızın kabul edilmemesi*” şeklinde tek bir fiil öngörülmüştür. Yetkili kamu makamında dilekçeyi almakla görevli ve yetkili kamu görevlisinin, dilekçeyi hukuki bir neden olmaksızın kabul etmemesi fiili, suçun oluşması için yeterli görülmüştür. Suçun kanuni tanımındaki kabul etmeme olarak tek bir fiil öngörülmüş olsa da, burada teklik doğal anlamda değil, hukuki anlamda fiilin tek olmasıdır. Bu nedenle, hareketin sayısına göre suç kategorisinde, dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçunun tek hareketli bir suç olduğu kanaatindeyiz.

Hareketin şekline göre suçun fiil unsuru; failin suçun kanuni tanımında yapılmamasını emrettiği şeyin yapılması (icrai hareket) veya yapılmasını emrettiği şeyin yapılmaması (ihmali hareket) unsuru olarak açıklanabilir. Ceza hukukunda, bir hareketin yapılmaması da suç teşkil edebilir. Ceza Kanunu'nun özel kısmındaki suç tiplerine bakıldığında, yalnızca sınırlı sayıda suç tipinin doğrudan bir ihmal ile işlenecek şekilde tanımlandığı görülmektedir. İhmal, bir kişinin kendi yetenekleri ve

mevcut imkânları doğrultusunda gerçekleştirebileceği somut ve bireysel bir hareketi yapmaması olarak tanımlanabilir. İhmali suçlar, genellikle bir kişinin özel bir yükümlülüğünü ihlal etmesiyle (garantörsel ihmal) veya genel bir hareket yükümlülüğünü yerine getirmemesiyle (saf ihmalî suç) işlenen suçlar olarak karşımıza çıkar. Kanunun, kişiden belirli bir icrai hareket beklediği durumlarda, bu hareketin yapılmamasıyla işlenen ve yalnızca hareketin yapılmamasının suçun oluşması için yeterli olduğu, ayrıca garantörlük yükümlülüğünün aranmadığı suç türlerine saf ihmalî suçlar (gerçek ihmalî suçlar) denir. Bu tür suçlarda fail, kanunda belirtilen bir ihmalî davranışı sergileyerek suçu işlemiş olur ve garantör olma şartı aranmaz. TCK'nın 98. maddesinde düzenlenen yardımın ihmalî suçu buna örnek olarak verilebilir (Hakeri, 2017, ss. 170-175).

Yetkili kamu makamları tarafından dilekçeyi almakla görevli ve yetkili kamu görevlileri, bireyler tarafından sunulan dilekçeleri ilgili mevzuat gereği işleme koymak zorundadır. Suç ilgili kamu makamında dilekçe almakla görevli ve yetkili kamu görevlisinin hukuken kabul etme zorunluluğu bulunan dilekçeyi kabul etmemesi suretiyle ihmalî bir hareketle gerçekleştirilmektedir (Çakmut, 2017, s. 49). Kanun koyucu tarafından yapılması emredilen bir işin yerine getirilmemesi durumunda, ihmalî suçtan söz edilecektir. Dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu, bir ihmalî suçtur. Ancak, ihmalî suçlar, saf (gerçek) ihmalî suçlar ve garantörsel (görünüşte) ihmalî suçlar olarak ikiye ayrılmaktadır. İhmal suretiyle işlenen icrai suçlar, kural olarak, icrai olarak işlenebilecek bir suçun, ihmalî davranışla işlenmesi durumudur. İhmalî davranışın icrai davranışa eşdeğer sayılabilmesi için kanuni düzenleme, sözleşmeden doğan yükümlülük ya da önceden gelen tehlikeli davranış gibi unsurlardan birinin varlığı gereklidir. İhmalî davranışların, kasten yaralama veya kasten öldürme suçları gibi durumlarda icrai suçlarla eşdeğer olabileceğine daha önce değinmiştik. Bireyler tarafından sunulan dilekçelerin hukuki bir gerekçe olmaksızın kabul edilmemesi, genel bir hareket yükümlülüğünün ihlali anlamına gelir. Bu nedenle, dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçunun hareketin şekline göre saf (gerçek) ihmalî suç olduğu görüşündeyiz.

Yasal tanımda suçun oluşumunu sağlayan fiilin hangi eylemlerle yerine getirilebileceğine dair belirli bir sınırlama getirilmemiş suçlara serbest hareketli suçlar denir. Bu tür suçların herhangi bir hareketle işlenebilmesi mümkündür (Özbek

vd., 2020, s. 227). Dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçunun kanuni düzenlemesinde fiil unsuru olarak *"hukuki bir neden olmaksızın kabul edilmemesi"* aranmaktadır. Fail tarafından hareketin nasıl gerçekleştirileceği açıkça ve özel olarak belirtilmemiştir. Suçun işleniş şekline dair özel bir belirleme yapılmamıştır. Zira, suçun gerekçesinde de belirtildiği üzere, süreli işlerde dilekçe süresinde verilmesine rağmen kabulünü geciktirme eylemi, kabul edilmemesi fiilinin içerisine dahil edilebileceği gibi, doktrinde dilekçenin kamu görevlisi tarafından yırtılmasının da kabul edilmeme fiilinin kapsamına dahil edileceği ifade edilmektedir. Dilekçenin hukuki bir neden olmaksızın kabul edilmemesi fiilinin nasıl gerçekleştirildiğinin önemi bulunmamaktadır. Bu nedenle, dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçunun hareketin önemine göre suç tiplerinden serbest hareketli suç olduğu kanaatindeyiz. Nitekim doktrinde de dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçunun serbest hareketli bir suç olduğu belirtilmiştir. Bu suç, mağdurun başvurusunun reddedilmesiyle tamamlanır ve başvurusunun reddedilme şekli veya kullanılan yöntemlerin herhangi bir önemi yoktur (Artuç, 2018, s. 1262; Taşkın, 2012, s. 188).

Hareketin sonucunda meydana gelen neticenin anında sona erdiği, zamanla devam etmediği suçlara ani suçlar denir (Özbek vd., 2020, s. 231). TCK'nın 121. maddesinde yer alan dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçunda kanun koyucu dilekçenin *"hukuki bir neden olmaksızın kabul edilmemesi"* hareketini aramaktadır (Retornaz, 2017, ss. 7-8). Fail tarafından gerçekleştirilen fiilden doğan netice devam etmeyip derhal sona erdiğinden, dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçunun suçun işlenme biçiminin süreklilik arz edip etmemesi bakımından ani bir suç olduğu kanaatindeyiz.

Yargıtay 5. Ceza Dairesi, 22.12.2015 tarihli ve 2013/15104 E., 2015/17621 K. sayılı kararında avukatın, müvekkilinin alacaklı olduğu icra takip dosyalarına ait bazı belgelerin kendisine verilmesini talep ettiği durumda, icra müdürü olan kişinin, avukatın dilekçesini inceleyip herhangi bir işlem yapmaksızın iade etmesini, TCK'nın 121. maddesinde yer alan dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçunu oluşturacağına kanaat getirmiştir (Bayraktar vd., 2018, s. 329).

Hukuki bir neden olmaksızın kabul etmeme hareketi, mağdur tarafından ilgili kamu makamında görevli ve yetkili kamu görevlisine verilen dilekçenin alınmaması, reddedilmesi veya dilekçenin mağdurun elinde kalması veya aldığı dilekçenin geri

verilmesi şeklinde tezahür edebilir. Dilekçenin, yetkili kamu makamında, bu konuda görevli ve yetkili memur tarafından kayda alınmasının ardından; dilekçeye konu işlemin gerçekleştirilmemesi, sürüncemede bırakılması, kasten gizlenmesi ya da ilgilisine bilgi verme yükümlülüğü bulunmasına rağmen bilgi verilmemesi durumlarında, dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçundan söz edilemez. Ancak, bu eylemlerle birlikte Türk Ceza Kanunu'nun 257. maddesinde düzenlenen görevi kötüye kullanma suçuna ilişkin diğer unsurların da gerçekleşmiş olması hâlinde, failin bu suçtan sorumluluğu gündeme gelebilecektir (Gerçekler, 2020, s. 1244).

Dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu elden verilen dilekçe alınmayarak gerçekleştirilebileceği gibi noter veya posta ile gönderilen dilekçenin işleme konulmaması ile de gerçekleştirilmektedir (Hafızoğulları ve Özen, 2016, s. 223).

Dilekçenin kamu görevlisi tarafından mağdurdan alınmaması, buna karşın iade edilmesi ile dilekçenin mağdurdan alınıp imha edilmesi, eve götürülmesi veya kayıtlara işlenmemesi arasında önemli bir fark bulunmamaktadır. Bu hallerin her birinde dilekçe hakkının kullanılmasının engellendiği açıktır. Bu nedenle dilekçenin kayıtlara dâhil edilene kadar herhangi bir şekilde yok edilmesi durumunda, dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu bakımından sorumluluk doğacaktır (Artuç, 2018, s. 1262).

Sürelî işlemlerde dilekçe sahibi tarafından süresinde verilmesine rağmen dilekçenin kabulünün geciktirilmesi halinde de dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu oluşur (Erol, 2023, s. 830).

Dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçunun fiil unsuruna örnek teşkil edebilecek olaylar arasında, Spor Federasyonu Başkanlığı için yapılan adaylık başvurusunun reddedilmesi, mahkemenin temyiz başvurusunu kabul etmemesi ve savcılığa iletilen şikâyet dilekçesinin geçersiz sayılarak mağdurun gözü önünde imha edilmesi çöpe atılması sayılabilir (Artuç, 2018, s. 1262). Dilekçenin mağdurunda yanında yırtılarak çöpe atılması "*dilekçenin kabul edilmemesi*" fiilin kapsamına girmektedir.

Yargıtay 5. Ceza Dairesi, 15.10.2019 tarihli ve 2018/9242 E., 2019/9702 K. sayılı kararında suç tarihi itibarıyla Havsa Kaymakamı olan sanığın, kaymakamlık yazı işleri müdürü tarafından 2010 yılı Ocak ayında mesai saatleri içinde gerçekleşen

bir darp olayıyla ilgili olarak katılanın verdiği şikayet dilekçesini, yazı işleri müdürü hakkında yapılacak adli soruşturmanın sonuçlanmasını bekleyeceğini belirterek işleme koymadığına, ayrıca olaydan haberdar olmasına rağmen disiplin soruşturması başlatmayarak ihmalkar bir şekilde görevi kötüye kullanma suçunu işlediğine dair iddiaların bulunduğu bir davada, yapılan araştırmanın yetersiz olduğu ve sanık hakkındaki beraat kararının, TCK'nın 121. maddesinde düzenlenen dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçunu oluşturup oluşturmayacağının dikkate alınmadan verildiği gerekçesiyle kararın bozulmasına hükmetmiştir (Erol, 2023, ss. 830-831).

Yine Yargıtay 5. Ceza Dairesi, 22.10.2019 tarihli ve 2015/7227 E., 2019/10106 K. sayılı kararında Sındırgı Adliyesinde Asliye Ceza Mahkemesi ve Sulh Hukuk Mahkemesi'nde zabıt kâtibi olarak görev yapan sanığın, katılanın 20/07/2009 tarihinde harç bedeli ve dava dilekçesini almasına rağmen, harç tahsil müzekkeresi düzenlemediği ve dilekçeyi işleme koymadığı gerekçesiyle, katılanın 22/03/2010 tarihinde durumu mahkeme hâkimine bildirerek, harcı yeniden yatırması üzerine dava açıldığı iddia edilmiştir. Bu olayda, zabıt kâtibinin suç tarihinde yazı işleri müdürlüğüne vekâlet edip etmediği ve harç tahsil etme yetkisi olup olmadığı soruları ele alınmış ve eksik araştırma nedeniyle beraat kararı bozulmuştur (Erol, 2023, s. 831).

Yukarıda detaylı bir şekilde belirttiğimiz üzere fiil unsuru bakımında *“dilekçenin hukuki bir neden olmaksızın kabul edilmemesi”* aranmaktadır. Kayda alındıktan sonra işlem yapmamak vb. hareketler bu suç kapsamında değerlendirilemeyecek suç ve cezanın kanuniliği ilkesi uyarınca şartları oluşmuşsa TCK veya özel ceza kanunlarındaki diğer suçlar bakımından değerlendirilebilecektir.

Dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu bakımından, kanun koyucunun aradığı fiil unsuru, dilekçenin kabul edilmemesinden ibarettir. Dilekçenin işleme konulup kayıt numarasının verilmesi anına kadar gerçekleştirilecek her türlü fiilin, kabul etmeme kapsamına gireceği kanaatindeyiz. Dilekçenin hiç alınmaması, alınıp işleme konulmadan geri verilmesi, alınıp çöpe atılması, alınıp yırtılıp atılması vb. tüm davranışlar kabul edilmemenin kapsamına girmektedir. Ceza normunun gerekçesinde belirtilen süreli işlerde, dilekçenin süresinde verilmeye çalışılmasına rağmen farklı bahanelerle kabulünün geciktirilmesi de kabul etmeme fiilinin kapsamına girmektedir. Ancak dilekçe işleme konulup kayıt numarası verildikten

sonraki süreçte, gerekli işlemlerin yapılmaması, ilgisine bilgi verilmemesi veya aradan uzun bir süre geçmesine rağmen hiçbir işlem yapılmaması, dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu kapsamında değerlendirilmeyecek, bunun yerine TCK'nın 257. maddesinde yer alan görevi kötüye kullanma suçunun oluşması için aranan diğer şartlarında gerçekleşmesi durumunda bu suç kapsamında kalacağı kanaatindeyiz.

Çalışmamızın birinci bölümünde “*İncelenemeyecek dilekçeler*” başlığı altında “*incelememe*” ile “*kabul etmeme*” kavramlarının farklı olduğuna değinmiştik. Dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçunun kanuni düzenlemesinde yer alan “*...kabul edilmemesi...*” fiili bakımından bu ayrım önem arz etmektedir. Zira, incelenemeyecek dilekçelerin de alınması, kabul edilmesi ve kayda geçirilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde dilekçelerin salt incelenemeyecek dilekçelerden olması sebebiyle kabul edilmemesinin TCK 121. maddesinde yer alan dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçunu oluşturacağı kanaatindeyiz. Bu bağlamda, DHKDK'nın 6. maddesinde yer alan incelenemeyecek dilekçelere ilişkin düzenlemenin, dilekçenin işleme konulmamasına değil, yalnızca işlem yapılmamasına imkân tanıdığı şeklinde yorumlanması gerektiğini düşünüyoruz.

3.6.2.2 Netice

Netice, icra edilen fiilin dış dünyada yarattığı değişikliktir (Hakeri, 2017, s. 181; Özbek vd., 2020, s. 228; Özgenç, 2022, s. 190). Ancak, ceza hukuku açısından fiilin dış dünyadaki her değişiklik değil yalnızca suçun kanunî tarifinde yer alan değişiklikler önemlidir (Özbek vd., 2020, s. 228; Özgenç, 2022, s. 190). Bir suçun kanuni tanımında, suçun tamamlanabilmesi için netice unsuru açıkça belirtilmişse, suçun gerçekleşmesi için bu neticenin ortaya çıkması zorunludur. Ancak, kanuni tanımda netice unsurunun özel olarak yer almadığı durumlarda, yalnızca fiilin gerçekleştirilmesiyle suç tamamlanmış sayılır (Koca ve Üzülmüş, 2022, s. 129). Gerçek (saf) ihmali suçlar sırf hareket suçu özelliği gösterdiğinden bu suçlarda kural olarak netice aranmamaktadır (Yurtlu, 2022, s. 164).

Neticesi bakımından suçlar, maddi (neticeli) suç-şekli suç ve zarar suçu-tehlike suçu olarak ayrımına tabi tutulabilir.

Dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu ihmali hareketin yapılmasıyla tamamlandığından ve kanun koyucu tarafından netice

gösterilmediğinden şekli ya da neticesiz veya neticesi harekete bitişik suçtur (Çakmut, 2017, s. 50; Taşkın, 2012, s. 190). Kanun koyucu tarafından suçun kanuni düzenlemesinde herhangi bir netice gösterilmemesi ve kabul edilmeme ihmali fiilin gerçekleştirilmesiyle suçun tamamlandığı gözetildiğinde, dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçunun şekli (neticesi harekete bitişik veya sırf hareket) suç olduğu kanaatindeyiz.

Dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçunun kanuni düzenlemesine bakıldığında, kanun koyucu tarafından bir zararın meydana gelip gelmemesi aranmamaktadır. Bu durumda, dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu, zarar suçu değil, tehlike suçudur. Tehlike suçları, soyut tehlike suçu ve somut tehlike suçu olarak ikiye ayrılmaktadır. Somut tehlike suçunda, kanun koyucu tarafından, hareketin üzerinde gerçekleşen durum bakımından gerçekten bir tehlike yaratıp yaratmadığı araştırılmalıdır. Soyut tehlike suçlarında ise, hareketin üzerinde gerçekleşen durum bakımından tehlike oluşturup oluşturulmadığı araştırılmaksızın, icrai veya ihmal yoluyla hareketin yapılması suçun oluşması için yeterlidir. Dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu bakımından, hareketin üzerinde gerçekleşen durumun tehlike yaratıp yaratmadığının araştırılması gerekmemekte olup, bu suç soyut tehlike suçudur (Çakmut, 2017, s. 52; Taşkın, 2012, s. 188).

Yetkili kamu makamındaki görevli ve yetkili kamu görevlisince dilekçenin kabul edilmemesiyle suç meydana gelecektir (Hafizoğulları ve Özen, 2016, s. 223). Suçun gerçekleşmesi bakımından herhangi bir zarar doğmasına gerek yoktur.

3.6.2.3 Nedensellik bağı

Nedensellik bağı bir kişinin dış dünyada meydana gelen bir değişiklikten sorumlu tutulabilmesi için, bu değişikliğin kişinin eyleminden kaynaklanmasını ifade eder (Demirbaş, 2022, s. 268). Kanuni tanımında, fiilin icrası yanında bir sonucun (netice) gerçekleşmesi öngörülen suçlarda, bu sonucun meydana gelmesi ile fiil arasındaki nedensel ilişkiyi göstermek gereklidir (Özgenç, 2022, s. 191). Bu bağlamda, ihmali suçlar bakımından nedensellik, yalnızca neticeli ihmali suçlarla ilişkilidir.

Gerçek (saf) ihmali suçlarda suçun sadece temel şekli düzenlenmiş neticesi sebebiyle ağırlaşmış halleri düzenlenmemiş ise netice unsuru aranmadığından

nedensellik bağı olup olmadığına ilişkin tartışmaya gerek yoktur. Bu suçlar bakımından nedensellik bağı aramanın pratik bir önemi olmadığı belirtilmiştir (Hakeri, 2017, s. 222). Gerçek (saf) ihmali suçlarda fail tarafından kanun koyucunun emrinin yerine getirilmemesi suçun tamamlanması için yeterli olup hareketin neticeye bitişik olması sebebiyle olgusal bağ kurulmaktadır (Boz, 2016, s. 111).

Kanun koyucu tarafından bazı gerçek (saf) ihmali suçlarda neticesi sebebiyle ağırlaşan hal düzenlemesine yer vermiştir. TCK'nın 98. maddesinin birinci fıkrasında yardım veya bildirim yükümlüğünün yerine getirilmemesi suçunun temel hali düzenlenmiş ikinci fıkrasında ise *“yardım ve bildirim yükümlüğünün yerine getirilmemesi dolayısıyla kişinin ölmesi”* neticesi sebebiyle ağırlaşmış hali olarak düzenlenmiştir. Neticesi sebebiyle ağırlaşan bu tarz suçlarda ihmali fiil ile meydana gelen netice arasında elbette ki bağ kurulması gerekmektedir (Yurtlu, 2022, ss. 165-166).

Dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçunun, gerçek (saf) ihmali suç niteliği taşıdığından bahsetmiştik. İhmali suçlarda da, icrai suçlarda olduğu gibi nedensellik bağı söz konusudur. Gerçek (saf) ihmali suç olan dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçunda, yetkili kamu makamındaki dilekçeyi almakla görevli ve yetkili kamu görevlisinin, hukuki bir gerekçe olmaksızın dilekçeyi kabul etmemesiyle suç tamamlanacaktır. Failin dilekçeyi kabul etmeme ihmali fiili ile dilekçenin kabul edilmemesi arasında doğrudan bir nedensellik bağı bulunmaktadır. Dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçunun neticesi harekete bitişik bir suç olması nedeniyle, yukarıda belirtilen açıklamalar ışığında nedensellik bağı aramanın pratik anlamda önemli olmadığını söyleyebiliriz. Kanun koyucunun, dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçunun neticesi sebebiyle ağırlaştırılmış bir halini de düzenlememiş olduğu göz önünde bulundurulduğunda, bu suç bakımından nedensellik bağı var olup olmadığına dair bir sorun ortaya çıkmayacağı kanaatindeyiz.

3.6.3 Manevi unsur

Ceza hukuku, genel olarak kastı arar ve taksirli hareketler ancak istisna olarak cezalandırılır. Bu bağlamda, kasten işlenen suçlar cezalandırılabilirken, taksirli hareketler kanunda açıkça belirtilmedikçe cezaî sorumluluk doğurmaz. Böylece, kast ve taksir, manevi unsurun iki temel biçimini oluşturur (Koca ve Üzülmüş, 2022, s.

147). Suçlar kural olarak kasten işlenebilir. Bu halde suç tipinde suçun kasten işlenebileceğine ilişkin ayrıca bir ifadeye yer verilmesine gerek yoktur (Hakeri, 2017, s. 231).

Kasten işlenebilen suçlar doğrudan kast veya olası kast ile işlenebilir. Dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçunun kanuni düzenlemesinde yer alan *“hukuki bir neden olmaksızın”* dilekçenin kabul edilmemesi ifadesi suçun manevi unsuru bakımından önem arz etmektedir. Bizim katıldığımız görüşe göre, kanun koyucu tarafından suçun kanuni düzenlemesinde hukuka aykırılığın özel olarak belirlendiği suçlarda failin kanuni tanıma uyan fiilin hukuka aykırı olduğu konusunda *“kesin bilgi”* sahibi olması gerekmektedir. Kanaatimizce, fail kamu görevlisinin, suçun kanuni tanımına uygun fiilin özel hukuka aykırılık teşkil edip etmediği konusunda şüpheyne düşmesi hâlinde, TCK m. 30/4 kapsamında bir haksızlık hatasının gerçekleşmesi mümkün olabilir. Bu nedenle, dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu ancak doğrudan kastla işlenebilecek bir suç olarak değerlendirilmelidir (Göktürk, 2016a, ss. 432-433). Bu bağlamda suçun kanuni düzenlemesinde hukuka aykırılığın özel olarak belirlendiği suçlar olası kast ile işlenemeyecektir. Suçun kanuni tanımında yer alan *“hukuka aykırılık”* ifadesine ilişkin doktrindeki diğer görüşler hukuka aykırılık başlığı altında ayrıca incelenmiştir.

Fail, mağdur tarafından kendisine verilen dilekçeyi alma konusunda yetkili ve görevli olduğunu ve bunu kabul etmek bakımından kanunen mecbur olduğunu, dilekçeyi kabul etmemek için hukuki bir neden olmadığını bilmeli ve neticeyi istemelidir. Failin kastı suçun tüm unsurlarını kapsamalıdır (Çakmut, 2017, s. 51; Retornaz, 2017, ss. 9-10).

Dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu hareketin niteliğine göre ihmali suçlardan olduğundan failin suçun objektif unsurları bakımından bir şey yapmama veya hareketsiz kalma konusunda karar alması kast için yeterli olacaktır (Hakeri, 2017).

Kanun koyucu tarafından özel hukuka aykırılık unsuru aranması sebebiyle dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu ancak doğrudan kast ile işlenebilir (Duran, 2019, s. 83). Fiilin hukuka aykırılığı açıkça belirtilen suçlar yalnızca doğrudan kastla işlenebilir (Artuk vd., 2023; Özbek vd., 2020; Özgenç, 2022).

Failin dilekçeyi kabul etmemesinde güttüğü saik dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçunun gerçekleşmesi bakımından önem arz etmemektedir (Çakmut, 2017, s. 51).

Suçun manevi unsurunun kural olarak kast olduğunu, taksirin ise istisna olduğunu ve kanunda açıkça düzenlenmesi halinde taksirli sorumluluğun mümkün olabileceğini belirtmiştik. Dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçunun taksirle işlenebileceği kanunda açıkça düzenlenmediğinden taksirli sorumluluk mümkün olmayıp suçun manevi unsuru kasttır. Kast da doğrudan kast ve olası kast olarak ikiye ayrılmaktadır. Suçun kanuni düzenlemesinde “...*hukuki bir neden olmaksızın*...” ifadesine ayrıca yer verilmesi, suçun hukuka aykırılık bakımından özel olarak yer verilen suç tiplerinden olduğuna işaret etmektedir. Fail, dilekçenin kabul edilmemesi fiili bakımından bilme ve isteme şartını taşımak zorundadır. Ayrıca, dilekçenin kabul edilmemesi için hukuki bir neden olmadığını da bilmesi ve istemesi gerekmektedir. Yukarıda verdiğimiz bilgiler ışığında, suç doğrudan kastla işlenebilir. Bilme ve isteme, hukuki bir neden olmaması unsurunu da kapsamalıdır. Ayrıca, bilme ve isteme, dilekçenin kabul edilmeme anında bulunmalıdır. Yetkili kamu makamındaki dilekçeyi almakla görevli ve yetkili kamu görevlisinin, dilekçenin mevzuat gereği konusuna göre kabul edilmesi gerektiğini bilmesi ve buna rağmen hukuki bir neden olmaksızın kabul etmemeyi istemesi gerekmektedir. Örneğin, yetkili kamu makamında görevli ve yetkili kamu görevlisinde sunulan dilekçeyi kabul edip işlem numarası vererek kayda aldıktan sonra dilekçe sahibinin hasmı olduğunu anlaması üzerine “*dilekçeyi kabul etmemeliydim*” düşüncesinin oluşması ceza hukuku açısından bir önem taşımaz. Ceza hukuku, düşüncüyü cezalandırmamaktadır. Ancak, kabul ettikten sonra hasmı olduğunu hatırlayan kamu görevlisi, dilekçe ile ilgili gerekli işlemleri yapmaz ise TCK’nın 257. maddesinde yer alan görevi kötüye kullanma suçu bakımından sorumluluğu doğabilecektir.

3.6.4 Hukuka aykırılık

Suçun oluşumunda yer alan hukuka aykırılık unsuru, işlenen eylemin hukuk düzeni tarafından meşru görülmemesi, yani failin tüm hukuk düzeniyle tutarsızlık ve karşıtlık oluşturmaması anlamına gelir (Demirbaş, 2022, s. 286). Suçun yasal tanımında yer alan “*hukuka aykırılık*” ifadesine ilişkin doktrinde farklı görüşler bulunmaktadır. Hukuka aykırılığın tipiklikle ilgili bir unsur haline gelmesi, suç tipinin içeriğinde hukuka aykırılığa özel bir vurgu yapılmasından kaynaklanır. Böyle durumlarda,

failin işlediği fiilin hukuka aykırı olduğunu bilmesi, yani doğrudan kastla hareket etmesi gerekmektedir (Artuk vd., 2023, s. 418). Hukuka aykırılığın özel olarak vurgulandığı suç türlerinde, hâkimin, fiilin hukuka aykırı olduğunu kararda ayrıca belirtmesi gerekmektedir. Bu tür suçlarda failin kusuru, aynı zamanda fiilin hukuka aykırılığını da kapsayacak şekilde değerlendirilmelidir (Özbek vd., 2020, s. 279). Yine Zafer (2021, s. 386)’de benzer bir şekilde suç tanımlarında fiilin hukuka aykırı olduğu ya da rızanın bulunmadığı gibi ifadeleri *"özel hukuka aykırılık"* olarak adlandırmaktadır.

Özgenç (2022, ss. 309-310), suçun kanuni düzenlemesinde *"hukuka aykırı olarak"*, *"hukuka aykırı bir başka davranışla"*, *"hukuka aykırı yollarla"* vb. gibi ifadelere yer verilmesinin, bu suçlar bakımından hukuka aykırılığa özellikle dikkat çekmeyi amaçladığını belirtmiştir. Yazar bu suçlara TCK’da düzenlenen organ ve doku ticareti suçu (m.91), kişiyi hürriyetinden yoksun kılma (m.109), haksız arama (m.120), haberleşmenin engellenmesi (m.124) vb. suçlar örnek verilebileceğini belirtmiştir. Yazar, hukuka aykırılığın suçun kanuni tanımında açıkça yer aldığı suç tiplerinde, suçun maddi unsurları bakımından failin fiili bilerek ve isteyerek gerçekleştirmesinin yanı sıra, hukuka aykırılık unsurunun da bilincinde olup olmadığının değerlendirilmesi gerektiğini belirtmektedir. Bu tür suçlarda, failin eyleminin hukuka aykırı olduğunu farkında olarak gerçekleştirmesinin zorunlu olduğunu ifade etmiştir.

Dönmezer vd. (2021, ss. 249-252)’ne göre kanunun bazı maddelerinde hukuka aykırılık unsurunun açıkça belirtilmiş olması, kanuni düzenlemesinde hukuka aykırılık unsuru açıkça belirtilmeyen suçların hukuka aykırı bulunmadığı anlamına gelmez. Genel olarak, bir fiil hukuka aykırı değilse, fail cezalandırılamaz. Ancak esasen, hukuka aykırılığın iki türü arasında temel bir fark yoktur. Bu fark, hukuka aykırılıkla ilişkili manevi unsur olan kusurlulukta görülmektedir. Hâkim, özel hukuka aykırılık durumlarında, sadece aykırılığın varlığını araştırmakla kalmaz, aynı zamanda failin bu aykırılığı bilip bilmediğini ve buna göre hareket edip etmediğini de incelemelidir.

Hukuka aykırılığın, tek ve bütüncül bir kavram olduğu dikkate alındığında, suçun yasal tanımında bu kavramın yer alıp almadığına göre genel ve özel ayrımlarına gidilemez. Suçun tanımında geçen *"hukuka aykırılık"* terimi, hukuka aykırılıkla ilgili olup, kusurun bir unsuru olan haksızlık bilinci için bir bağlam sağlar.

Bu tür ifadeler, suç teşkil eden haksızlığın tamamını değerlendiren bir unsur olarak kabul edilmektedir (Göktürk, 2016a, ss. 426-427). Benzer görüşü savunan Yetkin (2021, ss. 1830-1831), suçun kanuni tanımında hukuka aykırılığın özel olarak gösterilmesi durumuyla hukuka uygunluk nedenlerine özel olarak vurgu yapılmasının eşit olduğunun, bu kapsamda hukuka aykırılığın özel olarak ifade edilmesinin ya haksızlığın kurucu öğelerinden biri olması dolayısıyla tipikliğe dâhil ya da “fiilin bütününe değerlendiren unsurlar”a ilişkin olduğunu (gesamtatbewertende Tatbestandsmerkmale) ve kanun koyucu tarafından bu şekilde haksızlığın tümünü değerlendiren bir ifadeye yer verilmesinin hâkimin o suç bakımından olayda hukuka uygunluk sebebinin varlığının araştırılması hususunda uyarılmasının amaçlandığı ayrıca hukuka aykırılığın özel olarak gösterildiği durumlarda failin bu husustaki hatasının TCK’nın 30.maddesinin dördüncü fıkrası kapsamında değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmiştir.

Dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçunun kanuni düzenlemesinde “*hukuki bir neden olmaksızın*” ifadesi ayrıca ve açıkça gösterilmiştir. Fail tarafından “*kanunilik ilkesi*” çerçevesinde suçun kanuni tanımına uygun fiilin hukuka aykırı olarak gerçekleştirilmesi halinde suç oluşacaktır. Suçun kanuni tanımında özel olarak “*hukuki bir neden olmaksızın*” ifadesine yer verilmesine gerek olmamasına rağmen kanun koyucu tarafından özellikle yer verilmesiyle dilekçeyi almakla görevli ve yetkili kamu görevlisinin dilekçeyi kabul etmeme fiili bakımından hukuka uygunluk nedeni bulunup bulunmadığı hususunda hâkimin dikkatini çekmek amaçlanmıştır. Bu bağlamda suçun kanuni düzenlemesinde özel olarak yer verilen özel hukuka aykırılık hallerini “*fiilin bütününe değerlendiren unsurlar*” olarak kabul etmekteyiz. Bu nedenle somut olayda hukuka uygunluk nedeninin bulunup bulunmadığı hususunda özellikle araştırma içine girilmelidir. Bununla birlikte failin bu husustaki hatasının TCK’nın 30. maddesinin dördüncü fıkrasında yer alan haksızlık hatası kapsamında irdelenmesi gerekmektedir. Ayrıca suçun kanuni tanımından özel olarak yer alan ve fiilin bütününe değerlendiren unsur olan özel hukuka aykırılık hallerinin suçun manevi unsuru ile ilintili olmayıp suçun hukuka aykırılık unsuru ile ilintili olduğu kanaatindeyiz.

Dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçunun oluşabilmesi için, kamu görevlisinin dilekçeyi hukuka aykırı bir şekilde reddetmesi gerekmektedir (Bayraktar vd., 2018, s. 330).

TCK'nın 121. madde gerekçesinde hukuki bir nedene dayalı olarak kabul edilmemesine ilişkin vurgu yapılmış ve örnek verilerek bu husus şu şekilde ifade edilmiştir:

“Verilen dilekçenin hukukî bir nedene dayalı olarak kabul edilmemesi hâlinde, kabul etmeme fiili hukuka uygun olduğu için, suç oluşmayacaktır. Örneğin, bir suç duyurusuna ilişkin dilekçenin, ilgisiz bir makama verilmeye teşebbüs edilmesi karşısında, kabul edilmemesi, söz konusu suçu oluşturmaz.” (Gerçekler, 2020, s. 1241).

Çalışmamızın birinci bölümünde, “Dilekçe hakkının muhatabı” başlığı altında yer alan “Yetkili makamlar” kısmında, Türk idari teşkilatının karmaşık yapısı göz önüne alındığında, dilekçenin yanlış bir makama sunulması hâlinde ilgili makamın bu dilekçeyi kabul ederek yetkili kuruma iletmesi gerektiğini ifade etmiştik. Bu düzenleme, vatandaşların idari yapıya ilişkin ayrıntılı bilgiye sahip olamayabilecekleri gerçeğiyle uyumlu olduğu gibi başvuru sahiplerinin bu nedenle olumsuz bir duruma düşürülmemesi de daha hakkaniyetli olacaktır. Bu çerçevede, ikili bir ayrıma gidilebilir: Eğer dilekçe sahibinin yetkili kamu makamını belirlemede açık bir hatası söz konusu değilse, dilekçenin kabul edilmemesi durumunda dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu gündeme gelebilecek iken dilekçe sahibinin açık bir hatayla tamamen ilgisiz ve yetkisiz bir makama başvurması hâlinde, kabul etmeme fiili hukuki bir nedene dayandığından söz konusu suç oluşmayacaktır.

Dolayısıyla suç ihbarını içeren suç duyurusu dilekçesinin CMK'nın ihbar ve şikâyet başlıklı 158. maddesinde belirlenmiş yetkili makamlar yerine açık bir hatayla tamamen ilgisiz ve yetkisiz bir makam olan nüfus müdürlüğüne veya tapu müdürlüğüne sunulması durumunda, bu müdürlükler CMK'nın 158. maddesinde belirtilen yetkili organlardan olmadığından dilekçeyi kabul etmeme fiili, dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçunu oluşturmaz (Artuç, 2018, s. 1263; Gerçekler, 2020, s. 1244).

Yine başka bir örnek verecek olursak, belediye tarafından askıya çıkarılan imar planına itiraz dilekçesinin, dilekçe sahibi tarafından açık bir hatayla tamamen ilgisiz ve yetkisiz bir makam olan ilçe milli eğitim müdürlüğüne sunulmak istenmesi durumunda, dilekçenin kabul edilmemesi fiili, hukuki bir nedene dayandığından, dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu oluşmayacaktır.

Dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçunun meydana gelmesi için, kişinin bir hakkı kullanmak amacıyla ilgili kamu makamına sunduğu dilekçenin hukuki bir gerekçeye dayanmadan reddedilmesi yani dilekçenin reddinin hukuka aykırı olması gerekmektedir (Artuç, 2018, s. 1261; Hafızoğulları ve Özen, 2016, s. 224). Eğer kabul etmeme eylemi hukuki açıdan geçerli ve uygun bir temele dayanıyorsa, söz konusu suçun oluşumu engellenmiş olacaktır (Şahbaz, 2020, s. 1731). Buradaki hukuki neden, kanun veya diğer düzenlemelerle belirlenen sebepleri ifade eder. Bu sebepler, dilekçenin hangi makama sunulacağına ya da başvuru süresine ilişkin olabilir. Örneğin, üniversite sınavı başvurusu için belirlenmiş yerler ve süreler vardır. Başvuru süresi geçtikten sonra ya da yanlış yere yapılan başvurular, dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçunun oluşmasına neden olmaz (Artuç, 2018, s. 1261). Bir başka örnek verecek olursak, söz gelimi otel açma ruhsatı için sahte bir evrak düzenlemek suretiyle ilgili belediye başvuru yapılması durumunda belediyede başvuru dilekçesini almakla görevli ve yetkili personelin evrakın sahte olduğunun farkına vararak dilekçeyi kabul etmemesi durumunda kabul etmeme fiili hukuki bir nedene dayandığından dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu oluşmayacaktır.

Yine yabancılar açısından, DHKDK'nın 3. maddesinin 2. fıkrasında; karşılıklılık ilkesi, ikametgâh şartı ve dilekçenin Türkçe yazılması zorunluluğu öngörülmektedir. Bu durumu somut bir örnekle açıklamak gerekirse: Karşılıklılık ilkesine uyan ve Caddebostan'da ikamet eden Tom, yetkili kamu idaresi Kadıköy Belediye Başkanlığı Yazı İşleri Müdürlüğü'ne bir talepte bulunmak amacıyla dilekçesini İngilizce olarak sunduğunda, dilekçesi hasmı olan yetkili ve görevli kamu görevlisi tarafından kabul edilmezse dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu oluşmayacaktır. Söz konusu olayda dilekçenin Türkçe olarak sunulmaması sebebiyle kabul etmeme fiili dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçunu oluşturmaz. Zira, bu durumda kabul etmeme fiili dilekçe kanunun aradığı şartları taşımadığından hukuki bir nedene dayanmaktadır.

Hukuka aykırılık, suçun unsurlarından biri olduğundan hukuka uygunluk hallerinden birinin gerçekleşmesi durumunda fiil hukuka uygun hale gelecek ve suçun unsurlarından birinin eksik olması, suçun oluşumunu engelleyecektir.

TCK'da hukuka uygunluk sebepleri olarak; kanun hükmüne uygun hareket etme (m.24/1), hukuka uygun bir emrin yerine getirilmesi (m.24/2), meşru savunma (m.25/1), hakkın kullanılması (m.26/1) ve ilgilinin rızası (m.26/2) düzenlenmiştir (Artuk vd., 2023, s. 501).

Dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu bakımından doktrinde bir kısım yazarlar sadece TCK'nın 24. maddesinin 1. fıkrasında yer alan kanun hükmünü

yerine getirmenin uygulanabileceğini belirtmektedirler (Bayraktar vd., 2018, s. 330; Retornaz, 2017, s. 10). Kanaatimizce dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu bakımından TCK'nın 24-26. maddeleri arasında yer alan hukuka uygunluk nedenlerinden TCK 24. maddesinin 1. fıkrasındaki kanun hükmünün yerine getirilmesi ve TCK'nın 24. maddesinin 2. fıkrasındaki amirin hukuka uygun emri gerçekleşebilecektir. Doktrinde Taşkın (2012, s. 189)'da dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu bakımından yukarıda belirttiğimiz *“kanunun hükmü ve amirin emri”* hukuka uygunluk nedenlerinin gerçekleşebileceği belirtmiştir. Bu bağlamda, dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu bakımından gerçekleşmesi mümkün ve önem arz eden TCK'nın 24. maddenin birinci fıkrasında düzenlenen kanun hükmünün yerine getirilmesi ve ikinci fıkrasında yer alan amirin hukuka uygun emri ayrı ayrı incelenecektir.

TCK'nın 24. maddesinin birinci fıkrasında kanun hükmünü yerine getirme hukuka uygunluk sebebi şu şekilde düzenlemiştir:

“Kanunun hükmünü yerine getiren kimseye ceza verilmez.”

Bir görevin yerine getirilmesi, hem yasal yükümlülükler hem de verilen emirler doğrultusunda bir değerlendirme yapmayı zorunlu kılmaktadır (Duysak, 2024, s. 33). Bir kişiye bir hukuk kuralı tarafından belirli bir görev verilmişse, bu kişi verilen görev çerçevesinde hareket ettiği sürece, yaptığı eylem hukuka aykırı sayılmaz (Soyaslan, 2022, s. 380). Fail, tipik olarak suç teşkil edebilecek bir eylem gerçekleştirmiş olsa da, bunu kendisine tanınan yetki ve görevin sınırları içinde yapıyorsa, bu eylem hukuka uygun kabul edilir (Dülger, 2021, s. 493). Madde metninde yer alan *“kanun”* terimi, yalnızca kanunları değil, aynı zamanda KHK'lar,

tüzükler ve yönetmelikler gibi diğer hukuki düzenlemeleri de kapsayacak şekilde anlaşılmalıdır (Özbek vd., 2020, s. 285). Yetkili kamu makamında dilekçeyi almakla görevli ve yetkili kamu görevlisinin dilekçeyi kabul etmeme fiilinin KHK, tüzük veya yönetmelik hükmüne dayanması halinde de kamu görevlisi kanun hükmünü yerine getirdiğinden fiili hukuka uygun olup suç oluşmayacaktır.

Taşkın (2012, s. 189), kanun hükmünün yerine getirilmesi hukuka uygunluk nedenine DHKDK'nın 4. maddesinde yer alan zorunlu unsurları içermeyen dilekçelerin kabul edilmemesinin örnek verilebileceğini belirtmiştir. Bu durumun DHKDK'nın 6. maddesinin (c) bendinde açıkça düzenlendiğini ve bu düzenleme ile şekil şartlarına aykırı dilekçelerin kabul edilmemesinin kanun hükmünün yerine getirilmesi kapsamına girdiğini ifade etmiştir.

Taşkın'ın yukarıda belirtmiş olduğumuz görüşüne katılmadığımızı belirtmek istiyoruz. Zira, “*incelememe*” ile “*kabul etmeme*” nin farklı kavramlar olduğunu çalışmamızın birinci bölümünde yer alan “*incelenemeyecek dilekçeler*” başlığı ile suçun maddi unsurlarından “*fiil*” başlığı altında detaylı bir şekilde izah etmiştik. DHKDK'nın 4. maddesinde yer alan unsurları taşımayan dilekçeler 6. maddesinin (c) bendi uyarınca “*İncelenemeyecek dilekçeler*” kapsamına girip incelememe halinde, dilekçenin kabul edilmesi fakat akabinde dilekçe hakkında işlem yapılmayarak dilekçe sahibine bu durumun yazılı olarak bildirilmesi gerekmektedir. Kanaatimizce doktrinde yukarıda belirtilen görüşlerin ortaya çıkması incelememe ve kabul etmeme ayrımının yapılmamasından kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda, yukarıda verilen örnekte kabul etmeme fiilini gerçekleştiren fail kamu görevlisinin TCK'nın 24. maddesinin 1. fıkrasında yer alan hukuka uygunluk nedeninden yararlanmasının söz konusu olamayacağı kanaatindeyiz. Fail kamu görevlisinin şayet şartları oluşmuşsa hata hükümlerinden yararlanması mümkün olabilecektir.

Yasal olarak yetkilendirilmeden başkasına ait bir dilekçeyi sunan kişinin, dilekçesinin kabul edilmemesi durumu, suç teşkil etmez (Şahbaz, 2020, s. 1732). Bireyler, haklarını şahsen veya yasaların izin verdiği ölçüde, vekâletname aracılığıyla vekilleri vasıtasıyla kullanma imkânına sahiptir. Yetkili kamu makamında dilekçeyi almakla görevli ve yetkili kamu görevlisinin ilgili mevzuat gereği vekâletname sunulmadan yapılan başvuruyu kabul etmemesi hukuki bir nedenle kabul etmemenin kapsamına girmektedir. Bu durumda kabul etmeme fiili hukuka uygun olduğundan suç oluşmayacaktır. Örneğin, üniversite kayıtları şahsen

veya ilgili mevzuat gereği noterden usulüne uygun çıkarılmış vekâletname ile yapılması gerekirken Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesini kazanan Ahmet'in kayıt döneminde rahatsızlanması sebebiyle babası tarafından kayıt işlemleri yapmak için vekâletname olmaksızın dilekçe sunulması halinde sunulan dilekçenin kabul edilmemesi dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçunu oluşturmayacaktır. Öğrenci işlerindeki yetkili ve görevli kamu görevlisinin dilekçeyi işleme koymamasının hukuki nedeni kanun hükmünü yerine getirmek olup kabul etmeme eylemi hukuka uygun olacaktır.

Bu hukuka uygunluk nedeni, sadece doğrudan icrai eylemleri değil, aynı zamanda ihmalî ve ihmal suretiyle icrai şekilde gerçekleştirilen eylemleri de kapsar (İçel, 2023, s. 333). Bu bağlamda, dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçunun hareket unsuru bakımından bu hukuka uygunluk nedeninin gerçekleşmesinin mümkün olduğunu söyleyebiliriz. Yukarıdaki açıklamalarımızdan hareketle, dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçunda hukuka uygunluk nedenlerinden TCK'nın 24. maddesinin birinci fıkrasında yer alan *“kanun hükmünün yerine getirilmesi”* hükmü uygulama bulabilecektir (Bayraktar vd., 2018, s. 330; Retornaz, 2017, s. 10).

Dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu bakımından gerçekleşmesi mümkün ikinci hukuka uygunluk nedeni ise TCK'nın 24. maddesinin ikinci fıkrasında düzenlenen amirin hukuka uygun emrinin yerine getirilmesidir.

TCK'nın 24. maddesinin ikinci fıkrasında amirin hukuka uygun emrinin yerine getirilmesi şu şekilde düzenlemiştir:

“Yetkili bir merciden verilip, yerine getirilmesi görev gereği zorunlu olan bir emri uygulayan sorumlu olmaz.”

Amirin hukuka uygun emrinin yerine getirilmesi hukuka uygunluk nedeninin gerçekleşebilmesi için bir emrin var olması ve söz konusu emrin bağlayıcı bir nitelik taşıması gerekmektedir. Emrin bağlayıcı olabilmesi için belirli koşulları sağlamalıdır: Öncelikle, emrin yetkili bir amir tarafından verilmiş olması gereklidir. Ayrıca, memurun bu emri yerine getirmekle yükümlü olması ve emrin, ilgili kanunların belirttiği veya gerektirdiği biçim ve içerik şartlarına uygunluk göstermesi zorunludur (Dönmezer vd., 2021, ss. 321-324). DMK'nın devlet memurlarının görev ve sorumluluğunu düzenleyen 11. maddesi ile *“yerine getirilmesi görev gereği zorunlu*

emrin” arasında ilgi kurulması gerekmektedir (Duysak, 2024, s. 40). Yetkili kamu makamında, amirinin yukarıda belirtilen şartları taşıyan hukuka uygun (meşru) veya konusu suç teşkil etmeyen bağlayıcı kanunsuz emrini yerine getiren kamu görevlisi TCK’nın 24. maddesinin ikinci fıkrasında yer alan hukuka uygunluk sebebinden yararlanacaktır.

Örneğin, kamu makamında dilekçeleri almakla yetkili ve göreve yeni başlayan bir kamu görevlisinin, Türkiye’de ikamet eden ve karşılıklılık ilkesine sahip yabancı bir kişi tarafından ana dilinde (Türkçe olmayan) sunulan bir dilekçeyi işleme koyacağı esnada, durumu fark eden amiri, DHKDK’nın 3. maddesinde yer alan “...Türkçe yazılması kaydıyla...” hükmü uyarınca dilekçenin mevzuata aykırı olduğu gerekçesiyle dilekçeyi kabul etmemesi gerektiği konusunda emir verir. Bu durumda, amir tarafından verilen emir hukuka uygun (meşru) bir emir olup, kamu görevlisi tarafından görev gereği yerine getirilmesi zorunludur. Dolayısıyla, kamu görevlisinin dilekçeyi kabul etmeme fiili, TCK’nın 24. maddesinin ikinci fıkrasına göre hukuka uygunluk nedeni oluşturacağından, suç teşkil etmez.

TCK’nın 24. maddesinin üçüncü fıkrasında emrin konusunun suç teşkil etmesi durumunda hiçbir surette yerine getirilmeyeceği, getirilmesi durumunda yerine getiren ile emri veren amirin sorumluluktan kurtulamayacağı belirtilmiştir. Söz konusu düzenleme aşağıdaki gibidir:

“Konusu suç teşkil eden emir hiçbir surette yerine getirilemez. Aksi takdirde yerine getiren ile emri veren sorumlu olur.”

Anayasanın “*Kanunsuz Emir*” başlıklı 137. maddesinin ikinci fıkrasında da benzer bir düzenlemeye yer verilmiştir. Düzenleme aşağıdaki gibidir:

“Konusu suç teşkil eden emir, hiçbir suretle yerine getirilmez; yerine getiren kimse sorumluluktan kurtulamaz.”

Anayasanın 137. maddesinin ikinci fıkrası ile TCK’nın 24. maddesinin üçüncü fıkrasına benzer bir düzenleme, DMK’nın “*Devlet memurlarının görev ve sorumlulukları*” başlıklı 11. maddesinin üçüncü fıkrasında şu şekilde yer almıştır:

“Konusu suç teşkil eden emir, hiçbir suretle yerine getirilmez; yerine getiren kimse sorumluluktan kurtulamaz.”

Bir emir hukuka aykırı ve aynı zamanda suç oluşturuyorsa, bu emrin yerine getirilmesinden dolayı emri veren kişi azmettiren olarak, emri yerine getiren kişi ise fiili gerçekleştiren fail olarak sorumlu tutulacaktır (Koca ve Üzülmmez, 2022, s. 346).

Yukarıda belirtilen bilgiler ve düzenlemeler doğrultusunda, mevzuata uygun olarak sunulmuş bir dilekçenin amir tarafından kabul edilmemesi hususunda, yetkili kamu makamında dilekçeyi almakla görevli kamu görevlisine verilen emir, TCK'nın 121. maddesinde yer alan dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçunu oluşturacaktır. Bu emri uygulayan kamu görevlisi, dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu bakımından fail olarak sorumlu tutulabilecektir. Emri veren amir ise, TCK'nın 121. maddesinde düzenlenen dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçuna ilişkin olarak azmettiren sıfatıyla sorumlu olacaktır.

Bu duruma örnek olarak verilebilecek Yargıtay 4. Ceza Dairesi'nin 13/02/2013 tarihli ve E.2012/28459, K.2013/4036 sayılı kararı şu şekildedir: “(...) TCK'nın 24/3 maddesinin “Konusu suç teşkil eden emir hiçbir surette yerine getirilemez, aksi taktirde yerine getiren ile emri veren sorumlu olur” hükmü gereğince, yakınının Ziraat Odası Başkanlığına üye olmak amacıyla yazdığı dilekçeyi içeren posta gönderisini Oda Başkanı olan sanığın talimatı ile kabul etmeme şeklindeki eylemde, atılı suçun unsurları sanık yönünden mevcut olmakla, tebliğnamedeki bozma düşüncesine iştirak edilemeyeceği (...)” (Bayraktar vd., 2018, s. 330).

3.7 Suç ve Cezaya Etki Eden Nedenler

Ceza normlarında genel olarak önce suçun temel hali düzenlenmektedir. Cezanın, haksızlığın ortaya çıkması için varlığı zorunlu olan temel unsurları içeren suç tipi, o suçun temel şekli olarak kabul edilir (Artuk vd., 2023, s. 401; Koca ve Üzülmmez, 2022, s. 142). Kanun, suçun bu temel şekline kıyasla cezanın artırılmasını ya da azaltılmasını gerektiren durumları da düzenlemektedir (Artuk vd., 2023, s. 402). Cezanın artırılmasını veya azaltılmasını gerektiren unsurlar, fiilin işleniş tarzı, işlendiği zaman ve yer, failin kişisel özellikleri, mağdurun durumu, fail ile mağdur arasındaki ilişki, suçun konusu ve fiilin işlenişinde güdülen amaç veya saik gibi etkenler olarak sıralanabilir (Özgenç, 2022, ss. 226-229).

Cezayı artıran veya azaltan sebeplerin her birini ayrı ayrı ele almak, çalışmamızın kapsamını aşacağından, dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu bakımından suçu ağırlaştırıcı veya hafifleten nedenleri inceleyeceğiz.

3.7.1 Suçun nitelikli halleri

Dilekçe hakkının kullanımının engellenmesi suçuyla ilgili olarak, madde metninde herhangi bir özel ağırlaştırıcı sebep yer almamaktadır (Bayraktar vd., 2018, s. 331; Retornaz, 2017, s. 10). Dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçunda, failin cezasının artırılmasına dair herhangi bir düzenlemeye yer verilmemiştir (Çakmut, 2017, s. 51).

Kanun koyucu dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçunu tek fıkra düzenlemiş ve daha ağır cezayı gerektiren nitelikli hal öngörmemiştir.

3.7.2 Suçu hafifleten nedenler

Dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçunda kanun koyucu tarafından cezanın hafifletilmesine neden olan ayrıca bir düzenleme tanzim edilmemiştir (Çakmut, 2017, s. 51). Dilekçe hakkının kullanımının engellenmesi suçuyla ilgili olarak, madde metninde herhangi bir özel hafifletici sebep yer almamaktadır (Bayraktar vd., 2018, s. 331; Retornaz, 2017, s. 10).

TCK'nın 121. maddesinde düzenlenen dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçunda etkin pişmanlık müessesine ilişkin de bir düzenleme öngörülmemiştir (Duran, 2019, s. 69).

Her ne kadar dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçunda suçu hafifleten nedenler bakımından özel bir düzenleme bulunmasa da TCK'nın 62. maddesinde yer alan takdiri indirim nedenleri tüm suçlar için uygulanabilecek genel nitelikte bir düzenleme olduğundan dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu bakımından da uygulanması mümkündür.

3.8 Kusurluluğa Etki Eden Nedenler

Ceza hukuku bağlamında kusur, failin gerçekleştirdiği eylemin hukuka aykırı olmasından kaynaklanan cezai sorumluluğunun ortaya çıkmasına yol açan bir durumdur. Bu, kişinin hareketlerinin hukuk düzenine karşı bir sadakatsizlik oluşturması ve toplumun normlarına zarar vermesi sonucu kınanabilmesi anlamına

gelir (Meraklı, 2017, s. 32 vs.). Bir fiilin suç teşkil edip etmediği, failin kusurlu olup olmadığına bağlı değildir. Bir kişi, işlediği fiil nedeniyle suçlu sayılabilir, ancak failin kusurunun olup olmaması, fiilin haksızlık taşımasını veya suç niteliğini etkilemez. Yani, bir fiil failin kusursuz olması durumunda da haksızlık içerir ve suç olarak değerlendirilir. Örneğin, akıl hastalığı nedeniyle hukuki anlamda sorumluluk taşıyamayacak durumda olan bir kişinin birini öldürmesi, işlenen fiilin suç sayılmasına yol açar; ancak failin akli dengesinin yerinde olmaması nedeniyle bu durumda kusurdan bahsedilemez (Özgenç, 2022, ss. 454-455). TCK’da benimsenen modern ceza hukuku anlayışına göre, kusurluluk suçun unsurlarından bağımsız olarak ele alınmaktadır. Failin gerçekleştirdiği eylem nedeniyle kınanabilirliğini belirten kusurluluk, suçun meydana gelmesinin değerlendirilmesinde bir etken teşkil etmemektedir (Meraklı, 2017, ss. 45-49).

TCK’nın *"Ceza Sorumluluğunun Esasları"* başlıklı ikinci kısmının ikinci bölümünde, ceza sorumluluğunu kaldıran ve azaltan nedenler düzenlenmiştir. Hukuka uygunluk nedenleri, m. 24-27 arasında; kusurluluğu etkileyen nedenler ise m. 28-34 arasında sıralanmıştır. Kusurluluğu etkileyen nedenler arasında cebir ve şiddet, korkutma ve tehdit (TCK m. 28), haksız tahrik (TCK m. 29), hata (TCK m. 30), yaş küçüklüğü (TCK m. 31), akıl hastalığı (TCK m. 32), sağır ve dilsizlik (TCK m. 33) ve geçici nedenler, alkol ve uyuşturucu madde etkisinde olma (TCK m. 34) gibi durumlar yer almaktadır. Hukuka uygunluk nedenlerinin ve kusurluluğu kaldıran nedenlerin tamamının incelenmesi, çalışmamızın kapsamını aşacaktır.

Duran (2019, s. 84)’a göre, dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu bakımından kusurluluğu azaltan veya kaldıran nedenler arasında yer alan TCK’nın 29. maddesinde düzenlenen haksız tahrik ve 30. maddesinde yer alan hata hükümlerinin dikkate alınması gerekmektedir. Kanaatimizce, dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu bakımından, kusurluluğu azaltan veya ortadan kaldıran nedenler arasında, TCK’nın 28. maddesinde düzenlenen cebir ve şiddet, korkutma ve tehdit, 29. maddesinde yer alan haksız tahrik ve 30. maddesinde düzenlenen hata halleri görülebilir. Bu nedenleri sırasıyla ayrı ayrı inceleyeceğiz.

3.8.1 Cebir ve şiddet, korkutma ve tehdit

Kusurluluğu etkileyen hallerden biri olarak yer alan cebir ve şiddet, korkutma ve tehdit TCK’nın 28. maddesinde aşağıdaki gibi düzenlenmiştir:

“Karşı koyamayacağı veya kurtulamayacağı cebir ve şiddet veya muhakkak ve ağır bir korkutma veya tehdit sonucu suç işleyen kimseye ceza verilmez. Bu gibi hallerde cebir ve şiddet, korkutma ve tehdidi kullanan kişi suçun faili sayılır.”

Cebir ve şiddet, bir kişinin belirli bir eylemi gerçekleştirmeye zorlanması ya da bir eylemi yapmaktan alıkonulması durumudur (İçel, 2023, s. 489). Bu durumda, kişinin alternatif bir şekilde davranma imkânı elinden alındığından cebir ve şiddete uğrayan kişi kusurlu kabul edilmez (Centel vd., 2020, s. 429). Tehdit ise bir kişinin zarar görme korkusu ile sindirilerek, iradesini etkileyip belirli bir davranışı gerçekleştirmeye zorlanması durumudur (Antolisei’den aktaran: Güngör, 2007, ss. 72-73). Kişi, tehdidin etkisi altında kalarak bir icrai veya ihmali harekette bulunur (İçel, 2023, s. 489). Cebir ve şiddet, tehdit ve korkutmanın kusurluluğu ortadan kaldırması için yalnızca varlıkları yeterli olmayıp, belirli bir yoğunlukta gerçekleşmeleri gerekmektedir. Kanun koyucu, bu yoğunluğu cebir ve şiddet için *"karşı konulamama veya kurtulamama"*, tehdit ve korkutma için ise *"muhakkak ve ağır olma"* olarak tanımlamıştır (Özbek vd., 2020, s. 405). Korkutma ve tehdidin, bir kişinin hukuki sorumluluğunu ortadan kaldırabilmesi için, ihlal edilen hak ile korunan menfaat arasında denklik bulunmalıdır (Manzini’den aktaran: Dönmezer vd., 2021, s. 549). Tehdidin ciddi, kaçınılmaz bir zarar oluşturmaya gerekmektedir. Ayrıca, tehdit veya korkutmaya uğrayan kişinin buna direnme imkânı olmamalı ve tehdide ya da korkutmaya katkı sağlanmamış olmalıdır (Antolisei, Garraud ve Bouzat’tan aktaran: Dönmezer vd., 2021, ss. 549-550).

Dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu, cebir ve şiddet veya korkutma ve tehdit altında işlenebilmektedir. Örneğin, A, daha önce sorun yaşadığı kaymakamlıkta çalışan memur B hakkında şikâyet dilekçesi vermek amacıyla kaymakamlığa gider. A, kaymakamlıkta dilekçeleri almakla görevli ve yetkili kamu görevlisi C’ye şikâyet dilekçesini sunar. Kendisi hakkında şikâyet dilekçesi verildiğini gören B, şikâyet dilekçesinin işleme konulmaması amacıyla C’nin kolundan tutarak onu etkisiz hale getirip odaya kilitler. Bu durumda, A tarafından sunulan dilekçe, hukuki bir neden olmaksızın kabul edilmemiş ve işleme konulmamış olur. Bu olayda, fail C tarafından A’nın sunduğu dilekçenin kabul edilmemesi nedeniyle, TCK’nın 121. maddesinde düzenlenen dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu oluşur. Ancak, fail C açısından, TCK’nın 28. maddesinde yer alan cebir ve şiddet durumu uygulanabilir. Zira, olayda memur B

tarafından fail C'ye yönelik gerçekleştirilen cebir ve şiddetin, C'nin karşı koyamayacağı ya da kurtulamayacağı bir durum oluşturduğu söylenebilir. Bu nedenle, C'ye ceza verilmesi söz konusu olmayacaktır. Yukarıda belirtilen olay, yalnızca dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçuna ilişkin değerlendirilmiştir. B tarafından C'ye yönelik gerçekleştirilen diğer suçlar hakkında herhangi bir değerlendirme yapılması çalışmamızın kapsamını aşacaktır.

Başka bir örnek olarak, ihaleye katılan bir şirketin yönetim kurulu üyesinin, rakip şirketin ihaleye katılımını engellemek amacıyla, ihale makamında yetkili kamu görevlisinin çocuğunu kaçırarak, bu kamu görevlisine, rakip şirketin dilekçesinin kabul etmemesini aksi takdirde çocuğunun öldürüleceğine yönelik tehdit etmesi durumu verilebilir. Bu durumda, hukuka uygun olarak sunulan dilekçenin kabul edilmemesi, TCK'nın 121. maddesinde yer alan dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçunu oluşturacaktır. Ancak burada, TCK'nın 28. maddesinde belirtilen korkutma ve tehdit söz konusu olmaktadır. Korkutma ve tehdidin, hukuki sorumluluğu kaldırabilmesi için gerçekleşmesi gereken şartların söz konusu olayda gerçekleştiğini söylemek mümkündür. Kamu görevlisinin çocuğuna yönelik tehdit ciddi ve kaçınılmaz bir tehlike arz etmektedir. Ayrıca, kamu görevlisinin bu tehditten kurtulma imkânı bulunmamaktadır. Bunun yanı sıra, kamu görevlisinin tehdidin gerçekleşmesine kasıtlı olarak katkı sağlamadığını şartının da gerçekleşmesi nedeniyle TCK'nın 28. maddesinde yer alan korkutma ve tehdit hükümleri doğrultusunda, fail kamu görevlisine ceza verilmesi mümkün olmayacaktır. Yukarıda belirtilen olay, yalnızca dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçuna bakımından değerlendirilmiş olup olayda meydana gelen diğer suçlar hakkında herhangi bir değerlendirme yapılması çalışmamızın kapsamını aşacaktır.

Dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçunun gerçek özgü suç olduğunu suçun faili başlığı altında belirtmiştik. Özgü suçun faili kamu görevlisi, dilekçeyi kabul etmeme kararını, cebir, şiddet, tehdit veya korkutma sonucu da alabilir. Bu durumda, suçun sorumlusunun kim olduğunun tespit edilmesi gerekecektir. Hakeri (2017, ss. 578-579)'ye göre, TCK'nın 28. maddesinde yer alan cebir, şiddet, korkutma veya tehdit kullanan kişinin suçun faili sayılacağına dair düzenleme, TCK'nın 40. maddesinin ikinci fıkrasına bir istisna teşkil etmektedir. Tehdit nedeniyle kamu görevlisinin dilekçeyi kabul etmesinin engellenmesi durumunda, tehditte bulunan kişi suçun faili olarak kabul edilecektir. Benzer görüşe

sahip olan Sınar (2011, ss. 78-79)'da özgü suçlar bakımından TCK'nın 28. maddesinde yer alan düzenlemenin TCK'nın 40. maddenin ikinci fıkrasının bir istinası olduğunu belirtmiştir. Yazar, ayrıca, kamu görevlisinin bir başka kişinin cebir, şiddet, korkutma ve tehdidi nedeniyle suç işlemesi durumunda, cebir, şiddet, korkutma ve tehdidi gerçekleştiren kişinin dolaylı faillikten sorumlu olması gerektiğini ifade etmiştir. Yine Demirbaş (2022, s. 477), cebir, şiddet, korkutma ve tehdit durumlarında failin başka bir seçenekle hareket etme imkânının bulunmadığını, dolayısıyla failin adeta suçta bir araç gibi dış bir etkiyle hareket ettiğini ifade etmiştir. Cebir, tehdit veya korkutmaya maruz kalan kişi, fiilinden dolayı doğrudan sorumlu olmasa da, bu durum suçun hukuka aykırılığı ve belirli bir tipe uygunluğu sonucunu değiştirmez. Bu durumda cebri kullanan kişi, TCK'nın 37. maddesinin ikinci fıkrasında belirtilen dolaylı faillikten sorumlu tutulmalıdır.

Doktrinde yukarıda belirtilen görüşlere karşı çıkan bazı yazarlar, özgü bir suçun, özel faillik sıfatına sahip olmayan kişiler tarafından, bu sığata sahip olan kişinin araç olarak kullanılması suretiyle işlenebilmesinin, arka planda yer alan kişinin de özel faillik sıfatına sahip olması durumunda dolaylı failliğin gerçekleşebileceğini savunmaktadırlar. Buna karşın, arka planda yer alan kişinin özel faillik sıfatına sahip olmadığı durumlarda ise bu görüşü savunan yazarlar, dolaylı failliğin mümkün olmayacağını belirtmektedirler (BAUMANN/WEBER/MITSCH ve FISCHER'den aktaran: Ekici Şahin, 2013, s. 13; Üzülmmez, 2006, s. 92). Arka planda bulunan ve özel faillik sıfatına sahip kişiyi suçta araç olarak kullanan kişinin cezai sorumluluğunun belirlenmesinde, dolaylı faillik değil, iştirak kuralları uygulanmalıdır (BAUMANN/WEBER/MITSCH ve FISCHER'den aktaran: Ekici Şahin, 2013). Bu görüşe göre, dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu, yetkili kamu makamında dilekçeyi almakla görevli ve yetkili kamu görevlisinin, bir başka kişinin cebir, şiddet, korkutma ve tehdidi nedeniyle işlemesi durumunda, cebir, şiddet, korkutma ve tehdidi gerçekleştiren kişi azmettiren veya yardım eden olarak sorumlu tutulabilecektir.

Yukarıda yer verilen bilgiler ışığında, dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu bakımından, cebir ve şiddet ile tehdit ve korkutmaya maruz kalan kamu görevlisinin iradesinin cebir ve şiddet bakımından "*karşı konulamama veya kurtulamama*" durumu ile tehdit ve korkutma açısından ise "*muhakkak ve ağır olma*" şartlarının gerçekleşmesi halinde başka türlü hareket etmesinin mümkün

olamayacağını kabulü gerekir. Zira, yetkili kamu makamında dilekçeyi almakla görevli kamu görevlisi, cebir ve şiddet ile tehdit ve korkutma durumlarında suçun işlenmesinde araç olarak kullanılmaktadır. Cebir, şiddet, tehdit ve korkutma uygulayan kişi, yetkili kamu görevlisini hareket ettiren taraftır. Bu sorun, yetkili kamu görevlisine cebir, tehdit ve korkutma uygulayan kişinin, TCK'nın 37. maddesinin ikinci fıkrasında yer alan dolaylı faillik sorumluluğu çerçevesinde çözümlenmelidir. Ayrıca, TCK'nın 28. maddesinde, cebir, şiddet, korkutma ve tehdit uygulayan kişinin suçun faili sayılacağına dair düzenlemenin, TCK'nın 40. maddesinin ikinci fıkrasına istisna oluşturduğu kanaatindeyiz.

3.8.2 Haksız tahrik

TCK'nın 29. maddesinde haksız tahrik şu şekilde düzenlenmiştir:

“Haksız bir fiilin meydana getirdiği hiddet veya şiddetli elemnin etkisi altında suç işleyen kimseye, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası yerine onsekiz yıldan yirmidört yıla ve müebbet hapis cezası yerine oniki yıldan onsekiz yıla kadar hapis cezası verilir. Diğer hallerde verilecek cezanın dörtte birinden dörtte üçüne kadarı indirilir.”

Haksız tahrik, bir kişinin haksız bir hareketin yol açtığı yoğun öfke ya da şiddetli bir elem nedeniyle suç işlemeye yönelmesi durumudur. Bir kişiyi suç işlemeye teşvik etme veya yönlendirme olarak da tanımlanabilir. Bu durumda, tahrik eden kişinin etkisiyle, hedef alınan kişinin iradesi üzerinde bir değişiklik meydana gelir ve sonuç olarak suç işleme yönünde bir davranış sergilemesine sebep olunur (Demirbaş, 2022, ss. 479-480). Bu durumda failin cezasının azaltılması, suçun işlenmesinde mağdurun da bir ölçüde etkili olmasından kaynaklanmaktadır. Mağdurun failin öfkesine yol açan hukuka aykırı bir davranışta bulunması, failin kusur derecesini düşürmektedir (Soyaslan, 2022, s. 498). Haksız tahrikin uygulanabilmesi için şu şartlar gereklidir: Tahrik teşkil eden bir fiil bulunmalı, fiil haksız olmalı, fail haksız olan bu fiil sebebiyle öfke veya şiddetli elem yaşamalı, fail bu öfke veya şiddetli elem neticesinde oluşan psikolojik durumu nedeniyle suç işlemeli ve suç tahrik teşkil eden fiili gerçekleştiren kimseye yönelmelidir (Soyaslan, 2022, s. 501). Tepki fiilinin, tahrik eden kişiye yönelik olarak gerçekleştirilmesi gerektiği söylenebilir. Ancak, tahrike yol açan fiilin her zaman faile karşı işlenmiş olması gerekmez (Özbek vd., 2020, s. 416). Haksız tahrik hükmünden sadece suçun

faili yararlanmakta olup suça katılan kimseler haksız tahrik hükümlerinden yararlanamazlar (Hafizoğulları ve Özen, 2018, s. 367). TCK'da haksız tahrik genel bir hafifletici sebep olarak düzenlemiştir. Bu sebeple, mağdurun haksız hareketlerinin, failde öfke ve üzüntüye yol açması durumunda, bu durum çoğu suç türünde cezayı hafifletici bir etki yaratır (Hakeri, 2017, s. 446).

Yetkili kamu makamında dilekçeyi almakla görevli ve yetkili kamu görevlisinin dilekçe sahibinin hakaret, tehdit, cebir vb. eylemlerinin kendisinde oluşturduğu öfke veya üzüntü sebebiyle dilekçeyi kabul etmemesi halinde fail kamu görevlisi hakkında TCK'nın 29. maddesi uyarınca haksız tahrik hükümleri uygulama alanı bulabilecektir (Duran, 2019, s. 84). Zira, fail kamu görevlisi, dilekçeyi mağdur dilekçe sahibinin gerçekleştirmiş olduğu haksız bir fiil olan hakaret, tehdit, cebir vb. davranışın oluşturmuş olduğu hiddet ve şiddetli elemin etkisi altında kabul etmemiştir.

Dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu bakımından haksız tahrike şu örnek verilebilir: Yetkili kamu makamında dilekçeyi almakla görevli ve yetkili kamu görevlisi aracını park edeceği esnada yaşadığı bir olumsuzlukla ilgili şikâyet dilekçesi vermek için gelen vatandaş ile park yeri konusunda tartışma yaşadığı ve vatandaşın kamu görevlisine küfür ettiği bir olay akabinde kamu görevlisi vatandaşın sunduğu hukuka uygun dilekçeyi küfrün kendisinde oluşturduğu hiddet ve şiddetli elemin etkisiyle kabul etmezse dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu oluşacaktır. Ancak fail kamu görevlisi hakkında TCK'nın 29. maddesinde yer alan haksız tahrik hükmünün uygulanması söz konusu olabilecektir. Zira, dilekçe sahibi tarafından fail kamu görevlisine küfür edildiğinden tahrik teşkil eden bir fiil söz konusudur. Fail kamu görevlisi haksız olan bu fiilin sonucunda üzüntü yaşamış ve buna tepki olarak dilekçeyi kabul etmemiştir. Ayrıca suç, tahrik eden fiili yapan kişiye karşı işlenmiştir. Bu durumda fail kamu görevlisi bakımından TCK'nın 29. maddesinde düzenlenen haksız tahrik hükmünün uygulanması mümkün olacaktır. Fail kamu görevlisi hakkında ayrıca TCK'nın genel hükümler başlığı altında düzenlenen 62. maddesinde düzenlenen takdiri indirim hükmünün de ayrıca uygulanabilmesi mümkündür. Söz konusu olay, yalnızca dilekçe hakkının kullanılmasının engellemesi suçu çerçevesinde değerlendirilmiştir. Hakaret suçuna ilişkin değerlendirme çalışmamızın kapsamını aşacağından ilgili suç bakımından açıklama yapılmayacaktır.

3.8.3 Hata

Hata, bir kişinin bilgi eksikliği veya yanlış bilgiye sahip olması, kişinin iradesi ile gerçeklik arasındaki uyumsuzluk olarak tanımlanabilir (Önder, 1992, s. 311).

Kanun koyucu, TCK'nın 30. maddesinde hatayı dört ayrı fıkra düzenlemiştir. Birinci fıkra, suçun maddi unsurlarında hata; ikinci fıkra, suçun daha ağır veya daha hafif cezayı gerektiren nitelikli unsurlarında hata; üçüncü fıkra, ceza sorumluluğunu kaldıran veya azaltan nedenlerde hata; dördüncü fıkra ise haksızlık hatasını düzenlemektedir. Dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu bakımından, hatanın her bir fıkrası sırasıyla ayrı ayrı incelenecektir.

Failin suçun maddi unsurlarını bilmemesi ya da bu unsurlar hakkında yanlışlığa düşmesi, maddi unsurlarda hata durumunu oluşturur. Maddi unsurlarda hata söz konusu olduğunda, failin kast ile sorumluluğu doğmaz; ancak suçun taksirli bir şekilde işlenmesi mümkünse, failin taksirle sorumluluğu dikkate alınabilir (Koca ve Üzülmüş, 2022, ss. 255-256). Suçun oluşumunu sağlayan unsurların farkında olma ya da olmama durumu, kastın içeriğiyle, yani kastın “bilme” ögesiyle doğrudan ilişkilidir (Bernd Heinrich'ten aktaran: Sarıgül, 2019, s. 675). Dilekçe hakkının kullanımının engellenmesi suçunun maddi unsurlarında hataya düşülmesi halinde, fail kast ile sorumlu olmaz. Suçun taksirle işlenmesi de mümkün değildir. Bu durumda, fail bu suçtan dolayı cezalandırılmaz. Hatanın bu haline ilişkin dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu bakımından şu örnek verilebilir. Yetkili kamu makamında dilekçeleri almakla görevli ve yetkili kamu görevlisi A, B tarafından sunulan dilekçenin Türkçe olmadığından hareketle dilekçeyi kabul etmemektedir. Daha sonradan A'nın içmiş olduğu ilacın etkisi ile harfleri farklı şekilde gördüğü tespit edilmiştir. A bu olayda TCK'nın 121. maddesinde yer alan dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçunun maddi konusu olan dilekçenin Türkçe olmadığını sandığından kabul etmemektedir. A'nın zihninde tasavvur ettiği ile gerçek durum arasındaki bu hata hali TCK'nın 30. maddesinin birinci fıkrası kapsamında kalacaktır. A'nın suçun maddi konusunda yaşadığı bu yanlış suçu manevi unsuru olan kastını ortadan kaldıracaktır.

Yine TCK'nın 30. maddesinin birinci fıkrası kapsamında fail mağdurda yanılabilir. Bu durumda fail hatasından yararlanamayacaktır. Yetkili kamu makamında dilekçeleri almakla görevli ve yetkili kamu görevlisi A, C'yi hasmı B

zannettiğinden C tarafından sunulan usulüne uygun dilekçeyi kabul etmemektedir. Doktrinde “şahısta hata” olarak adlandırılan bu durumda hata hali esaslı olarak kabul edilmemekte ve failin kastını etkilememektedir (Güngör, 2007, s. 75). Zira bu durumda fail mağdur C değil de B olsa da yine aynı suçu işleyecektir. Failin saikinin hasmına ait dilekçeyi almamak olması bir önem taşımayacaktır. Failin kastı halihazırda dilekçe hakkının mağduru olabilecek (C veya B) bir kişi olması sebebiyle kastı kalmayacaktır. Bu nedenle fail A TCK’nın 121. maddesinde yer alan dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçundan sorumlu olacaktır.

Hatayı düzenleyen TCK’nın 30. maddesinin ikinci fıkrasında “*Bir suçun daha ağır veya daha az cezayı gerektiren nitelikli hallerinin gerçekleştiği hususunda hataya düşen kişi, bu hatasından yararlanır*” hükmü düzenlenmiştir. Dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçunun tek madde ve tek fıkra şeklinde düzenlediğini daha ağır veya daha az cezayı gerektiren nitelikli hallerinin bulunmadığını çalışmamızın ilgili kısmında belirtmiştik. Bu bağlamda, dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu bakımından TCK’nın 30. maddesinin ikinci fıkrasının uygulama alanı bulması mümkün değildir.

Hatayı düzenleyen TCK’nın 30. maddesinin üçüncü fıkrasında “*Ceza sorumluluğunu kaldıran veya azaltan nedenlere ait koşulların gerçekleştiği hususunda kaçınılmaz bir hataya düşen kişi, bu hatasından yararlanır.*” hükmü, aynı maddenin dördüncü fıkrasında ise haksızlık hatasını tarif eden “*İşlediği fiilin haksızlık oluşturduğu hususunda kaçınılmaz bir hataya düşen kişi, cezalandırılmaz*” hükmü düzenlenmiştir.

Kanunun “*ceza sorumluluğunu kaldıran veya azaltan nedenler*” başlıklı ikinci kısım, ikinci bölümünde, fiilin hukuka aykırılığını ortadan kaldıran ve buna bağlı olarak cezai sorumluluğu etkileyen meşru savunma, zorunluluk hali, amirin emri, hakkın icrası ve ilgilinin rızası gibi durumlar yer almaktadır. Bu gibi hallere genellikle “*hukuka uygunluk nedenleri*” denir. Aynı bölümde düzenlenen; şiddet, tehdit ve hata gibi durumlar ise failin kusurluluğunu kaldıran veya hafifleten faktörler olarak kabul edilir. Ayrıca, yaş küçüklüğü, akıl hastalığı, sarhoşluk, uyuşturucu madde kullanımı ve sağır-dilsizlik gibi durumlar, failin cezai sorumluluğunu ortadan kaldıran veya azaltan unsurlardır (Güngör, 2007, s. 62). Kanunun hükmü ve amirin emri, meşru savunma, zorunluluk hali, hakkın kullanılması ve ilgilinin rızası gibi hukuka aykırılığı ortadan kaldıran sebeplerin,

cebir ve şiddet, korkutma ve tehdit, haksız tahrik gibi kusurluluğu etkileyen durumlarla birlikte “*Ceza Sorumluluğunu Kaldıran veya Azaltan Nedenler*” başlığı altında yer alması uygun değildir. Bunun yerine, hukuka aykırılığı ortadan kaldıran hallerin ceza sorumluluğunu ortadan kaldırmaktan ziyade fiilin hukuka uygunluğunu sağlayan sebepler olduğu göz önünde bulundurulması gerektiğinden, bu durumların kusurluluğu etkileyen hallere dair düzenlemelerden bağımsız olarak ayrı bir başlık altında ele alınması daha doğru olacaktır (Artuk vd., 2023, s. 496). Kanaatimizce de TCK’nın ikinci kısmının ikinci bölümünün başlığının “*Ceza sorumluluğunu kaldıran veya azaltan nedenler*” olarak düzenlenmesinde metodolojik olarak sorun vardır. Zira, TCK 24. maddesi ile 27. maddeleri arasında hukuka uygunluk nedenleri düzenlenmektedir. Hukuka uygunluk nedenleri, ceza sorumluluğuna etki eden nedenler değildir, doğrudan doğruya fiili hukuka uygun hale getiren durumlardır. Hukuka uygunluk nedenleri ile kusurluluğa etki eden nedenlerin aynı başlık altında düzenlenmesi yerinde değildir.

Hukuka uygunluk nedenlerinin maddi şartlarında hata ve kusurluluğu etkileyen nedenler bakımından hata ile dördüncü fıkra düzenlenen haksızlık hatası dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu bakımından gerçekleşmesi mümkün olup bu hususta haksız tahrik bağlamında bir örneğe yer vermek istiyoruz.

Aile apartmanında yaşayan tek yumurta ikizi kardeşler A ve B, aynı kıyafetleri giydikleri bir gün, oturdukları semtteki yıkımı yapılan bir binanın yıkım esnasında çevreye ve mahalleye verilen zarar nedeniyle ayrı ayrı dilekçe sunmak amacıyla ilçe belediyesine giderler. Kardeşlerden A, telefon görüşmesi yaptığı esnada, B yazmış olduğu dilekçeyi sunmak için dilekçeyi almakla görevli ve yetkili kamu görevlisi C’ye verir. C ile sözlü bir tartışma yaşayan B, “*Sizin gibi salak insanları nasıl memur yapıyorlar?*” diyerek C’ye hakaret eder. Bunun üzerine C, dilekçeyi kabul etmez. B, dilekçesinin kabul edilmemesi üzerine lavaboya gider. O sırada A, dilekçesini sunmak için C’ye vermek ister, ancak kısa süre önce kendisine hakaret etmesinin yarattığı hiddet ve yoğun üzüntü nedeniyle C, dilekçeyi kabul etmez. Bu durumda C’nin A’nın dilekçesini kabul etmemesi dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçunu oluştur. Ancak C’nin haksız tahrik hükümlerinden yararlanabileceğinden bahsedebiliriz. Zira kamu görevlisi C, A’yı kendisine hakaret eden A’nın tek yumurta ikizi B sanmaktadır. Bu durumda, A ve B’nin tek yumurta ikizi olmaları ve aynı kıyafetleri giymeleri nedeniyle C’nin

hatasının kaçınılmaz olduğu söylenebilir. Bu bağlamda, C'nin A'ya karşı işlediğı fiilin, Türk Ceza Kanunu'nun (TCK) 121. maddesinde düzenlenen sorumluluğı kapsamında ceza tayin edilirken, TCK'nın 30. maddesinin üçüncü fıkrası gereğı, TCK'nın 29. maddesinde yer alan haksız tahrik indirimi uygulanabilir. Ayrıca, C'nin B'nin dilekçesini hukuki bir neden olmaksızın kabul etmemesi fiili de dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçunu oluşturur. C, B'nin hakareti sebebiyle dilekçeyi almadığından TCK'nın 121. maddesinden sorumluluğundan dolayı ceza tayin edilirken TCK'nın 29. maddesinde yer alan haksız tahrik indirimi uygulanacaktır. Burada, A ve B'nin dilekçelerini ayrı ayrı sunmaları nedeniyle, C'nin iki ayrı fiili söz konusu olup, bu durum iki ayrı suç oluşturur.

3.9 Suçun Özel Görünüş Biçimleri

TCK'nın genel kısmı, tipiklik, hukuka aykırılık ve kusurluluk gibi suçun temel unsurlarının yanı sıra, suçun tamamlanmamış olma durumu, birden fazla kişi tarafından işlenmesi ve hareketin birden fazla kanun hükmünü ihlal etmesi gibi özel durumlarla da ilgilenmektedir (Demirbaş, 2022, s. 493).

TCK'nın ikinci kısmının üçüncü, dördüncü ve beşinci bölümünde suçun özel görünüş biçimleri teşebbüs, iştirak ve içtima olarak düzenlemiştir. Bu başlık altında teşebbüs, iştirak ve içtima genel hatlarıyla açıklanacak akabinde çalışma konumuz suç bakımından değerlendirmeler yapılacaktır.

3.9.1 Teşebbüs

Ceza hukukunda, bir fiilin suç sayılabilmesi için, o fiilin ceza kanunundaki suç tanımına uygun olması gerekmektedir. Yani, kanundaki unsurlar somut olayda bir araya gelmeli ve fail, suçun sonuçlarını kastetmeli ya da kanunun öngördüğü belirli durumlarda taksirle hareket etmelidir. Ancak bazı hallerde kanuni unsurların tamamı somut olayda gerçekleşmese bile failin cezalandırılabilmesi mümkündür. Eğer fail, suç işleme ve tamamlama iradesiyle suçun işlenmesi için gerekli hareketlerin icrasına başlar fakat dışsal nedenlerle suç tamamlanamazsa veya kanunda öngörülen zararlı sonuç gerçekleşmezse, kanundaki şartların mevcut olması halinde suç tamamlanmamış olsa dahi fiil teşebbüs aşamasında kalacak ve fail cezalandırılacaktır (Özocak, 2015, s. 985). Bu hallere “suça teşebbüs” adı verilmektedir. Suç birdenbire ortaya çıkmayıp farklı evrelerden geçerek

oluşmaktadır. Doktrinde buna suç yolu denilmektedir. Suç yolunu suç fikrinin ortaya çıkması, hazırlık hareketleri, icra hareketleri, suçun tamamlanması ve gönüllü vazgeçme oluşturmaktadır. Ceza hukuku suç fikrinin düşünce aşamasını cezalandırmamaktadır (Özbek vd., 2020, s. 445). Hazırlık hareketleri de kişinin hürriyet alanında kaldığından cezalandırmanın konusunu oluşturmaz (Hafizoğulları ve Özen, 2018, s. 304). Tamamlanmış suç ile teşebbüs aşamasındaki suç arasındaki fark, esasen maddi unsurlarla ilgilidir. Her iki durumda da, manevi unsur açısından, fail suçun *"düşünce evresi"*ni geçmiş ve icra aşamasına geçmiştir. Ancak, teşebbüs halinde maddi unsurun eksikliği söz konusudur; fail, suçun cezai normda belirtilen unsurlarını yerine getirmeye başlamış olsa da, bunları tamamlayamamaktadır (Özocak, 2018, s. 34).

TCK'nın suça teşebbüsü düzenleyen 35. maddesi aşağıdaki gibidir:

"Kişi, işlemeyi kastettiği bir suçu elverişli hareketlerle doğrudan doğruya icraya başlayıp da elinde olmayan nedenlerle tamamlayamaz ise teşebbüsten dolayı sorumlu tutulur."

Suçta teşebbüsün oluşabilmesi için suç tipi teşebbüse elverişli olmalı, suç kasten işlenebilir bir suç olmalı, suçun icrasına fail tarafından elverişli hareketlerle doğrudan doğruya başlanmalı, failin işlemeyi kastettiği suçu elinde olmayan nedenlerle tamamlayamaması gerekmektedir. Neticesi sebebiyle ağırlaşmış suçlara kural olarak teşebbüs mümkün değildir (Özbek vd., 2020, ss. 447-448). Olası kast ile işlenebilen suçlara teşebbüs mümkün değildir. Sadece doğrudan kast ile işlenebilen suçlara teşebbüs mümkündür (Hafizoğulları ve Özen, 2018, s. 308). TCK'nın 309. maddesinde Anayasal düzeni zorla değiştirmeye teşebbüs vb. gibi kanun koyucu tarafından teşebbüsün özel olarak cezalandırıldığı suç tiplerinde teşebbüs mümkün değildir (Özbek vd., 2020, s. 447).

Dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçunun maddi-şekli suç ayrımında maddi suç, zarar-tehlike suçu ayrımında ise soyut tehlike suçu olması suça teşebbüs bakımından önem arz etmektedir. Zira, doktrinde neticesiz (sırf hareket suçları-neticesi harekete bitişik suçlar-şekli) ve soyut tehlike suçlarına teşebbüs tartışmalıdır. Aşağıda önce doktrindeki görüşlere yer verilecek, son olarak dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu bakımından teşebbüsün mümkün olup olmadığına ilişkin görüşümüz belirtilecektir.

Özbek vd. (2020, s. 448), neticesi harekete bitişik suçlarda da netice olduğunu ancak neticenin hareketten ayrı ve bağımsız olmaması nedeniyle kural olarak bu suçlara teşebbüsün mümkün olmadığı ifade etmektedir. 765 sayılı TCK da hareketin kısımlara ayrılabilirdiği şekli suçlarda eksik teşebbüsün mümkün olabileceği kabul edilmekle birlikte her halükarda tam teşebbüsün mümkün olmadığı vurgulanmıştır. 5237 sayılı TCK'nın eksik ve tam teşebbüs ayrımını kaldırması nedeniyle şekli ya da neticesiz (neticesi harekete bitişik) suç özelliği gösteren soyut tehlike suçlarına kural olarak teşebbüsün mümkün olamayacağı belirtilmiştir. Özgenç (2022, s. 580) ise teşebbüs hükümlerinin icrai fiille işlenebilen suçlar bakımından mümkün olabileceğini ihmalî davranışla işlenen suçlar bakımından teşebbüs hükümlerinin uygulanmasının mümkün olmadığını belirtmiştir. Yine benzer şekilde Dülger (2021, s. 675), ihmalî suçlara kural olarak teşebbüsün mümkün olmadığını bu suçların sırf hareket suçu özelliği gösterdiğinden teşebbüsün mümkün gözükmediğini ifade etmiştir.

Dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu ihmalî davranış ile meydana gelir. Dilekçenin reddedilmesiyle suç oluşur. Bu nedenle dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu bakımından teşebbüs söz konusu olamaz (Hafizoğulları ve Özen, 2016, s. 223). Dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu soyut tehlike suçu olduğundan yetkili kamu makamında görevli ve yetkili kamu görevlisinin hukuki bir neden olmaksızın dilekçeyi kabul etmemesi suçun oluşması bakımından yeterlidir. Ayrıca zarar veya somut tehlikenin ortaya çıkması aranmamaktadır (Taşkın, 2012, s. 189).

Bu halde doktrinde bir kısım yazarlar dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçunun hareketi neticeye bitişik ve soyut tehlike suçu olması sebebiyle teşebbüsün olmayacağını ifade etmişlerdir (Çakmut, 2017, s. 52; Duran, 2019, s. 85; Parlar ve Hatipoğlu, 2007, s. 959; Şen, 2006, s. 509; Taşkın, 2012, s. 190).

Yukarıda yer verilen görüşlere karşın Önder (1992, s. 429), gerçek ihmalî suçlarda, suçun kanuni tanımında failin hareketinin belirli bir zaman dilimi içinde gerçekleşmesi gerektiği kabul edilmişse teşebbüsün mümkün olabileceğini ifade etmiştir. Soyaslan (1994, s. 201)'a göre ise sırf hareket suçlarında, failin eylemiyle suç tamamlanır ve dış dünyada bir etkisi ortaya çıkmaz. 765 sayılı mülga TCK'da yer alan "*tam teşebbüs*" kavramı, hareketlerin tamamlanmasına rağmen sonucun

gerçekleşmemesi durumunu ifade etmektedir. Ancak sırf hareket suçlarında bu tür teşebbüs uygulanamaz. Diğer yandan, mülga kanunda yer alan "*eksik teşebbüs*" kavramı, failin icra hareketlerini dışsal sebeplerle tamamlayamaması durumunu anlatır ve eğer sırf hareket suçlarının icrai hareketi parçalanabilir şekildeyse, sırf hareket suçlarında eksik teşebbüs uygulanabilir. Özocak (2018, ss. 211-214) da sırf hareket suçları (şekli suçlar) ve tehlike suçları bakımından icra hareketlerinin bölünebildiği durumlarda, söz konusu suçlara teşebbüsün mümkün olduğunu belirtmiştir. Yine Gerçeker (2020, s. 1244), dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçunun hareket unsurunun bölünebildiği ölçüde ve şartların gerçekleşmesi durumunda teşebbüsün mümkün olabileceğini ifade etmiştir. Benzer şekilde Artuç (2018, s. 1263)'da dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçunun hareket unsurunun bölünebildiği sürece suça teşebbüsün mümkün olduğunu ifade etmiştir.

Kanaatimizce, fiilin bölünebilir nitelikte olduğu ve suçun failin iradesi dışında kalan sebeplerle tamamlanamadığı durumlarda, dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu bakımından teşebbüs mümkün olabilir. Buna karşılık, fiilin bölünemez nitelikte olduğu hallerde ise bu suça teşebbüs değildir.

3.9.2 İştirak

Bir suçun, tek bir kişi tarafından işlenmek yerine, birden fazla kişi tarafından ortaklaşa gerçekleştirilmesine "*iştirak*" denir (Hakeri, 2017, s. 545). İştirakin bulunması için bazı şartlar gerekmektedir: Birden fazla kişinin suça katılımı, gerçekleştirilen suçun en azından teşebbüs aşamasında kalmış olması, katılanların fiilin gerçekleştirilmesine nedensel katkı sağlaması ve failer arasında iştirak iradesi bulunmasıdır (Hafızoğulları ve Özen, 2018, s. 329).

Ceza hukukumuzda suça iştirak faillik ve şeriklik olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Faillik doğrudan (müstakil) faillik, müşterek faillik, dolaylı faillik ve yan yana faillik olarak dörde ayrılmaktadır. Şeriklik de azmettirme ve yardım etme olarak ikiye ayrılmaktadır (Koca ve Üzülmöz, 2022, ss. 451, 454).

Suçlar, tek bir kişi tarafından işlenebileceği gibi birden fazla kişi tarafından da işlenebilir. Bir suçun, birden fazla fail tarafından işlenmesinin zorunlu olduğu durumlar "*çok failli suçlar*" olarak adlandırılmaktadır. Bu tür suçlara örnek olarak, TCK'nın 252. maddesinde yer alan rüşvet suçu gösterilebilir; rüşvet alan ve rüşvet

veren olmak üzere failin birden fazla kişi olması şarttır (Özgenç, 2022, ss. 592-594). Dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu bakımından birden fazla fail tarafından işlenmesi zorunlu olmadığından bu suçun çok failli suç olmağı kanaatindeyiz.

Kanunda belirtilen haksızlığı tek başına gerçekleştiren kişiye, "*doğrudan*" veya "*müstakil fail*" denir (Özgenç, 2022, s. 595). B, dilekçeleri almakla görevli ve yetkili kamu görevlisidir. Aynı zamanda B'nin komşusu olan A, kamu görevlisi B'nin görevli olduğu kamu makamına, bu kurumu ilgilendiren bir konuda dilekçe vermek üzere başvurur. Ancak, daha önce apartmanda A'nın çocukları ile B'nin çocukları arasında yaşanan tartışmalar nedeniyle aralarında bir husumet söz konusudur. A, dilekçesini B'ye teslim ettiğinde, B, aralarındaki husumet nedeniyle hukuki bir dayanağı olmaksızın dilekçeyi işleme koymaz. Bu durumda, B'nin A'nın dilekçesini kabul etmeyerek işleme koymaması, TCK'nın 121. maddesinde düzenlenen dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçunu oluşturur. B'nin söz konusu olayda ki durumunu müstakil (doğrudan) faillğe örnek olarak verebiliriz.

Birlikte suç işleme kararı çerçevesinde suçun kanuni tanımında yer alan fiili birlikte icra eden faillere ise "*birlikte (müşterek) faillik*" denir (Özbek vd., 2020, s. 514). Dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçunun işlenmesi yalnızca yetkili kamu makamından dilekçeyi almakla görevli ve yetkili kamu görevlileri tarafından gerçekleştirilebilir. Bu bakımdan gerçek özgü suçtur. Bu tür suçların doğrudan ya da müşterek faili olabilmek için, kanun koyucunun belirlediği özel şartlara sahip olmak gerekmektedir (Haft'tan aktaran: Koca ve Üzülmmez, 2022, s. 461). Bu bağlamda, dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu bakımından müşterek faillik gerçekleşmesi mümkün olmakla birlikte bu durumda TCK'nın 40. maddesinin aradığı şartların sağlanması gerekmektedir. TCK'nın 40. maddesinin ikinci fıkrasındaki düzenleme kapsamında fail olmak için aranan özellikleri haiz olmayan kişilerin suça iştirak etmesi durumunda azmettiren veya yardım eden olarak sorumluluğu gündeme gelebilecektir (Yılmaz, 2018, ss. 125-126).

Birden fazla kişinin, aralarında dolaylı faillik, müşterek faillik ya da şeriklik ilişkisi olmaksızın, aynı suçun işlenmesi durumunda, bu kişiler arasında yan yana faillik meydana gelir (Haft'tan aktaran: Koca ve Üzülmmez, 2022, s. 481). Bu faillikte, birden fazla kişi, birbirleriyle bilinçli ve iradi bir etkileşimde bulunmaksızın hareket

eder ve her biri tek başına, neticenin meydana gelmesi için gerekli olan koşulları tek başına sağlamaktadır (Dölger, 2021, s. 773).

A ve B, bir kamu kurumunda dilekçeleri almakla görevli kamu görevlileri olarak çalışmaktadır. A ve B, birlikte, C şirketinin bir ihaleye katılmaması için C şirketinin başvuru dilekçesini ve ilgili evrakları almamaya karar verirler. C şirketinin müdürü D, başvuru dilekçesini teslim etmek üzere kamu kurumuna geldiğinde, A, dilekçede eksiklik olduğunu iddia ederek dilekçeyi kabul etmez ve D'ye geri iade eder. D, dilekçede herhangi bir eksiklik bulunmadığını belirterek A'dan dilekçeyi almasını ısrarla talep eder. Bunun üzerine, A'nın mesai arkadaşı ve başvuru dilekçesinin alınmaması konusunda daha önce ortak karar almış olan B, D'nin dilekçesini alır, yırtar ve çöpe atar. TCK'nın 37. maddesine göre, *"Suçun kanuni tanımında yer alan fiili birlikte gerçekleştiren kişilerden her biri fail olarak sorumlu olur"* hükmü gereğince, A ve B'nin, TCK'nın 121. maddesinde düzenlenen dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçundan müşterek fail olarak sorumlu tutulmaları mümkündür. Zira A ve B, suç işleme konusunda birlikte karar almışlar ve fiili birlikte icra etmişlerdir. Bu nedenle, A ve B'nin faillik türü bakımından sorumluluğu, müşterek faillğe örnek olarak gösterilebilir. Yukarıda verdiğimiz örnek olayda, A ve B birlikte suç işleme kararı almamış olsalardı, ancak yine aynı olay aynı şekilde gerçekleşmiş olsaydı, bu durumda A ve B'nin faillik türü bakımından sorumluluğunu, yan yana faillğe örnek olarak verebilirdik.

Suç teşkil eden haksızlıklar bazen bir kişinin, başkası tarafından kullanılması suretiyle gerçekleştirilebilir. Bu tür durumlarda, suçun icrasını üstlenen kişinin fiili doğrudan gerçekleştiren kişi üzerinde bir hâkimiyeti söz konusudur. Fiili yönlendiren ve arka planda bulunan kişi, fiil üzerindeki kontrolü sayesinde dolaylı faildir (Özgenç, 2022, s. 624). TCK'nın 40. maddesinin ikinci fıkrasının dolaylı faillik bakımından dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu için kamu görevlisine uygulanıp uygulanmayacağı sorusuna yanıt bulunması gerekir (Özgenç, 1996, s. 207). *"Cebir ve şiddet, korkutma ve tehdit"* başlığı altında, özel faillik sıfatına sahip olmayan kişilerin bu sığata sahip olan kamu görevlisini araç olarak kullanmak suretiyle suçun işlenmesi durumunda cezai sorumluluğunun nasıl belirleneceğine ilişkin doktrinde yer alan farklı görüşlere yer verip akabinde görüş ve kanaatimizi belirtmiştik. Bu bağlamda, özgü suçlarda dolaylı faillğin gerçekleşip gerçekleşmeyeceğı tartışmalıdır.

Özgü suçlarda dolaylı failliğin gerçekleşmeyeceği görüşünü benimseyen yazarlara göre, özel faillik sıfatına sahip olmayan kişilerin sorumluluğu, TCK'nın 40. maddesinin ikinci fıkrası uyarınca iştirak hükümlerine göre belirlenir. Bu görüş, dolaylı failliği iştirak olarak değerlendirir ve iştirakle ilgili kuralların dolaylı faillik durumuna da uygulanabileceğini savunur. Ancak bu yaklaşım, iki farklı kavramı karıştırarak yanlış bir sonuca ulaşmaktadır. Dolaylı faillik, iştirak değil, failliğin bir türüdür. Bu nedenle, TCK'nın 40. maddesinin ikinci fıkrasında belirtilen, özgü suçlarda bağlılık kuralının faillik açısından geçerli olduğu söylenemez. Kanun, özgü suçları işleyen kişilerin yalnızca azmettiren ya da yardım eden olarak sorumlu tutulabileceğini belirtmektedir. Başkasını suç işlemek için araç olarak kullanan kişi, başkasının suçuna iştirak etmez; kendi suçunu işler. Bu bağlamda, özgü bir suçta başkasını araç olarak kullanan kişi, dolaylı fail olarak sorumlu tutulmalıdır (Ekici Şahin, 2013, s. 13). Ayrıca, TCK'nın 28. maddesinde düzenlenen cebir, şiddet, korkutma ve tehdidin, TCK'nın 40. maddesinin ikinci fıkrasının bir istisnası olduğunu belirtmiştik. Bu durumda, özel faillik sıfatına sahip olmayan bir kişinin cebir veya tehdit kullanarak kamu görevlisinin dilekçeyi kabul etmesini engellemesi halinde, bu kişi azmettirmenin ötesine geçerek kamu görevlisini adeta bir maşa gibi kullanarak fiil üzerinde hâkimiyet sağlamaktadır. Bu durumda dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu bakımından dolaylı failliğin gerçekleşebileceği belirtmek istiyoruz. Kamu görevlisi bakımından ise TCK'nın 28. maddesindeki şartlarının sağlanması durumunda ceza verilmeyecektir.

Dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçuna iştirakin her türlü mümkün olup suçun sadece yetkili kamu makamında dilekçeyi almakla görevli ve yetkili kamu görevlisi tarafından işlenebileceği dikkate alındığında bu niteliği haiz olmayan kişiler tarafından birlikte işlenmesi durumunda, söz konusu durum TCK'nın 40. maddesinin ikinci fıkrası çerçevesinde değerlendirilecektir. Suça iştirak eden kamu görevlisi dışındaki kişiler azmettiren veya yardım eden olabilecektir (Gerçeker, 2020, s. 1244; Şahbaz, 2020, s. 1734). Suçun özgü suç niteliği taşıması, iştirak açısından önemli olup, bu durumda özgü suçlara iştirakle ilgili özel kuralların uygulanması gerekir. Bu bakımdan özgü suçlarda iştirak haline ilişkin TCK'nın 40. maddesinin ikinci fıkrası aşağıdaki gibidir:

“Özgü suçlarda, ancak özel faillik niteliğini taşıyan kişi fail olabilir. Bu suçların işlenişine iştirak eden diğer kişiler ise azmettiren veya yardım eden olarak sorumlu tutulur”

İlgili hüküm uyarınca, özgü suçlarda yalnızca özel faillik niteliğine sahip kişiler fail olabilecek; kamu görevlisi dışında suça katılan diğer kişiler ise azmettiren veya yardım eden olarak sorumlu tutulabilecektir.

Azmettirme, belirli bir suçu işlemek konusunda henüz bir karara varmamış ve bu konuda bir düşüncesi olmayan bir kişinin, başka bir kişi tarafından suçu işlemeye yönlendirilmesidir (Özgenç, 2022, s. 628). Bu kararın verilmesi tek başına yeterli değildir. Ayrıca, azmettirenin şerik olarak kabul edilmesi için, failin gerçekleştirdiği hukuka aykırı fiilin kasten işlenmiş olması ve en azından fiilin teşebbüs aşamasına gelmiş olması gerekmektedir. Bu durum, bağlılık kuralı çerçevesinde değerlendirilmelidir (Baumann-Weber-Mitsch'den aktaran: Artuk vd., 2023, ss. 783-784).

Örneğin, A, bir kamu kurumunda dilekçeleri almakla görevli kamu görevlisi olarak çalışmaktadır. Aynı kurumda farklı bir birimde görevli olan B, aralarında husumet bulunan C'nin dilekçe sunacağını bildiğinden, A'ya C'nin sunacağı dilekçeyi kabul etmemesi durumunda birlikte yurt dışına tatile çıkabileceklerini ifade eder. A, C'yi tanımamakta olup geçmişte herhangi bir husumetleri bulunmamaktadır. Ancak, B'nin önerisi ve kendisini ikna etmesi üzerine C'nin usulüne uygun olarak sunduğu dilekçeyi hukuki bir neden olmaksızın reddetmeye karar verir. Bu durumda A, daha önce suç işleme kararı almamışken, yalnızca B'nin teklifiyle C'ye karşı dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçunu işlemeye karar vermiş ve bu fiili gerçekleştirmiştir. B'nin suça iştirak şekli, azmettirmeye örnek olarak verilebilir.

TCK'nın “*Kanunun hükmü ve amirin emri*” başlıklı 24. maddesinin üçüncü fıkrası uyarınca konusu suç teşkil eden emrin hiçbir şekilde uygulanmayacağı şayet uygulanırsa emri yerine getiren ve emri verenin sorumlu olacağı belirtilmiştir. Yine Anayasamızın “*Kanunsuz emir*” başlıklı 137. maddesinin ikinci fıkrasında konusu suç teşkil eden emrin hiçbir şekilde yerine getirilmeyeceği aksi takdirde emri yerine getiren kimsenin sorumluluktan kurtulamayacağı düzenlenmiştir. Söz konusu yasal düzenlemelerin amir hükmü uyarınca emri veren amir ve yerine getiren kamu görevlisi iştirak hükümleri çerçevesinde sorumlu olacaktır (Zafer, 2021, s. 396).

Yetkili kamu makamında dilekçeleri kabul etme konusunda görevli ve yetkili kamu görevlisinin amirinden aldığı emirle hukuka uygun ve bir hakkın kullanılması amacıyla sunulan dilekçeyi kabul etmemesi halinde; emri veren amir, azmettiren kişi olarak, emri yerine getiren kamu görevlisi ise fail olarak sorumlu tutulmalıdır (Koca ve Üzülmöz, 2022, s. 346).

Yardım etme; failin hukuka aykırı fiilini kasten işlediği durum da, bu fiilin gerçekleştirilmesine bilerek ve isteyerek destek olmaktır. Yardımda, fail ile birlikte işlenen suçtan farklı olarak, fiil üzerinde doğrudan denetim veya egemenlik söz konusu değildir. Yardım, fiilin işlenmesine olanak sağlayan, güçlendiren, kolaylaştıran ya da güvence altına alan, azmettirme veya faillik dışında kalan, fiilin icrasına yönelik her türlü nedensel katkıyı ifade eder (Wessels-Beulke, Lackner-Kühl ve Fischer'den aktaran Demirbaş, 2022, s. 558). Bir başka anlatımla, bir kişinin işlediği suçta, kasten maddi veya manevi yardımda bulunan kişi, bağlılık ilkesi çerçevesinde “*yardım eden*” olarak sorumluluk taşır (Demirel, 2017, s. 119 vs.) Suçun işlenmesine sağlanan maddi yardım, iki şekilde olabilir: Birincisi, suçun işlenmesinde kullanılan araçların temin edilmesi; ikincisi ise, suçun işlenmesinden önce veya suçun işlenmesi sırasında yardımda bulunarak icrasını kolaylaştırmaktır (Koca ve Üzülmöz, 2022, ss. 507-508). Suçun işlenmesine doğrudan azmettirme boyutuna ulaşmasa da, manevi olarak katkı sağlayan kişiler de suç ortaklığı kapsamında cezalandırılacaktır (Artuk vd., 2023, s. 797). Bir kişi, kasten ve hukuka aykırı bir eylemin işlenmesinde, bu eyleme bilerek ve isteyerek maddi veya manevi katkıda bulunduğunda, hukuka aykırı fiili gerçekleştiren kişiyle birlikte cezai sorumluluk taşır. Yani, bir başkasının suç işlemesine bilinçli olarak yardım etmek, ceza kanunlarına göre cezalandırılmayı gerektiren bir durumdur (Özbek vd., 2020, ss. 535-536). Dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçuna yardım eden kişi, TCK'nın 39. maddesi kapsamında sorumlu olacaktır.

3.9.3 İctima

Ceza hukukunda, “*bir fiil varsa o kadar suç, bir suç varsa o kadar ceza uygulanır*” ilkesi geçerlidir. Bu ilke, suçların içtimaı ve cezaların içtimaı olarak iki ayrı içtima türünün bulunduğu ve cezaların içtimainın (gerçek içtima) temel kural, suçların içtimainın ise istisna olduğu anlamına gelir. Buna göre, suçların içtimaı kapsamındaki istisnalar dışında, her bir suç için ayrı ceza verilmesi gerekecek ve her ceza kendi bağımsızlığını koruyacaktır (Özgenç, 2022, s. 666). Buna “*gerçek*

içtima” adı da verilmektedir. Zira ceza hukukunda, her bir fiil ayrı bir suç oluşturur ve her suçun kendine özgü bir cezası vardır. Ancak suçların içtimaı durumunda, belirli hallerde her bir suç için ayrı ayrı ceza verilmez ve cezalar toplanmaz. Bunun yerine, suçların içtimaı ilkelerine göre, ya birleştirilip tek suç olarak değerlendirilir ve ceza artırılır, ya da işlenen suçlardan en ağır cezayı gerektiren suç üzerinden ceza verilerek diğer suçlar göz ardı edilir (Artuk vd., 2023, s. 817).

İçtima başlığı altında metodolojik olarak öncelikle görünüşte içtima ardından fikri içtima ve son olarak zincirleme suç hükümleri ayrı ayrı incelenmiştir.

3.9.3.1 Görünüşte içtima

Bir failin gerçekleştirdiği eylem ile ceza normları arasındaki ilişki açısından karşılaşılabilecek durumlardan biri, çeşitli normların aynı eyleme yönelik olarak uygulanabilir gibi görünmesine rağmen, aslında yalnızca birinin bu eyleme uygulanabilir olmasıdır (İçel, 2008, s. 36). Bir başka deyişle bir olayda, ilk bakışta birden fazla normun geçerli olabileceği izlenimi uyansa da, yalnızca bir normun uygulanması söz konusu olmaktadır (Hakeri, 2017, s. 655). Görünüşte içtima durumu söz konusu olduğunda, suçların içtimasına ilişkin hükümler geçerli olmaz. Uygulanacak ceza hükmü, ceza normları arasındaki ilişki ve bu ilişkiye dair temel ilkeler dikkate alınarak belirlenir. Bu durumda, görünüşte içtima ile ilgili özel bir düzenlemeye gerek bulunmamaktadır (Koca ve Üzülmüş, 2022, s. 562).

Görünüşte içtima özel-genel norm ilişkisi, tüketen-tüketilen norm ilişkisi ve asli-yardımcı norm ilişkisi olmak üzere üç şekilde karşımıza çıkabilir (Artuk vd., 2023, ss. 818-819).

Özel-genel norm ilişkisi bakımından bir norm, genel normun tüm öğelerini içerdiği ve buna ek olarak yeni bir öğe ekleyerek farklı bir özellik kazandığı durumda, artık genel normun uygulanması söz konusu olamaz (Önder, 1989, s. 525). Bu durumda, "*özel normun önceliği ilkesi*"ne göre, özel normun hükmü tercih edilerek uygulanır. Örneğin, zimmet suçu (TCK m. 247), 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'nda yer alan zimmet suçu (m. 160) ile karşılaştırıldığında, genel bir norm olarak kabul edilmektedir (Artuk vd., 2023, s. 818). Yine, TCK'nın mala zarar verme başlıklı 151. maddesi ile 5816 sayılı Atatürk Aleyhine İşlenen Suçlar Hakkındaki Kanun arasındaki ilişki özel-genel norm ilişkisine örnek verilebilir (Özbek vd., 2020,

s. 568). Genel normlar ile özel normların suçta korudukları hukuki değerler aynıdır (Koca ve Üzülmmez, 2022, s. 562).

Aynı kanunun normları arasında da özel-genel norm ilişkisi söz konusu olabilir (İçel, 2008, s. 41). Örnek olarak TCK'nın 81. maddesinde kasten öldürme ve 82. maddesinde kasten öldürmenin nitelikli halleri düzenlenmiştir. Kadına karşı öldürme fiilini gerçekleştiren failin TCK'nın 82. maddesinin birinci fıkrasının (f) bendinden yargılanması söz konusu olacaktır. Ancak fail gerçekleştirmiş olduğu fiil ile doğal olarak suçun temel hali olan TCK'nın 81. maddesinde yer alan kasten öldürme suçunu da ihlal etmektedir. Bu durum özel-genel norm ilişkisi çerçevesinde özel normun önceliği ilkesi uyarınca fail sadece nitelikli kasten öldürmeden sorumlu olacaktır.

Duran (2019, s. 87), dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu bakımından özel-genel norm ilişkisine dayalı görünüşte içtima durumunun şu şekilde ortaya çıkabileceğini belirtmiştir: ACK'nın 110. maddesinde yer alan, madunun şikâyetnamesini saklayan veya geri aldırana ilişkin ceza düzenlemesi ile 5237 sayılı TCK'nın 121. maddesinde yer alan dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu arasında özel-genel norm ilişkisi söz konusu olabilir. Duran, ACK'nın 110. maddesinin, TCK'nın 121. maddesine kıyasla daha özel bir norm niteliği taşıdığını ve bu nedenle, özel normun önceliği ilkesine göre bu durumda ACK'nın 110. maddesinin uygulanması gerektiğini ifade etmiştir.

Yukarıda belirttiğimiz üzere, özel normun genel normdan farklılaşarak uygulama alanı bulabilmesi, genel normun tüm unsurlarını içermekle birlikte buna ek olarak yeni bir unsur içermesi hâlinde mümkündür. Bu çerçevede ACK'nın 110. maddesinde sayılan fiillerin hangisi bakımından TCK'nın 121. maddesi ile görünüşte içtima durumunun ortaya çıkacağının incelenmesi gerekmektedir. Kanaatimizce Duran tarafından ifade edildiğinin aksine ACK'nın 110. maddesinde düzenlenmesinde yer alan “*madunların verdiği şikâyetnameleri tehdit ederek geri aldirmaları*” durumunda TCK'nın 121. maddesinde yer alan dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu ile özel-genel norm ilişkisi olmayacaktır. Zira, TCK'nın 121. maddesinde fiil unsurunu oluşturan davranış, dilekçenin kabul edilmemesidir. Buna karşılık, dilekçenin kabul edilmesinden sonra tehdit yoluyla geri alınmasının sağlanması, bu suç tipi kapsamında değildir. Dolayısıyla, bu gibi

durumlarda ACK'nın 110. maddesi ile TCK'nın 121. maddesi arasında özel-genel norm ilişkisi kurulamaz.

Buna karşılık ACK'nın 110. maddesinde düzenlenmesinde yer alan *madunların verdikleri şikâyetnameleri saklama* fiili bakımından TCK'nın 121. maddesi ile ACK'nın 110. maddesi arasında özel-genel norm ilişkisi kurulması mümkündür. Zira, şikâyetnamelerin saklanması suretiyle işleme konulmaması fiili, TCK'nın 121. maddesinde düzenlenen suçun fiil unsuruyla örtüşmektedir. Bu durumda, görünüşte içtima söz konusu olacak; özel normun önceliği ilkesi gereğince ACK'nın 110. maddesi uygulanacak, TCK'nın 121. maddesi ise uygulama alanı bulamayacaktır.

Asli ve yardımcı (tali) normlar arasındaki ilişki bakımından, bir olaya uygulanacak yalnızca bir asli norm bulunmaktadır. Ancak asli normun uygulanabilir olmadığı durumlarda, yardımcı norm devreye girer. Bu durum, "*yardımcı normun sonralığı ilkesi*" çerçevesinde açıklanabilir. Örneğin, bir suç tipinin tanımında, "*kanunda ayrıca suç olarak belirtilen durumlar hariç*" ifadesi kullanıldığında, asli ve yardımcı (tali) normlar arasındaki ilişkiye atıfta bulunulmuş olur. Bu bağlamda, zimmet suçu (m. 247), görevi kötüye kullanma suçu (m. 257) kıyasla asli norm olarak kabul edilmektedir (Artuk vd., 2023, ss. 818-819). Tali normların çoğu boşlukları veya eksikliği tamamlamak işlevine sahiptir (Koca ve Üzülmüş, 2022, s. 567).

Bir görünüşte içtima türü olan asli-tali norm ilişkisi, TCK'nın 121. maddesinde yer alan dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu ile TCK'nın 257. maddesinde yer alan görevi kötüye kullanma suçu bakımından ortaya çıkabilir.

TCK'nın 257. maddesinde görevi kötüye kullanma suçunun kanuni düzenlemesine baktığımızda birinci ve ikinci fıkranın başında "*...kanunda ayrıca suç olarak tanımlanan haller dışında...*" denilmek suretiyle hükmün genel ve tamamlayıcı norm niteliğinde olduğuna vurgu yapılmaktadır (Duran, 2019, s. 87).

TCK'nın 257. maddesinin birinci fıkrasında görevin gereklerine aykırı hareket etmek suretiyle icrai ikinci fıkrasında ise görevinin gereklerini yapmakta ihmal veya gecikme şeklinde ihmali şekilde suçun işlenebileceği düzenlenmiştir. Her iki fıkra fiil unsuru bakımından farklılık göstermekle birlikte hareketin neticesinde kişilerin mağduriyetine veya kamunun zararına neden olan ya da kişilere haksız bir

menfaat sağlayan kamu görevlisinin cezalandırılacağı kanun koyucu tarafında öngörölmüştür. Görevi kötüye kullanma suçunun zarar suçu olduğu konusunda doktrinde görüş birliği olup Yargıtay da zarar suçu olarak kabul etmektedir (Sevük, 2018, ss. 259, 283).

Dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçunun belli bir hakkı kullanmak için yetkili kamu makamına sunulan dilekçenin kabul edilmemesi ile oluştuğunu suçun soyut tehlike suçu olduğunu ayrıca bir zararın doğmasına gerek olmadığını belirtmiştik. Dilekçenin kabul edilmemesi halinde kişilerin veya devletin bir zarara uğraması söz konusu olduğuunda failin TCK'nın m.121'den mi yoksa TCK'nın m.257'nin ikinci fıkrasında yer alan ihmali hareket ile görevi kötüye kullanmaktan mı sorumlu olacağı tartışma konusu olacaktır (Duran, 2019, s. 87).

Yargıtay 5. Ceza Dairesi, 26.05.2015 tarihli ve 2013/7283 E., 2015/11885 K. sayılı kararında TCK m.121'in asli norm olduğu ve TCK m.257'nin tali norm olduğunu açıkça belirtmiştir. Söz konusu karar incelendiğinde Belediyede ruhsat başvurularına ilişkin başvuru dilekçelerini almakla yetkili ve görevli kamu görevlisi, amiri olan Belediye Başkanı'nın talimatıyla akaryakıt istasyonu işletme ruhsatını almak için sunulan başvuru dilekçesi ve eklerinin hukuki bir sebep olmaksızın kabul edilmemesinin dosya kapsamında elde edilen deliller neticesinde sabit olduğu sanıkların eyleminin TCK'nın 121. maddesi kapsamında yer alan dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu olarak değerlendirilmesi gerekirken suçun vasfında yanılarak TCK'nın 257. maddesi kapsamında değerlendirildiği ve dosya kapsamında yer alan gerekçelerle örtüşmeyecek şekilde sanıklar hakkında verilen beraat kararında hukuki isabet olmadığına karar vermiştir. Söz konusu kararda TCK'nın 257. maddesinin genel, tali ve tamamlayıcı bir norm olduğu suçun kanuni düzenlemesindeki “...*kanunda ayrıca suç olarak tanımlanan haller dışında...*” ifadesinden bunun anlaşılması gerektiği belirtilmiştir.

Benzer bir dosyada, Yargıtay 5. Ceza Dairesi, 29.02.2016 tarihli ve 2014/682 E., 2016/2199 K. sayılı kararında, hukuki bir neden olmaksızın dilekçeyi kabul etmeyen sanık kamu görevlisinin fiilinin, hem TCK 121 hem de TCK 257'yi oluşturduğuna dair yapılan değerlendirmeye, açılan kamu davasında verilen kararı usul ve yasaya aykırı bularak bozma kararı vermiştir (Erol, 2023, s. 831). Söz konusu kararda, sanığın gerçekleştirdiği tek bir eylemle hem görevi kötüye kullanma hem de dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçlarından sorumlu tutulması ve

gerçek içtima hükümlerinin uygulanmasının doğru olmadığı belirtilmektedir. Sanık tarafından gerçekleştirilen tek eylemin, asli norm olan dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu olarak değerlendirilmesi gerektiği kanaatindeyiz. Ayrıca, bir kamu görevlisi tarafından dilekçenin kabul edilmemesi durumunda, kişilerin mağduriyetine ya da kamu zararına yol açabilecek bir durumun ortaya çıkması veya kişilere haksız bir menfaat sağlanması halinde, suçun vasfı değişmeyecek olup, fail dilekçe hakkının kullanılmasını engelleme suçundan sorumlu olacaktır. Hâkim, bu durumu TCK'nın 61. maddesi hükmü uyarınca cezanın tayininde dikkate alabilecektir.

Uygulamada TCK 121. maddesinde düzenlenen dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu olarak nitelendirilmesi gereken fiilin suçun vasfında yanılarak TCK 257. maddesinde düzenlenen görevi kötüye kullanma olarak değerlendirildiği veya yetkili kamu makamında dilekçeleri almakla görevli ve yetkili kamu görevlisinin hukuki bir neden olmaksızın dilekçeyi kabul etmemesine ilişkin doğal ve hukuki tek fiili nedeniyle hem TCK'nın 121. maddesinden hem de TCK 257. Maddesinden sorumlu tutularak gerçek içtima hükümlerinin uygulandığı görülmektedir. Hangi durumlarda TCK'nın 121. maddesi hangi durumlarda TCK 257. maddesinin uygulanacağını tespit edilememesinin sebebi TCK'nın 121 ile TCK'nın 257 arasındaki ilişkinin tespit edilememesi sorunundan kaynaklanmaktadır. Bu sorunun, yukarıda görünüşte içtima başlığı altında incelenen asli-tali norm ilişkisi çerçevesinde çözülmesi gerektiği kanaatindeyiz. Buna göre, dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçunun asli norm, görevi kötüye kullanma suçunun ise tali norm niteliğinde olduğu görüşündeyiz (Retornaz, 2017, s. 11). Yukarıda yer verilen Yargıtay 5. Ceza Dairesi'nin 26.05.2015 tarihli ve 2013/7283 E., 2015/11885 K. sayılı kararında da, TCK 121'in asli norm TCK 257'in tali norm olduğunu belirtmiş olup söz konusu karar belirttiğimiz doktrindeki görüşü destekler mahiyettedir. Yine Taşkın (2012, s. 228) da TCK'nın 257. maddesinde düzenlenen “görevi kötüye kullanma” suçunun genel ve tamamlayıcı bir düzenleme olduğunu özel bir düzenleme bulunmaması halinde bu hükmün uygulama bulacağını TCK'nın 121. maddesinin kanunda ayrıca suç olarak düzenlenmesi sebebiyle TCK 121. uygulama bulması gerektiğini belirtmiştir.

Bir normun, diğer bazı normlar tarafından korunmakta olan hukuki değerlerin tümünü ortak bir biçimde koruduğu durumlarda, söz konusu normların arasında bir

"tüketen-tüketilen" ilişkisi söz konusu olmaktadır. Bu tür bir durumda, bir norm diğer bir normu bünyesine dahil ettiğinde, artık tüketilen normun varlığı sona erer ve dolayısıyla o normun uygulanması mümkün olmaz. Sonuç olarak, her iki normu kapsayan normun uygulanması gerekecektir (Önder, 1989, s. 526). Tüketen ve tüketilen normlar arasındaki ilişkiye en belirgin örnek olarak bileşik suçlar verilebilir (Hakeri, 2017, s. 661). Dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçunun, bileşik bir suç olmaması nedeniyle, görünüşte içtima türlerinden olan tüketen-tüketilen norm ilişkisinin gerçekleşmeyeceği kanaatindeyiz.

3.9.3.2 Fikri içtima

TCK'nın 44. maddesinde fikri içtima (farklı neviden fikri içtima) şöyle düzenlenmiştir:

"İşlediği bir fiil ile birden fazla farklı suçun oluşmasına sebebiyet veren kişi, bunlardan en ağır cezayı gerektiren suçtan dolayı cezalandırılır."

Fikri içtima, bir failin tek bir fiil ile birden fazla suç işlemesi veya aynı suçu birden fazla kez gerçekleştirmesi durumunu ifade eder. Bu kavramın gerçekleşebilmesi için iki ana şart bulunmaktadır: İlk olarak, fiilin tek olması; ikinci olarak ise bu tek fiil ile birden çok suçun işlenmesi gerekmektedir. Farklı neviden fikri içtima durumunda birden çok suçun aynı durumda bulunmasına rağmen, fail, bu suçların tamamından değil, yalnızca en yüksek cezayı gerektiren suçtan dolayı cezalandırılmaktadır (Koca, 2007, s. 199). Bu düzenlemenin altında hiç kimse bir fiil neticesinde iki kere cezalandırılmamalı "*ne bis in idem*" ilkesi yatmaktadır. Zira bu düşüncenin altında bir kişi gerçekleştirmiş olduğu bir fiilden ötürü iki kere ceza almaz prensibi yatmaktadır (Özbek vd., 2020, s. 558). Örneğin, bir kişinin aracına zarar vermek amacıyla attığı taşın, aynı zamanda aracın içindeki kişiyi yaralaması durumunda, farklı neviden fikri içtima söz konusu olacaktır (Öztop, 2013, s. 18). Yine bir başka örnek verecek olursak failin bir kimseyi yaralamak amacıyla attığı tek bir yumruğun, mağdurun gözlüklü olması ve gözlüğünün kırılarak tek gözünü sürekli kaybetmesine neden olması durumunda failin doğal ve hukuki anlamda hukuka aykırı tek fiili, hem kasten yaralamanın neticesi sebebiyle ağırlaşmış hali olan TCK 87. maddesinin ikinci fıkrasının (b) bendinde düzenlenen suç hem de TCK'nın 151. maddesinde düzenlenen mala zarar verme suçunu oluşturmaktadır. Bu durumda failin dış dünyadaki tek bir fiili kanunun birden çok hükmünü ihlal etmektedir. Bu normatif

çokluk, tek bir fiil işleyen failin birden çok kez cezalandırılmasına sebep olmamalıdır. İşte bu nedenle TCK m.44 uyarınca yalnız bir ceza verileceğinden yukarıdaki örnekte fail yalnızca kasten yaralamanın neticesi sebebiyle ağırlaştırılmış halinden sorumlu olacaktır. Ayrıca mala zarar verme suçundan ceza verilmeyecektir.

Dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu bakımından da farklı neviden fikri içtimanın gerçekleşmesi mümkün olup bir örnek olay üzerinden hareket ederek açıklayacak olursak daha iyi anlaşılacaktır: Savcılıkta şikâyet dilekçelerini işleme koymakla görevli ve yetkili kamu görevlisi A'nın kuzeni C hakkında, B tarafından verilen suç duyurusu dilekçesini savcılık makamınca C hakkında araştırma yapılmaması için A kabul etmemektedir. Kanaatimizce fail A'nın dilekçeyi hukuki bir neden olmaksızın kabul etmeme fiili ile hem TCK'nın 121. maddesi hem de TCK'nın 283. maddesinde yer alan suçluyu kayırma suçu oluşmaktadır. Bu durumda fail kamu görevlisi hukuki anlamda tek bir fiil ile birden fazla farklı suçun oluşmasına sebebiyet verdiğinden TCK'nın 44. maddesi hükmü uyarınca bu suçlardan en ağır cezayı gerektiren suçtan dolayı cezalandırılacaktır. Olayımızda fail kamu görevlisi göreviyle bağlantılı olarak suçu işlediğinden TCK'nın 283. maddesinin birinci fıkrasında verilecek ceza ikinci fıkrası uyarınca yarı oranında artırılabilir.

Aşağıdaki örnek olaylarda ise dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu ile rüşvet suçu ve görevi kötüye kullanma suçu bakımından farklı neviden fikri içtimanın gerçekleşip gerçekleşmeyeceği incelenmiştir.

Örneğin, A, belediyede akaryakıt ruhsatı talepli başvurulara ilişkin sunulan dilekçelerin işleme konulmasında görevli ve yetkili kamu görevlisidir. C, A'ya, B'nin sunacağı akaryakıt ruhsatı başvuru dilekçesinin işleme koymaması karşılığında 50.000 Amerikan doları vereceğini teklif eder. C ve A, B'nin bir hafta sonra sunacağı akaryakıt ruhsatı başvurusu dilekçesini 50.000 Amerikan doları karşılığında kabul etmeme hususunda anlaşır. Bir hafta sonra B, akaryakıt ruhsatı talepli başvurusu dilekçesini işleme koyması için A'ya verdiğinde hukuki bir sebep olmaksızın C ile yaptığı anlaşmaya istinaden dilekçeyi kabul etmeyen A'nın cezai sorumluluğu hangi suç veya suçlardan olacaktır?

Rüşvet suçunun oluşumunda temel unsur, menfaat karşılığında yapılması ya da yapılmaması gereken bir fiilin yerine getirilmesidir. Eğer bu fiil, başka bir suçu da teşkil ediyorsa, bu durumda gerçek içtima ilkesine göre her iki suç için de ayrı ayrı ceza uygulanmalıdır. Örneğin, bir kamu görevlisinin çalıştığı kurumda cinsel taciz

suçu işlediğini öğrenmesi ve buna rağmen söz konusu suçun bildirilmemesi için taciz suçunu işleyen kişiden rüşvet alması durumunda, fail hem TCK'nın 279. maddesinden hem de 252. maddesinden cezalandırılacaktır (Artuk vd., 2022, s. 1107; Bozdoğan Akbulut, 2000, s. 646).

Olayımızda tek bir fiil ile birden farklı suçun işlenmesine ilişkin farklı neviden fikri içtima hükümleri uygulanmayacaktır. Zira, söz konusu olayda A ile C'nin yaptığı rüşvet anlaşması, menfaat karşılığında B tarafından hukuka uygun bir şekilde sunulan dilekçenin işleme konulmamasına ilişkindir. Yukarıda belirttiğimiz doktrindeki açıklama uyarınca, rüşvet anlaşmasına konu yapılması veya yapılmaması gereken fiil, farklı bir suç oluşturuyorsa farklı neviden fikri içtima uygulanmayacak gerçek içtima uygulanacaktır. Örnek olayımızda A'nın hukuki bir sebep olmaksızın B'nin verdiği dilekçeyi kabul etmemesi TCK'nın 121. maddesinde düzenlenen dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçunu oluşturacağından gerçek içtima uygulanacaktır. A, hem TCK'nın 121. maddesinde yer alan dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçundan hem de TCK'nın 252. maddesinde yer alan rüşvet suçundan cezalandırılacaktır. Bu durumda aynı fiilden bahsedilemez. Zira, rüşvet suçunda kanun koyucunun esas aldığı husus, rüşvet alan ile rüşvet veren arasında rüşvet konusunda anlaşmaya varılmış olmasıdır. Rüşvet anlaşmasına konu menfaat karşılığında yapılması ya da yapılmaması gereken bir fiil gerçekleşme dahi, TCK'nın 252. maddesinin üçüncü fıkrası uyarınca suç tamamlanmış sayılacak ve cezaya hükmolunacaktır. Rüşvet suçunda kanun koyucu, her iki tarafın (rüşvet alan ve rüşvet veren) vaatte bulunmasını suçun oluşması için yeterli görmektedir.

Görevi kötüye kullanma suçu bakımından ise başka bir örnek verecek olursak, A, üniversitede öğrenci kaydı talepli başvurulara ilişkin dilekçeleri işleme koymakla görevli ve yetkili kamu görevlisidir. B'nin kayıt için sunduğu dilekçeyi hasmı C'nin oğlu olması nedeniyle kabul etmemiş ve B'nin üniversite kaydını yapmamıştır. Bu durumda görevinin gereklerine aykırı hareket ederek B'nin sunduğu kayıt dilekçesini kabul etmeyen A'nın fiili B'nin mağduriyetine neden olmuştur. A'nın hukuki bir neden olmaksızın dilekçeyi kabul etmeme fiili ile hem TCK'nın 121. maddesi hem de TCK'nın 257. maddesini mi ihlal etmektedir? Bu örnek olayda farklı neviden fikri içtima uygulanabilecek midir? TCK'nın 257. maddesinin birinci ve ikinci fıkrasında *“Kanunda ayrıca suç olarak tanımlanan haller dışında...”* ifadesine yer verilmektedir. Dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu ile

görevi kötüye kullanma suçu arasındaki ilişkinin asli-tali norm ilişkisi olduğunu yukarıda görünüşte içtima başlığı altında detaylı bir şekilde izah etmiştik. Görünüşte içtimanın söz konusu olduğu durumlarda suçların içtimalarına ilişkin hükümler uygulanmayacağından fail A'nın sadece TCK'nın 121. maddesinde yer alan dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçundan sorumluluğu doğacak olup farklı neviden fikri içtima hükmü uygulanmayacaktır.

Dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçunun kanuni düzenlemesinde, “*kişinin*” ifadesine yer verildiğinden, hukuki bir gerekçe olmaksızın her bir dilekçe sahibinin dilekçesinin reddedilmesi, her bir kişi bakımından ayrı bir suç teşkil edecektir (Şahbaz, 2020, s. 1734). Yetkili kamu makamında dilekçeyi almakla görevli ve yetkili kamu görevlisinin, hukuki bir sebep olmaksızın, dilekçe sunmak isteyen farklı kişilerin ayrı ayrı sundukları dilekçeleri kabul etmeyerek işleme koymaması halinde, her bir mağdurun sunduğu dilekçenin kabul edilmemesi, hukuki anlamda ayrı bir fiil olarak değerlendirilir. Bu durumda, gerçek içtima uygulanacak olup, mağdur sayısına göre TCK'nın 121. maddesinde düzenlenen dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu uyarınca cezalandırılması söz konusu olacaktır.

Fail kamu görevlisi tarafından dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu işlerken cebir, tehdit veya hakaret vb. eylemlerde bulunursa hukuki olarak dilekçenin kabul edilmemesi ayrı cebir, tehdit veya hakaret eylemleri ayrı fiil olarak değerlendirileceğinden failin ayrıca bu suçlardan da cezalandırılması söz konusu olacaktır (Gerçekler, 2020, s. 1244).

3.9.3.3 Zincirleme suç

Zincirleme suç (müteselsil suç) TCK'nın 43. maddesinin birinci fıkrasında şöyle düzenlenmiştir:

“Bir suç işleme kararının icrası kapsamında, değişik zamanlarda bir kişiye karşı aynı suçun birden fazla işlenmesi durumunda, bir cezaya hükmedilir. Ancak bu ceza, dörtte birinden dörtte üçüne kadar artırılır. Bir suçun temel şekli ile daha ağır veya daha az cezayı gerektiren nitelikli şekilleri, aynı suç sayılır. Mağduru belli bir kişi olmayan suçlarda da bu fıkra hükmü uygulanır.

Kasten öldürme, kasten yaralama, işkence ve yağma suçlarında bu madde hükümleri uygulanmaz.”

TCK'nın 43. maddesinin birinci fıkrası uyarınca bir (aynı) suç işleme kararı çerçevesinde aynı (tek) kişi mağdura karşı aynı suçun değişik zamanlarda birden fazla işlenmesi halinde zincirleme suç hükümleri uygulanacak ve faile tek bir ceza verilecektir. Maddenin üçüncü fıkrasında ise kasten öldürme, kasten yaralama, işkence ve yağma suçlarında zincirleme suç hükümlerinin uygulanmayacağı düzenlenmiştir. Bu halde mağdur sayısınınca gerçek içtima hükümleri uygulanarak fail cezalandırılır.

Zincirleme suç durumunda, kanunda suç olarak tanımlanan eylemler birden fazla kez gerçekleştirilir. Bu durumda, her bir eylem teknik olarak ayrı bir suç oluşturmaya rağmen, suçluya her bir suçtan ayrı ayrı ceza verilmez. Bunun yerine, kişi yalnızca bir ceza ile cezalandırılır, ancak ceza miktarı artırılmış olur (Özgenç, 2022, s. 683). Zincirleme suç (müteselsil suç) oluşabilmesi için üç önemli koşulun bir arada bulunması gerekir: İlk olarak, aynı suçun farklı zaman dilimlerinde birden fazla kez işlenmesi, yani birden fazla suçun varlığı; ikinci olarak, bir suç işleme kararı alınması; ve üçüncü olarak, bu suçların aynı kişiye karşı işlenmesidir (Artuk vd., 2023, s. 826).

A, bir kamu kurumunda dilekçeleri almakla görevli ve yetkili kamu görevlisidir. A'nın husumetlisi B, A'nın çalıştığı kamu kurumunun yetkili olduğu konuda bir talep dilekçesi sunmak istemektedir. Ancak A, B tarafından sunulacak dilekçeleri, husumetlisi olduğu için hukuki bir sebep olmadan, bir suç işleme kararının icrası kapsamında kabul etmeme kararı alır. B, A'nın çalıştığı kamu kurumuna birbirine yakın ve fakat farklı zamanlarda üç kez dilekçeyi işleme koydurmak için başvurmasına rağmen, A dilekçeyi hukuki bir neden olmadığı halde ve dilekçenin usule uygun olmasına rağmen kabul etmemektedir. Bu durumda, A'nın gerçekleştirdiği fiil, TCK'nın 121. maddesinde düzenlenen dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçunu oluşturmaktadır. A, farklı tarihlerde üç kez usulüne uygun dilekçeleri kabul etmemek suretiyle, TCK'nın 121. maddesinde tanımlanan suçu üç defa işlemiştir. Ancak söz konusu olayda A, suç işleme kararını bir kez alıp, aynı mağdura karşı farklı tarihlerde aynı suçu işlediğinden, zincirleme suç hükümleri uygulanacaktır. A'ya, TCK'nın 121. maddesi gereğince tek ceza verilecek ve bu ceza, TCK'nın 43. maddesinin birinci fıkrası uyarınca artırılacaktır.

Aynı mağdurun, aynı yetkili kamu makamına, aynı veya farklı konularda belirli bir hakkı kullanmak için verdiği birden fazla dilekçenin, yetkili ve görevli kamu görevlisi tarafından aynı suç işleme kararı kapsamında farklı zamanlarda

hukuki bir sebep olmaksızın kabul edilmemesi halinde, bu kişiye karşı aynı suçun birden fazla kez işlenmesi söz konusu olur ve fail, kamu görevlisinin sorumluluğu, TCK'nın zincirleme suç hükümlerinin düzenlendiği 43. maddesinin birinci fıkrası kapsamında değerlendirilecektir. Fail hakkında, TCK'nın 121. maddesi uyarınca verilecek temel ceza, dörtte birinden dörtte üçüne kadar artırılabilir.

Aynı neviden fikri içtima TCK'nın 43. maddesinin ikinci fıkrasında şöyle düzenlenmiştir:

“Aynı suçun birden fazla kişiye karşı tek bir fiille işlenmesi durumunda da, birinci fıkra hükmü uygulanır.”

TCK'nın zincirleme (müteselsil) suç başlıklı 43. maddesinin ikinci fıkrası uyarınca aynı suçun birden fazla kişiye karşı tek bir fiille işlenmesi halinde faile tek bir ceza verilir. Kanunda söz konusu düzenleme zincirleme suç başlıklı madde de düzenlense de doktrinde aynı neviden fikri içtima olarak adlandırılmaktadır. Bir fiil ile birden fazla kişiye hakaret edilmesi (m. 125), bir şikâyet dilekçesi aracılığıyla birden fazla kişiye iftirada bulunulması (m. 267) ve bir fiil ile birden fazla kişiyi hürriyetinden mahrum bırakma (m. 109) aynı neviden fikri içtimaya örnek verilebilir (Özgenç, 2022, ss. 693-698).

Birden fazla kişinin, toplu şekilde belirli bir hakkı kullanmak amacıyla usule uygun olarak sundukları dilekçeyi, yetkili ve görevli kamu görevlisinin hukuki bir sebep olmaksızın kabul etmemesi durumunda, failin sorumluluğu, TCK'nın zincirleme suç hükümleri kapsamında, 43. maddenin ikinci fıkrasında düzenlenen aynı neviden fikri içtima çerçevesinde değerlendirilecektir. Fail hakkında, TCK'nın 121. maddesi uyarınca verilecek temel ceza, dörtte birinden dörtte üçüne kadar artırılabilir.

Bir kişi tarafından belirli bir hakkı kullanmak amacıyla yetkili kamu makamında görevli ve yetkili kamu görevlisine sunulan dilekçenin kabul edilmemesinin akabinde farklı bir tarihte aynı mağdur ile birlikte bir veya birkaç kişi tarafından verilen ve hukuken geçerli kabul edebilecek dilekçenin kabul edilmemesi halinde fail hakkında TCK'nın 121. maddesinde düzenlenen dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu için öngörülen ceza TCK'nın 43. maddesinin birinci fıkrası (zincirleme suç) ve 43. maddesinin ikinci fıkrası (aynı neviden fikri içtima) hükümleri uyarınca artırım yapılarak uygulanacaktır (Şahbaz, 2020, s. 1734).

3.10 Yaptırım

Dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu, kanun koyucu tarafından tek bir fıkra düzenlenmiş olup, bu suçun işlenmesi halinde faile altı aya kadar hapis cezası öngörülmüştür (Çakmut, 2017, s. 53; Retornaz, 2017, s. 12).

Dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu, TCK'da tek bir madde ve fıkra ile düzenlenmiş olup, daha ağır ya da daha hafif cezayı gerektiren nitelikli halleri düzenlenmemiştir. Yetkili kamu makamında görevli bir kamu görevlisinin dilekçeyi kabul etmeme durumu, hem birey hem de devlet için zarara yol açabilir. Bu durum, nitelikli bir unsur olarak kanunda yer almasa da, TCK'nın 61. maddesi çerçevesinde hâkimin ceza tayininde daha üst sınırları belirlemesi mümkün olabilir. Bu bağlamda, suçun işlenmesi sonucunda hem bireylerin hem de devletin uğradığı zararın, ceza miktarının belirlenmesinde dikkate alınabileceği kanaatindeyiz.

Kanun koyucu, cezanın alt sınırını açıkça belirlememiştir. Bu durumda, cezanın alt sınırının tespiti için, TCK'nın 49. maddesinde yer alan amir hükme başvurulması gerekmektedir (Artuç, 2018, s. 1264; Bayraktar vd., 2018, s. 333).

TCK'nın 49. maddesi şu şekilde düzenlenmiştir:

“Sürelî hapis cezası, kanunda aksi belirtilmedikçe bir aydan az, yirmi yıldan fazla olamaz.

Hükmedilen bir yıl veya daha kısa süreli hapis cezası, kısa süreli hapis cezası olarak kabul edilir.”

Bu hüküm çerçevesinde, dilekçe hakkının kullanımının engellenmesi suçuna ilişkin cezai yaptırımın alt sınırının bir ay olduğu sonucuna varılmaktadır.

Kanun koyucu tarafından dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçuna ilişkin olarak öngörülen altı aya kadar hapis cezasının yerinde olmadığını belirtmek isteriz. Zira, görünüşte içtima başlığı altında açıkladığımız üzere, TCK 121 ile TCK 257 arasındaki ilişki asli-tali norm ilişkisidir. Eğer dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suç olarak düzenlenmemiş olsaydı, failin sorumluluğu, kanunun aradığı diğer şartları taşıması halinde, TCK'nın 257. maddesinde yer alan görevi kötüye kullanma suçu kapsamında değerlendirilecekti. Bu durumda, dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçunun işlenmesi durumunda faile verilecek

ceza, görevi kötüye kullanma suçunun işlenmesi halinde faile verilecek ceza ile benzer bir yaptırıma tabi tutulmalıdır.

Kanunda cezanın üst sınırının altı ayı aşmaması sebebiyle dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu TCK'nın 75. maddesinin birinci fıkrası uyarınca ön ödemeye tabidir (Duran, 2019, s. 89).

Önödemenin koşullarının oluşabilmesi için, önödeme kapsamına giren bir suçun işlenmiş olması ve belirli bir miktar paranın devlet hazinesine ödenmiş olması gerekmektedir (Özgenç, 2022, ss. 818-823).

Dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçuna ilişkin cezanın üst sınırı altı ay olduğundan TCK'nın 49. maddesinin ikinci fıkrası uyarınca kısa süreli hapis cezasıdır.

Dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu, altı aya kadar hapis cezasını gerektirdiğinden, TCK'nın 50. maddesi gereğince, bu ceza seçenek yaptırımlarından veya tedbirlerden birine çevrilebilir (Çakmut, 2017, s. 53; Duran, 2019, s. 89; Retornaz, 2017, s. 12).

Kısa süreli hapis cezası, failin kişisel özellikleri, sosyal ve ekonomik durumu, yargılama sürecindeki pişmanlık durumu ile suçun işlendiği koşullara bağlı olarak, TCK'nın 50. maddesinin birinci fıkrasındaki alternatif yaptırımlara dönüştürülebilir (Duran, 2019, s. 89).

Bu halde, kısa süreli hapis cezasının adli para cezasına dönüştürülmesi durumunda, TCK'nın 53. maddesi çerçevesinde belirli haklardan yoksun bırakılma tedbirlerinin uygulanması gerekir (Bayraktar vd., 2018, s. 333).

İşlediği suç nedeniyle iki yıl veya daha kısa süreli hapis cezasına çarptırılan bir kişinin; geçmişte kasıtlı bir suçtan ötürü üç aydan uzun süre hapis cezası almamış olması, suç işledikten sonra yargılama sürecinde pişmanlık gösterdiği ve tekrar suç işleme riskinin bulunmadığına dair mahkemede kanaat oluşması durumunda, TCK'nın 51. maddesinin birinci fıkrası gereğince cezanın ertelenmesi mümkündür. Ayrıca, TCK'nın 121. maddesi uyarınca verilen mahkûmiyet kararı, iki yılın altında bir süreye denk geleceğinden, ilgili şartlar sağlanıyorsa hapis cezasının ertelenmesi söz konusu olabilir (Duran, 2019, s. 54).

Dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçunun cezasının üst sınırının altı ay olması nedeniyle, fail açısından yukarıda belirtilen kanunun aradığı koşullar sağlanıyorsa, hapis cezasının ertelenmesi mümkündür.

Dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu kasten işlenebilen bir suç olduğundan faili, hapis cezasına mahkûmiyetin sonucu olarak TCK'nın 53. maddesi uyarınca belli hakları kullanmaktan yoksun bırakılabilir (Retornaz, 2017, s. 12). Bu haklardan yoksunluğun süresi TCK'nın 53. maddesinin ikinci fıkrası uyarınca mahkûm olunan hapis cezasının infazı tamamlanıncaya kadar sürecektir (Duran, 2019, s. 90).

Dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu bakımından yargılama sonucunda CMK'nın 231. maddesi uyarınca hükmün açıklanmasının geri bırakılmasının yasal şartları olduğu takdirde fail hakkında hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına kararı verilebilecektir (Çakmut, 2017, s. 54).

Yaptırım başlığı altında fail kamu görevlisinin dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçunu işlemesi halinde disiplin cezası verilip verilemeyeceğine ilişkin değerlendirme yapılması gerekmektedir.

Dilekçe hakkı ve bilgi edinme hakkının yakın ilişkili olduğunu belirtmiştik. BEHK'nın cezai hükümler başlıklı 29. maddesinin amir hükmü şöyledir:

“Bu Kanunun uygulanmasında ihmâli, kusuru veya kastı bulunan memurlar ve diğer kamu görevlileri hakkında, işledikleri fiillerin genel hükümler çerçevesinde ceza kovuşturması gerektirmesi hususu saklı kalmak kaydıyla, tâbi oldukları mevzuatta yer alan disiplin cezaları uygulanır”

DHKDK'da söz konusu düzenlemeye yakın veya benzer mahiyette bir düzenlemeye yer verilmemiştir. Dilekçe hakkının BEHK çerçevesinde yapılan başvuruları da kapsadığı dikkate alındığında dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu ile fail kamu görevlisi hakkında hem TCK'nın 121. maddesinin amir hükmü uyarınca adli soruşturma hem de disiplin cezası uygulanması amacıyla idari soruşturma yürütülmesi mümkün olabilecektir (Duran, 2019, s. 86).

DMK'nın “Cezai kovuşturma ile disiplin kovuşturmasının bir arada yürütülmesi” başlıklı 131. maddesinin amir hükmü şu şekildedir:

“Aynı olaydan dolayı memur hakkında ceza mahkemesinde kovuşturmaya başlanmış olması, disiplin kovuşturmasını geciktiremez.

Memurun ceza kanununa göre mahkûm olması veya olmaması halleri, ayrıca disiplin cezasının uygulanmasına engel olamaz”

Bu düzenleme, ceza hukukunda failin aynı fiilinden dolayı iki kez cezalandırılmaması gerektiğini ifade eden “*non bis in idem*” ilkesine aykırılık teşkil etmez.

“*Non bis in idem*” ilkesi, ceza hukuku ile disiplin hukuku arasında geçerli bir ilke değildir. İdari düzenin ve adli düzenin farklı doğası nedeniyle korunan menfaatlerin de farklılık arz ettiği belirtilmektedir. Örneğin, bir kamu görevlisi adli suç teşkil eden bir eylemi nedeniyle, hem disiplin cezası hem de adli ceza ile karşılaşabilir (Ekinci, 2017, s. 47). Bu bağlamda, dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçunu işleyen kamu görevlisi hakkında, hem disiplin soruşturması başlatılabilir ve disiplin cezası verilebilir, hem de TCK’nın 121. maddesinde yer alan dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçuna ilişkin cezaî yaptırım uygulanabilir.

3.11 Zamanaşımı

Zamanaşımı kavramı, sadece ceza hukuku açısından değil, hukukun her alanında temel bir kavramdır. Hukuk düzeni, belirli bir süre içinde hakkın aranmaması durumunu, o hakkın düşmesiyle sonuçlandırabilir. Ceza hukuku bağlamında ise, devletin yetkili organları, suçun belirli bir süre içinde kovuşturulmaması veya sanık hakkında verilen mahkûmiyet hükmünün zamanında infaz edilememesi durumunda, zamanaşımı süresi geçtikten sonra suçun kovuşturulması ya da cezanın infaz edilmesi hakkından yararlanamaz (Hafızoğulları ve Özen, 2018, ss. 515-516)

Ceza hukukunda, dava zamanaşımı ve ceza zamanaşımı olmak üzere iki ayrı zamanaşımı süresi öngörülmüştür. Kanunda başka türlü belirlenmiş haller dışında kanun koyucu TCK’nın 66. maddesinde dava zamanaşımını ve TCK’nın 68. maddesinde ise ceza zamanaşımını genel hükümlerde düzenlemiştir. Cezanın türü ve miktarına göre, genel hükümlerde öngörülen zamanaşımı sürelerine bakılarak ilgili suç açısından dava ve ceza zamanaşımı belirlenmektedir. Dilekçe hakkının

kullanılmasının engellenmesi suçu bakımından dava zamanaşımı süresi, TCK'nın 66. maddesinin birinci fıkrasının (e) bendine göre belirlenmektedir. Söz konusu bentte,

"...Beş yıldan fazla olmamak üzere hapis veya adli para cezasını gerektiren suçlarda sekiz yıl..."

ifadesine yer verilmiştir. Bu hüküm uyarınca, dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu, işlendiği tarihten itibaren sekiz yıl içinde dava zamanaşımına uğrayacaktır.

Dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçuna ilişkin ceza zamanaşımı süresi ise, TCK'nın 68. maddesinin birinci fıkrasının (e) bendine göre belirlenmektedir. Söz konusu bentte,;

"...Beş yıla kadar hapis ve adli para cezalarında on yıl..."

hükmü yer almaktadır. Buna göre, bu suç, işlendiği tarihten itibaren on yıl içinde ceza zamanaşımına uğrayacaktır (Çakmut, 2017, s. 54).

3.12 Muhakemeye İlişkin Kurallar

Dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçunu işleyen kişinin, dilekçeleri almakla görevli ve yetkili bir kamu görevlisi olduğuna daha önce ayrıntılı olarak değinilmiştir. Failin kamu görevlisi olması, bu suçun yargılama sürecinde bazı önemli farklılıkların ortaya çıkmasına neden olabilmektedir

Bu başlık altında, suçun soruşturulma ve kovuşturulma usulleri ele alınacaktır.

Dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçunun soruşturulması ve kovuşturulması şikâyeteye tabi değildir (Bayraktar vd., 2018, s. 333; Çakmut, 2017, s. 54; Duran, 2019, s. 90; Retornaz, 2017, s. 12). Bu bağlamda dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu, re'sen soruşturulup kovuşturulabilen bir suçtur. Ayrıca CMK'nın 253. maddesinde yer alan uzlaştırmaya tabi suçlar arasında da bulunmamaktadır. Bu nedenle, dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu, uzlaştırma kapsamına girmemektedir. Dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu, önödemeğe tabi suçlardan olduğundan, Cumhuriyet savcısına kamu davası açma konusunda takdir yetkisi veren CMK'nın 171. maddesinin ikinci fıkrası

uyarınca, kamu davasının açılmasının ertelenmesine karar verilemez (Duran, 2019, s. 90).

Adli görevle ilgili bir dilekçe kabul edilmezse, bu durumda fail hakkında yürütülecek soruşturma, genel mevzuat hükümlerine uygun şekilde yapılacaktır. Ancak, kamu görevlisi idari görevini icra ederken bu suçu işlerse, söz konusu soruşturma 4483 sayılı Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun hükümlerine göre gerçekleştirilecektir (Artuç, 2018, s. 1264; Ercan, 2013, s. 123; Gerçekler, 2020, ss. 1244-1245).

Dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçunun faili kamu görevlisi olduğundan ve suçun, failin görevine ilişkin bir sebepten ötürü işlenmesi durumunda, fail hakkında soruşturma ve kovuşturma yapılabilmesi için 4483 sayılı Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun'un ilgili hükümleri uyarınca yetkili merciin izni gerekmektedir. Fail kamu görevlisinin yargılanabilmesi için söz konusu Kanunun 3. maddesi uyarınca yetkili merciin izin vermesi gerekmektedir (Retornaz, 2017, s. 13).

1982 tarihli Anayasa'nın 129. maddesinin son fıkrasında yer alan;

"Memurlar ve diğer kamu görevlileri hakkında işledikleri iddia edilen suçlardan dolayı ceza kovuşturması açılması, kanunla belirlenen istisnalar dışında, kanunun gösterdiği idari merciin iznine bağlıdır."

hükmü gereğince, 4483 sayılı Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun ile belirlenen esaslara uyulması zorunludur.

Failin kamu görevlisi olup hâkim veya Cumhuriyet savcısı olması durumunda, 2802 sayılı Hâkim ve Savcılar Kanunu kapsamında soruşturma ve kovuşturma işlemleri yürütülür.

5235 sayılı Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri ile Bölge Adliye Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yetkileri Hakkında Kanun'un 10. 11. ve 12. maddeleri incelendiğinde, dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçunun cezasının üst sınırının sulh ceza hâkimliği ve ağır ceza mahkemelerinin görev alanına girmediği, dolayısıyla bu suçla ilgili kovuşturma yapmaya yetkili mahkemenin asliye ceza mahkemesi olduğu anlaşılmaktadır (Retornaz, 2017, s. 12).

Ayrıca, CMK'nın 12. maddesi gereğince, dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçunun işlendiği yer, yani kabul etmeme eyleminin gerçekleştirildiği yer asliye ceza mahkemesi yetkilidir.

4. SONUÇ

Belli bir hakkın kullanılması amacıyla yetkili kamu makamına sunulan dilekçelerin hukuki bir nedene dayanmaksızın reddolunması TCK'nın 121. maddesinde düzenlenen dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçunu oluşturmaktadır. Bu suç, TCK'nın İkinci Kitabı olan “Özel Hükümler”in, “Kişilere Karşı Suçlar” başlıklı ikinci kısmının, “Hürriyete Karşı Suçlar” başlıklı yedinci bölümünde yer almaktadır. Nitekim, dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu dilekçe hakkını koruyan bir suçtur. Suçun hukuki konusu olan dilekçe hakkı, 1982 tarihli Anayasamızın Siyasi Haklar ve Ödevler bölümünün 74. maddesinde, Türk vatandaşlarına ve karşılıklılık ilkesine dayalı olarak Türkiye'de ikamet eden yabancılara, bilgi edinme amacıyla soru sorma, denetim amacıyla şikâyetle bulunma ve demokratik katılımı desteklemek amacıyla öneri ve taleplerini TBMM ile ilgili yetkili makamlara yazılı olarak iletme imkânı sağlayan, tarihsel olarak en eski siyasal haklardan biri olarak kabul edilmektedir.

Dilekçe hakkının temelleri, 1215 tarihli Magna Carta'ya dayanmaktadır. Bu hak, Türk hukukunda ilk olarak 1876 tarihli Kanun-i Esasi ile düzenlenmiş ve günümüze kadar Anayasa ile korunarak devam etmiştir. Kanun koyucu, Anayasa ile koruma altına aldığı dilekçe hakkının kullanım biçimini ise DHKDK ile belirlemiş ve bu hakkın kullanılmasının engellenmesi durumunu TCK'nın 121. maddesinde yer alan dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu ile yaptırım altına almıştır.

Mülga TCK'da dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu ayrı bir suç olarak düzenlenmemiş olup, bu suç 230. maddede yer alan “*görevi yerine getirmeme*” başlıklı suç kapsamında değerlendirilmekteydi. Ancak, 5237 sayılı TCK ile kanun koyucu, dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçunu müstakil bir şekilde düzenlemiştir. Bu düzenleme ile dilekçe hakkının daha etkin ve hür bir şekilde kullanılmasını sağlamak amaçlanmaktadır. Gerçekten de, temel hak ve özgürlükler arasında yer alan ve kökeni oldukça eskiye dayanan dilekçe hakkının korunması, devletin pozitif yükümlülükleri çerçevesinde önemli bir yer tutmaktadır. Bu bağlamda, hukuki bir gerekçe olmaksızın dilekçeyi kabul etmeyen kamu

görevlilerinin cezalandırılması, hem yerinde hem de gerekli bir düzenleme olarak değerlendirilebilir.

Dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu ile korunmak istenen hukuki değer, Anayasa'nın Siyasi Haklar ve Ödevler bölümünde yer alan dilekçe hakkıdır.

Dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçunun maddi konusu dilekçedir. Dilekçe, bir hakkın kullanılmasını amaçlıyor ve DHKDK'nın 4. maddesinde belirtilen zorunlu unsurları taşıyorsa, TCK'nın 121. maddesi kapsamında korunur. Ayrıca, BEHK çerçevesinde verilen dilekçeler de TCK 121'in koruma alanı içindedir. Suçun maddi konusu olan dilekçede imzanın ıslak imza ile atılması şart değildir. EİK'nın 5. maddesi uyarınca, güvenli elektronik imza, ıslak imza ile aynı hukuki sonuçları doğurduğundan, elektronik imza ile sunulan dilekçeler TCK 121. maddesinin koruma kapsamına girer. Yetkili kamu makamına yapılan sözlü başvuruların da hukuki bir neden olmaksızın kabul edilmemesi dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçunu oluşturacaktır. Dilekçenin mutlaka yazılı olması gerekmemektedir. Anayasa ve Kanunda yer alan “yazı” ibaresi sözlü başvurular bakımından “*tutanak*” ile kayıt altına alınan başvuru olarak anlaşılmalıdır.

Dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu özgü suç olup, suçun yalnızca belirli niteliklere sahip kamu görevlileri veya özel kanunlarla kamu görevlisi gibi sorumlu tutulan kişiler tarafından işlenebilmesi mümkündür. Kamu görevlisinin fail olabilmesi için dilekçenin “*yetkili*” kamu makamına sunulması gerekir. Ancak kamu makamının yetkili olması tek başına yeterli olmayıp dilekçenin sunulduğu kişinin dilekçeyi almakla görevli ve yetkili kamu görevlisi olması gerekir. Zira, yetkili kamu makamında dilekçeyi kabul etme yetkisi bulunmayan kamu görevlileri suçun faili olamayacaktır. Ayrıca, kamu makamı kapsamına girmeyen özel kurum ve kuruluşlara sunulan dilekçelerin kabul edilmemesi halinde dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu oluşmayacaktır.

Dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçunun mağduru, vatandaşlar, özel statü, görev ve hizmetlerde bulunan memurlar, askerler ve özel hukuk tüzel kişileri olabilir. Dilekçe hakkına yalnızca özel hukuk tüzel kişileri sahip olduğundan kamu tüzel kişileri bu suç bakımından mağdur olamazlar. Yabancılar ise, DHKDK'nın 3. maddesinin ikinci fıkrasındaki Türkiye'de ikamet etme, karşılıklılık

ilkesi ve dilekçenin Türkçe sunulması koşullarının tamamını sağladıkları takdirde, bu suçun mağduru olabileceklerdir.

Kanun koyucu, dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçunda fiil unsuru olarak “*hukuki bir neden olmaksızın kabul edilmemesini*” aramaktadır. Kabul etmeme fiili, dilekçenin alınmaması, reddedilmesi, mağdurun elinde kalması, alınan dilekçenin geri verilmesi, imha edilmesi, yırtılması, çöpe atılması veya işleme konulmaksızın eve götürülmesi gibi şekillerde tezahür edebilir. Suçun gerekçesinde, süreli işlemlerde dilekçe sahibi tarafından süresinde verilmiş olmasına rağmen dilekçenin kabulünün geciktirilmesinin de kabul etmeme fiili kapsamında olduğu belirtilmiştir. DHKDK’nın 6. maddesinde sayılan *dilekçeler* “*incelenemeyecek dilekçeler*”dir. İncelenemeyecek dilekçelerin de alınması, kabul edilmesi ve kayda geçirilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde dilekçelerin salt incelenemeyecek dilekçelerden olması sebebiyle kabul edilmemesi TCK 121. maddesinde yer alan dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçunu oluşturacaktır. Dilekçenin işleme konulup kayıt numarasının verilmesi anına kadar gerçekleştirilen fiiller, dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu kapsamında değerlendirilecek olup dilekçenin işleme alınıp kayıt numarası verildikten sonra, gerekli işlemlerin yapılmaması, ilgisine bilgi verilmemesi gibi durumlar dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu kapsamında değerlendirilmeyecek; TCK’nın 257. maddesinde yer alan görevi kötüye kullanma suçu bakımından ele alınacaktır.

Dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu, yetkili kamu makamında görevli ve yetkili kamu görevlisi tarafından dilekçenin hukuki bir neden olmaksızın kabul edilmemesiyle tamamlanır; ayrıca bir neticenin gerçekleşmesi gerekmez.

Bu suç, ani, tek hareketli, saf (gerçek) ihmali, serbest hareketli, şekli suç (sırf hareket suçu) ve soyut tehlike suçu olarak nitelendirilebilir.

Dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu, kasten işlenebilen bir suçtur. Kanun koyucu, bu suçun taksirli halini düzenlemediğinden, dikkatsizlik ve tedbirsizlik gibi taksirli hareketlerle işlenmesi mümkün değildir. Bununla birlikte suçun kanuni düzenlemesinde hukuka aykırılığın özel olarak belirlendiği suçlarda failin kanuni tanıma uyan fiilin hukuka aykırı olduğu konusunda “*kesin bilgi*” sahibi olması gerektiğinden özel hukuka aykırılık hali öngörülen bu suç yalnızca doğrudan kast ile işlenebilecek olup olası kast ile işlenemeyecektir.

Dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçunun kanuni düzenlemesinde, “*hukuki bir neden olmaksızın*” ifadesi ayrıca ve açıkça yer almaktadır. Bu bağlamda suçun kanuni düzenlemesinde özel olarak yer verilen özel hukuka aykırılık halleri “*fiilin bütününe değerlendiren unsurlar*” dan olup somut olayda hâkim hukuka uygunluk nedeninin bulunup bulunmadığını özellikle araştırmalıdır.

Doktrinde, dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçuna teşebbüsün mümkün olup olmadığı hususu tartışmalıdır. Suça teşebbüsün mümkün olmadığı yönünde görüşler bulunsa da, hareketin bölünebilir olduğu durumlarda suça teşebbüs mümkündür. Buna karşılık, hareketin bölünemez nitelikte olduğu hallerde ise bu suça teşebbüs mümkün değildir.

Dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu, birden fazla kişi tarafından işlenebilir. Dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçuna iştirakin her türlü mümkünüdür. Özgü suç niteliği taşıyan bu suç, iştirak halinde işlendiğinde, TCK’nın 40. maddesinin ikinci fıkrası gereği iştirak kurallarının uygulanması gerekir. Bu bağlamda, dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçuna iştirak eden kişiler, yalnızca azmettiren veya yardım eden sıfatı ile bu suça dahil olabilirler. Bununla birlikte, TCK’nın 28. maddesinde düzenlenen cebir, şiddet, korkutma ve tehdit, TCK’nın 40. maddesinin ikinci fıkrasının bir istisnası oluşturmaktadır. Özel faillik sıfatına sahip olmayan bir kişinin cebir veya tehdit kullanarak kamu görevlisinin dilekçeyi kabul etmesini engellemesi halinde, bu kişi fiil üzerinde hâkimiyet sağladığından dolayı fail olacağından bu durumda dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu bakımından dolayı faillik gerçekleşebilir.

Dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu ile TCK’nın 257. maddesinde düzenlenen görevi kötüye kullanma suçu arasındaki ilişki asli norm tali norm ilişkisidir. TCK’nın 257. maddesinde görevi kötüye kullanma suçunun kanuni düzenlemesinde birinci ve ikinci fıkranın başında “...*kanunda ayrıca suç olarak tanımlanan haller dışında...*” denilmek suretiyle tamamlayıcı norm niteliğine vurgu yapılmıştır. Dolayısıyla kamu görevlisinin görevini kötüye kullanarak, vatandaşlar ve yasanın aradığı şartları taşıyan yabancılar tarafından yetkili kamu makamına sunulan dilekçeleri hukuki bir neden olmaksızın kabul etmemesi durumunda görünüşte içtima söz konusu olup, fikri içtima kuralı uygulanmaz; kamu görevlisi, görevi kötüye

kullanmak suçu yerine dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçundan sorumlu olur.

TCK'nın 121. maddesinde düzenlenen dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçunun işlenmesi halinde kanun koyucu failin altı aya kadar hapis cezası ile cezalandırılacağını öngörmüştür. Ancak bu düzenleme yerinde değildir. Zira, dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu düzenlenmemiş olsaydı, failin sorumluluğu, kanunun aradığı diğer şartları taşıması halinde TCK'nın 257. maddesinde yer alan görevi kötüye kullanma suçu çerçevesinde değerlendirilecekti. Bu bağlamda, dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu bakımından TCK'nın 257. maddesinde düzenlenen görevi kötüye kullanma suçuna paralel bir cezanın öngörülmesi gerektiğini düşünüyoruz. Yetkili kamu makamında görevli ve yetkili kamu görevlisinin, hukuki bir neden olmaksızın dilekçeyi kabul etmemesi durumunda, en azından altı aydan iki yıla kadar hapis cezasına çarptırılması daha yerinde olacaktır. Ayrıca, dilekçenin kabul edilmemesi nedeniyle kişilerin mağduriyetine, kamunun zararına yol açılması veya kişilere haksız bir menfaat sağlanması durumlarının ikinci fıkra olarak daha ağır cezayı gerektiren nitelikli hal düzenlemesiyle ele alınabileceği kanaatindeyiz. Dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu önödeme, hapis cezasının ertelenmesi, hükmün açıklanmasının geri bırakılması ve hapis cezasının seçenek yaptırımlara çevrilmesine uygun bir suç tipidir. Bu bağlamda, suçun cezasızlıkla sonuçlanmasının önlenmesi gerektiği, suçun koruduğu hukuki menfaat ve uygulanacak yaptırım birlikte değerlendirildiğinde, verilen cezaların suç işleme davranışını engelleme noktasında yeterli caydırıcılığı sağlamadığı söylenebilir.

Dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçunun yargılanmasında görevli mahkeme, 5235 sayılı Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri Kanunu'nun 10., 11. ve 12. maddeleri çerçevesinde, söz konusu suçun ceza miktarının üst sınırının altı ay olması nedeniyle **asliye ceza mahkemesidir**. Bu suçla ilgili olarak yetkili mahkeme ise, CMK'nın 12. maddesi uyarınca, dilekçenin hukuki bir neden olmaksızın kabul edilmemesi fiilinin işlendiği yer mahkemesidir. Öte yandan, dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu, şikâyeteye bağlı bir suç olmayıp, **re'sen** soruşturulur.

Tüm bu anlatımlar çerçevesinde, bu çalışmanın amacı, dilekçe hakkının daha etkin bir şekilde kullanılmasını sağlamak adına, söz konusu hakkın hukuki bir sebep

olmaksızın ihlaline yol açan kamu görevlilerine özgü bu suçun, ceza mevzuatı, öğretisi ve güncel yargı uygulamaları açısından irdelenmesidir. Bu bağlamda, çalışmanın hukuk camiasına bir nebze de olsa katkı sağlaması halinde, amacına ulaşacağı kanaatindeyiz.

KAYNAKLAR

A) Araştırma ve İnceleme Eserleri

- Akgüner, T.** (2021). *İdare Hukuku*, 9. Baskı, İstanbul: Der Yayınları.
- Akyılmaz, B., Sezginer, M., Kaya, C.** (2020). *Türk İdari Yargılama Hukuku*, 4. Baskı, Ankara: Savaş Yayınevi.
- Anayurt, Ö.** (2001). 1982 Anayasası ve 3071 Sayılı Kanuna Göre Dilekçe Hakkı, *İnsan Hakları Yıllığı*, 23, ss. 95-128.
- Anlar, U.** (2006). Bilgi Edinme Hakkı, *Hukuk Gündemi Dergisi*, (4), Mart-Nisan-Mayıs, ss.102-107.
- Armağan, S.** (1972). *Dilekçe Hakkı Ve 1961 Anayasası*, İstanbul: Fakülteler Matbaası.
- Arslan, Ç., Azizağaoğlu, B.** (2004). *Yeni Türk Ceza Kanunu Şerhi*, Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- Arslan, Ç., Baştürk, İ.** (2013). Belgede Sahtecilik Suçunun Konusu Olarak Elektronik Ortamdaki Veriler, *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 8(2), ss. 195-219.
- Artuç, M.** (2018). *Kişilere Karşı Suçlar*, 2. Baskı, Ankara: Adalet Yayınevi.
- Artuk, M.E., Gökçen, A., Alşahin, M.E., Çakır, K.** (2023). *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 17. Baskı, Ankara: Adalet Yayınevi.
- Artuk, M.E., Gökçen, A., Alşahin, M.E., Çakır, K.** (2022). *Ceza Hukuku Özel Hükümler*, 20. Baskı, Ankara: Adalet Yayınevi.
- Artuk, M.E., Gökçen, A., Yenidünya, C.** (2014). *Türk Ceza Kanunu Şerhi. 3: Madde 88 - 153*, 2. Baskı, Ankara: Adalet Yayınevi.
- Artuk, M.E., Gökçen, A., Yenidünya, C.** (2012). *Gerekçeli Ceza Kanunları*, 12. Baskı, Ankara: Turhan Kitabevi.
- Atar, Y.** (2019). *Türk Anayasa Hukuku*, 13. Baskı, Ankara: Seçkin.
- Atay, E.E.** (2021). *İdare Hukuku*, 7. Bası, Ankara: Turhan Kitabevi.
- Aybay, R., Yağlı, A., Sağlam, F.** (2021). *Günümüzden Geçmişe karşılaştırmalı 1982 Anayasası*, 1. Baskı, İstanbul: Der Yayınları.
- Aydın, Av.H.** (2010). Ceza Hukukunda Kamu Görevlisi Kavramı, *Ankara Barosu Dergisi*, (1), ss. 109-128.
- Aydın, M.** (2004). TBMM'ne ve Bireysel Başvuru Hakkı ve Uygulaması, *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 8(2).
- Aykanat, M.** (2020). *Osmanlı Hukukunda Dilekçe Hakkı*, 2. Baskı, Ankara: Adalet Yayınevi.

- Balta, T.B.** (1970). *İdare Hukukuna Giriş*, Ankara: TODAİE Yayınları.
- Başgil, A.F.** (1943). *Vatandaşların Büyük Millet Meclisine Müracaat Hakları*, İstanbul: Kenan Matbaası.
- Bayraktar, K., Keskin-Kızıroğlu, S., Yıldız, A.K.** (2018). *Özel Ceza Hukuku Cilt 3: Hürriyete, Şerefe, Özel Hayata, Hayatın Gizli Alanına Karşı Suçlar* (TCK m.106 - 140), 1. Baskı, İstanbul: On İki Levha.
- Boz, B.** (2016). *Ceza Hukukunda Nedensellik Bağı*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Bozdoğan Akbulut, B.** (2000). Rüşvet Suçları, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 8(1-2), ss. 633-652.
- Centel, N., Zafer, H., Çakmut, Ö.** (2020). *Türk Ceza Hukukuna Giriş*, 11. Bası, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.
- Çağlayan, R.** (2020). *İdare Hukuku Dersleri*, 8. Baskı, Ankara: Adalet Yayınevi.
- Çağlayan, R.** (2016). Hukukumuzda Kamu Tüzel Kişiliği Kavramı ve Kısıtları, *Uyusmazlık Mahkemesi Dergisi*, 7, ss. 373-398.
- Çakmut, Ö.Y.** (2017). Dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi suçu (TCK m. 121), *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 23(1), ss. 45-55.
- Çukurbayır, M.A.** (2006). *Siyasal Katılma ve Yerel Demokrasi*, 3. Baskı, Konya: Çizgi Kitabevi.
- Demirbaş, T.** (2022). *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 17. Baskı, Ankara: Seçkin.
- Demirel, M.** (2017). Alman Hukukuyla Karşılaştırmalı Yardım Etme Hareketleri, *Ceza Hukuku Ve Kriminoloji Dergisi*, 5(2), ss. 119-161.
- Dost, S.** (2015). Milletlerarası Hukukta Mütekabiliyet İlkesi, *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 5(2), ss. 1-37.
- Dönmezer, S., Erman, S., Bayraktar, K., Keskin Kızıroğlu, S., Zafer, H., Memiş Kartal, P., Sinar, H., Erman, R.B., Eroğlu, F., Önok, R.M.** (2021). *Nazarî ve Tatbikî Ceza Hukuku Cilt 2*, 14. Bası, İstanbul: Der Yayınları.
- Duran, G.Y.** (2019). Dilekçe Hakkının Kullanılmasının Engellenmesi Suçu (TCK m. 121), *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 2019(142), ss. 59-92.
- Duran, L.** (1946). İdari Müracaatlar ve Bunlar Karşısında İdarenin Sükutu Meselesi, *Journal of Istanbul University Law Faculty*, 12(1), ss. 130-199.
- Duysak, M.** (2024). *Kanundan veya Amirin Emrinden Kaynaklanan Görevin Yerine Getirilmesi*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Dülger, M.V.** (2021). *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, İstanbul: Hukuk Akademisi.
- Dülger, M.V., Özkan, O., Bakdur, M.** (2021). Ceza Hukukunda Hata ve Hataya Bağlanan Sonuçlar, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, (45), ss. 227-264.
- Ekici Şahin, M.** (2013). Dolaylı Faillığe İlişkin Bazı Sorunlar, *Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 8(108-109), ss. 7-25.
- Ekinci, M.** (2017). Ceza Hukuku İlkeleri Açısından İdari Yaptırımlar, *Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi*, (1), ss. 19-51.

- Ercan, İ.** (2013). *Ceza Hukuku Özel Hükümler*, 8. Baskı, İstanbul: On İki Levha.
- Eren, A.** (2022). *Anayasa Hukuku Dersleri*, 4. Baskı, Ankara: Seçkin.
- Erman, S., Özek, Ç.** (1992). *Ceza Hukuku Özel Hüküm (Kamu İdaresine Karşı Suçlar)*, İstanbul: Dünya Yayıncılık-İşık Matbaacılık.
- Erol, A.** (2005). *Dilekçe Hakkı Ve Bilgi Edinme Hukuku*, Ankara: Yaklaşım Yayıncılık.
- Erol, H.** (2023). *Türk Ceza Kanunu: En Son Değişiklikleriyle Açıklamalı Ve İçtihatlı*, Ankara: TDV.
- Fendoğlu, H.T.** (2020). *İnsan Hakları Hukuku*, 2. Baskı, Ankara: Yetkin Yayınları.
- Gerçekler, H.** (2020). *Türk Ceza Kanunu. Cilt 1: Madde 1-140*, 5. Baskı, Ankara: Seçkin.
- Gerçekler, H.** (2014). *Türk Ceza Kanunu. 1: Madde 1 - 81*, 2. Baskı, Ankara: Seçkin.
- Gökçen, A.** (2016). *Belgede Sahtecilik Suçları (m. 204-212)*, Ankara: Adalet Yayınevi.
- Gökpinar, N.** (1969). Vatandaşların Merkezi Hükümet Teşkilatına Dahil Bakanlık, Daire ve Müesseselere Verdikleri Dilekçelere İlişkin Sorunlar, *Amme İdaresi Dergisi*, C. II, (3).
- Göktürk, N.** (2016a). Suçun Yasal Tanımında Yer Alan “Hukuka Aykırılık” İfadesinin İcra Ettiği Fonksiyon, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 7(1), ss. 407-450.
- Göktürk, N.** (2016b). *Haksızlık Yanılgısının Ceza Sorumluluğuna Etkisi*, Seçkin Yayıncılık.
- Gözler, K.** (2023). *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*, 27. Baskı, Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Gözler, K.** (2022). *İnsan Hakları Hukuku*, 4. Baskı, Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Gözler, K.** (2019a). *Türk Anayasa Hukuku*, 3. Baskı, Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Gözler, K.** (2019b). *İdare Hukuku*, 3. Baskı, Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Gözler, K.** (2017). *Anayasa Hukukunun Genel Esasları*, Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Gözübüyük, A.Ş.** (2016). *Yönetim Hukuku*, 34. Bası, Ankara: Turhan Kitabevi.
- Gözübüyük, A.Ş.** (2002). *Yönetim hukuku*, 16. Bası, Ankara: Turhan Kitabevi Yayınları.
- Gözübüyük, A.Ş.** (2001). *Yönetim Yargı*, 14. Baskı, Ankara: Turhan Kitabevi.
- Gözübüyük, A.Ş., Tan, T.** (2019). *İdare Hukuku*, 13. Bası, Ankara: Turhan Kitabevi.
- Güner Yaşar, G.** (2023). Anayasal Bir Hak Olarak Dilekçe Hakkının Etkinliğinin Değerlendirilmesi, *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 25(2), ss. 789-822.

- Güneş, A.M.** (2021). *İnsan Hakları Hukukuna Giriş*, 3. Baskı, Ankara: Adalet Yayınevi.
- Güngör, D.** (2007). *Ceza Hukukunda Fiil Üzerinde Hata*, Ankara: Yetkin Yayınları.
- Hafizoğulları, Z., Güngör, D.** (2007). Türk Ceza Hukukunda Suçların Tasnifi, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 69, ss. 21-50.
- Hafizoğulları, Z., Özen, M.** (2018). *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 11. Baskı. Ankara: US-A Yayıncılık.
- Hafizoğulları, Z., Özen, M.** (2016). *Kişilere Karşı Suçlar: Türk Ceza Hukuku: Özel Hükümler*, 5. baskı. Ankara: US-A Yayıncılık.
- Hakeri, H.** (2017). *Ceza Hukuku: Genel Hükümler*, 21. Baskı. Ankara: Adalet Yayınevi.
- Hız, Y., Yılmaz, Z.** (2004). *Açıklamalı-Notlu-Gerekçeli Bilgi Edinme Ve Dilekçe Hakkı*, 1. Baskı, Ankara: Seçkin.
- İba, Ş.** (2018). *Türk Anayasa Hukuku*, Ankara: Turhan Kitabevi.
- İçel, K.** (2023). *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 7. Bası, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.
- İçel, K.** (2008). Görünüşte Birleşme (İçtima) İlkeleri ve Yeni Türk Ceza Kanunu, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(14), ss. 35-49.
- Kaboğlu, İ.Ö.** (1998). *Özgürlükler Hukuku-İnsan Haklarının Hukuksal Yapısı*, 4. Bası, İstanbul: Afa Yayınları.
- Kanadoğlu, O.K.** (2000). *Türk ve Alman Anayasa Yargısında Anayasal Değerlerin Çatışması ve Uyumlaştırılması*, 1. Bası, İstanbul: Beta.
- Kapani, M.** (1981). *Kamu Hürriyetleri*, Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.
- Karaarslan, E.** (2012). İşleme Konulmayacak Dilekçe, Şikâyet ve İhbarlar ile Bunları İşleme Koyanlar ve Haksız Şikâyet ve İhbarda Bulunanlar Açısından Olası Hukuki Sonuçlar, *İdari Ve Mali Mevzuat Dergisi*.
- Karakehya, H.** (2022). *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Ankara: Adalet Yayınevi.
- Katoğlu, T.** (2012). Ceza Hukukunda Suçun Mağduru Kavramının Sınırları, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 61(2), ss. 657-694.
- Kaya, C.** (2005). *İdare Hukukunda Bilgi Edinme Hakkı*, İstanbul: Seçkin Yayıncılık.
- Kazancı, M.** (1977). Dilekçe Hakkı, Halkın İstekleri ve Yönetim, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 32(1), https://doi.org/10.1501/SBFder_0000001316.
- Kenan, K.** (2007). *Türk Kamu Hukukunda Dilekçe Hakkı ve Kullanma Usulü*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Keser, R.** (2014). *Yabancıların Dilekçe Hakkı*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Keskinsoy, Ö.** (2010). Anayasada Değişiklik Yapma Usulü, *Gazi Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12(2), ss. 143-170.

- Kitapçioğlu Yüksel, T.** (2021). *Özgü Suç*, İstanbul: Oniki Levha.
- Koca, M.** (2007). Fikrî İhtima, *Ceza Hukuku Dergisi*, 2(4), ss. 197-221.
- Koca, M., Üzülmaz, İ.** (2022). *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 15. Baskı, Ankara: Seçkin.
- Kocaman, H.** (2016). *Türkiye Büyük Millet Meclisine Bireysel Başvuru Yolları El Kitabı*, Ankara: Yasama Derneği Yayınları.
- Köksal, A.** (2023). Yargıtay Kararları Işığında Elektronik Belgede Sahteciliğe İlişkin Bazı Değerlendirmeler, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 72(2), ss. 691-715.
- Küçük, T.S.** (2020). Federal Alman Anayasa Hukukunda Dilekçe Hakkı, *Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 17(1), ss. 259-286.
- Meraklı, S.** (2017). *Ceza Hukukunda Kusur*, Ankara: Seçkin.
- Önder, A.** (1992). *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Yenilenmiş II. Bası, İstanbul: Beta Basım Yayın Dağıtım.
- Önder, A.** (1989). *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, İstanbul: Beta Basım Yayın Dağıtım.
- Özbek, V.Ö., Doğan, K., Bacaksız, P.** (2020). *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 11. Baskı. Ankara: Seçkin.
- Özbudun, E.** (2016). *Türk Anayasa Hukuku*, 16. Baskı, Ankara: Yetkin Yayınları.
- Özek, Ç.** (1975). Siyasi Hürriyet Aleyhinde Cürümler, *Journal of Istanbul University Law Faculty*, 41(1-2), ss. 25-45.
- Özek, Ç.** (1963). Türk Ceza Kanununa Göre Hürriyet Aleyhine İşlenen Cürümlerin Genel Prensipleri, *Journal of Istanbul University Law Faculty*, 29(4), ss. 933-995.
- Özgenç, İ.** (2022). *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 18. Bası, Ankara: Seçkin.
- Özgenç, İ.** (1996). *Suçta İştirakin Hukuki Esası ve Faillik*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Hukuk Müşavirliği.
- Özocak, G.** (2018). *Türk Ceza Hukukunda Suça Teşebbüs*, Ankara: Seçkin.
- Özocak, G.** (2015). İşlenemez Suç. Prof. Dr. Nevzat Toroslu'ya Armağan, Ankara.
- Öztop, M.N.** (2013). *Yargıtay Kararları Işığında Zincirleme Suç*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Parlar, A., Hatipoğlu, M.** (2007). *5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu Yorumu*, Ankara: Yayın Matbaacılık.
- Retornaz, A.E.E.** (2017). Dilekçe Hakkının Kullanılmasının Engellenmesi Suçu, *Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, (2), ss. 3-15.
- Sabuncu, Y.** (2005). *Anayasaya Giriş Ek:1982 Anayasası*, 11. Baskı, Ankara: İmaj Yayıncılık.
- Sağlam, F.** (1982). *Temel Hakların Sınırlanması ve Özü*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.

- Sarıgöl, A.T.** (2019). Ceza Hukukunda Hata Kavramı ve Suçun Maddi Unsurlarında Hatanın Ceza Sorumluluğuna Etkisi, *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 14(2), ss. 663-692.
- Sevük, H.Y.** (2018). Görevi Kötüye Kullanma Suçu (TCK m. 257), *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 23(39), ss. 257-316.
- Sınar, H.** (2011). Türk Ceza Hukukunda Dolaylı Faillik, *Ceza Hukuku Dergisi*, 6(15), ss. 59-86.
- Soyaslan, D.** (2022). *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 10. Baskı, Ankara: Yetkin Yayınları.
- Soyaslan, D.** (1994). *Teşebbüs Suçu*, Ankara: Kazancı Yayınevi.
- Şahbaz, İ.** (2020). *Açıklamalı ve İçtihatlı Türk Ceza Kanunu*, 2. Baskı, Ankara: Yetkin Yayınları.
- Şen, E.** (2006). *Yeni Türk Ceza Kanunu Yorumu I (m.1-140)*, İstanbul: Vedat Kitapçılık.
- Tamer, M.** (1990). Dilekçe Hakkı, *Türk İdare Dergisi*, ss. 201-221.
- Tanör, B.** (1995). *İki Anayasa 1961-1982*, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.
- Tanör, B., Yüzbaşıoğlu, N.** (2020). *Türk Anayasa Hukuku*, 20. Bası, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.
- Taşkın, Ş.C.** (2012). Bilgi Edinme ve Dilekçe Hakkı, *Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Kazancı Hukuk Dergisi*, 8(99-100), ss. 172-236.
- Teziç, E.** (2021). *Anayasa Hukuku*, 25. Bası, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.
- Töngür, A.R., Çetintürk, E.** (2020). *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Ankara: Adalet Yayınevi.
- Üzülmez, İ.** (2006). Dolaylı Faillik (TCK. m. 37/2), *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1(2), ss. 79-95.
- Yaşar, O., Gökcan, H.T., Artuç, M.** (2010). *Türk Ceza Kanunu*, Ankara: Adalet Yayınevi.
- Yelbaşı, C.** (2014). *Ansiklopedik Hukuk Sözlüğü*, Ankara: Sim Matbaacılık.
- Yetkin, E.** (2021). Politika ile Ceza Hukuku Arasındaki Arafta Hukuka Uygunluk: Sorumsuzluk Teyitleri Üzerine Bir İnceleme, *Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 18(2), ss. 1793-1857.
- Yıldırım, R.** (2006). *İdari Başvurular*, 2. Baskı, Konya: Mimoza Yayınları.
- Yılmaz, E.** (2017). *Hukuk Sözlüğü*, 7. Baskı, Ankara: Yetkin Yayınları.
- Yılmaz, Z.** (2018). Müşterek Faillik ve Dolaylı Faillik Kurumlarının İhmali Suçlar Yönünden Değerlendirilmesi, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 24(1), ss. 122-131.
- Yurtlu, F.** (2022). *İhmali Suçlar*, Ankara: Seçkin.
- Zabunoğlu, H.G.** (2013). *Türk Anayasal Düzeninde Siyasal Hak ve Özgürlüklerin Kapsamı ve Sınırları*, Ankara: Yetkin Yayınları.
- Zafer, H.** (2021). *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 8. Bası, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.

B) İnternet

Url-1<TDKS İnternet Sözlüğü, <<https://sozluk.gov.tr/?kelime=dilek%C3%A7e>>, E.T.: 05.11.2024.

Url-2<<https://sozluk.adalet.gov.tr/Harf/D?Sayfa=2>>, E.T.: 26.04.2025.

Url-3<TDKS İnternet Sözlüğü, <<https://sozluk.gov.tr/?kelime=dilek>>, E.T.: 05.11.2024.

Url-4<TDKS İnternet Sözlüğü, <<https://sozluk.gov.tr/?kelime=%C3%B6neri>>, E.T.: 23.11.2024.

Url-5<TDKS İnternet Sözlüğü, <<https://sozluk.gov.tr/?kelime=%C5%9Fik%C3%A2yet>>, E.T.: 05.11.2024.

Url-6<TDKS İnternet Sözlüğü, <<https://sozluk.gov.tr/?kelime=bilgi%20edinmek>>, E.T.:23.11.2024.

Url-7<TDKS İnternet Sözlüğü, <<https://sozluk.gov.tr/?kelime=m%C3%BCraaat>>, E.T.: 23.11.2024.

Url-8<<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/01/20040124.htm#4>>, E.T.: 23.11.2024.

Url-9<<https://acikerisim.tbmm.gov.tr/server/api/core/bitstreams/adea603e-52ef-4ec7-aa42-c6b755ddb72f/content>>, E.T.: 20.04.2025.

Url-10<<https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1924-anayasasi/>>, E.T.: 13.04.2024.

Url-11<<https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1961-anayasasi/>>, E.T.: 19.10.2024.

Url-12<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanun/tbmmc046/kanuntbmmc046/kanuntbmmc04600140.pdf>, E.T.: 13.04.2024.

Url-13<<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/05/20100513-1.htm>>, E.T.: 03.11.2024.

Url-14<<https://www.lexpera.com.tr/resmi-gazete/metin/turk-silahli-kuvvetleri-ic-hizmet-kanunu-10702-211>>, E.T.: 12.11.2024.

Url-15<<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/01/20040124.htm#4>>, E.T.: 02.03.2025.

Url-16<https://tr.wikipedia.org/wiki/TBMM_Dilek%C3%A7e_Komisyonu>, E.T.: 22.05.2024.

Url-17<<https://cdn.tbmm.gov.tr/TbmmWeb/Yayinlar/Dosya/5a8b40af-5a93-47f8-b98d-84c4b4551635.pdf>>, E.T.: 24.12.2024.

Url-18<<https://edilekce.tbmm.gov.tr/>>, E.T.: 24.12.2024.

Url-19<<https://www.tbmm.gov.tr/ihtisas-komisyonlari/Icerik/ihtisaskomisyonlaridilekce-yazili-basvuru/dilekce>>

komisyonu/f72877d1-b46e-037b-e050-007f01005610>, E.T.: 24.12.2024.

Url-20<<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/01/20040124.htm#4>>, E.T.: 22.05.2024.

Url-21<https://tr.wikipedia.org/wiki/ALO_153>, E.T.: 22.05.2024.

Url-

22<<https://www.saglik.gov.tr/TR,11430/isleyisimiz.html#:~:text=T%C3%BCrkiye'nin%20d%C3%B6rt%20bir%20yan%C4%B1ndan,h%C4%B1zl%C4%B1%20%C5%9Fekilde%20%C3%A7%C3%B6z%C3%BCmlendi%C4%9Fine%20tan%C4%B1k%20olmaktad%C4%B1r.>>>, E.T.: 22.05.2024.

Url-23<<https://cdn.tbmm.gov.tr/TbmmWeb/Yayinlar/Dosya/8729e64c-1d38-4f95-8a68-a5c305f0a00d.pdf>>, E.T.: 22.12.2024.

Url-24<<https://www.tbmm.gov.tr/ihtisaskomisyonlaridilekce-gelen-basvurular#>>, E.T.: 22.12.2024.

Url-25<<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/17.5.584.pdf>>, E.T.: 10.11.2024.

Url-26<<https://www.tbmm.gov.tr/ihtisas-komisyonlari/liste>>, E.T.: 10.11.2024.

Url-27<<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/17.5.584.pdf>>, E.T.: 10.11.2024.

Url-28<<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/17.5.584.pdf>>, E.T.: 10.11.2024.

Url-29<<https://acikerisim.tbmm.gov.tr/server/api/core/bitstreams/adea603e-52ef-4ec7-aa42-c6b755ddb72f/content>>, E.T.: 15.11.2024.

Url-30<<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/17.5.584.pdf>>, E.T.: 10.11.2024.

Url-31<<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/17.5.584.pdf>>, E.T.: 10.11.2024.

Url-32<<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/17.5.584.pdf>>, E.T.: 10.11.2024.

Url-33<<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/17.5.584.pdf>>, E.T.: 15.11.2024.

Url-34<<https://tbmm.gov.tr/Komisyon/Dilekce-CalismaUsulu>>, E. T. 15.11.2024.

Url-35<<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/17.5.584.pdf>>, E.T.: 15.11.2024.

Url-36<<https://www.bilgiedinmehakki.org/blog/2006/10/12/genel-idari-usul-tasarisi/>>, E.T.: 25.12.2024.

Url-37<<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/5.3.765.pdf>>, E.T.: 26.12.2024.

Url-38<<https://www.lexpera.com.tr/mevzuat/kanunlar/turk-ceza-kanunu-765>>, E.T.: 27.03.2024.

Url-39<http://portal.ubap.org.tr/App_Themes/Dergi/2007-69-298.pdf>, E.T.: 19.12.2024.

Url-

40<https://www.siviltoplum.gov.tr/kurumlar/siviltoplum.gov.tr/istatistikler/Kamu-Yarari/kamu_yararli_dernekler.pdf>, E.T. 13.04.2024.

ÖZGEÇMİŞ

Enes Turgut METİNER

EĞİTİM:

- Ön Lisans : (2014) Anadolu Üniversitesi Adalet Meslek Yüksek Okulu
- Lisans : (2018) Marmara Üniversitesi/Hukuk
- Yüksek Lisans : (2025) İstanbul Gedik Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Kamu Hukuku Tezli Yüksek Lisans Programı

MESLEKİ DENEYİMLER:

- 2018-2019 Avukatlık Stajı Stajer Avukat
- 2019-(Devam) İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı/1.Hukuk Müşavirliği/Avukat (Memur)